TIJDSCHRIFT

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

TIJDSCHRIFT

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt"

TE

AMSTERDAM

3e Jaargang

AMSTERDAM
G. THEOD. BOM EN ZOON
1895

DE STEMPELSNIJDERS VAN 's RIJKS MUNT TE UTRECHT IN DE LAATSTE 50 JAREN.

II.

D. VAN DER KELLEN.

Zoon en naamgenoot van DAVID VAN DER KELLEN Sr., die onder de regeering van koning Lodewijk de betrekking bekleedde van stempelsnijder aan de Utrechtsche Munt, en ook later, van 1813 tot 1825 als zoodanig werkzaam was, werd D. V. D. KELLEN Jr., te Amsterdam geboren den 23sten September 1804, al op jeugdigen leeftijd onderwezen in de gronden der teekenkunst; hij had als leermeesters de landschapschilders H. VAN OORT en B. VAN STRATEN. Later hebben zijne studiën naar het levend model in het Genootschap Kunstliefde en op de Stads teekenschool te Utrecht hem de noodige ontwikkeling en ge-

schiktheid helpen verkrijgen om, onder de leiding van zijn vader, op het atelier van 's Rijks Munt, zich in het boetseeren en graveeren te bekwamen.

Bij den dood van zijn vader in 1814, werd hij dan ook in diens plaats tot stempelsnijder bij 's Rijks Munt benoemd. In 1852 verwierf hij den rang van 1sten stempelsnijder, en hij bleef als zoodanig werkzaam totdat zijn gezondheidstoestand hem in 1874 op 70-jarigen leeftijd noopte zijn ontslag te vragen, dat hem eervol werd verleend.

Slechts korten tijd genoot hij daarvan, de dood ontrukte hem 30 Maart 1879 aan zijne familie. Hij was in het huwelijk getreden met Mej. H. F. MENGER, zuster van zijn ambtgenoot en zijne verdiensten als kunstenaar vonden eene openlijke erkenning eerst in de gouden medaile voor verdiensten hem toegekend door den Groot-Hertog van Saxen Weimar Eisenach, later in het lidmaatschap der Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, hem in 1833 aangeboden, en eindelijk in zijne benoeming tot Ridder in de Orde van den Eikenkroon in 1849 en tot Ridder van den Ned. Leeuw bij zijn ontslag in 1874.

Zeer vruchtbaar was zijne werkzaamheid als graveur; zoowel munt- als medaillestempels die van zijne bekwaamheid getuigen, werden in groot aantal door hem vervaardigd. De

gravure der matrijzen en poinçoenen voor de speciën, die ingevolge de muntwet van 1816 zouden geslagen worden met de beeltenis van Willem I, was indertijd opgedragen aan den graveur MICHAUT, evenals die voor den dukaton, maar toen deze in dien arbeid in zooverre te kort schoot, dat de gelijkenis des Konings te wenschen overliet, werd de hulp ingeroepen van v. d. KELLEN's vader, die ook belast was met de levering van het stempelwerk voor de speciën zonder Koninklijke buste. Ook de stempels van de rijksdaalders, geslagen naar de muntwet van 1839 met de beeltenis van Willem I waren niet het werk van v. d. KELLEN Jr. maar van den muntgraveur I. P. SCHOUBERG, doch die met de beeltenis van Willem II werden door D. v. d. KELLEN Jr. gesneden naar een model van den beeldhouwer ROYER, van de Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam. Ook voor de gouden Willems der wet van 1847 leverde hij de stempels met de beeltenis van Willem II. Toen, na den overgang der kroon op Willem III, een nieuw stempelwerk noodig was geworden, werd I. P. SCHOUBERG belast met dat voor de zilveren, maar D. v. d. KELLEN met dat voor de gouden stukken. Van zijne kunstvaardige hand zijn dus de beeltenissen van Willem II op de rijksdaalders en guldens van 1841 tot 1849 geslagen, en die van Willem III op de

gouden Willems (dubbele, enkele en halve). Er bestaat bovendien een door hem gesneden beeld van Willem II voor gouden Willems, maar hiervan heeft geene aanmunting plaats gehad; alleen zijn in 1848 enkele proefstukken gemaakt.

Ook de stempels der letterzijde van de Indische zilveren en koperen pasmuntstukken, geslagen naar de wet van 1854, zijn het werk van D. v. d. Kellen. Mogen zij al geene bijzondere artistieke waarde hebben, niettemin getuigen zij van eene meer dan gewone technische vaardigheid in het getrouw weergeven der Javaansche en Arabische karakters.

Ruim een honderdtal gedenk-, prijs- en eerepenningen van v. d. Kellen's hand, sedert zijne benoeming tot graveur der Munt tot zijn eervol ontslag, dus gedurende 50 jaren vervaardigd, leveren meerendeels het bewijs van zijn onmiskenbaar talent. Eene opsomming en beschrijving daarvan moge hier eene plaats vinden; men zal er uit ontwaren, dat, al hebben ze niet alle eene waarde als kunststukken, het v. d. Kellen toch gegeven is geweest, behalve in de beeltenissen der drie koningen uit het huis van Oranje-Nassau, ook in tal van gedenkpenningen op belangrijke feiten en omstandigheden, een deel der geschiedenis van Nederland in metaal te vereenigen.

1824.

Nieuwjaarspenning, zijn eerste werk. (DIRKS N°. 228.)

DIRKS (II, p. 293) noemt als zijn eerste werk een onder N°. 203 beschreven penning op de koperen bruiloft van K. H. A. VAN HEECKEREN VAN BRANDSENBURG en A. M. STRAALMAN in 1822, zonder naam van den graveur.

Prijspenning van de Noord- en Zuid-Hollandsche Redding-Maatschappij. (DIRKS N°. 229.)

Op de zilveren bruiloft van F. J. V. HEECKEREN VAN BRANDSENBURG en C. A. VOORDUIN. (DIRKS N°. 234.)

De stempel der voorzijde heeft ook gediend voor de bruiloftspenningen in het werk van DIRKS beschreven onder N°. 497, 542*, 554, 647, 668, 687, 857, 876, 884, en voorts voor dien op de gouden bruiloft van J. S. WOR en Z. A. CATS in 1865, voerende op de keerzijde onder een stralende zon het opschrift: TER GEDACHTENIS VAN HET 50 JARIG HUWELIJK VAN JAN SAMUEL WOR EN ZWANIA ALIDA CATS. 1 MAART 1865. Ps. 103.

1825.

Op het 250-jarig bestaan der Leidsche Hoogeschool. (DIRKS N°. 251.)

1826.

Op de inwijding van de nieuwe Luthersche kerk te Amsterdam. (DIRKS N°. 279 en 280.)

1827.

Op de invoering van nieuwe gezangen bij de Luthersche gemeenten in Nederland. (DIRKS N°. 291.)

1830.

Draagpenning voor deelnemers aan den oorlog op Java. (DIRKS No. 327.)

Op het 3e eeuwfeest der overgave van de Augsburgsche Confessie. (DIRKS N°. 330.)

Op het huwelijk van Prinses MARIANNE DER NEDERLANDEN met Prins ALBERT VAN PRUISSEN. (DIRKS N°. 354.)

Op het bombardement van Antwerpen (in 1832 gesneden). (DIRKS N°. 386.)

Senaatspenning van het Utrechtsche Studentencorps (DIRKS N°. 19.)

DIRKS voegt er niet bij, dat deze penning *en creux* gesneden is. Sedert 1815 is de Utrechtsche Senaatspenning door verschillende graveurs geleverd. In het archief van den Senatus Veteranorum van het Utrechtsche Studentencorps berusten de volgende stukken: 1°. een

stuk waarbij JOHANNES DE MEIJER, als cachetsnijder en graveur van den Senaat, belooft geene Senaatspenningen te zullen leveren, aan wien ook, zonder schriftelijke lastgeving van den rector. Dit stuk is geteekend den 5den Februari 1815 en gecontrasigneerd door J. C. BROERS, h. t. rector-magn. en door C. A. DEN TEX, h. t. ab actis. 2°. Een dergelijk stuk geteekend 3 October 1821 door C. DE VRIES EN ZOON, in gelijke qualiteit en gecontrasigneerd door J. VERNEDE, h. t. rector en C. M. BRABER, h. t. ab actis. 3°. Een dergelijk stuk, geteekend 29 Nov. 1822 door S. CN. DE VRIES, in gelijke qualiteit, gecontrasigneerd door B. C. J. VISSCHER, h. t. rector en B. V. D. VELDEN, h. t. ab actis. 4°. Eene overeenkomst gesloten tusschen den Senaat en J. P. SCHOUBERG (die toen graveur aan de Munt was), waarbij laatstgenoemde op zich neemt het snijden van den stempel voor een nieuwen Senaatspenning »*aan* »*de eene zijde voorstellende eenen jongen Bacchus* »*welke Minerva een beker wijn aanbiedt*, *met* »*het omschrift: Misce stultitiam consiliis brevem,* »*dulce est decipere in loco; en aan de andere* »*zijde een lauwerkrans, waarbinnen de woorden* »*XXV Febr. MDCCCXIV, en rondom Sen.* »*Veter. in Acad. Traj.*", geteekend 26 Febr. 1835 door SCHOUBERG, en VROLIK, h. t. rector en B. J. SCHOT, ab actis. De graveurs sub 1°, 2° en 3° genoemd, leverden senaatspenningen

uit de hand gesneden en onderling niet geheel identiek. In 1830 kwam hierin verbetering, toen werden door D. v. d. Kellen penningen afgeslagen op door hem gesneden stempels; deze penningen waren *en creux*. Eindelijk werden deze ingevolge boven sub 3° genoemde overeenkomst vervangen door penningen *en relief*, geslagen op stempels van J. P. Schouberg, beschreven bij Dirks N°. 17, die ze derhalve ten onrechte brengt op het jaar 1814. De tegenwoordige senaatspenning is dezelfde als die van genoemde overeenkomst, behalve dat op de voorzijde het omschrift vervangen is door »Amicorum Consensus Virtutem alit gau»diumque", en op de tegenzijde luidt thans de datum D. XXII. M. MAII. A. MDCCCXLVIII, en het omschrift »*Senatus Veteranorum in Acad.* »*Traject.*" (Dirks N°. 672). Deze wijzigingen zijn het gevolg der fusie van de twee Senaten *Veteranorum* en *Theologorum* in 1848, waarbij de voorstelling is behouden van den penning van den Senatus Veteranorum, en het omschrift van den Senatus Theologorum.

1831.

Op de algemeene wapening in Noord-Nederland. (Dirks N°. 441.)

Het Metalen Kruis, met en zonder het woord »vrijwillig« op de keerzijde. (Dirks N°. 447.)

Hulde der Leidsche Jonkvrouwen aan de uitgetrokken Leidsche studenten.
(DIRKS N°. 448.)

Penning door de Curatoren der Utrechtsche Hoogeschool vereerd aan de uitgetrokken Utrechtsche Studenten. (DIRKS N°. 449.)

Penning door de Curatoren der Groninger Hoogeschool vereerd aan de uitgetrokken Groninger en Franeker Studenten. (DIRKS N°. 450.)

Heldendood van VAN SPEYK. (Twee verschillende medailles.) (DIRKS N°. 401 en 402.)

Van die vermeld sub N°. 402 bezit het Kabinet van 's Rijks Munt twee tegenzijden, waarvan een waarschijnlijk afgekeurd, luidende: »Jan Josephus van Speyk liet zich ten einde »de eer der Hollandsche vlag te bewaren voor »Antwerpen in de lucht springen den 5 Fe»bruary 1831." N°. 401 is voor Rijks rekening gemaakt, N°. 402 voor eigen rekening.

Op het overlijden van W. BILDERDIJK.
(DIRKS N°. 452.)

1832.

Op het 200-jarig bestaan van het Athenaeum te Amsterdam. (DIRKS N°. 453.)

Op de heldhaftige verdediging der Citadel van Antwerpen. (DIRKS N°. 462.)

Belooningspenning voor de verdedigers der Citadel van Antwerpen. (DIRKS N°. 476.)

1834.

Op het overlijden van G. K. GRAAF VAN HOGENDORP. (DIRKS N°. 494.)

Op het 50-jarig bestaan der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen. (DIRKS N°. 496.)

Op het 200-jarig bestaan van het Seminarie der Remonstranten te Amsterdam. (DIRKS N°. 499.)

1835.

Op het 50-jarig bestaan van het Haagsche Genootschap tot verdediging van den Christelijken godsdienst.

De voorzijde is die van den prijspenning gesneden door I. G. HOLTZHEIJ, maar de tegenzijde is van D. V. D. KELLEN en vertoont een zwaren eikenkrans met het omschrift van den prijspenning, en binnen den krans POST DECEM LUSTRA enz. (Zie DIRKS N°. 511.)

Op de herstelling van den PRINS VAN ORANJE na eene zware ziekte. (DIRKS N°. 507.)

Op het eeuwfeest van de Kweekschool der Doopsgezinden te Amsterdam. (DIRKS N°. 513.)

Prijspenning van de Nederlandsche Maat-

schappij tot bevordering van Nijverheid te Haarlem. (Groot en klein.)

De voorzijde van den grooten penning is die van I. G. HOLTZHEIJ, maar die van den kleinen schijnt in 1835 te zijn vernieuwd met kleine, weinig opvallende wijzigingen, waarschijnlijk door D. v. D. KELLEN, die ook voor beide penningen een nieuwe tegenzijde leverde met een eenigszins gewijzigden lauwerkrans en het omschrift: NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING VAN NIJVERHEID. Zie de beschrijving bij DIRKS N°. 505 en 506, waar het omschrift verkeerd is opgegeven.

1836.

Op het 2e eeuwfeest der Utrechtsche Hoogeschool, geslagen op last der Curatoren.
(DIRKS N°. 520.)

Op het 2e eeuwfeest der Utrechtsche Hoogeschool. (DIRKS N°. 521.)

Op den Hoogleeraar KEMPER.
(DIRKS N°. 508.)

Aldaar wordt in eene noot gezegd, dat dit penningje het eerste werk was van den stempelsnijder I. P. MENGER, maar in het archief van 's Rijks Munt bevindt zich eene resolutie van den Minister van Binnenlandsche Zaken dd. 23 Mei 1836 N°. 64 1ste afdeeling, waarbij aan

D. v. d. Kellen het gebruik van de medaille pers wordt vergund tot het afslaan van deze *door hem vervaardigde* medaille.

1837.

Op het tweede eeuwgetijde van de Nederlandsche bijbelvertaling. (Dirks N°. 529.)

Op het overlijden van de Koningin der Nederlanden. (Dirks N°. 531.)

1838.

Op het 200-jarig bestaan van den Amsterdamschen Schouwburg. (Dirks N°. 535.)

Op I. C. Hamelman, oud 100 jaren. (Dirks N°. 537.)

Herdenking van den ramp van Woerden. (Dirks N°. 542.)

Op de 25-jarige regeering van Willem I. (Dirks N°. 543*)

1839.

Op het huwelijk van den Prins van Oranje met Prinses Sophie van Wurtemberg. (Dirks N°. 550.)

Prijspenning voor de Teekenscholen (groot en klein). (Dirks N°. 557.)

De eerste stempels voor den kleinen prijs-

penning is in 1816 gesneden door J. H. SIMON; de penningen werden door de gemeentebesturen op hunne scholen uitgereikt. Deze penning is door GUIOTH vermeld in zijn *Appel aux numismates* (Revue de la Numismatique Belge 1848, p. 94, N°. 36). De keerzijde was vlak, de grootte 38 mM. In 1817 werd de penning gewijzigd, in zooverre dat er naast den kleinen ook een groote werd gemaakt, en dat de keerzijde van den grooten een krans van twee lauwertakken vertoonde. DIRKS vermeldt ze sub n°. 118 en 119, GUIOTH t. a. pl. p. 144, maar beiden eenigszins onjuist. Zij zeggen, dat de zittende vrouw (door hen ten onrechte Minerva genoemd, daar ze den Genius der Kunst voorstelt) gezeten is bij een voetstuk, en dat aan hare voeten *liggen* een palet, een winkelhaak, eene rol papier en een passer, juister schijnt het te zeggen, dat zij gezeten is op een antieken zetel, zij moet toch iets hebben, waarop zij zit, en bovendien ziet men duidelijk den rug van den zetel; en voorts *liggen* de genoemde voorwerpen niet maar zij *staan,* zoowel op den grooten als op den kleinen penning; op dezen is echter geen palet te zien, en is de vrouwelijke figuur *en face* genomen, op den grooten *en profil.* Toen in 1839 de stempels van den grooten penning onbruikbaar waren geworden, zijn op last van den Minister van Binnenlandsche Zaken nieuwe

gemaakt met eenige kleine wijzigingen in de voorstelling.

Vz. De vrouwenfiguur *en profil* kan hier met meer schijn van waarheid gezegd worden bij een kolom te zitten, omdat de rug van den zetel verdwenen is. Aan haar voeten ziet men hier een palet, een passer, een winkelhaak en een beeldhouwershamer (alles liggende), terwijl thans de rol papier ontbreekt. Het kapsel der vrouw, de houding der beenen enz. zijn gewijzigd. Langs den rand staat: VAN : E : KELLEN F.

Tz. Een zware lauwerkrans.

Grootte 50 mM.

De kleine penning is eerst in 1849 gewijzigd, toen weder D. V. D. KELLEN den nieuwen stempel leverde.

Vz. De vrouwenfiguur *en face*, hier zonder twijfel gezeten op een antieken zetel, waarop het rijkswapen prijkt. In de linkerhand een *opgeheven* hoorn des overvloeds (op den grooten is deze *omgekeerd)*, in de rechter een krans. De houding is geheel anders dan op den grooten penning, de linkervoet rust op een bankje. Aan hare voeten staat het kapiteel eener Corinthische zuil, waarop een palet, een passer, een rol papier, een winkelhaak en een hamer. Onder den zetel staat V. D. K.

Tz. geheel vlak. (DIRKS N°. 680.)

In 1866 werd deze kleine penning wederom vernieuwd door v. d. Kellen, maar volkomen gelijk aan dien van 1849, behalve dat v. d. k. er niet op voorkomt. (Dirks N°. 680*). Het blijkt dus dat van den beginne af (1817) de vrouw op den grooten penning *en profil* is afgebeeld, op den kleinen *en face*, met nog andere afwijkingen.

Prijspenning van het Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Braband. (Dirks N°. 534.)

Prijspenning van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. (Dirks N°. 539.)

1840.

Maskerade-penning bij het 265-jarig bestaan der Leidsche Hoogeschool. (Dirks N°. 560.)

Op het 50-jarig bestaan van het Doofstommen-Instituut te Groningen. (Dirks N°. 563.)

Op de geboorte van den Prins van Oranje. (Dirks N°. 569.)

Op den dood van I. H. van der Palm. (Dirks N°. 570.)

Willem II bezweert de Grondwet. (Dirks N°. 575.)

De stempel der voorzijde is onafgewerkt gebleven, en de keerzijde is in het geheel niet

gesneden; er bestaat derhalve geene medaille, alleen bezit het Kabinet van 's Rijks Munt den stempel der voorzijde en een afgietsel daarvan in gips. De grootte is 40 mM.

1841.

Op het bezoek van WILLEM II aan de stad Utrecht en aan 's Rijks Munt. (DIRKS N°. 585.)

Bij gelegenheid der beproeving van muntpersen, geleverd door H. UHLHORN te Grevenbroich. (DIRKS N°. 588.)

De voorzijde van deze medaille is de beeltenis van WILLEM II, gesneden voor de rijksdaalders.

Op de onthulling van het standbeeld van M. ADR.ZN. DE RUYTER te Vlissingen (twee verschillende medailles). (DIRKS N°. 595 en 596.)

Belooningspenning voor betoonden moed en ijver bij den ijsgang op de rivieren. (DIRKS N°. 582.)

DIRKS vermeldt niet dat de voorzijde dezelfde is als die van de medaille op 's Konings bezoek aan de Munt en derhalve door V. D. KELLEN gesneden. Deze stempel is gebruikt omdat die bestemd voor menschlievende daden, ingesteld bij Z. M. besluit van 24 Januari N°. 22 nog niet gereed was. Zij is uitgereikt in zilver aan 45 personen.

Ter eere van Koning WILLEM II als beschermheer van de Koninklijke Nederlandsche Yachtclub. (DIRKS (N°. 583.)

1842.

Op het huwelijk van Prinses SOPHIE DER NEDERLANDEN met den ERFGROOTHERTOG VAN SAKSEN WEIMAR EISENACH. (DIRKS N°. 605.)

Besnijdenispenning van L. S. DE BEER. (DIRKS N°. 606.)

De heer L. S. DE BEER, kerkelijk besnijder te Utrecht, had de gewoonte aan hen, die door zijne hand de besnijdenis ontvingen, een zilveren of een bronzen gedachtenispenning te geven. De antieke stoel op de voorzijde is die, welke te Utrecht bij kerkelijke plechtigheden werd gebruikt; de vertaling van het omschrift is: »Dit is het bewijs van de besnijdenis door »mijne hand JEHUDA ELEAZARZOON DE BEER, »besnijder in de heilige gemeente Utrecht." JEHUDA ELEAZARZOON waren de Hebreeuwsche voornamen van den heer DE BEER, die in de samenleving LEVI SALOMON heette. Op de keerzijde graveerde hij, zelf meestal, den naam van den besnedene en den datum. In 1864 liet hij voor het laatst een aantal van deze penningen slaan.

1843.

Op de inwijding der Academie te Delft. (DIRKS N°. 612.)

Op het 50-jarig huwelijk van J. S. WURFBAIN en A. M. G. HURRELBRINK. (DIRKS N°. 616*)

Kleine prijspenning van de Z. H. Maatschappij tot redding van schipbreukelingen. (DIRKS N°. 594.)

De groote prijspenning is in 1841 gemaakt in het buitenland (G. LOOS dir. KÖNIG fec.) en de kleine is een vrije navolging daarvan.

Prijspenning van het Legaat HOEUFFT. (DIRKS N°. 616.)

Groote en kleine prijspenning van het Genootschap voor Landbouw en Kruidkunde te Utrecht. (DIRKS N°. 618.)

Het is onzeker of de groote wel reeds in 1843 is gesneden en afgeslagen, mogelijk eerst in 1847.

1844.

Op JERONIMO DE VRIES, 50 jaren Griffier en Secretaris van Amsterdam. (DIRKS N°. 626.)

1845.

Draagpenning voor trouwen dienst bij de Zeemacht. DIRKS N°. 252^{IV}.)

De groote draagpenning is ingesteld, in navolging van de medaille voor de landmacht en het korps mariniers, bij Kon. besluit van

5 Januari 1845 N°. 61, de kleine (gouden) bij Kon. besluit van 13 April 1859 N°. 67.

Op de opening van de nieuwe beurs te Amsterdam. (DIRKS N°. 641.)

Bij gelegenheid van de Maskerade gehouden bij de viering van het 270-jarig bestaan der Leidsche Academie. (DIRKS N°. 637.)

1846.

Groote en kleine prijspenning van de Geldersche Maatschappij van Landbouw (nl. de keerzijde; de voorzijde met het Geldersche wapen is van J. P. MENGER. (DIRKS N°. 655 en 656.)

1847.

Ter gelegenheid van de oprichting der Koninklijke Nederlandsche Zeil- en Roeivereeniging te Amsterdam. (DIRKS N°. 666.)

DIRKS zegt ten onrechte dat deze penning eerst in 1881 is gesneden; in dat jaar werd de kleine draagpenning gemaakt door J. P. MENGER en W. J. SCHAMMER.

Op het sedert 50 jaren verbeterde onderwijs op de Stads Armenscholen te Amsterdam. (DIRKS N°. 661.)

1849.

Op het overlijden van Koning WILLEM II. (DIRKS N°. 683.)

Eerepenningen van WILLEM III voor menschlievende daden enz. (DIRKS N°. 692, 695.) *)

Er zijn ook dergelijke eerepenningen geslagen met dezelfde beeltenis van WILLEM III, waaronder V. D. K., maar met fransch omschrift: GUILLAUME III ROI DES PAYS-BAS G. D. D. L. Deze werden gebruikt voor belooningen in Luxemburg toegekend.

Deze groote eerepenningen werden in zilver uitgereikt, kleinere door J. P. MENGER gesneden, werden in goud uitgereikt.

Eerepenning van WILLEM III voor verdiensten (Arti et Ingenio). (Zie Atlas der door DIRKS beschreven penningen N°. 698[B].)

Vz. Binnen een slangerond een bekranste lier, waardoor een lint zich kronkelt met de woorden: ARTI ET INGENIO.

Kz. 's Konings rechtsgekeerd borstbeeld met het omschrift:
WILHELMUS · III · NEERLANDIAE · REX · LUXEMB. · M · DUX ·
Onder het borstbeeld: VAN DER KELLEN F.

De voorzijde is gemaakt naar eene eigenhandige teekening van Z. M. Koning WILLEM III.

---

*) Onder No. 695 beschrijft DIRKS een penning, die eerst bij Kon. besluit van 1855 is ingesteld. Wel werden reeds in 1849 eerepenningen geslagen met 's Konings beeld, benevens een Hollandsch omschrift, maar met dezelfde

Eerepenning van WILLEM III voor Zeevaart en Scheepsbouw. (DIRKS N°. 745.)

Prijspenning van den Koning voor bekroonde antwoorden op Academische prijsvragen.
(DIRKS N°. 698.)

Toen het Departement van Binnenlandsche Zaken na 1848 de kosten der gouden penningen voor bekroonde antwoorden op de prijsvragen niet langer wenschte te dragen, besloot WILLEM III de kosten daarvan voor zijne rekening te nemen, en werden de penningen uit 's Konings naam toegekend. Deze maatregel bleef in toepassing totdat, ingevolge de wet op het hooger onderwijs van 1878, bij Kon. besluit van 6 Augustus 1879 N°. 21 een nieuwe prijspenning werd voorgeschreven. De oude penning werd sedert 1855 met eene kleine wijziging ook gebruikt tot belooning van verdiensten bij watersnood, vermeldende op de kz. Watersnood van 1855, 1861, 1876. In 1854 is hij ook gebruikt voor eene tentoonstelling te Arnhem.

Prijspenning van de Kon. Ned. Maatschappij tot aanmoediging van tuinbouw te Leiden.
(DIRKS N°. 759.)

---

keerzijde als van No. 692. De penning onder No 696 vermeld, is eerst in of na 1875 geslagen; die onder No. 697 in 1861, volgens Koninklijk besluit van 7 April No. 67 van dat jaar.

1850.

Ter eere van P. HUIDEKOPER, Burgemeester van Amsterdam. (DIRKS N°. 702.)

Ter gelegenheid der Maskerade bij het 275-jarig bestaan der Leidsche Hoogeschool gehouden. (DIRKS N°. 706.)

Op de inwijding van het nieuwe Academiegebouw te Groningen. (DIRKS N°. 711.)

1851.

Koninklijke prijspenning voor Neerlands handboogschutterijen. (DIRKS N°. 715.)

Koninklijke prijspenning voor handboognijverheid. (DIRKS N°. 716.)

Op het 50-jarig bestaan van het Genootschap voor natuurkundige wetenschappen te Groningen. (DIRKS N°. 717)

Op C. G. C. REINWARDT, 50 jaren hoogleeraar aan de Universiteit te Leiden. (DIRKS N°. 722.)

1852.

Op het eeuwfeest der Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem (keerzijde). (DIRKS N°. 727.)

Op de 75ste algemeene vergadering van de Nederlandsche Maatschappij tot bevordering van Nijverheid (keerzijde). (DIRKS N°. 731.)

1853.

Op J. D. C. C. W. B^N. d'Ablaing van Giessenburg, 1830—1834 Kolonel der mobiele Schutterij. (Dirks N°. 487.)

Op het bezoek van Koning Willem III aan Utrecht. (Dirks N°. 748.)

Op het bezoek van Koning Willem III aan 's Rijks Munt. (Dirks N°. 747.)

Prijspenning voor de tentoonstelling van bouwmaterialen van de Vereeniging voor volksvlijt te Amsterdam. (Dirks N°. 749.) *)

1854.

Aan de vervaardigers van den Catalogus der medailles van de verzameling van J. J. Becker Bz. Dirks N°. 761.)

1855.

Koninklijke eerepenning voor verdiensten bij watersnood. (Dirks N°. 763.)

Dit is de penning, die oorspronkelijk bestemd was voor bekroonde antwoorden op academische prijsvragen, in zooverre gewijzigd dat op de tegenzijde als omschrift zijn aangebracht de woorden WATERSNOOD VAN 1855, ingevolge Kon. besluit van 31 Maart 1855 N°. 71.

---

*) Ook gebruikt voor de tentoonstelling van photographie in 1855. (Zie Dirks No. 771.)

Bij den watersnood van 1861 is bij Kon. besluit van 24 Maart N°. 66 aan dezen penning, met het jaartal 1861, toegevoegd een barret, voorstellende een eikentak omslingerd door een lint met de woorden WATERSNOOD VAN 1861. Voor denzelfden eerepenning met het jaartal 1876 is, ingevolge Kon. besluit van 5 April N°. 18, de beeltenis van WILLEM III gebruikt welke door I. P. M. MENGER is gesneden, en een barret met dat jaartal.

Kleine draagpenning voor verdiensten bij watersnood. (DIRKS N°. 764.)

Bestaat ook met de jaartallen 1861 en 1876.

Koninklijke eerepenning voor menschlievend hulpbetoon. Nieuwe tegenzijde.
(DIRKS N°. 695. Zie ook N°. 770.)

Eerepenning van de Staten van Utrecht voor verdiensten bij den watersnood. (DIRKS N°. 762.)

Op de Maskerade gehouden bij het 280-jarig bestaan der Leidsche Hoogeschool.
(DIRKS N°. 768.)

Op P. DE RAADT bij het 35-jarig bestaan van de school te Noordheij. (DIRKS N°. 773.)

1856.

Op het 50-jarig huwelijk van Dr. F. J. VAN MAANEN en M. M. VAN DER MEERSCH.
(DIRKS N°. 776.)

Op het eeuwfeest der Fundatie van Renswoude. (Dirks N°. 778.)

Op het 50-jarig bestaan van V. W. (Dirks N°. 783.)

Op Prins Frederik, 40 jaren grootmeester der vrijmetselaarsorde in Nederland, bij het eeuwfeest der loge Groot Oosten. (Dirks N°. 785.)

1858.

Op de meerderjarigheid van den Prins van Oranje. (Dirks N°. 809.)

1859.

Op B. F. Suerman, 50 jaren Hoogleeraar aan de Utrechtsche Hoogeschool. (Dirks N°. 821.)

1860.

Prijspenning van de Akademie van Beeldende kunsten en technische wetenschappen te Rotterdam. (Dirks N. 835.) (Bestaande stempel.)

Prijspenning van de Algemeene Koninklijke Landbouwvereeniging (goud).

Vz. De rechtsgekeerde beeltenis van Willem III, daaronder v. d k (Bestaande stempel.)

Kz. Binnen een krans de woorden;

PRIZE
AWARDED TO R CUTHBERT & Co
FOR THEIR REAPER
BY THE ROYAL AGRICULTURAL SOCIETY
OF THE NETHERLANDS 1860

Dito prijspenning in zilver met de woorden:
PRIX
ACCORDÉ À LA MOISSONNEUSE
DE
WALTER A WOOD
PAR LA SOCIÉTÉ ROYALE ET GÉNÉRALE
D'AGRICULTURE DES PAYS-BAS
11 AOUT 1860

1861.

Eerepenning en kleine draagpenning wegens verdienste omtrent kostelooze vaccinatie van onvermogenden. (DIRKS N°. 840 en 697*)

Op het 400-jarig bestaan van het Krankzinnigengesticht. (DIRKS N°. 841.)

Prijspenning (groot en klein) van de Algemeene Nationale tentoonstelling van Nijverheid te Haarlem. (DIRKS N°. 849.)

Deze penningen bestaan ook met de woorden »Algemeene Nationale tentoonstelling van Nijverheid 1861" op de keerzijde binnen den krans (DIRKS N°. 852, 853), verder de groote ook met de woorden »Aan de leden der Jury. »Herinnering aan de Algemeene Nationale

»Tentoonstelling 1861" (DIRKS N°. 850), en met de woorden »Aan de leden der Commissie voor »de tentoonstelling van Nijverheid 1861". (DIRKS N°. 854.) De kleine prijspenning zonder inscriptie op de kz., bij DIRKS niet genoemd, heeft een middellijn van 40 mM., en komt ook voor met een geheel vlakke keerzijde (DIRKS N°. 851).

Prijspenning voor de tentoonstelling van visscherijgereedschap te Amsterdam.
(DIRKS N°. 855.)

Broodpenning der Hervormde Diaconie te Amsterdam. (DIRKS N°. 860.)

1862

Op het bezoek door een gezantschap van Japan aan 's Rijks Munt gebracht.
(DIRKS N°. 877 en 878.)

Op Mr. J. A. BARON VAN DER HEIM VAN DUYVENDYKE. (DIRKS N°. 880.)

Prijspenning van het Teekengenootschap Pictura te Dordrecht. (DIRKS N°. 859.)

1863.

J. M. SCHRANT, 80 jaren oud. (DIRKS N°. 883.)

Op Mr. G. A. G. VAN MAANEN, Procureur-Generaal bij den Hoogen Raad. (DIRKS N°. 885.)

Op de 60-jarige dienstvervulling van den provoost der Muntgezellen N. J. GODRON.
(DIRKS N°. 896.)

Herdenking van de bevrijding van Utrecht in 1813. (DIRKS N°. 898, 899.)

1864.

Op Mr. N. P. J. KIEN, Burgemeester van Utrecht.

Vz. Het linksgekeerde borstbeeld van Mr. KIEN in ambtsgewaad. Daaronder D. VAN DER KEILEN F.

Omschrift: M^R. NICOLAAS PIETER— JACOB KIEN.

Kz. Binnen een zwaren eikenkrans de woorden:

XXI MAART MDCCCXXXIX

DEN
BURGEMEESTER
VAN
UTRECHT
ERKENTELIJKHEID
GENEGENHEID
HULDE

XXI MAART MDCCCLXIV

Grootte 65 mM.

Op de verlossing van Deventer in 1814.

Vz. Op een voetstuk, voerende den naam DAVENTRIA, staat een linksgekeerde leeuw, die het wapenschild van Deventer houdt en een Ned. vlag met de woorden

VRIJHEID EN ORANJE; daarachter een oranjeboom. Op den achtergrond de stad Deventer en de opgaande zon. Op de afsnede: XXVI APRIL MDCCCLXIV.

Kz. Binnen een lauwerkrans de woorden:

DE GEMEENTE
DEVENTER
TER HERINNERING
AAN HARE VERLOSSING
UIT DE MAGT
DER FRANSCHEN
OP
DEN XXVI APRIL
MDCCCXIV

Grootte 38 mM.

Op het 250-jarig bestaan der Groningsche Hoogeschool.

Vz. Minerva, in zittende houding, laat de linkerhand rusten op haar schild met het Medusahoofd, en strekt de rechter- omhoog naar de Muze der Geschiedenis, die in de eene hand een stift houdt en in de andere eene rol met CCL.

Op de afsnede leest men: D. V. D. K. F.

Omschrift: SEMPITERNA—SPECTA.

Kz. Binnen een eiken- en lauwerkrans, verbonden door het gekroonde Groningsche wapen, waarop een boek met de letters V. D. L. P. N. de woorden:

AD
CONSECRANDAM
MEMORIAM · QUINTORUM
SEMISAECULARIUM
ACADEMIAE · GRONINGANAE
D · XIV · M · SEPTEMBRIS
A · CIƆ IƆ CCCLXIV
PIE · LAETEQUE
CELEBRATORUM

Grootte 50 mM.

1865.

Op F. A. van Rappard.

Vz. Binnen een eiken- en acacia-krans, vereenigd door een lint met de woorden: UNION ROYALE, een passer, een winkelhaak en een hamer onder eene vlammende ster met de letter G.

Kz. De woorden:

AAN
DEN Z.·.V.·.BR.·.
F. A. VAN RAPPARD
ALS BLIJK VAN
TOEGENEGENHEID EN DANK
VOOR
AAN DE LOGE
BEWEZEN DIENSTEN
8 JANUARI
1815—1865

Grootte 50 mM.

Op het 100-jarig bestaan der firma WESSANEN EN LAAN.

Vz. Binnen een lauwerkrans de woorden:

100 JARIG
BESTAAN
DER FIRMA
WESSANEN EN LAAN
TE WORMERVEER
22 MAART
1865

Kz.

22 MAART 1765
ADRIAAN WESSANEN
DIRK LAAN
10 JANUARIJ 1789
DIRK LAAN
6 MAART 1795
REMMERT LAAN
1 JANUARIJ 1831
JAN LAAN
1 JANUARIJ 1832
JAN LAAN
ADRIAAN LAAN
1 JANUARIJ 1851
JAN LAAN

Grootte 40 mM.

Eerepenning voor den Zendelingleeraar J. R. P. F. GONGGRIJP.

Vz. Het gekroonde Nederlandsche wapen met de schildhouders en het devies.

Kz. Het opschrift:

AAN
J. B. P. F. GONGGRIJP
GEWEZEN ZENDELING LEERAAR
BIJ DE INLANDSCHE
CHRISTENGEMEENTE
TE DEPOK EN TOEGOE
IN NEDERLANDSCH INDIË
VOOR VERSPREIDING
VAN NUTTIGE KENNIS
ONDER DEN INLANDER
IN NEDERLANDSCH INDIË
1864

Grootte 40 mM.

Maskeradepenning bij het 290-jarig bestaan der Leidsche Hoogeschool.

Vz. Jonker WILLEM VAN OOSTERVANT te paard.
Omschrift: MONT IOIE CALAIS NOR MANDIE HOLLAND.

Kz. Vlak, met het omschrift: ⋆ IN MEMORIAM DIEI NATALIS CCXC · ACAD · LVGD · BATAV · VIII ANTE ID · IUN · MDCCCLXV

Grootte 30 mM.

De slag bij Waterloo herdacht.

Vz. Een zwaard, een helm met den leeuw van het Nederl. wapen en een lauwertak, gegroepeerd, met een lint waarop 16—18

JUNI 1815; daarboven een stralende zon en »Waterloo«, daaronder MDCCCLXV.

Kz. Binnen een lauwerkrans:

DE STRIK
IS VERBROKEN
EN WIJ ZIJN
ONTKOMEN
PS. CXXIV. VS. 7.

Grootte 35 mM.

Op het 25-jarig professoraat van Dr. G. J. MULDER.

Vz. Zijn linksgekeerd borstbeeld; daaronder D. V. D. KELLEN F. Omschrift: GERARDUS JOHANNES — MULDER.

Kz. Binnen een zwaren lauwerkans:
PRAECEPTORI
CARISSIMO
GRATI
DISCIPVLI
MDCCCXL — MDCCCLXV

Grootte 65 mM.

Draagpenning van de Rederijkerskamer VAN DER PALM.

Vz. Binnen een geschulpten rand:

Kz. Vlak. Grootte 30 mM.

Prijspenning van de Orde van Professoren te Amsterdam.

Vz. PRAEMIUM
CERTAM · LITER ·
A PROFESS ·
AMSTELODAM ·
INDICTI ·

Kz. Een lauwerkrans. Grootte 40 mM.

Prijspenning van het Ned. Ind. Genootschap voor landbouw en nijverheid; tentoonstelling te Batavia.

Vz. Een vrouwefiguur houdt in de rechterhand een krans, in de linker een hoorn des overvloeds; zij is omringd door eenige attributen van nijverheid en van landbouw, op den achtergrond een bergachtig landschap en een spoortrein. Op de afsnede staat V. D. K.

Kz. Binnen een lauwerkrans:

TENTOONSTELLING
TE
BATAVIA
1865

Dergelijke medailles zijn ook later geslagen, nl. in 1873, waarvan de keerzijde deze woorden heeft:

VEE-TENTOONSTELLING
TE
BATAVIA
1873

In 1875 met het opschrift:

TENTOONSTELLING
PLANTEN EN DIERENTUIN
TE BATAVIA
1875

In 1876 met het opschrift:

BUITENZORGSCHE VEREENIGING
VOOR
LANDBOUW
EN
VEETEELT

In 1877 met het opschrift:

PLANTEN EN DIERENTUIN
TE
BATAVIA
TENTOONSTELLING
1877

In 1885 met het opschrift:

TENTOONSTELLING

PLANTEN EN DIERENTUIN
TE
BATAVIA

1866.

Eerepenning door de gemeente Groningen vereerd aan geneesheeren wegens verdienste bij de behandeling van choleralijders.

Vz. Eene jeugdige figuur, voorstellende de geneeskunst en houdende in de rechterhand de slangestaf en in de linker een schild met het wapen van Groningen staat te midden van drie ter aarde liggende zieken, die om hulp smeeken. Op de afsnede leest men de woorden:

SENATUS GRONINGANUS
D. D.

Tegen den rand staat V. D. K.

Kz. Een lauwer- en eikenkrans met het om-

schrift: BENE MERUIT DE CIVITATE GRONINGANA, QUI SAEVIENTE CHOLERA A^o^ MDCCCLXVI AEGROTOS IUVIT.

Grootte 60 mM.

De voorzijde is gemodelleerd door J. P. MENGER naar eene teekening van den heer EGENBERG, Directeur der Teeken Academie te Groningen.

1867.

Voorzijde eener medaille op JACOB BAART DE LA FAILLE. Zie de 1e aflevering van 1894 van dit tijdschrift bl. 64.

1868.

Op het bezoek van den beroemden scheikundige J. S. STAS, Commissaris der Belgische Munt, aan de Munt te Utrecht.

Vz. Binnen een matten rand eene inscriptie luidende:

IAN · SERV · STAS
MONETÆ · BRUXELLENSI
PRÆFECTO
DIE · VII · ANTE · KAL · IULII
MDCCCLXVIII
ULTRAIECTINAM · VISITANTI
III · VIRI · A · A · A · F · F ·
HOC · DECVS
DECREVERVNT

Omschrift op den matten rand: OB · HVMANITATEM · LIBERALITATEM · SVIQVE · STVDIVM.

Kz. Binnen een kabelrand:

QVÆ · NOVIT
DOCVIT
SVPERIORA
PETIT

Omschrift op een matten rand: SERVATI · STAS · ET · VSQVE · MEMORIA · STABIS.

Grootte 53 mM.

Het bezoek van den heer STAS en eene briefwisseling met hem had de invoering tengevolge der volumetrische methode bij het gehalteonderzoek van nieuw gemunte speciën en eene veranderde essaaikeuze voor dat onderzoek.

Prijspenning van den Nederlandschen Weerbaarheidsbond.

Vz. De Nederlandsche leeuw met zwaard en pijlbundel, links loopende, op een voetstuk. Daaronder 22 OCTOBER 1866. Omschrift: EENDRAGT MAAKT MAGT.

Kz. Binnen een lauwerkrans een inscriptie luidende:

PRIJS
SCHERPSCHUTTERS
WEDSTRIJD
's GRAVENHAGE
21—26 SEPTEMBER
1868

Omschrift: NEDERLANDSCHE WEERBAARHEIDS-BOND.

Grootte 45 mM.

Prijspenning van de dd. Schutterij van Utrecht (draagpenning).

Vz. Binnen een lauwerkrans het woord PRIJS.

Kz. Een kroontje binnen twee palmtakken, daaronder:

VOOR
SCHIJFSCHIETEN

Ovale draagpenning van 20 bij 15 mM.

1869.

Op W. BORSKI, Commissaris der Associatie-Cassa.

Vz. Binnen een rand van 50 sterren eene inscriptie luidende:

AAN
WILLEM BORSKI
VAN 1821 TOT 1869
COMMISSARIS DER
ASSOCIATIE CASSA
BIJ ZIJN AFTREDEN
AANGEBODEN
DOOR
ZIJNE MEDEBESTUURDEREN

Kz. Binnen een zwaren lauwerkrans de woorden:

DE ASSOCIATIE CASSA
OPGERICHT
TE AMSTERDAM
MAART A^{o} 1806
DOOR
WILLEM BORSKI, VADER,
COMMISSARIS
TOT 1814

Grootte 60 mM.

Op den schietwedstrijd van den Nederlandschen weerbaarheidsbond te Utrecht.

Vz. Het wapen der stad Utrecht, met de schildhouders.

Kz. Binnen een zwaren lauwerkrans:

DEN
BESCHERMHEER

Daarboven: SCHIETWEDSTRIJD; daaronder 1869.

Grootte 55 mM.

Op het 50-jarig bestaan der Meestergraden.

Vz. Binnen een rand voorstellende een ketting van ronde schakels de volgende inscriptie:

HET
VIJFTIGJARIG
BESTAAN
GEVIERD
MDCCCLXIX

Kz. Eene achtpuntige stralenster, waarin twee stippen.

Grootte 25 mM.

Prijspenning van het 23ste landhuishoudelijke Congres en de tentoonstelling te Kampen.

Vz. TENTOONSTELLING
TE
KAMPEN
XXX JUNIJ
MDCCCLXIX

Omschrift: XXIII NEDERLANDSCH LANDHUISHOUDKUNDIG CONGRES.

Kz. Een eikenkrans, boven gescheiden door een gekroond wapentje van Kampen.

Grootte 45 mM.

Prijspenning voor een wedstrijd van geweermakers.

Vz. Binnen een matten rand de rechtsgekeerde buste van Koning Willem III.

Omschrift: WILLEM III KONING DER NEDERLANDEN.

Kz. Twee gekruiste geweren op een lauwerkrans, die bovenaan gescheiden is door

een schildje met het jaartal 1869, daarboven een kroon.

Omschrift onderlangs: WEDSTRIJD VOOR GEWEERMAKERS.

Grootte ruim 40 mM.

1870.

Maskerade-penning bij de viering van het 295ste jaar der Leidsche Hoogeschool.

Vz. Een beer, omgeven door het lint der orde van den Kousenband, met de woorden: »Honni soit qui mal y pense", zijnde eene vrije navolging van het zegel van Leicester.

Kz. Vlak, met het omschrift: IN MEMORIAM FESTI DIEI NATALIS CCXCV ACAD · LUGD · BAT · VII JUN · A · MDCCCLXX. Grootte 30 mM.

Erkenning van verdiensten door de Regeering van Ned. Indië.

Vz. Het gekroonde Nederlandsche wapen met de schildhouders.

Kz. DE REGEERING
VAN
NEDERLANDSCH INDIE
ALS ERKENTENIS VAN
BIJZONDERE VERDIENSTEN
TOT BEVORDERING
VAN KENNIS
EN BESCHAVING
ONDER
DEN INLANDER.

Eene andere keerzijde luidt:

HET
GOUVERNEMENT
VAN NEDERLANDSCH INDIE
AAN
MALIM SOETAN
ALS BELOONING
VOOR ALS TOLK BEWEZEN
GOEDE DIENSTEN
BIJ GELEGENHEID
DER
GEWAPENDE DEMONSTRATIE
TEGEN
HET EILAND BEROET
IN 1870.

Grootte 38 mM.

Op M. VAN GEUNS, lid der Associatie-Cassa,

Vz. Binnen een zwaren eikenkrans de woorden:

AAN
MATTHIAS
VAN GEUNS JBZ.
VIJFTIG JAREN
ONAFGEBROKEN
WERKZAAM.
1820—1870.

Omschrift: bovenlangs ASSOCIATIE CASSA. Onderlangs: AANGESTELD 1820, DIRECTEUR 1831, WAARNEMEND 1856, COMMISSARIS 1857.

Kz. Binnen een matten rand de woorden:

TOT
HULDE EN AANDENKEN
AANGEBODEN DOOR
HONORAIRE
EN
EFFECTIEVE
MEDEBESTUURDERS
15 OCTOBER
1870.

Omschrift: W · BORSKI · H · D · A · MARTIN · F · VAN TAACK TRAKRANEN · W · BORSKI JR · C · F · OVERHOFF · W · TH · ESSER.

Grootte 60 mM.

1871.

Op R. VAN REES 50 jaren hoogleeraar.

Vz. Zijn links gekeerde beeltenis, daaronder D V D K.

Omschrift: RICHARDUS VAN REES. MATH · ET PHYS · PROF.

Kz. Binnen een eiken lauwerkrans de woorden:

PRAECEPTORI
CARISSIMO
DISCIPVLI.

Omschrift bovenlangs: LEODIVM MDCCCXXI.

Onderlangs: TRAJECTVM AD RHENVM MDCCCLXXI.

Grootte 52 mM.

Prijspenning van het 25ste Nederlandsche landhuishoudkundig Congres te Groningen.

Vz. Het beeld van Ceres met korenaren in de eene hand en een sikkel in de andere, en met korenaren bekransd (naar eene teekening van den heer EGENBERGEN, Directeur der Academie van Beeldende Kunsten te Groningen). Daaronder MDCCCLXXI.

Omschrift: XXVSTE NEDERLANDSCH LANDHUISHOUDKUNDIG CONGRES TE GRONINGEN.

Kz. Een eikenkrans van boven gescheiden door het gekroonde wapen van Groningen.

Grootte 46 mM.

1874.

Op het 100-jarig bestaan van het teekengenootschap Pictura te Dordrecht.

Vz. Als van den prijspenning. (Zie DIRKS N°. 859.)

Kz. Binnen een lauwerkrans de woorden:

EEUWFEEST
GEVIERD
1 OCTOBER
1874

Grootte 50 mM.

Op het 400-jarig bestaan van het Gymnasium te Utrecht.

Vz. Het gekroonde wapen van Utrecht met de schildhouders.

Kz. (Gesneden door I. PH. M. MENGER.) Binnen een zwaren eikenkrans de woorden:

SANCTI
HIERONYMI
SCHOLAE
SAECULIS · IV · PERACTIS
CIVITAS · TRAJECTINA
HVNC · NVMMVM
DICAVIT

Omschrift bovenlangs: PRIDIE · NONAS · DECEMBRIS. Onderlangs: MCCCCLXXIV—MDCCCLXXIV.

Grootte 58 mM.

Ter eere van den verdienstelijken kunstenaar, wiens werken hier beschreven zijn, werden in 1874 door zijn ambtgenoot J. P. MENGER de stempels gesneden eener medaille, die hem uit naam van al de Muntambtenaren in goud, zilver en brons is aangeboden als eene erkenning van de hoogachting en genegenheid, welke hij zich verworven had.

Vz. Zijne linksgekeerde beeltenis; daaronder J. P. MENGER F. Omschrift: D. VAN DER KELLEN I[e] STEMPELSNIJDER AAN S' RIJKS MUNT.

Kz. Binnen een lauwer- en eikenkrans de woorden:

BIJ DE
VERVULLING
VAN
VIER EN VIJFTIG JAREN
TROUWE
EERLIJKE EN IJVERIGE
PLICHTSBETRACHTING
1820—1874

Omschrift: HEM ALS BEWIJS VAN HOOGACHTING DOOR AL DE MUNT-BEAMBTEN AANGEBODEN. 5 JUNIJ 1874.

Grootte 58 mM.

Juni 1894. L. W. A. Besier.

De Alkmaarsche Vroedschapspenning.

Door C. W. BRUINVIS.

Op het voorbeeld van andere steden besloot de Alkmaarsche vroedschap den 12 April 1692 het presentiegeld harer leden te vervangen door een bepaaldelijk daarvoor geslagen penning. Men onderzocht wat de invoering daarvan zou kosten, en wel te Gouda, waar zij nieuwelings geschied was. Naar de teekening van ARENT LEPELAAR, die *f* 18 voor zijne moeite ontving, waren de stempels gesneden door JOSIAS DRAPPENTIER, den 11 Maart 1692 betaald met *f* 370; voor het slaan van 70 gouden en 3000 zilveren penningen genoot dezelfde *f* 360, en het benoodigde metaal kwam op *f* 1400 + 7 t. h. of *f* 98 voor het goud en *f* 2981 : 6 : — voor het zilver, zoodat de invoering aldaar in het geheel *f* 5209 : 6 : — gevorderd had.

Te Alkmaar bedroeg het presentiegeld 12

stuivers, en de penning zou in zilver 12 of 12½ stuivers waardig moeten zijn. De als graveur en dichter welbekende rechtsgeleerde ROMEIN DE HOOGHE te Haarlem teekende een ontwerp, en men trad daarover in onderhandeling met den stempelsnijder REINIER ARONDEAUX te Amsterdam. Op diens bericht, dat hij het ontwerp niet kon uitvoeren op een penning van 12 stuivers waarde, werd den 6 Augustus goedgevonden er een van 25 stuivers te doen vervaardigen, om voor het bijwonen van 2 vergaderingen te strekken. Na gevoerde onderhandelingen, zoo over het leveren der stempels als het slaan der penningen, werden hem den 9 April 1693 twee contracten toegezonden, met verzoek het eene geteekend terug te sturen; maar den 17 schreef hij, dat hij onmogelijk het door hem al reeds te laag gestelde salaris van *f* 800 kon verminderen tot *f* 750, zoodat hij verzocht hem voor de stempels *f* 500 te geven, als andere Hollandsche steden gedaan hadden, en hem van het slaan der penningen te verschoonen, waarvoor men in de munt wellicht beterkoop terecht kon dan bij hem, wiens gereedschap voor het begeerde groot getal minder geschikt was. De vroedschap autoriseerde burgemeesteren over de *f* 50 heen te stappen en liet verdere kleinigheden tot hunne discretie.

In de den 29 Juli te Amsterdam geteekende overeenkomst is niettemin de *f* 750 behouden, maar *f* 50 als eene vereering toegezegd wanneer alles naar genoegen zou zijn afgeloopen. Voor de keerzijde moest het laatste model van DE HOOGHE gevolgd worden, met weglating van DEUS QUASSATA TUETUR. Met de te leveren stempels moesten in deze provincie ter keuze van burgemeesteren tot perikel van ARONDEAUX 4000 penningen geslagen kunnen worden, en hij zou nog een stel moeten leveren, waarmede tot zijn perikel 200 te doen slaan. Zoodra hij het eerste stel gereed had, zou hij 30 penningen aan burgemeesteren moeten vertoonen, en werden deze goed bevonden, de 4000 en 200 slaan en leveren. Voor lekkage van het zilver mocht hij niets vorderen, en het oordeel over het behoorlijk naar de kunst gesneden zijn der stempels verbleef aan DE HOOGHE.

Den 13 November zond hij 32 penningen, elk wegende 8 engels, samen 25 looden en 7 engels, komende op 24 stuivers per stuk, daar hij ze niet lichter had kunnen maken. De proef schijnt voldaan te hebben, want 3 dagen later machtigde de vroedschap burgemeesteren om voor de penningen „tot een getal van 4000 gld." zilver te koopen. Bij CHARLES BARBUU EN ZOON kocht men nu 3 baren zilver van 192 mark fijn of in geld *f* 4737 : 11 : —, waarbij aan agio

van bankgeld kwam $5^{3}/_{8}$ t. h. of *f* 254 : 13 : —, dus te zamen *f* 4992 : 4 : —.

Den 17 December leverde ARONDEAUX 430 stuks af, maar daarna ondervond hij moeilijkheid. Zooals hij den 17 Maart van het volgende schreef, was hij weinig gevorderd, want 7 of 8 weken geleden was een knecht bij het slaan, door het zware ijzer waarin de penningen geplet werden, de groote teen verpletterd, waardoor hij nog wel 5 weken onbekwaam zou zijn, en de andere knecht was 4 of 5 weken ziek geweest, maar nu bezig aan het praepareeren der zilveren platen, waarvan hij al 400 gedaan had; de schrijver was voornemens eerst al de plaatjes gereed te maken, en dan het slaan achter elkander af te doen; hij zond het afdruksel eener nieuwe helft, de letters wat resoluter genomen, en oordeelde het beter als aan het boek op de piedestal geen zegels gemaakt werden, wijl het anders te vol werd; en voorts een penningje, waarop de letters onderaan wat verscherpt waren; 200 zoodanige lagen bij hem ter beschikking gereed. Den 13 Augustus leverde hij 1946, den 26 April 1695 nog 1627 stuks af, makende met die van 17 December 1693 te zamen 4003, waarmede het gekochte zilver op 4 ons na verantwoord was (De 32 tot proef gezondene waren vermoedelijk tot hem terug-

gekeerd, in de verrekening van het zilver worden deze niet genoemd).

Na de zilveren ging men over tot het slaan van gouden penningen. Den 30 April 1695 besloot de vroedschap 100 zoodanige, ter waarde van p. m. *f* 30, te laten maken en aan ieder harer 24 leden er een uit te reiken, en verder één aan ieder nieuw te benoemen lid van het collegie, daarvoor *f* 100 ten behoeve der stadsfinanciën bijdragende. Bij toetsing te Amsterdam werd bevonden, dat een gouden penning woog 14 engels, van ducatengoud, rozenobelgoud naderende, à 47 of 48 stuivers, komende op *f* 33 : 12 : —, en van goud van 22 caraten, zooals jacobussen, carolussen, ducatons, rijders, pistolen en guinjes, a 44 stuivers, op *f* 30 : 16 : — per stuk. De eerste soort goud nemende zouden 50 penningen dus *f* 1680, in het tweede geval *f* 1540 kosten. De essayeur, die het koopen zou, was ANTHONY GRILL, wonende in de Kalverstraat. Het maken bood JACOBUS VAN DISHOECKE, wonende in de Gravenstraat, aan voor *f* 4 per ons, of *f* 2 : 16 : — per penning van 14 engels.

Den 4 September berichtte ARONDEAUX aan burgemeesteren, dat hij 104 gouden penningen gereed had en zij wat lichter uitgevallen waren dan 14½ engels, namelijk 13 engels en 29 a 30 azen. Alzoo zouden van de gekochte 73 onsen goud 12½ engels overblijven, waarvoor

hij het bedrag a *f* 29 : 13 : — zou zenden als hij order tot het leveren der penningen bekwam. Den 28 ontvingen de raadsleden hunne zichzelven toegedachte exemplaren.

Den 16 Januari 1699 bij provisie voor één gouden penning, en den 24 December 1704, 11 December 1706 en 6 November 1708 wegens het verminderen van den voorraad zilveren penningen werd door de vroedschap bepaald, dat 27 daarvan konden ingeruild worden tegen een gouden; den 24 December 1704 ook, dat een zilveren ter secretarie verwisseld kon worden tegen *f* 1 : 5 : — en een gouden tegen *f* 33 : 15 : —, welk besluit ten aanzien der zilveren vernieuwd werd den 6 November 1708, toen het aantal zoo verminderd was, dat men in de met Kerstmis te houden uitreiking niet zou kunnen voorzien. Den 11 December 1706 werden burgemeesteren ook nog gemachtigd om wegens het verminderen der gouden penningen 50 te laten bijmaken; deze werden den 31 dier maand ontvangen.

Den 20 October 1711 besloot men den voorraad zilveren penningen met 1000 te vermeerderen, en Arondeaux werd daarvoor weder in den arm genomen. Den 30 gaf hij op, dat hij het zilver zou leveren voor *f* 25 : 12 : — het mark fijn, en dat het maken der penningen 2 stuivers per stuk zou kosten. Men vond dat

maakloon wat duur en ARONDEAUX daalde, om den heeren genoegen te doen, af tot $1\frac{3}{4}$ stuiver (een verschil van *f* 12 : 10—!). Den 21 December, toen de nood tegen de Kerstmis-uitreiking zeker drong, schreef hij, dat de bode hem de 2 stempels overhandigd en hij die aanstonds naar Dordrecht gezonden had, met aanbeveling aan den muntmeester om spoed te maken. Deze had den 19 's avonds en 's nachts bij de kaars en met groote haast doorgeschroefd, zoodat er onder de 270 vervaardigden wel eenigen zouden zijn, die de begeerde nettigheid niet hadden. De muntmeester had geen tijd die uit te zoeken en hem verzocht het te doen, maar vóór het afvaren van den beurtman kon het niet meer geschieden, men moest dus de minder goede maar terug zenden. Het deed hem hartelijk leed, dat er buiten zijne schuld zulk een moeilijk toeval in 't maken gekomen was.

Den 19 December 1712 werd met SMELTZING te Leiden gecontracteerd over het maken van 4 stempels en van penningen, waarvan bij zijn overlijden in het voorjaar van 1714 maar één stempel gereed was gekomen.

Toen mr. ARIS VAN DER MIEDEN in 1718 tot lid der vroedschap verkozen was, had men voor hem geen gouden penning meer voorhanden, en zat men nog met een gebroken stempel,

zoodat er niet bij te slaan was. Men besloot toen den 12 November, hem *f* 100 te laten storten verminderd met de waarde van den hem ontgaanden penning, maar volgende nieuwe leden toch de volle *f* 100 te doen betalen *). Eene verantwoording van genoemd jaar leert ons waar de 154 gouden penningen gebleven zijn: van 24 werd het hiervoor reeds gemeld, 1 werd den 6 December 1696 „tot voldoening van de conventie" aan ROMEIN DE HOOGHE, 27 werden aan nieuwe vroedschappen bij hunne beëediging en 45 aan burgemeesters toegekend voor 2 jaren „toezicht en directie van de ontvang en uitgaaf van de penningen in de ijzeren kist", terwijl 57 ingeruild zijn tegen zilveren.

Den 14 Augustus 1735 werden burgemeesteren gemachtigd om te accordeeren over het maken en leveren van een nieuwen stempel, en het doen slaan van zooveel gouden en zilveren penningen als zij dienstig zouden oordeelen. Hun voorstel daartoe was dus gemotiveerd: „dewijl de oude stempels over lang gebrooken off verlooren sijn, ende de penningen daar op

*) Het bleef daar niet bij: tot de punten van mesnage, den 19 November 1747 door de vroedschap gearresteerd, behoorde ook, dat een nieuw lid ten profijte der stad zou geven *f* 700, in plaats van *f* 300 zooals sedert 23 December 1732 was betaald. Tot de in het laatst van 1747 ingevoerde bezuinigingen behoorde ook, dat in het vervolg één zilveren penning zou strekken tot vergoeding voor het bijwonen van *vier* raadszittingen.

geslagen off geplet voor veele jaren door de uytdeelingen geabsorbeerd geworden."

Den 29 Augustus 1784 werd nogmaals besloten tot het vernieuwen der stempels en het slaan van penningen. Of hiervan iets gekomen is valt te betwijfelen, daar de stad hare middelen wel noodig had voor de nieuwe bewapening der gereorganiseerde schutterij. De tijd der vroedschapspenningen spoedde bovendien ras ten einde.

Gelijk die van meer steden zinspeelden op eene merkwaardige gebeurtenis uit het verleden, hielden de Alkmaarsche de gedachtenis levendig van de roemrijke verdediging in 1573.

Uit het medegedeelde aangaande de stempels zijn de verschillen te verklaren, die, bleef de teekening in hoofdzaak ook onveranderd, in de keerzijden der afslagen voorkomen. Het Stedelijk Museum te Alkmaar, 2 exemplaren in goud en 4 in zilver bezittende, doet ons 4 variëteiten kennen:

1. Breede burg, de kanonnen elk 2 wielen toonende; op de burg 4 vierkant besneden kanteelen: ⅂_⅂_⅂_⅂

2. Burg en kanonnen als voren, de kanteelen zwaluwstaartvormig: ⏅⏅⏅

3. Burg en kanteelen als nr. 2, de kanonnen met één wiel.

4. Smalle burg, de kanonnen met 2 wielen,

de kanteelen niet meer dan wigsgewijze ingesneden: ΓVˉVˉV˥

Op niet één dezer penningen heeft het boek op de piedestal afhangende zegels.

Van de beide voorhanden stempels komt de keerzijde, waarvan het stempelijzer grooter omtrek heeft dan dat van den voorkant, overeen met nr. 3.

De afbeelding bij VAN LOON, I, 168, toont aan de kanonnen 2 wielen, en een smalle burg gedekt met 5 meer haaksch ingesneden kanteelen, wat dit getal betreft waarschijnlijk ten gevolge eener vrijheid van den afteekenaar.

Eene berijmde beschrijving, in den vorm van een ontzetlied, door den Alkmaarschen conrector GERARD KEMPHER in 1735 vervaardigd, vergezelt de door J. C. PHILIPS JR. gegraveerde afbeelding (als nr. 1) in BOOMKAMP'S werk *Alkmaer en zyne geschiedenissen.*

Twee Herinneringsmedailles uitgereikt te Vlissingen. *)

De feesten, die in den afgeloopen zomer te Middelburg en te Vlissingen, bij gelegenheid van het Koninginnebezoek, met algemeene deelneming zijn gevierd, hebben tot het uitreiken van een tweetal herinneringsmedailles aanleiding gegeven.

De uitnoodiging tot het vorstelijk bezoek is van Vlissingen uitgegaan, naar aanleiding van de plannen ter verplaatsing van het standbeeld van den admiraal DE RUIJTER, naar de Rotonde van den Zeeboulevard.

Deze wandelplaats, aangelegd ter vervanging van de vroegere wallen, biedt een heerlijk uitzicht op rivier en stad aan, van daar dat men meende, dat het standbeeld van Neêrlands

(* Voor meerdere bijzonderheden zie *Middelburgsche Courant* van 10 Juli en 31 October.

grootsten admiraal er op waardiger wijze zou troonen, dan op het bescheiden „de Ruyterplein," achter de wallen gelegen, waar de groote zeeheld met den rug naar de zee was geplaatst. Spoedig nu weerklonk door Vlissingen de feestmare, dat onze Koninginnen hadden toegezegd de heronthulling van het verplaatste beeld te zullen bijwonen.

Voor dit evenwel geschiedde, had nog een andere feestelijkheid plaats, namelijk „de eerste steenlegging van het nieuwe voetstuk van het standbeeld van M. Az. de Ruijter," waarbij de zilveren medaille is uitgereikt, die hier nader wordt beschreven. In tegenwoordigheid van zeer vele genoodigden geschiedde dit den 10 Juli, met groote plechtigheid.

Het initiatief van de verplaatsing was uitgegaan van de Maatschappij „tot Nut van 't Algemeen" te Vlissingen, en het was dan ook de voorzitter van het departement, de heer Tutein Nolthenius, burgemeester der stad, die de feestelijkheid leidde.

In een uitvoerige toespraak, waarin de geschiedenis van het monument en de oorzaak van de tegenwoordige verplaatsing in fraaie bewoordingen werden uitgesproken, werd aan den heer J. C. de Ruijter de Wildt, als afstammeling van den grooten admiraal, verzocht de eerste steenlegging voor het nieuwe voetstuk

te willen verrichten, aan welk verzoek welwillend werd voldaan.

Deze familie stamt namelijk af van de oudste dochter van den admiraal, ALIDA, die in het tweede huwelijk getrouwd was met den Vlissingschen predikant THOMAS POTS.

Nadat de plechtigheid was verricht, werd den heer DE RUIJTER DE WILDT, een zilveren medaille, namens het bestuur ter herinnering aangeboden.

De penning is 50 mM. in middellijn (muntmeter STEPHANIK) en weegt 34 gram.

De voorzijde vertoont twee fraai gesneden lauriertakken, van onder door een sierlijken strik aan één verbonden. In het midden leest men het volgende gegraveerde opschrift:

AAN
Den Hoog Edel
Gestrengen Heer
J. C. de RUIJTER de WILDT
Kapitein ter zee
Inspecteur
van het Loodswezen
te
VLISSINGEN.

De keerzijde bevat slechts eene inscriptie. die zeer fijn en smaakvol is gegraveerd.

TER HERINNERING
Aangeboden
Bij het leggen van den
EERSTEN STEEN
aan het voetstuk van het Standbeeld
van
M. A. DE RUIJTER
bij gelegenheid
zijner verplaatsing
OP
10 JULI — 1894.

De penning is evenals de volgende vervaardigd en gegraveerd in de Koninklijke fabriek van J. M. VAN KEMPEN te Voorschoten.

Gaf de uitreiking van deze eerste medaille als het ware het sein tot het openen der feestelijkheden, de tweede, in goud geslagen, maakte een einde er aan.

De ingezetenen van Vlissingen waren hunnen burgemeester dankbaar erkentelijk voor al hetgeen hij reeds voor hunne stad had gedaan en niet minder voor de vele bemoeiingen en zorgen die hij zich had willen getroosten om het bezoek der beide vorstinnen aan de stad zoo recht aangenaam en zoo feestelijk mogelijk te maken.

Nu dat wilden zij gaarne door het aanbieden

van een blijvend souvenir nog eens openlijk erkennen. Vandaar dat zich den 19 October eene commissie uit de ingezetenen ten huize van den burgemeester, den heer TUTEIN NOLTHENIUS aanmeldde, die namens de burgerij den burgemeester een gouden penning ter blijvende herinnering aan het feest van 23 Augustus kwam aanbieden.

Een prachtig album van fijn kalfsleder, waarop als middenstuk het wapen der stad in goud en zilver gedreven, prijkte, terwijl een entourage van uit de hand gesneden eikenbladeren, het kostbare nog verhoogde, bevatte de kunstig geschreven opdracht en de namen der vele deelnemers. De penning zelf is geheel gelijk aan dien van den heer DE RUIJTER DE WILDT, doch is van goud, weegt 62 gram en heeft op de voorzijde de volgende inscriptie:

Hulde
van de
Ingezetenen
aan
H. P. J. TUTEIN NOLTHENIUS
BURGEMEESTER
van
VLISSINGEN.

Op de keerzijde is gegraveerd het gekroonde wapenschild van Vlissingen, daaronder

23 AUGUSTUS 1894.

alles omgeven door twee fraaie lauriertakken, en relief, van onder door een sierlijken strik verbonden.

Tijdens de feesten zelve werden door vreemde kooplui kleine metalen penningjes verkocht, die gretig van den hand gingen. Ik zou deze betrekkelijk waardelooze penningjes, waarvan eenige de borstbeelden van onze koninginnen, andere dat van den admiraal DE RUIJTER vertoonen, niet vermelden, ware het niet dat deze laatste stukjes het curieuse omschrift hebben van „admiraal HERMANN DE RUITER". Zeer waarschijnlijk zijn die penningjes in Duitschland vervaardigd, waar de fabrikant, den juisten naam niet precies wetende, het eerste het beste biographisch woordenboek opgenomen hebbende, reeds dadelijk op den bij ons zeer bekenden ossenkooper van den Bosch zal zijn gestuit.

Deze, HERMAN DE RUIJTER genaamd, heeft naar men weet, in 1570 met nog eenige makkers het slot Loevestein uit de handen van de Spanjaarden verlost. Toen hij eenigen tijd later die sterkte niet langer kon verdedigen, liet hij het slot met vriend en vijand in de lucht springen.

Zoo ver ik weet, genoot hij tot nu toe niet de eer op eene medaille te zijn vereeuwigd!

Middelburg, Nov. '94. M. G. A. DE M.

Des méreaux d'admission à la Ste Cène et en particulier, de ceux de la ci-devant église wallonne d'Aix-la-Chapelle et de la ville de Harlem.

L'usage de donner des marques de contrôle aux membres des églises réformées, jugés dignes, par leurs ministres, de prendre part à la Cène, prit son origine dans la nécessité, où l'on se trouvait, dans les premiers temps de la Réformation, de mettre fin à la profanation de cette cérémonie religieuse, profanation causée tant par des catholiques déguisés que par des réformés indignes.

L'idée de se servir, à cette fin, de méreaux de plomb vint à l'esprit de deux réformateurs, Calvin et Viret, qui, en 1560, firent connaître leur projet comme suit:

„Que pour empescher la profanation de la „Cène, il seroit bon que chascun allast prendre „des marreaux de plomb (jetons) pour ceulx „de la maison qui seraient instruits, et les es- „trangers qui viennent, ayant rendu témoignage „de leur foi, en pourront prendre, et ceulx

„qui n'en auront pas, ne seront pas admis." 1)

L'église de Genève refusa cependant d'introduire les méreaux dans son organisation et a toujours persisté dans son refus. Les églises des localités voisines de la France furent les premières à donner suite au conseil donné par les deux réformateurs. L'usage des méreaux se répandit ensuite dans toute la France, les Iles Britanniques, l'Allemagne et les Pays-Bas. Nous ne nous occuperons d'abord que des méreaux des églises wallonnes établies dans nos régions; nous commencerons par communiquer aux amateurs de méreaux ce que nous avons trouvé à ce propos dans les actes du Synode wallon 2) afin d'indiquer jusqu'où doivent s'étendre, en cette branche de la numismatique, les recherches de pièces inconnues.

Ces actes ne disent rien de l'introduction des méreaux dans l'organisation du culte public des Wallons; mais ils font mention, à plusieurs reprises, de quelques tentatives faites pour abandonner le nouvel usage. Ainsi, l'article 8me du

---

1) Nous empruntons ces mots à la p. 33 de l'intéressante étude de Mlle DE MAN „Over Zeeuwsche Loodjes," où ils sont cités d'après l'ouvrage de Mr. E. DELORME intitulé: „Le méreau dans les Églises réformées protestantes de France.... etc."

2) Grâce à l'extrême bienveillance de Mr. le Dr. DU RIEU de Leyde, nous avons pu examiner, avec le concours très apprécié de Mr. H. J. HOEK, tous les manuscrits de la Bibliothèque wallonne, dont nous croyions avoir besoin.

Synode tenu à Anvers, en septembre 1581, nous apprend que l'église de Gand se servait déjà de méreaux d'admission à la Cène, car en cette même année, un de ses membres cessa de prendre part à la communion, sous prétexte qu'il considérait „l'ordre de bailler (= donner) des méreaux comme idolâtrie." Le Synode suivant, tenu en la même ville en mars 1582, arrêta qu'il serait exhorté à s'y assujettir. „Si „toutesfois le Consistoire appercevoit qu'il y „eut en lui plus de scrupule que d'opiniastreté, „il pourra estre admis sans méreaux..... jus-„ques à ce qu'il soit mieux instruict." (Art. 11me)

Le même fait se produisit à Leyde quelques années après: „Un des membres sous ombre „d'infirmité, ne veut point participer à la S^te^ „Cène avec méreau." Après l'avoir exhorté „de „suivre l'ordre accoustumé et pratiqué en nos „Eglises wallonnes, sans se formaliser des „choses qui sont d'elles mesmes indifferentes „et qui ne blessent en rien la conscience: la „Compagnie est d'advis de le supporter selon „l'article 11 du Synode, tenu à Anvers le 22 „mars 1582...." (Art. 14me du Synode tenu à Harlem en mars 1588).

On voit donc que l'usage de donner des méreaux servait parfois de prétexte à leur abstention de la communion, à ceux qui pour d'autres raisons, ne voulaient pas prendre part

à la Ste Cène. Il résulte de l'article cité ci-dessus que l'emploi de méreaux était également en usage dans *toutes* les églises ressortissant au Synode wallon des Pays-Bas.

Une seule église semble cependant avoir joui d'une prérogative à cet égard: en 1624, et déjà auparavant, l'église de la Haye admettait chaque Wallon à la Cène, sans qu'il dût être muni d'une marque quelconque de consentement et de contrôle. Cette circonstance porta quelques membres de l'église de Delft, privés de la participation à la Cène, mais désireux, sans doute, de communier encore, à y prendre part à la Haye, sans avoir égard à la défense ecclésiastique maintenue contre eux dans leur propre ville.

Le Synode tenu à Dort en avril 1624 „désirant de remédier à cest inconvenient, exhorte ladite Eglise de la Haye d'empescher „tels desordres par la voye qu'elle iugera le „plus convenable." (Art. 28me)

La question n'était pas encore tranchée sept ans après. L'église de la Haye déféra la question de la distribution de méreaux au Synode assemblé à Dort en avril 1631. Elle en reçut pour réponse que „la Compagnie a jugé nécessaire que *toutes* nos Eglises suivent l'ordre „qui est observé par icelles en commun 1) et

1) Une autre copie porte: „par la plus part d'icelles."

„adviseront prudemment à ce que nuls profa-„nes 1) n'approchant de la Ste Table." (Art. 10me, confirmé encore par l'art. 5me du Syn. suivant).

„La persévérance vient à bout de tout", ce fut sans doute, à partir de ce jour, la devise de l'église de la Haye. „Elle ne se soumet pas „à la décision du Synode, mais lui présente „plusieurs difficultez 2) qu'elle prevoit en la dis-„tribution des mereaux," après quoi ce Synode (tenu à Harlem en avril 1632), dans son art. 8me „remet pour le present à sa discretion de „faire ce qu'elle iugera le plus convenable a „l'édification de l'église." Comme après cette date, les actes synodaux ne font plus mention de ce différend, il paraît que l'église a trouvé moyen d'éviter les abus signalés et que, partant, avec consentement tacite du Synode, elle ne s'est jamais servie de méreaux de communion. Il faut pourtant ajouter ici que, de 1585 à 1591, les Wallons de la Haye, faisant partie de l'église de Delft, devaient par conséquent

1) On trouve dans un autre exemplaire manuscrit des actes synodaux, intitulé „Livre Synodal" de 1640, la phrase suivante altérée par le copiste de manière à ridiculiser cette assemblée grave et solennelle: „et adviseront prudemment à ceque nuls *enfants* n'approchent „de la Ste Table!"

2) Mr. E. BOURLIER („Notice historique" dans le Souvenir du 3me Centenaire de l'église wall. de la Haye) dans son récit de cette question (pag. 53), ne nous dit rien de la nature de ces difficultés. Il semble donc que les Résolutions du Consistoire, qui existent depuis 1618 (ibid. p. 2), n'en parlent pas.

se munir du méreau de cette église, qu'un ancien delftois venait, tous les trois mois, y distribuer. 1)

A l'époque où ces méreaux ont eu la plus grande importance (c.-à-d. environ jusqu'au milieu du 17me siècle), il y avait aux Pays-Bas 34 églises wallonnes plus ou moins florissantes. Les méreaux de la plupart de ces églises sont restés inconnus. Il reste donc encore aux amateurs de méreaux beaucoup à trouver en cette matière et si, le plus souvent peut-être, les méreaux eux-mêmes feront défaut, l'on peut espérer en retrouver les poinçons.

Le métal dont les méreaux sont le plus souvent fabriqués, le plomb, n'est pas, on le sait, des plus propres à conserver exactement les empreintes. Les méreaux furent aussi parfois refondus, dès qu'on n'en fit plus usage. Ceux connus en nature et que nous avons trouvés décrits, sont des Wallons d'Amsterdam 2), de Flessingue 3) et de Delft. 4)

La collection de méreaux de la Bibl. wall. de Leyde renferme un plomb uniface que nous croyons inédit et dont le dessin suit.

---

1) „Souvenir du 3me Centenaire de l'église wall. de la H." p. 3 et 4.

2) MINARD VAN HOOREBEEKE II. p. 65. No. 101.

3) M. DE MAN, ibid. III. No. 3 a 5.

4) Rev. belge 1869, p. 67, pl. III, No. 8. MINARD VAN HOOREBEEKE, II, p. 89, No. 159.

Nous croyons inutile de décrire la pièce en question et faisons seulement remarquer que le graveur a mis par erreur E T au lieu de E S T. La légende rappelle sans doute aux communiants la manière dont ils doivent célébrer le saint repas. Le méreau appartient à l'église de Harlem où l'on en conserve encore le coin. Nous devons à la grande complaisance de Mr. A. J. Enschedé, auteur de la „Geschiedenis der Walsche Kerk en der Fransche Dames-Societeit te Haarlem, Haarlem 1878" quelques empreintes du coin et des renseignements importants sur ce méreau, lesquels lui étaient encore inconnus lors de la publication de sa notice historique. Mr. Enschedé nous apprend (l. c. p. 4) que le coin en question a été gravé à la fin de l'année 1586 et qu'il était destiné à servir tant à sceller qu'à frapper des méreaux, lesquels étaient d'abord en papier. Une résolution du Consistoire du 30 octobre ordonne d'acheter, à cette fin, du papier. La description donnée ensuite est celle du sceau ovale datant du XVIIme siècle et gravé

par DE BRAAIJ. Ce cachet ne peut donc être le coin de 1586. Il en résulte que l'autre coin, conservé à Harlem, est celui de 1586 et c'est ce dernier qui seul a fourni des méreaux, d'abord en papier, puis en plomb.

Nous donnons maintenant la reproduction du méreau ayant appartenu à l'église wallonne d'Aix-la-Chapelle et de Borcette, mentionnée en 1571, pour la première fois, croyons-nous dans les actes du Synode général d'Emden. Des Wallons ont résidé à Aix dès le début de la réformation: on parle encore en 1555 de *la partie wallonne* des réformés, qui fit en cette année de vaines démarches pour obtenir un pasteur particulier, à cause de leur ignorance de la langue allemande. Quarante ans après environ, *l'église* avait déjà deux pasteurs. Elle s'excuse, en 1574, de son absence au synode de Juliers par le fait que les pasteurs et les anciens ne savaient ni l'allemand, ni le latin. 1) Cette église a un certain rapport

1) Werken der Marnix-Vereeniging. Ser. II. dl. II. bl. 37.

avec notre pays, parce qu'elle est l'origine de l'église wallonne de Vaals, village situé à quatre kilomètres d'Aix, devenu, en 1648, territoire des États-Généraux en vertu du troisième article de la paix de Münster. La date de l'établissement de l'église en ce dernier lieu doit être probablement comprise entre les années 1637 et 1643.

La Bibl. wall. de Leyde e. a. possède une liasse de 29 feuilles formant les pauvres restes des registres consistoriaux de l'église d'Aix-la-Chapelle. Elles semblent remonter jusqu'à l'année 1585; les plus récentes portent la date 1598. Ces registres sont loin d'être complets. Une des feuilles, contenant les actes du Consistoire du mois de juillet et d'une partie des mois de juin et d' août d'une année non indiquée, porte au 14 juillet ces mots:

„De Mouy et Bisou ont charge d'advertir „Jehan Maho de se deporter de sa boisson „ordinaire, autrement qu'il sera semonsé 1) „au Consistoire avant la Cène pour lui deffen-„dre icelle,"

suivis immédiatement d' une résolution:

„On a arresté que doresnavant on donnera „des mereaux a ceux qui communiqueront a icelle."

1) Semonser faire venir.

Il est donc important de rechercher à quelle année appartient cette résolution: l'on saurait ainsi de quelle année peut dater la première frappe de ces méreaux. Si cette année est 1594, année que l'on voit sur le méreau figuré plus haut, l'identité de celui-ci et des méreaux dont parle la résolution, est prouvée.

La feuille elle-même nous fournit heureusement des données suffisantes. On y lit au 24 juin:

„Les Sieurs des Cordes et Helleman ont „charge de contenter et remercier le Sire René „Jean Simon, du devoir qu'il a fait, accommo- „dans l'église de sa maison. On advertira „l'assemblée de se trouver de dimanche qui „viens en huit jours au logis du Sieur Lienard „Engelberg, pour y ouir la parole de Dieu."

On abandonne donc la maison du S[r]. Simon et on commence à se servir, à défaut d'église proprement dite, de celle du S[r]. Engelberg ou Engelbrecht, nom bien connu dans l'histoire de la réformation à Aix-la-Chapelle 1)

On conserve également à la Bibl. wall. un bail de la maison de Leonhardt Engelbrecht, signé par celui-ci et par le Consistoire wallon, le 20 décembre 1595. Il y est dit que les Wallons s'étaient déjà servi de cet immeuble

---

1) Zeitschrift des aachener Geschichtsvereins. Bnd. VI. 1884. p. 343.

pendant un an et demi 1) Mais, un an et demi avant le 20 décembre 1595, c'est environ la fin du mois de juin 1594, époque coïncidant fort bien avec le 24 juin, jour de l'assemblée du Consistoire dans lequel furent prises les deux résolutions concernant la maison de prêche. Nous croyons donc avoir prouvé que la feuille contenant les deux résolutions en question appartient à l'année 1594 et que c'est le 14 juillet de cette même année que le consistoire ordonna l'introduction des méreaux de communion.

Le poinçon, dont nous avons fait faire le dessin, fut trouvé, en 1890, à côté du cachet de la même église, enveloppé dans le coffre des archives de l'église réf. hollandaise de Vaals.

La présence du *cachet* au moyen duquel sont scellées bon nombre de pièces émanées du Consistoire wallon, tant à Aix-la-Chapelle que, plus tard à Borcette et à Vaals, fait supposer que notre *coin* a également appartenu à cette église. Le méreau frappé au moyen de ce coin, portant la date 15—94, ne peut donc avoir

1) Il résulte en effet de trois résolutions se trouvant sur une autre des 29 feuilles que l'église a une fois offert au dit Sr ENGELBRECHT une coupe d'argent d'environ 30 ou 35 thalers, en le priant de fixer, pour l'avenir, une somme annuelle (Résolutions du 15 juin et des 7 et 14 décembre [1595]).

2) Ce poinçon est de fer, aplati à un des bouts par des coups de marteau et ayant à peu près 18.5 centimètres de long. Le revers du méreau aura donc probablement été lisse.

été que le résultat de la résolution du 14 juillet, que nous avons fixée à l'année 1594, — donc: un méreau d'admission à la communion.

Nous avons d'abord cru reconnaître un calice dans l'objet représenté sur le méreau en guise d'armoiries, et alors, il n'aurait plus fallu prouver sa destination de méreau de communion. La comparaison avec la fontaine figurée sur le méreau d'entrée de la chambre de Rhétorique des Fontainiers à Gand, de la même époque environ (1573) 1), nous donne maintenant la conviction que nous sommes encore en présence d'une semblable fontaine à deux jets d'eau, ce qui s'explique d'ailleurs aisément par la renommée des thermes d'Aix-la-Chapelle 2) et confirme, d'un autre côté, l'hypothèse que le coin est originaire de cette ville.

Les Wallons d'Aix-la-Chapelle, déjà bannis en 1605, revenus avant le mois d'août 1611, mais ne pouvant exercer leur culte que clandestinement, chassés de nouveau — et cette fois définitivement — en 1614 3), ne semblent avoir pu se servir de leur méreau que jusqu' en 1605, donc pendant un assez court espace,

1) MINARD VAN HOOREBEEKE I p. 380, No. 15.

2) Le cachet à sceller de l'égl. wall., lequel est d'un faire plus soigné, représente également la fontaine, mais à huit jets d'eau, munie de deux réservoirs et surmontée d'un chérubin sonnant de la trompe.

3) CH. RAHLENBECK: Les Pays d'Outre-Meuse, Brux. 1888, p. 218, 219.

suivi d'environ 35 années d'exil (voyez ci-dessus), pendant lesquelles ils n'ont pas eu d'église leur appartenant en propre.

Il serait donc peut-être par trop hardi d'espérer retrouver un exemplaire authentique de ce monument métallique.

W. J. FREDZESS.

septembre 1894.

Médaille de la Société „de Bouwkundige Vakken" à Eindhoven.

Concours de mai 1893.

Pendant l'exposition historique et topographique de Kempenland et Peelland à Eindhoven, en avril et mai 1893, ont eu lieu une exposition d'architecture et un concours organisés par la Société „Bouwkundige Vakken" pour ceux qui cultivent les beaux-arts, pour les maîtres-ouvriers, les ouvriers et les élèves demeurant à Eindhoven, Stratum, Woensel, Gestel, Strijp en Tongelre.

En souvenir de cette exposition et comme prix de ce concours, une médaille sortie des ateliers de M. Hendrik van Gardinge, fournisseur d'ornements d'églises à Eindhoven, a été distribuée par la dite Société.

Cette médaille avec bélière de 52 mM. au muntmeter Stephanik, porte au droit dans une riche bordure, l'écu couronné d'Eindhoven entouré de la légende (gravée) BOUWKUNDIGE VAKKEN EINDHOVEN.

Le revers porte, au centre d'une riche bordure semblable, un groupe formé d'une enclume, de tenailles, marteau, truelle, scie, palette et pinceaux, compas etc. La légende (gravée) des médailles offertes comme prix est: WEDSTRIJD MEI 1893. Celle des médailles données comme souvenir: HERINNERING WEDSTRIJD MEI 1893.

De cette dernière, 31 exemplaires en bronze argenté furent offerts aux membres de la dite Société, 5 en argent, aux membres du jury, 4 en argent, aux sociétés de musique et 5 en bronze à des personnes particulières.

Comme prix furent distribués 11 exemplaires en argent doré, 28 en argent et 27 en bronze. Les coins ont été brisés.

Hintham, mars 1894. M. A. S.

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt.

Revue belge de numismatique.

Histoire numismatique du Barrois (troisième article), par M. L. MAXE-WERLY.
Quelques pièces rares ou inédites de ma collection, par M. G. CUMONT.
L'oeuvre du médailleur NICOLAS BRIOT en ce qui concerne les jetons (suite), par M. J. ROUYER.
FRANÇOIS DE HONDT, orfèvre, ciseleur, médailleur, par M. V. LEMAIRE.
Nécrologie. ADOLPHE-MEYER, par M. LE Vte B. DE J. DON MANUEL. Vidal Quadras y Ramon, par M. A. DE W.
Mélanges.

Annuaire de la Société française.

I. Les différents de la monnaie de Grenoble de 1489 à 1553, par M. ROGER VALLENTIN.
II. Numismatique lorraine, par M. J. HERMEREL (à suivre).
III. Monnaies inédites frappées à Gènes pendant l'occupation française, par M. PAUL BORDEAUX.
IV. A travers les collections numismatiques du Caire, par M. E. D. J. Dutilh.
V. Chronique.

Rivista italiana di numismatica.

RUGGERO GIUSEPPE. Annotazioni numismatiche italiane (fig.)
PAPADOPOLI NICOLÒ. Monete italiane inedite della Raccolta Papadopoli (fig.).
GNECCHI FRANCESCO. Appunti di Numismatica Romana: XXXIII. A proposito di una monetina inedita di Licinio figlio (fig.).
MALAGUZZI VALERI FRANCESCO. La Zecca di Reggio Emilia (Continuazione).
MOTTA EMILIO. Documenti Visconteo-sforzeschi per la storia della zecca di Milano (Continuazione).
Chronaca.

Revue suisse de numismatique.

LADÉ, Dr. A. Un nouveau denier de Conrad, évèque de Genève. Contribution à la numismatique des comtes de Savoie.
VALLENTIN, ROGER. De la circulation des monnaies suisses en Dauphiné au XVIe Siècle.
BROCHER, J. La législation du „Trésor" en France et à Genève.
M. Médailles suisses frappées en 1893 et 1894.
Mélanges.

The Numismatist. Monroe. Mich. U. S. A.

Chinese Tsien (illustrated). J. A. BRUDIN.
Wanted to Use. Platinum Money.
Philip Whiteway.
Fourth Annual Convention of A. N. A. at Detroit, Aug. 23-24, '94. Proceedings, etc.
Obituary: Prof. WM. M. TRIESNER.
The Exhibition.
Excursion to Rushmere.
What is the Matter with Heaton?
American Numismatic Ass'n, Secretary's Report.
With the Editor.
General.

Het eerste deel van de „Histoire monétaire du Brabant", door den Belgischen numismaat ALPHONSE DE WITTE is verschenen, in klein folio, gedrukt te Antwerpen bij VEUVE DE BACKER, rue Zirk, op goed papier met fraaie letters, groot 212 bladz.

Het eerste deel is verdeeld, behalve het voorbericht, in XI hoofdstukken, als: Hoofdstuk I, De Graven van Leuven. Hoofdstuk II, De drie Godfrieden (1096—1190). Munten uit den tijd der Godfrieden, toegekend aan Brussel. Hoofdstuk III, de Drie Hendriken (1190—1261). Hoofdstuk IV, Jan I (1268—1294); Jan I en Arnold V van Looz, Jan I en Dirk VII van Kleef. Hoofdstuk V, Jan II (1294—1312), Jan II en Jan I, Graven van Namen. Hoofdstuk VI, Jan III (1312—1355), munten geslagen bij overeenkomst. Hoofdstuk VII, Johanna en Wenceslaus (1355—1383). Hoofdstuk VIII, Johanna, weduwe (1383—1406), Antonie van Bourgondië, ruwaart (1404—1406). Hoofdstuk IX, Antonie van Bourgondië (1406—1415). Hoofdstuk X, Jan IV (1415—1427) Filips van Saint Pol, ruwaart (1420—1422). Hoofdstuk XI, Filips van Saint Pol (1427—1430).

In onderhoudenden vorm geeft de geleerde schrijver eene beschrijving der munten en munthuizen in verband met de geschiedenis van Brabant tot 1430, terwijl alles gedocumenteerd is met bescheiden uit de „Archives générales du Royaume" en de beste schrijvers. Er worden 509 munten beschreven, van welken arbeid de schrijver in zijn voorbericht zegt: „Nous y avons consacré plusieurs années de labeur assidu et patientes recherches". De 25 platen (I—XXIV en A) en 26 vignetten, tot dit deel behoorende, zijn met de grootste zorg en juistheid zeer fraai gegraveerd en doen het atelier van G. LAVALETTE alle eer aan.

Op die platen zijn afgebeeld 1018 voor- en tegenzijden der beschreven munten, die, wanneer zij zich niet in de verzameling van den schrijver bevonden, vervaardigd zijn naar de oorspronkelijke stukken, berustende in de kabinetten van den staat te 's-Hage, Brussel of Parijs, of wel in particuliere verzamelingen.

De vervaardiging dezer platen heeft den schrijver eenige duizenden franken gekost.

Dit standaardwerk is volllediger en nauwkeuriger dan dat van VAN DER CHIJS.

Wij wenschen den schrijver met zijn voorloopig volbrachten arbeid geluk, in het vertrouwen dat zijn omvangrijk werk niet zal ontbreken in iedere openbare bibliotheek. Hij, die de geschiedenis van deze provincie lief heeft, schaffe zich dit deel aan, dat voor den betrekkelijk geringen prijs van fr. 20 te bekomen is bij den schrijver te Brussel, 49 rue du Trône.

Overgenomen uit de Prov. Noord-Brab. en 's-Hert. Courant van 5 December 1894.

DE REDACTIE.

Het **TIJDSCHRIFT** zal ieder jaar in vier afleveringen uitgegeven worden. Deze afleveringen verschijnen in Januari, April, Juli en October en worden vrachtvrij per post verzonden.

Alle leden van het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde ontvangen het Tijdschrift kosteloos; voor niet-leden bedraagt de **inteekenprijs** *f* 5.25 per jaar.

De **inteekening** heeft plaats bij de uitgevers of bij een der leden van de Commissie van Redactie — over den inteekenprijs wordt door den Penningmeester van het Genootschap per postkwitantie beschikt.

Alle voor het Tijdschrift bestemde artikelen moeten vrachtvrij aan een der leden van de **Commissie van Redactie** gezonden worden.

Deze Commissie bestaat uit de heeren:

TH. M. ROEST,	Rapenburg 31,	*Leiden.*
JOH. W. STEPHANIK,	Heerengracht 231,	*Amsterdam.*
Mej. MARIE DE MAN,	St. Pieterstraat,	*Middelburg.*

De Commissie van Redactie heeft het recht artikelen te weigeren; zij laat de schrijvers volkomen vrij in de behandeling der onderwerpen, maar neemt ook daardoor hoegenaamd geene verantwoordelijkheid voor den inhoud op zich.

De voor de artikelen te bezigen talen zijn Nederlandsch, Fransch, Duitsch of Engelsch.

Den schrijvers wordt, op aanvraag, een **vijftigtal overdrukken** in onbedrukten omslag, van hunne in het Tijdschrift opgenomen artikelen kosteloos toegezonden.

Voor omslag met titel, zwaarder papier of een grooter aantal exemplaren gelieven zij zich rechtstreeks tot de Uitgevers te wenden, die hun de daardoor veroorzaakte kosten in rekening brengen.

Alle bijdragen voor de Bibliotheek en voor de numismatische Verzamelingen gelieve men rechtstreeks aan den Conservator te zenden.

Bestuur van het Genootschap (1894—1895.)

Voorzitter, TH. M. ROEST, Rapenburg 31, Leiden.
Vice-Voorzitter, Mr. L. W. A. BESIER, Maliesingel 20, Utrecht.
Penningmeester, C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD, Groenloo.
Secretaris, JOH. W. STEPHANIK, Heerengracht 231, Amsterdam.
Conservator, H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam.

TIJDSCHRIFT

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt"

TE

AMSTERDAM

3e Jaargang — 2e Aflevering

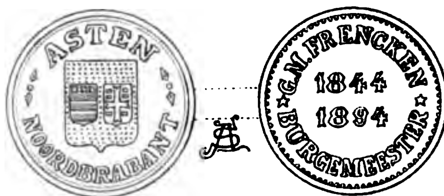
AMSTERDAM
G. THEOD. BOM EN ZOON
1895

INHOUD.

Bladz.

Strooipenning,

geslagen bij het 50-jarig jubilé van den Heer
G. M. FRENCKEN,
als burgemeester der gemeente Asten.

Op den 11ⁿ en 12ⁿ April 1894 werd te Asten in Noord-Brabant met overgroot vreugdebetoon en tal van feestelijkheden het vijftigjarig burgemeesterschap gevierd van den Edel Achtb. Heer Godefridus Marcellus Frencken.

De jubilaris was te Asten op den 16ⁿ Januari 1818 geboren uit het huwelijk van Jan George Frencken en Anna Catharina Sauvé. Zijn evengenoemde vader was er burgemeester en tevens vrederechter (later kantonrechter), welke

betrekkingen alstoen nog vereenigbaar waren. Als burgemeester werd hij opgevolgd door zijn zoon, die als zoodanig werd benoemd bij Koninklijk Besluit van den 28ⁿ December 1843 Nr. 50 en plechtig geïnstaleerd op den 15ⁿ Februari van het daaropvolgend jaar.

Het feest van 11 en 12 April 1894 werd natuurlijk opgeluisterd door een optocht. Wij zeggen natuurlijk, want een feest zonder optocht is in het zuiden van ons land wel ondenkbaar. Op een wagen, die aan den optocht deelnam, werd een strooipenning geslagen, van welken penning eene afbeelding aan het hoofd van dit artikel is afgedrukt.

De stempels van dien penning werden gesneden door CHRISTMANN OTTO te Leipzig en bekostigd ten deele uit de fondsen der feestcommissie, ten deele door den Heer B. EYSBOUTS, fabrikant van torenuurwerken te Asten, terwijl er 500 penningen werden geslagen, enkel in roodkoper, en die aan den jubilaris, zijne familie en het publiek werden uitgereikt.

Omtrent den penning zelf dient het volgende te worden opgemerkt:

De naam NOORDBRABANT had volgens de heerschende spelling aldus moeten worden voorgesteld: NOORD-BRABANT.

Het wapen van Asten is genomen naar de foeileelijke afbeelding, voorkomende in het

bekende werk van D'ABLAING VAN GIESSENBURG.*) Het wapen van Asten heeft eene geschiedenis, gelijk aan zoovele zijner Nederlandsche broeders. Toen in 1815 het gemeentebestuur door den Hoogen Raad van Adel was aangezocht om de teekening en beschrijving van het gemeente-wapen in te zenden ter confirmatie en registratie, zond het een afdruk in van het schependomszegel, dat vervaardigd was in den tijd, toen EVERARD BARON VAN DOERNE, echtgenoot van ANNA CONSTANTIA BARONES VAN BOECOP, heer van Asten en Ommel was. Het dorpsbestuur plaatste toen de wapens van Doerne en Boecop als zegelbeeld in het schependomszegel en uit dat zegel fabriceerde de indertijd geheel onbevoegde Hooge Raad van Adel het wapen, dat ook thans onzen penning ontsiert, en gaf het de kleuren van het Rijkswapen, namelijk goud en blauw. Het wapen van Doerne is: in zwart drie gouden drielingsbalken en een gouden schildhoofd beladen met drie roode St. Andries-kruisjes; dat van Boecop: in zilver een zwart ankerkruis vergezeld van 7 liggende blokjes van 't zelfde, vier in de hoeken van het kruis, twee van boven en een beneden.

De Astenaars meenen, dat de blokjes in het

*) *Nederlandsche gemeentewapens, uitgegeven naar het officieele register.* '*s Grav.* 1862.

wapen t u r v e n voorstellen, wat niet onnatuurlijk is, want aan de turfindustrie ontleende het dorp zijn groote rijkdommen. Toen nu onlangs de van de eene zijde verdedigde, van de andere zijde bestreden voorgenomen aanleg eener tramlijn naar Helmond de dorpsgemoederen had in beweging gebracht, deed een dorpsdichter in een zijner liederen die turven uit het wapen zelfs sprekend optreden. Wij zullen de laatste zijn het hem euvel te duiden, dat d e c o n s t e van b l a s o e n e dezen brave vreemd bleef.

Helmond. AUG. SASSEN.

Médaillon Uniface de Maurice de Nassau Prince d'Orange

(1613)

Bizot 1) et van Loon 2) ont publié une médaille ovale au nom et à l'effigie de Maurice de Nassau, prince d'Orange, dont voici la description :

✿ MAVRITIVS ✿ AVR ✿ PRINC ✿ COM ✿ NASS ✿. — ET. MU. MAR. VE. FL. EQ. OR. PERISCELIDIS en deux lignes concentriques. On doit traduire cette légende par M a u r i-

1) *Histoire métallique de la République de Hollande etc.* t. I, p. 131

2) *Histoire métallique des XVII provinces des Pays-Bas etc.*, t. II p. 87. Cet auteur a interprété par erreur le second mot de la légende du droit AVR par *Auraniae*, au lieu de *Auraicae*. BIZOT a de plus attribué abusivement deux *l* à *periscelidis* et n'a donné qu'une ligne à la légende.

tius, auraicae princeps, comes Nassaviae, et Mursiae, marchio Verae (et) Flessingae, eques ordinis periscelidis.

Bizot a lu à tort MAVR pour MAVRITIVS, MVRS au lieu de MV, MARCH. VER, pour MAR. VE. Dans le champ, buste de face du prince, la tête nue, revêtu de son armure, sur laquelle est figuré en sautoir le cordon de chevalier de l'ordre de la jarretière. Au dessous et à gauche, en petits chiffres, la date 1613.

Le champ du revers est orné des armes de Maurice, couronnées et entourées du ruban de l'ordre de la jarretière, sur lequel se trouve la devise de cet ordre: HONY SOIT QVI MAL Y PENSE.

Cette médaille ovale a été frappée pour conserver le souvenir de la réception de Maurice de Nassau dans l'ordre de la jarretière. Les cérémonies célébrées à cette occasion, eurent lieu le même jour, le 4 février 1613, soit à la Haye, soit à Londres. Maurice fut représenté dans cette dernière ville par son cousin Guillaume de Nassau. L'Ambassadeur d'Angleterre lui remit en personne les insignes à la Haye, en observant le cérémonial accoutumé. A cette occasion, le récipiendaire donna un splendide festin; des réjouissances publiques eurent lieu durant quatre jours et quatre nuits. Tels sont les renseignements que nous a transmis l'his-

toire; ils serviront de commentaire aux légendes de la médaille.

Un certain mombre d'exemplaires ont été fabriqués sous forme de médaillon uniface, fait absolument nouveau. Il n'a pas été opéré le moindre changement dans les légendes, aussi bien que dans le portrait du prince d'Orange. Les plus légers détails sont absolument identiques. Mais les dimensions données, soit par BIZOT, soit par VAN LOON, ne sont pas tout à fait régulières. En dehors des fautes de lecture commises par BIZOT et par VAN LOON, que j'ai relevées plus haut, on doit observer que le premier de ces auteurs a négligé d'indiquer la date de 1613 inscrite sur la médaille. Une nouvelle reproduction est indispensable.

Coll. MARTIN à Orange (Vaucluse).

Ce médaillon, découvert à Orange même, est re-

couvert d'une assez jolie patine. Un trou, pratiqué maladroitement dans sa partie supérieure, permet de supposer qu'il a servi d'applique et qu'il a dû être inséré dans un coffret par exemple. Quoiqu'il en soit, cette oeuvre d'un artiste hollandais a dû être envoyée à quelque haut fonctionnaire de la principauté d'Orange, au gouverneur par exemple. C'est à ma connaissanse le seul médaillon ou l'unique médaille, relative à un prince d'Orange, qui ait été mise au jour dans cette ville et aux alentours.

Au cours de mes recherches, j'ai constaté qu'en 1585. NICOLAS ICARD, était graveur de la Monnaie d'Orange 1) et que tout au moins de 1622 à 1628 JEAN BOEUF avait rempli les mêmes fonctions 2). Ni ces graveurs ni leurs successeurs, qui gravèrent au XVIIe siècle les coins de diverses monnaies de grande dimension et offrant un certain cachet artistique, n'ont fait des médailles, ou du moins aucun exemplaire des deux ou trois médailles qu'ils ont pu fabriquer n' est parvenu jusqu'à nous. De reste il n'était guère dans les usages des graveurs du Midi de la France, au XVIe et au XVIIe siècles, de forger des médailles. Ainsi il a été frappé à l'a-

1) *Notes sur les pinatelles de Philippe-Guillaume de Nassau, prince d'Orange*, p. 5.

2) *Du degré d'instruction du personnel des Monnaies d'Avignon et de Villeneuve-lez-Avignon à la fin du XVIe siècle*, p. 12.

telier royal voisin de Villeneuve-lez-Avignon une seule médaille, en 1600. De même il n'a été fait à la Monnaie papale d'Avignon, ville proche d'Orange, outre quatre ou cinq médailles de petites dimensions, à l'occasion de l'entrée de divers grands personnages, que deux types de médailles de laissez-passer des ouvriers et des monnayers 1).

ROGER VALLENTIN.

1) LAUGIER. *Monnaies inédites ou peu connues des papes et légats d'Avignon etc.* — *Trésor de Num. et de Glyptique. Hist. de l'art. monétaire chez les modernes*, pl. XVII, nr. 4. — ROGER VALLENTIN, *l'atelier monétaire d'Avignon en* 1589, p. 16.

Muntvondst van 's Hertogenbosch.

Op 27 Mei 1894 werd in 's Hertogenbosch een muntvondst gedaan op een aan het Rijk toebehoorend terrein in de omgeving der strafgevangenis. Werklieden bezig met het graven van grondwerk voor de uitbreiding der strafgevangenis, vonden in een ouden keldermuur een kistje bevattende de munten wier beschrijving wij hierbij aan de lezers van het Tijdschrift aanbieden. Op bijgevoegd kaartje zal men zeer duidelijk de situatie van het terrein der vondst kunnen nagaan. De Heer HEZENMANS, archivaris der gemeente 's Hertogenbosch, was zoo welwillend om op ons verzoek

het volgende aangaande de vondstplaats meê te deelen.

„Op de plaats waar den 27sten Mei 1894 de „doos met gouden munten gevonden is, stond „vroeger de Bogaard der schutterij van St. Jo- „ris of van den nieuwen voetboog. De groote „ruimte achter het gebouw (dat met de straat „gelijk kwam) was het schietterrein, de schei- „dingsmuur in quaestie liep daar langs over de „volle lengte. In deze muur is het goud gevon- „den, doch zooals mij bleek, heeft aan de bin- „nenzijde op de open plaats een bouwwerk „gestaan, dat de muur bedekte daar waar het „goud gevonden is. Ik vond overblijfsels van „fundeeringen en eener vloer van kleine roode „plavuisjes. En, inderdaad op een oude kaart „dezer stad 1) wordt een lang smal gebouwtje „aangegeven, dat zich langs een gedeelte der „muur uitstrekte, juist op het door mij beschre- „ven punt; aan de overzijde, die reeds vroeger „door de gevangenis is ingenomen, stond ook „een dergelijk bouwwerk volgens die kaart."

De geheele vondst is door het Koninklijk Penningkabinet aangekocht.

---

1) Deze kaart is de groote, zich op het archief der gemeente bevindende en niet gereproduceerde kaart van den officier S. J. HOLLANDT, gemaakt in 1755. De oudere kaarten van 1566 en 1584 zijn te klein van schaal, om daarop de gebouwtjes voorkomende op de kaart van 1755 te onderscheiden.

HOLLAND

WILLEM V (1346—1359).

1 1/2 Gouden Schild of Klinkert. Gram 1.8. 1
Vergel. van der Chijs pl. V *nr.* 5.

2 1/8 of 1/4 Gouden Schild of Klinkert. Gram 1.3 2
Vergel. van der Chijs. pl. V *nr.* 6.

3 1/8 of 1/4 Gouden Schild of Klinkert. Gram 1.3 1
Variëteit: Ʒ-Œ-L.
Vergel. van der Chijs pl. V *nr.* 6.

Aanteekening. Deze munten werden door SERRURE in het *Vaderlandsch Museum* X p. 69, toegeschreven aan Willem VI (1404—1417), door VAN DER CHIJS aan Willem V en zeer waarschijnlijk is de opvatting van VAN DER CHIJS minder juist. Men vergelijke hierover *Revue Belge* 1872, p. 464. Voor het gewicht der 1/4 of 1/8 Klinkert vergelijke men *van der Chijs p.* 195.

JAN VAN BEIJEREN (1421—1425).

4 Goudgulden. Gram 3.2. 1
Variëteit: HOLANDƷ.
Vergel. van der Chijs. pl. XI *nr.* 1.

Transporteeren 5

Transport 5

PHILIPS DE GOEDE (als Graaf) 1433—1467.

5 Gouden Rijder. Gram 3.5. 1
Vergel. van der Chijs pl. XIV *nr.* 4.
6 Gouden Rijder. Gram 3.7. 1
Vergel. van der Chijs pl. XIV *nr.* 4.
7 Gouden Rijder. Gram 3.7. 1
Variëteit: hOLLD × Z × ZE.
Vergel. van der Chijs pl. XIV *nr.* 4.
8 Gouden Rijder. Gram 3.7. 1
Variëteit: hOLLD × ZE'
Vergel. van der Chijs pl. XIV *nr.* 4.
9 Gouden Rijder. Gram 3.6. 2
Variëteit: hOLLDZE
Keerz: voor het muntteeken geen kruisjes.
Vergel. van der Chijs pl. XIV *nr.* 4.
10 Gouden Rijder. Gram 3.6. 1
Variëteit: hOLLDZ
Keerz: voor het muntteeken geen kruisjes.
Vergel. van der Chijs pl. XIV *nr.* 4.
11 Gouden Rijder. Gram 3.7. 1
Variëteit: hOLLDZ
Vergel. van der Chijs pl. XIV *nr.* 4.
12 Gouden Leeuw. Gram 4.2. 1
Vergel. van der Chijs pl. XIV *nr.* 8.

Transporteeren 14

Transport 14

GELDERLAND.

REINALD IV 1402—1423.

13 Goudgulden. Gram 3.2. 1
Variëteit: Keerz. ПΛ . DЄ.
Vergel. van der Chijs pl. IX *nr.* 4.
14 Goudgulden. Gram 3.4. 1
Variëteit: grooter letters. Keerz. .ПΛ.DЄ.
Vergel. van der Chijs pl. IX *nr.* 4.
15 Goudgulden. Gram 3.4. 3
Variëteit: Keerz. .ПΛ : DЄ.
Vergel. van der Chijs pl. IX *nr.* 4.

ARNOLD (1423—1473)

16 Gouden Rijder. Gram 3.4. 7
Vergel. van der Chijs pl. IX *nr.* 1.
17 Gouden Rijder. Gram 3.3. 2
Variëteit: GЄLIVL
Vergel. Roest nr. 203.
18 Gouden Rijder. Gram 3.3. 1
Variëteit: ΛR*ΠOLD'×DV*'
Keerzijde: ΛVRЄΛ DVCIS enz.
Vergel. Roest nr. 203 *)

Transporteeren 29

*) TH. M. ROEST. *Essai de classification des monnaies du comté puis duché de Gueldre.* Bruxelles J. GOEMAERE 1893. (Revue Belge 1891–1893).

Transport 29

19 Gouden Rijder. Gram 3.4. I
Variëteit: GEL*.
Keerzijde: DVCIS ⁑ enz.
Vergel. Roest nr. 204.

20 Gouden Rijder. Gram 3.4. I
Variëteit: GEL ⁑
Keerzijde: DVCIS ⁑
Vergel. Roest nr. 204.

21 Gouden Rijder. Gram 3.4. I
Variëteit: GEL*IVL—Z*COMES ⁑ 3
Keerzijde: AVREA*DVCIS ⁑
Vergel. Roest nr. 204.

22 Gouden Rijder. Gram 3.4. I
Variëteit: GEL*IVL—Z*COMES ⁑ 3
Keerzijde: NOVA ⁑ AVREA*DVCIS ⁑
Vergel. Roest nr. 204.

23 Gouden Rijder. Gram 3.4. I
Variëteit: GEL*IVL—Z*COMES ⁑ 3
Keerzijde: NOVA ⁑ AVREA*DVCIS ⁑
Vergel. Roest nr. 204.

UTRECHT.

FREDERIK VAN BLANKENHEIM (1394—1423)

24 Rijnsgulden. Gram 3.3. I
Vergel. van der Chijs pl. XIII *nr.* 1.

Transporteeren 35

Transport 35

RUDOLF VAN DIEPHOLT (1431—1455)

25 Postulaatgulden. Gram 2.8. 4
Vergel. van der Chijs pl. XV *nr.* 1.
26 Postulaatgulden. Gram 3.1. 13
Vergel. van der Chijs pl. XV *nr.* 1.

DAVID VAN BOURGONDIE (1455—1496)

27 Dubbele Davidsharp. Gram 3.5. 1
Variëteit: Keerzijde TRAIECTE'
Vergel. van der Chijs pl. XVI *nr.* 2.

BRABANT

PHILIPS DE GOEDE (1430—1467)

28 Gouden Rijder. Gram 3.6. 11
Variëteit: BRAB' ⁑ In de afsnede ×BRAB'×
Keerzijde: ⁑ ♛
Vergel. van der Chijs pl. XV *nr.* 1.
29 Gouden Leeuw. Gram 4.2. 6
Vergel. van der Chijs pl. XV *nr.* 3.

Transporteeren 70

Transport 70

VLAANDEREN.

PHILIPS DE GOEDE

(Eerste periode 1419– 1430)

30 Nobel. Gram 6.8. 3
Vergel. den Duyts nr. 195 *pl.* X *nr.* 61.

PHILIPS DE GOEDE. (Tweede periode 1430—1467)

31 Gouden Rijder. Gram 8.6. 12
Vergel. den Duyts nr. 201 *pl.* IX *nr.* 65.

32 Gouden Leeuw. Gram 4.2. 4
Vergel. den Duyts nr. 202 *pl.* XI *nr.* 66.

33 Gouden Leeuw. Gram 4.2. 3
Variëteit: vier vonken aan elke zijde van het schild.
Vergel. den Duyts nr. 202 *pl.* XI *nr.* 66.

HENEGOUWEN.

PHILIPS DE GOEDE (1433—1467)

34 Gouden Rijder. Gram 3.6. 3
Vergel. Chalon nr. 156.

Transporteeren 95

Transport 95

35 Gouden Rijder. Gram 3.5. 1
Variëteit: Z ⁑
Vergel. Chalon nr. 156.

36 Gouden Rijder. Gram 3.6. 1
Variëteit: Z ⁑
Keerzijde: BENEDECTVM
Vergel. Chalon nr. 156.

37 Gouden Leeuw. Gram 2.4. 8
Vergel. Chalon nr. 157.

ENGELAND

EDUARD III (1327—1377)

38 Nobel. Gram 6.8. Variëteit: ED-WARD ⁑ DEI ⁑ GRA ⁑ ANGL ⁑ DNS ⁑ HYB ⁑ 1
Keerz.: INC ⁑ AVTEM ⁑ TRANSIENS ⁑ PER ⁑ MEDIV ⁑ ILLORVM ⁑ IBAT
Vergel. Reichel pl. VI *nr.* 333.

39 Halve Nobel. Gram 3.1. E-DWARD× DEI×GRA×REX .... ANG 1
Keerzijde: ✣DOMINE ⁑ IN ⁑ FVRORE ⁑ TVO ⁑ ARGVAS ⁑ ME

HENDRIK VI (1422—1461)

40 Nobel. Gram 7. 6

Transporteeren 113

Transport 113

Variëteit: h-ENRIC' DI. GRA'. REX.
ANGL'. Z. FRANC'. DNS. hYB'

Keerzijde: INC. AVT' TRANSIENS
PER MEDIVM ILLORV IBAT

Vergel. Kennyon pl. IV *nr.* 28 *en Vondst Amersfoort* (*auctie Schulman nr.* 3).

41 Nobel. Gram 7. 1

Vergel. Kennyon pl. IV *nr.* 28.

42 Halve Nobel. Gram 3.4. 3

Vergel. Kennyon pl. IV *nr.* 29.

43 Kwart Nobel. Gram 1.7. 4

Vergel. Kennyon pl. IV *nr.* 31.

44 Kwart Nobel. Gram 1.7. 1

Variëteit: Aan iedere zijde van het schild een lelie.

Vergelijk Kennyon pl. IV *nr.* 31.

FRANKRIJK.

Hendrik VI (1422—53)

45 Salut. 3.4 Gram, geslagen te Rouaan. 8

Variëteit: onder de laatste letter van het randschrift, zoowel aan voor- als keerzijde ∘ (annelet)

Vergel. Hoffmann pl. XXX *nr.* 3.

Transporteeren 130

Transport 130

46 Salut. 3.4 Gram, geslagen te Parijs. 1
Vergel. Hoffmann pl. XXX *nr.* 3.
47 Salut. 3.4 Gram, geslagen te Parijs. 4
Variëteit: Opschrift tusschen Maria en den Engel van onderen aanvangende met A
Vergel. Hoffmann pl. XXX *nr.* 3.
48 Salut. 3.4 Gram, geslagen te Parijs. 1
Variëteit: Opschrift tusschen Maria en den Engel, van onderen met A aanvangende. Hoofd en handen van Maria anders geplaatst, HERICVS, enz. en ANGLIER.
Keerzijde: tusschen de woorden punten en IHPERAT:
Vergel. Hoffmann pl. XXX *nr.* 3.
49 Salut. 3.4 Gram, geslagen te Amiens. 1
Variëteit: Opschrift tusschen Maria en den Engel van onderen met A aanvangende.
Keerzijde: FRACORVM en tusschen de woorden sterretjes.
Vergel. Hoffmann pl. XXX *nr.* 3.
50 Salut. 3.4 Gram. Geslagen te St. Lô. 3
Vergel. Hoffmann pl. XXX *nr.* 3.
51 Salut. 3.4 Gram, geslagen te St. Lô. 1

Transporteeren 141

Transport 141

Variëteit: hEIRICVS en FRACCORVM enz. Onder de R van REX ster.
Vergel. Hoffmann pl. XXX *nr.* 3.

52 Salut. 3.4 Gram, geslagen te St. Lô. 1
Variëteit: Punt onder de E van REX.
Keerz.: Punt onder de R van IMPERAT.
Vergel. Hoffmann pl. XXX *nr.* 3.

AARTSBISDOM KEULEN.

DIRK VAN MEURS (1414—1463)

53 Rieler Goudgulden. Gram 3.4. 1
Variëteit: *THEODIC'*V--RCES'* COLO'
Keerzijde: *ENS'
Vergel. van Merle p. 197 *nr.* 16.

54 Rieler Goudgulden. Gram 3.5. 1
Variëteit: A—REPI'*
Keerzijde: *ENS'
Vergel. van Merle p. 197 *nr.* 16.

55 Rieler Goudgulden. Gram 3.5. 1
Variëteit: AREPI'*
Keerzijde: RI'
Vergel. van Merle p. 203 *nr.* 28.

56 Rieler Goudgulden. Gram 3.2 1

Transporteeren 146

Transport 146

Variëteit: ƆOLO-NIEN'

Vergel. van Merle p. 203 *nr.* 31*b.*

57 Rieler Goudgulden. Gram 3.2. 1

Variëteit: NIEN'

Keerzijde: Tusschen de wapens in het midden ster.

Vergel. van Merle p. 203 *nr.* 31*b.*

58 Rieler Goudgulden 1436. Gram 3.4. 1

Variëteit: MO'⋆RI'

Keerzijde: ΛNNO⋆ enz. XXXVI⋆

Vergel. Catalogus Reimmann nr. 7405.

59 Rieler Goudgulden 1438. Gram 3.4 1

Vergel. van Merle p. 205 *nr.* 36.

AARTSBISDOM MAINZ.

JAN II. GRAAF VAN NASSAU (1379—1419)

60 Binger Goudgulden. Gram 3.5. 1

Variëteit: IOhIS'.

Vergel. Catalogus Reimmann nr. 7412.

CONRAD, RIJNGRAAF VAN DAUN (1419—1434)

61 Goudgulden van Höchst gram 3.5. 1

Variëteit: ΛMREƆPI'.MΛ. Naast den bisschop een ster.

Transporteeren 151

Transport 151

Keerzijde: Tusschen de woorden sterren.
Vergel. Catalogus Reimmann nr. 333.

PFALTZ.

LODEWIJK XI (1436—1449)

62 Goudgulden van Bacharach. Gram 3.5. 1
Variëteit: LVDWIG'* Ter zijde van het zwaard een ster.
Keerzijde: AVREA.
Vergel. Catalogus Reimmann nr. 641.

ZWITSERLAND

BAZEL (1413—1437)

63 Goudgulden. Gram 3.5. 1
Variëteit: 'MONET' enz. BASILIEN'
Keerzijde: RO'*NORVM*REX
Vergel. Catalogus Reimmann nr. 826.

64 Goudgulden. Gram 3.3. 1
Variëteit: * Keerzijde: ROMNORVM*
Vergel. Köhler nr. 2642.

STAD FRANKFORT (1413—1437)

65 Goudgulden. Gram 3.4. 1

Transporteeren 155

Transport 155

Variëteit: Het hoofd van den Heiligen Johannes eenigszins naar rechts gebogen, onder het Paaschlam een ringetje en MONETA.

Keerzijde: Tusschen het vierboogig schild en den parelrand vier ornamenten en SIGISMV'D'

Vergel. Muntvondst Amersfoort, auctie Schulman nr. 1150.

66 Goudgulden. Gram 3.4. 1

Variëteit: MONETA'*

Keerzijde: SIGISMV'D* en schild van zes bogen.

Vergel. Muntvondst Amersfoort, auctie Schulman nr. 1150.

67 Goudgulden. Gram 3.4. 1

Verg. Catalogus Reimmann nr. 879.

HAMBURG (1413—1437)

68 Goudgulden. Gram 3.4. 1

Variëteit: Keerzijde: SIGISMV'D'✿ RO'NO'✿IMPATOR

Vergel. Köhler nr. 2861.

158

De chronologische gegevens die men aan deze stukken ontleenen kan zijn te weinig nauwkeurig om eenige conclusie te trekken

aangaande den juisten tijd wanneer de munten verborgen zijn. Wij hopen met deze beschrijving de lezers van dit tijdschrift van eenig nut te hebben kunnen zijn.

Mocht de redactie de welwillendheid hebben om ons de daarvoor noodige plaatsruimte af te staan, dan is ons voornemen om de lezers geregeld op de hoogte te houden van de vondsten, voor zoover ze ter onzer kennis komen.

Tevens is ons plan om in een volgende aflevering van dit tijdschrift te publiceeren eene zoo volledig mogelijke lijst van de muntvondsten in den loop van 1894 in ons vaderland gedaan. Natuurlijk zullen wij de vondsten die reeds beschreven zijn in dit tijdschrift of elders, alleen vermelden met de verwijzingen er bij.

Wij zeggen zoo volledig mogelijk, daar uit den aard der zaak zeer veel aan onze aandacht ontsnapt. Wij zouden den lezers van dit tijdschrift zeer dankbaar zijn, indien zij de vondsten die hen ter oore kwamen, ons zouden willen mededeelen, natuurlijk indien zij niet zelf de beschrijving bewerken, daardoor zouden wij *in het algemeen belang* in staat zijn onze lijst zoo volledig mogelijk te maken.

H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.

's Gravenhage, Januari 1895.

Het Gild van Jan Baptist, te Waalwijk en Besoijen.

(NOORD-BRABANT).

Anno 1839.

Wellicht is het niet onaardig bij de beschrijving van het draagteeken van het Gild van St. JAN BAPTIST te Waalwijk en Besoijen een korte geschiedenis, voor zoover die te putten is uit de overgebleven reglementen en notulen, te geven, daar dit een eigenaardigen blik doet werpen in het Brabantsche dorpsleven. Echter kan die geschiedenis slechts worden na gegaan van Mei 1863 af, zoodat er omtrent de oprichters en de eerste levensjaren van 't Gild nog veel onbekends is.

Het blijkt, dat het Gild is opgericht in 1839.

Volgens het Reglement van 7 Februari 1861 moest men den ouderdom van 20 jaren bereikt hebben, om lid van het Gild te worden (N°.4 a). Volgens art. N°. 4 c ontving het nieuwe lid na de onderteekening van het Reglement, een zilveren insigne en een paar witte handschoenen.

Dit Insigne, gedragen aan groen lint, was ovaal met oog en ring 26 bij 22 mM, muntmeter STEPHANIK.

Voorzijde te halve lijve het beeld van JOHANNES DEN DOOPER houdende uit de wolken in zijn rechterhand het Lam Gods, in zijn linkerhand de gespleten vaan, waarop rechts naast de wolken LOVIS 1).

Omschrift:

GILD VAN ST. JAN BAPTIST.

In de afsnede 1839 2)

Keerzijde. In het midden een boom, rechts het wapen van Waalwijk, (gekwarteleerd 1 en 4 van sabel met een links klimmenden leeuw van goud, 2 en 3 van zilver met een links klimmenden leeuw van keel.

Links dat van Besoijen (van azuur, beladen met drie gouden St. Andries kruisjes, 2 en 1, gedeeld door een balk van goud, beladen met vier blokken van azuur), samen vereenigd door

1) Zie DIRKS Nr. 601 waar de graveur EM. LOUIS voorkomt.

2) Ik bezit een variëteit waar in de afsnede 1839 niet voorkomt.

een snoer gedekt door een kroon; boven die wapens op een rol, WAALWIJK en BESOIJEN.

Dit Insigne bleef het eigendom van het Gild.

De directie bestond uit:

1. een eersten en tweeden Hoofdman.
2. een Koning en zijn Adjudant.
3. een eersten en tweeden Deken of Commissaris.
4. een eersten en tweeden Secretaris.
5. een Ontvanger, een Vaandrig en een Cornet.

De directie werd verkozen behalve de koninklijke waardigheid, die verkregen werd door schieten met het geweer. Hij, wien deze eer te beurt viel, was verplicht een zilveren schild bij 't Koninklijke zilveren sieraad te voegen. 1)

Wie driemalen achtereen de Koninklijke waardigheid verkreeg, werd Keizer van het Gild. Hij werd op kosten van 't Gild versierd met een zilveren eereteeken, ter waarde van

---

1) Aan dit sieraad zijn de platen van J. VAN ROESSEL 1840, J. G. MEULKENS 1844, HENDRIKUS BAYENS 10 Juli 1848, ADRIAAN RUBBENS 11 Juli 1852, dezelfde 16 Juli 1856, J. A. VAN DOOREN 10 Juli 1860, JOZEPHUS VAN BAVEL 11 Juli 1865, JOZEPHUS VAN BAVEL 13 Juli 1868, JOH. WALT. VAN LOON 16 Juli 1872, HENDRIKUS VAN SCHIJNDEL 10 Juli 1876, A. KOPPENS 30 Aug. 1880, J. VAN DER LEE 5 Juli 1883. (De twee laatste gegraveerd door F. DELTOUR, zilversmid te Tilburg), benevens de volgende platen, ter gedachtenis aan C. VERWIEL 1ste hoofdman, 1840 door A. RUBBENS 2de hoofdman, aangeboden 1841 door E. VAN TILBURGH 2de Deken, aangeboden door C. VERWIEL, hoofdman bij 't zilveren jubilé, aangeboden 22 Aug. 1864

f 10. —, als borst- of halssieraad te zijner keuze. Hij ontving ook een bijzonderen hoed of steek met pluimen. Alle 4 jaren werd er Koning geschoten. — Bij 't zilveren jubilé 23 Aug. 1864 kreeg de hoofdman E. VAN TILBURGH een zilveren insigne, daar hij 25 jaar lid was. Dit Insigne omvat de voorzijde van 't gewone draagteeken in goud, omgeven door een breeden zilveren gewerkten rand.

Op de keerzijde gegraveerd:

Aan den
Hoofdman
E. VAN TILBURGH
als
25 jarig lit
20 Augustus
1864.

9 Nov. 1871 krijgt J. VAN DE PAS, een dergelijk insigne wegens 25 jarig lidmaatschap en 12 Nov. 1875 A. VERWIEL.

In 1855 had G. VERMEER, vaandrig, een zilveren penning ten geschenke gekregen.

Voorzijde 't draagteeken in breeden zilveren gewerkten rand.

Keerzijde gegraveerd:

1855
GESCHENK
van het Gilde van St. Jan Baptist
van
WAALWIJK EN BESOIJEN
aan
G. VERMEER
Vaandrik den Jare
1839.

In de vergadering van 12 Nov. 1868 wordt besloten, dat dit insigne door alle opvolgende vaandrigs zal gedragen worden. Ook wordt nog melding gemaakt van een zilveren insigne, dat aan P. C. ROQUES als eerelid 20 Aug. 1868 vereerd werd.

Het Gild schijnt een soort uniform of onderscheidingsteeken gehad te hebben, daar ik in de notulen van 22 Mei 1876 vermeld vind, dat voortaan alleen de Koning, hoofdman, vaandrig en standvaandrig een sjerp dragen zullen, terwijl de pieken, behalve die van den Koning vervallen zullen. Tevens worden er voorschriften omtrent het dragen van den rouwstrik gegeven.

Op concoursen in naburige gemeenten schijnt 't Gild voortdurend aller ongelukkigst geweest te zijn, telkens wordt er van deelname gewag gemaakt en telkens keert men met ledige handen huiswaarts.

Op onderlinge concoursen werden eerekruisen en kunstvoorwerpen uitgeloofd. Doch bij 't 50 jarig bestaan 21 Juli 1889 worden, om de zwakkere broeders ook kans te geven en den naijver niet op te wekken, de prijzen niet verschoten maar verloot!

In Nov. 1869 geven de vereenigde scherpschutters-vereenigingen van Waalwijk (St. Jan, St. Joris, St. Crispijn en 't Musschengilde) gezamenlijk een concours, waar de eerste prijs de gouden médaille gewonnen werd door St. Jan te Kaatsheuvel, de tweede een zilveren médaille, door St. Ambrosius te Zundert en Wernhout, 't eerekruis, door J. VAN DIESSEN van Gregorius van Tilburg, de vierde prijs St. Ambrosius van Baardwijk, de vijfde prijs St. Joris te Zundert en Wernhout. Dit is de eenige maal dat zij naar buiten optreden.

Er hadden 5 vergaderingen plaats één op St. Jan, één in Februari, Mei, Augustus en November, terwijl missen werden gelezen voor de afgestorven leden en hunne familie.

Bij huwelijk moesten de leden een vat bier geven, en 't Gild woonde de begrafenis zijner leden bij. Met de kermis hadden er feesten plaats, 't pot teren, waarbij ook de dames tegenwoordig schijnen geweest te zijn.

28 Nov. 1874 werd besloten bij den heer

KLUYTMANS te 's Bosch een rouwvaandel te doen vervaardigen.

Dat er niet altijd eendracht heerschte, blijkt hieruit dat o.a. J. W. VAN LOON in 1876 ontslag neemt als koning en lid, omdat de danslustige vergadering, tegen zijn zin in, een bal had weten door te drijven, ter eere van de kermisfeesten.

Langzamerhand is door onbekende redenen 't gild uitgestorven en de bezittingen als insignes, steken, vaandels, hellebaarden, sjerpen zijn verkocht. De overgebleven ledenlijst achter het authentieke reglement begint met 1860, 't laatste lid teekent 23 Juni 1890 en de notulen, die inderdaad een aardig ongekunsteld tafereel geven van ons hedendaagsch plattelandsleven, zijn voortgezet tot 26 December 1891.

S.

Sceattas anglo-saxons inédits ou peu connus.

Le voile qui enveloppait toute la série des sceattas saxons dans la plus profonde obscurité se lève peu à peu grâce aux travaux assidus des plus éminents numismatistes anglais et néerlandais, et l'on commence à voir un peu clair dans ce chaos épais. Il reste cependant encore beaucoup de symboles à éclaircir, beaucoup de légendes à déchiffrer, avant que la classification des sceattas anglo-saxons ne soit un fait accompli. Ces petites monnaies épaisses, muettes pour la plupart, présentent une quantité énorme de variétés de dessin. Puisqu'il est convenu, pour arriver à expliquer toutes les énigmes que nous offrent ces pièces mystérieuses, qu'il serait utile de connaître le plus de variétés possible, nous nous permettons de présenter aux numismatistes deux planches sur lesquelles sont gravés des sceattas dont les uns sont inédits, tandis que les autres révèlent des variétés intéressantes. Nous voulons profiter de cette occasion pour donner un court aperçu des progrès faits dans l'étude de l'his-

toire des sceattas, quant à ce qui est venu à notre connaissance.

Le motif principal qui nous a engagé à écrire cette étude, est le fait suivant. Nous avons eu l'avantage d'acquérir, l'année dernière, la collection de monnaies d'un villageois-collectionneur, qui venait de mourir. Notre homme s'amusait de son vivant à réunir des monnaies et des médailles de tous les pays. Le village d'Oost-Kapelle, où il demeurait, se trouvant sur la grand'route de Dombourg à Middelbourg, il achetait beaucoup de ces pièces que les paysans dombourgeois allaient autrefois vendre en ville. Il n'était cependant que simple collectionneur et ne reconnaissait pas la monnaie la plus commune de sa collection. Il avait réuni une cinquantaine de sceattas anglo-saxons, dont quelques uns nous paraissent assez intéressants pour être publiés.

A l'exception des nos. 2, 6, 7 et 14, que nous devons à l'extrême obligeance de M.M. STEPHANIK d'Amsterdam et JOHN EVANS de Londres, tous les autres sceattas cités dans ce mémoire proviennent de la plage de Dombourg, où ils ont été trouvés il y a bien des années, et font partie de notre collection.

M. JOHN EVANS le savant antiquaire anglais, a publié, en 1894, un petit travail sur une trouvaille de sceattas saxons, 1) qui marquera dans le monde numismatique, à cause d'une nouvelle classification des pièces dont il parle. La comparaison des monnaies saxonnes de ce dépôt avec d'autres sceattas, dont l'époque de circulation peut être à peu près précisée, amène ce savant à avancer, contrairement à ce qui a été fait jusqu'ici, le moment de l'émission de plusieurs types de sceattas. M. EVANS propose de faire durer l'époque des sceattas de ± 600 à 760 et peut-etre encore au delà de ce temps, tandis qu'auparavant on avait l'habitude de les attribuer au milieu du sixième siècle.

M. EVANS croit par exemple, à cause de leur ressemblance avec les deniers mérovingiens que les pièces, portant la légende *Lundonia* (Londres) et ses dérivés, dont plusieurs sont décrites dans le magnifique catalogue de M. KEARY 2) sont les plus anciennes de toute la série des sceattas saxons, et qu'elles auraient circulé depuis le commencement du 7ième siècle, date de l'introduction du christianisme en Angleterre. Ces pièces présentent un saint

---

1) *On a small hoard of Saxon sceattas found near Cambridge* by Sir JOHN EVANS, London 1894.

2) *A catalogue of English coins in the British museum, Anglo-saxon series.* Vol. I by C. F. KEARY, London 1887.

portant un emblème chrétien dans chaque main.

Nous allons maintenant passer à la description des sceattas figurés sur nos planches.

N°. 1.

Cette monnaie doit se ranger dans la série, que nous venons de citer et que M. EVANS croit être la plus ancienne 1).

Elle présente une variété de type fort intéressante et que nous croyons inédite.

Droit: Buste diadémé à droite, devant la tête ᛋIᛋCÞ Entourage perlé.

Revers: Apôtre ou évêque, revêtu d'un riche habit très orné, et tourné à droite, tenant des deux mains une longue croix. Le milieu de la hampe présente un renflement globuleux et la partie inférieure se termine par trois globules, disposés en triangle.

Le tout est entouré d'une rangée de perles. Argent. Poids gr. 0.650. Notre collection.

Ce sceatta est une variété intéressante des piéces connues de ce genre. La légende ᛋIᛋCÞ diffère sensiblement de celle de toutes les pièces similaires présentant un saint portant des symboles chrétiens. Elle paraît être écrite

---

1) J. EVANS. Loc. cit. p. 8.

en caractères non runiques. La première lettre cependant offre une forme obscure. Faut-il la lire *g*iscp, *s*iscp ou *r*iscp? Nous l'ignorons. Les graveurs de ces temps se souciaient en général fort peu de leurs légendes et les lettres sont souvent disposées de travers et sens dessus-dessous.

La derniére lettre *þ* peut être aussi bien un P ordinaire, que la lettre runique *th*. Il se pourrait que la légende ne fût pas complète puisque le coin n'a pas exactement porté sur le flan, mais ce défaut se rapporte plutôt au revers qu'au droit du sceatta. Un numismatiste anglais, à qui nous l'avons montré lors de sa visite au musée de Middelbourg, suppose que le graveur a voulu désigner le mot EPISCOPVS, ce qui serait en parfaite harmonie avec le type du revers. Mais cela nous paraît cependant bien douteux, puisque la légende entoure une tête de roi et non pas celle d'un évêque. Il serait toutefois inutile de rechercher à quelle localité appartient l'évêque qui figure sur la pièce, tant que nous ne saurons pas avec certitude si les lettres doivent être considérées comme faisant partie du mot E P I S C O P V S ou A R C H I E P I S C O P V S.

On peut admettre, quant à la date d'émission, puisqu'il n'y a pas de doute relativement au type chrétien, que notre sceatta a été frappé

après l'année 597, époque probable du commencement de la période chrétienne en Angleterre. Quand le pape GRÉGOIRE LE GRAND envoya, des missionnaires dans ce pays, afin de convertir les Anglo-Saxons au christianisme „il les instruisit, 1) qu'ils devaient avoir „de l'indulgence pour leurs coutumes, qu'en les „convertissant par le langage de la persuasion, „ils ne devaient point abolir leurs temples, où „ils avaient coutume de s'assembler mais les „consacrer en églises; qu'ils ne devaient pas „interdire ni les sacrifices des boeufs, qu'on „célébrait en honneur du démon, mais les „changer en repas religieux pour la gloire de „Dieu: car en leur laissant leurs réjouissances „extérieures, ils consentiront plus facilement à „des réjouissances intérieures."

Ce sage conseil eut un succès énorme, puisque ST. AUGUSTIN, qui dirigeait l'expédition en Angleterre réussit à baptiser le roi AETHELBERT et des milliers de Saxons.

Le maintien extérieur de leurs coutumes religieuses peut avoir été la cause que les symboles païens se rencontrent encore sur les sceattas, longtemps après que les rois saxons eurent embrassé le christianisme.

1) J, LELEWEL. *Réapparitions du type gaulois dans le coin du moyen-âge.* page 12.

La découverte d'une autre monnaie, qui porterait une légende plus lisible que celle de la nôtre, viendra peut-être éclaircir notre doute. Il suffit pour le moment de signaler la pièce.

N°s. 2—5.

2. Sceatta d'une grande finesse d'exécution.

Droit: Tête diadémée à droite. Le cou est formé de quatre traits perlés, tandis que les épaules sont représentées par deux lignes horizontales séparées par une ligne de perles. Devant la tête les runes ᚻᚨ (P A)

Revers: Tête à droite, le nez et le menton ont une forme très aigue, les lèvres sont marquées par des points.

Légende I ⊏ V

Argent. Poids 1.287. Collection de
M. STEPHANIK d'Amsterdam.

Cette piéce, quoique le type en ait déjà été publié, mérite d'être gravée, à cause de la finesse du style et de la frappe correcte.

Les lettres I ⊏ V qui, au revers, occupent une large place sur le flan de la monnaie, complètent les traces de lettres, qui se trouvent sur d'autres sceattas de ce genre 1).

Il est admis et prouvé, en science numisma-

1) Voir notre planche I n$_0$. 3, *Revue Belge* 1870 pl. F n°. 7. *Cat. du musée brit.* Vol. I pl. II n°. 13, etc.

tique, que les types monétaires originaux peuvent, par la négligence et par l'ignorance des graveurs, se dégénérer de telle façon que le type original n'y soit enfin plus reconnaissable.

La belle monnaie de M. STEPHANIK montre parfaitement comment le type monétaire du profil humain peut graduellement se transformer en un insecte, une écrevisse ou un monstre quelconque. Nous avons fait reproduire, afin de justifier cette manière de voir, le droit et le revers de deux sceattas déjà publiés, mais qui nous paraissent intéressants à ce point de vue. Aussi n'a-t-on qu'à jeter un coup d'oeil sur le revers du sceatta n°. 2 et sur les figures 3, 4 et 5 pour se convaincre de cette transformation graduelle. Nous serions donc enclin, si nous avions quelque certitude quant à l'époque d'émission de cette série de sceattas, à croire que tous ces sceattas doivent avoir été copiés d'après la pièce correcte que nous venons de citer. (fig. 2.)

En examinant le sceatta, fig. 3, nous nous apercevons que, si les lèvres sont encore très visibles, le tout est déjà devenu d'un aspect plus barbare. Sur le n°. 4, les lèvres ont entièrement disparu et la tête humaine n'est plus reconnaissable. Sur le n°. 5 enfin, la transformation de la tête humaine en un animal méconnaissable est achevée.

Il va sans dire que, pour arriver à cette dernière dégénération, quantité de sceattas ont dû être frappés, et se sont insensiblement écartés de plus en plus du type original.

Plus la tête humaine se défigure, plus aussi les lettres dans le champ disparaissent et se transforment en traits simples, en petites croix, en petits ronds, pour être enfin entièrement supprimées.

3. *Revers* d'un sceatta gravé dans RETHAAN MACARÉ I pl. II nº. 40.
Argent. Poids 1.200. Musée de Middelbourg.

4. *Droit* d'un sceatta, gravé dans la *Revue belge* 1870, pl. F nº. 18.
Argent. Poids 1.15. Musée de Middelbourg.

5. Tête très déformée, à droite. Le profil affecte la forme d'un insecte, écrevisse ou animal quelconque. Devant la tête: I T

Revers: Carré de grènetis, contenant un anneau central et quatre clous, dont les têtes sont tournées, deux à deux, en sens inverse.
Argent. Poids 1.15. Notre collection.

N°s. 6—12.

Ces pièces appartiennent à une série de sceattas qui forment souvent le fond des trouvailles de Dombourg. Elles se rencontrent également dans les trouvailles de monnaies de ce

genre, faites dans les autres contrées des Pays-Bas.

Les droits ont presque toujours une tête diadémée à droite, portant devant la tête: ᚨᛈᚨ, en caractères runiques, représentant, dit-on, le nom propre de A P A. Quand les types sont plus barbares, de simples traits remplacent les lettres en question.

Les revers sont formés d'une croix à branches égales, ayant un globule dans chaque angle et entourée d'une légende formée de jambages sans aucun sens.

Ce type du revers semble être copié sur des monnaies mérovingiennes. Les trois volumes du magnifique travail de M. de Belfort présentent très souvent cette croix sur le numéraire mérovingien (I n°. 925, 1208, 1252, 1325, 1361, 1623, 1637 etc.) Les monnaies à ce type, comme nous venons de le dire, sont très communes dans les trouvailles de Dombourg: aussi le musée de Middelbourg en possède-t-il plus de 60 exemplaires et avons-nous pu enrichir notre propre collection d'un nombre semblable de pièces. Ces monnaies passent par tous les degrés de transformation: depuis la tête de bon style jusqu'à la tête difforme représentée sur la figure 11 de la planche I, fait qui témoigne d'une longue circulation. Quoiqu'il soit assez certain que la majorité des sceattas anglo-saxons doivent être d'origine anglaise,

nous croyons que les Frisons et les Anglo-Saxons, qui peuplaient nos contrées, ont dû fabriquer beaucoup de ces pièces „dégénérées". Or ces peuplades, à cause de la proximité, ont dû être en contact continuel avec leurs voisins les Francs, ce qui expliquerait peut-être la présence de cette croix mérovingienne sur quantité de sceattas anglo-saxons.

Il en résulte que si les Saxons du continent ont émis des pièces, celles offrant le type qui nous occupe en ce moment doivent leur etre restituées en premier lieu.

Il existe encore des pièces d'un type analogue à celui que nous traitons à présent, ayant à peu près le même droit, mais de style plus achevé. Les runes devant la tête y sont ᛖᚻᚫ et ᚫᚻᚫ (E P A et A P A). Le revers de ces pièces a au contraire un carré, dans lequel se trouve ᛏᛏ∘ᛁᛁ 1) Ce type est une dégénération de l'étendard romain (vexillum). Contrairement aux sceattas ayant au revers ∸|·, les pièces portant ᛏᛏ∘ᛁᛁ, paraissent rarement dans les trouvailles de Dombourg. En Angleterre, elles appartiennent à la série la plus répandue des sceattas 2), tandis que ceux portant ∸|·, si com-

1) *Cat. du musée brit. vol. I. pl.* I. nos. 11—14. V. D. CHIJS, *Frankische en Nederduitsche vorsten pl.. V* no. 51.

2) D. H. HAIGH, *Miscellaneous notes on the old English coinage.* p. 182. B. V. HEAD, *Anglo-Saxon coins with Runic Legends. p.* 81.

muns dans notre pays, se retrouvent rarement sur le sol britannique: le musée de Londres n'en possède aussi qu'un seul exemplaire. 1)

Les quelques exemplaires, trouvés à Dombourg, du sceatta au revers du carré romain sont sans exception très friables. Leur couleur est d'un noir de charbon et on pourrait facilement les réduire en poudre. Quelle est la raison de cette fragilité? Ces pièces sont-elles plus anciennes ou bien la matière dont elles ont été fabriquées, est-elle plus susceptible d'être rongée par l'eau marine ou, enfin, le sol de la plage présente-t-il des endroits plus ou moins contraires à la conservation des monnaies enterrées? Les paysans dombourgeois nous ont souvent dit qu'ils savaient fort bien différencier les endroits où se ramassaient les pièces les plus solides de ceux où se rencontraient des monnaies fragiles.

Quoi qu'il en soit, ces pièces à la tête royale et au revers ⁞·⁞ doivent être d'origine anglaise. Ce sont aussi les dégénérations de ce type au revers ÷|÷, que nous aimerions à restituer aux Anglo-Saxons habitant les côtes de la Frise dont les îles Zélandaises faisaient partie.

Les runes placés devant la face ont été

---

1) *Cat. du musée brit. vol. I* pl.1 n°. 8.

traduits par les numismatistes anglais par les noms propres de E P A et A P A. Nous n'avons jamais vu la forme **MHN** (E P A) sur les sceattas au revers ÷⊦. Nous en avons pourtant pu examiner plus de 120 exemplaires, mais cette forme figure assez souvent sur les sceattas au revers du carré romain ayant ⁞o⁞

Ces noms propres ont été expliqués de différentes manières mais le dernier mot n'a pas encore été dit sur ce sujet. On les attribue assez généralement à E P A ou E O B A, frère du roi mercien Peada 1), qui mourut en 642, mais cette attribution n'est pas acceptée par tous les numismatistes anglais.

M. Evans ne peut pas se rallier à cette conclusion; il y verrait plutôt le nom d'un simple monnayeur 2). Cette proposition du savant numismatiste anglais repose sur le fait qu'il croit devoir attribuer cette série de monnaies à une époque de beaucoup postérieure au règne de ce prince, c.à.d. au milieu du 8ième siècle. Nous n'osons pas émettre une opinion dans une question aussi difficile, mais nous devons constater, que la manière de voir de M. Evans cadre parfaitement avec la composition des trouvailles faites à Dombourg. L'opinion que les sceattas ont encore circulé au

---

1) *Num. Chron.* N. S. VIII p. 81. *Num. Chron.* N. S. IX p. 182.
2) Loc. cit. p. 11.

milieu du 8ième siècle, pourrait s'appuyer sur les faits suivants.

La plage de Dombourg a fourni des monnaies mérovingiennes et carolingiennes en nombre à peu près égal à celui des sceattas saxons. Les monnaies carolingiennes cessent avec le numéraire de Charles le Chauve. 840—875. Une nouvelle monnaie, le penny remplaça en Angleterre ± 760 la série des sceattas, et jamais, à l'exception d'un seul exemplaire, 1) un penny saxon n'a été trouvé sur la plage de Dombourg!

Comment expliquer ce fait? Les Frisons et les Saxons de nos côtes ont été subjugués, en 689, par les Francs, et depuis lors les numéraires mérovingien et carolingien ont dû dominer dans ces pays.

Lorsque le penny parut en Angleterre ± 760, les Francs étaient entièrement maîtres de la Frise et les deniers de Pépin le Bref y circulaient en grand nombre. L'atelier de Dorestad en émit toute une série, de sorte que les pennies anglais, dont le type diffère sensiblement de celui des deniers carolingiens, n'y furent plus admis. Cette observation seule nous explique à peu près le fait énigmatique que les pennies saxons ou anglais n'ont pas été déposés dans les tombes à Dombourg.

1) Penny d'ETHELBERT II 860—866, monétaire EDELVEALD.

Cependant ces peuplades belliqueuses se soulevaient fréquemment dans les premiers temps de leur soumission et l'on peut admettre que les Saxons de la Frise tenaient à conserver leur propre numéraire: ces sceattas qui y circulaient depuis plus d'un siècle. Ces pièces ne pouvant pas disparaître en une fois, continuaient à avoir cours avec les deniers mérovingiens tout en adoptant peu à peu un caractère franc.

Nous supposons que les sceattas portant A P A en caractères runiques et ayant au revers la croix mérovingienne ⁘, ont dû être fabriqués pendant la première moitié du 8ième siècle, et qu'ils ont, à cause de leur caractère franc, circulé concurremment avec les monnaies de ce peuple.

L'abondance de ces pièces dans les trouvailles des Pays-Bas et leur rareté dans celles de l'Angleterre, seraient ainsi expliquées.

Ces sceattas n'ont certainement pas été cependant les seuls qui circulaient dans notre pays pendant la première moitié du 8ième siècle. Si la théorie de M. Evans semble être juste, toute la série nombreuse des sceattas à la „louve-étendard," 1) type qui, comme nous le rappellerons plus tard, a été considéré par plusieurs numismatistes comme une dégénéra-

1) Voir notre planche II. nos. 18—25.

tion de la louve romaine avec ses jumeaux, y aurait eu cours de même.

M. EVANS, dans son article sur la petite trouvaille de Cambridge, propose la classification suivante 1), que nous nous félicitons de pouvoir insérer ici.

1. Les monnaies portant la légende *Lundonia*, au type du saint accompagné de symboles chrétiens ± 600 2).

2. Les sceattas se groupant autour de celui du roi mercien Pada 3) (655—657). Ces pièces se distinguent par une tête de très bon style. *)

3. Les sceattas d'un style plus grossier et qui portent les runes ᛗᚻᚱ et ᚱᚻᚱ de face 4) *(Le revers offre le carré romain.)*

4. Les dégénérations de ce type: Les runes se changent en de simples traits 5) *(Nous aimons à classer dans cette catégorie les pièces que nous supposons avoir été frappées dans notre pays).*

5. Concurremment avec ces derniers types, auraient circulé (655—755) plusieurs autres et notamment ceux présentant un animal ou un oiseau 6), exécutés avec beaucoup d'art, et

1) J. EVANS. Loc. cit. p. 8.

2) Ces sceattas sont figurés e.a. dans le *cat. du musée brit.* I pl. II nos. 15—26.

3) *Cat. du musée brit.* pl. IV nos. 21—23, *) pl. II no. 14.

4) „ „ „ „ pl. I nos. 10—14. — V. D. CHIJS pl. V no. 51.

5) „ „ „ „ pl. I no. 8. — V. D. CHIJS pl. V no. 40.

6) *Num. Chron. S III* Vol XIV pl. II n. 1—3. — V. D. CHIJS pl. VI no. 65.

dont le type se retrouve encore sur les sceattas de quelques princes de Northumbrie 1).

Revenons maintenant à la description de nos sceattas.

6. Buste diadémé à droite. L'épaule est représentée par une rangée de perles entre deux traits concentriques. Derrière la tête: >

Légende runique ᚨᚺᚱO (Æ P A O?)

Revers: Croix grecque bouletée, cantonnée de quatre globules. Légende: O Λ V I I I Λ V Λ

Argent. Poids 1.204. Collection de M. Stephanik. 2)

7. Buste diadémé à droite. Derrière la tête: \/ I

Légende runique illisible.

Revers: Croix grecque bouletée, cantonnée de quatre globules.

Légende: \/. O /\I /\

Argent. Poids 1.223. Collection de M. Stephanik.

8. Buste diadémé à droite. L'épaule manque

Légende: IᚨᚺᚨⅠ

Revers: Croix grecque bouletée, cantonnée de quatre globules.

Légende: X. II . . . . . O Λ

---

1) *Cat. du musée brit.* pl. XX nos. 8—10.

2) Un sceatta analogue a déjà été publié par Rethaan Macaré I pl. II no. 43, mais nous le reproduisons parce que la pièce de M. Stephanik est beaucoup plus correcte que l'exemplaire décrit par Macaré, qui se trouve dans le musée de Middelbourg.

Ce sceatta est couvert d'une belle patine rougeâtre.

Argent. Poids 1.150. Notre collection.

9. Buste diadémé à gauche. Derrière la tête: ⋌⋋ 8. Au-dessous du menton S. Devant la tête: des lettres runiques. Le coin du revers n'a pas porté au milieu du flan. Même type que celui de la pièce précédente.

Légende: ⩕ +

Argent. Poids 0.950. Notre collection.

10. Buste barbare à droite. Le cou, très long, est formé de quatre traits de perles fines. Le diadème est terminé par ∴, une petite croix derrière la tête. Au-dessous de l'épaule, une rangée de perles. Traces de lettres runiques.

Légende: + I I V I O I V

Argent. Poids 0.700. Notre collection.

11. Buste très informe. Derrière la tête, un grand A Traces de diadème. Le cou n'y est pas marqué. L'épaule est formée par un trait simple entre deux rangées de perles.

Revers : Croix grecque bouletée, cantonnée de quatre globules.

Légende: + V I V I I O V V I I O

Argent. Poids 0.950. Notre collection.

12. Buste diadémé et radié à droite, style très barbare. Devant la tête, les lettres: IT, derrière: I I

Revers : Même type que celui de la pièce précédente.

Légende : + ΛV...VΛ

Argent. Poids 1.200. Notre collection.

Nos. 13 et 14.

13. Sceatta inédit.

Droit : Tête de face avec moustaches très longues et grande barbe. De chaque côté de la barbe, trois globules posés en triangle.

La tête est ornée d'un diadème se terminant près des oreilles par deux grands ronds.

Revers : Animal quadrupède ayant une longue queue courbée. Un trait indique le sol. Une partie de la tête de l'animal est effacée à cause d'une légère fracture de la pièce. A côté de la tête, une rangée de perles.

Argent. Poids 0.600. Notre collection.

M. Evans, de Londres, à qui nous avons envoyé un dessin de ce sceatta, a eu l'extrême obligeance de nous adresser une empreinte d'un sceatta, qui décèle une même origine. Il est figuré sous le n°. 14 de la planche I.

Argent.

Le droit présente également une tête de face, mais au lieu d'être diadémée, la tête paraît être entourée d'une rangée de runes, que nous n'essaierons pas d'expliquer. Nous croyons voir à côté de la tête, une petite croix à bran-

ches égales. Le groupe de points .˙. manque.

Le revers montre une variété de dessin du quadrupède (chien?) de la pièce précédente. La forme de l'animal est plus achevée, la tête est garnie de deux petites cornes. Le trait pour indiquer le sol et la ligne de perles y font défaut.

Traces de légende runique.

Ces deux sceattas caractéristiques nous paraissent inédits.

Les points placés en triangle forment un ornement favori des pennies d'Offa 1) roi de Mercie 757—796, un des royaumes de la heptarchie.

Ils se rencontrent également sur une monnaie de Beonna, d'Est-Anglie, frappée en 760 2) environ. Nous supposons, à cause de cette concordance d'ornements et de la forme du diadème, que les deux sceattas nos. 13 et 14 remontent à une époque pas trop éloignée du commencement du règne d'Offa, c.à.d. vers 750—760.

Nos. 15 et 16.

Sceattas dits au Wodan-Monstre.

Feu J. Dirks, a cru, dans son remarquable

---

1) *Cat. du musée brit.* I pl. V nos. 10 et 11, pl. VI no. 15 pl. VII nos. 8, 9 et 12.

2) *Cat.* pl. XIV no. 1.

essai sur les sceattas, pouvoir reconnaître dans le profil du droit, celui de Wodan, le dieu favori des peuples du Nord. 1)

On est cependant plus généralement d'avis que ce type doit avoir été copié sur une monnaie romaine ou mérovingienne. M. DE BELFORT publie, parmi les pièces frappées à Paris, des tiers de sou, sur lesquels on retrouve à peu près le même profil, (voir tome III nos. 3375—3379) ayant les cheveux hérissés et de très grands yeux.

Nombre de ces pièces ont été exhumées du sol en Frise ainsi qu'à Dombourg. Le musée de Middelbourg en possède plusieurs.

Ces sceattas varient énormément quant au type des cheveux et de la barbe, mais on voit sur tous une petite croix de chaque côté de la tête.

Trois variétés de ce type se trouvent dans notre collection. Les petites croix y ont été remplacées par d'autres figures.

Ce sont les nos. 15 et 16 de la planche II.

15. 1re variété. La tête est accostée de: X—X

Argent. Poids 0.750. Notre collection.

16. IIe variété. La tête est accostée de: ><

1) J. DIRKS. *Les Anglo-Saxons et leurs petits deniers dits sceattas. Essai historique et numismatique*, *Bruxelles* 1870 page 109.

Argent. Poids 0.900. Musée de Middelbourg.
„ 0.550. Notre collection.

Enfin une troisième variété laisse voir: ·∴· — ·∴· de chaque côté de la face.

Argent. Poids 1.150. Notre collection.

Une monnaie semblable a déjà été publiée par Ruding pl. II n°. 7 (sceattae).

N. 17.

Sceatta de Aethelred, roi de Mercie 675—704.

Nous signalons cette rare monnaie, quoiqu'elle ne soit pas inédite, 1) à cause du lieu où elle a été découverte.

Cet intéressant sceatta n'a jamais été, que nous sachions, trouvé dans un autre pays que l'Angleterre. Notre plage en a cependant fourni également un exemplaire resté unique. Le droit présente le type commun, connu sous le nom de la Louve romaine, mais qui, comme nous le dirons plus loin, n'est peut-être autre chose qu'une tête très dégénérée.

Une ligne dentelée semble indiquer le sol, et un entourage perlé se voit autour du monstre.

Revers: ᚫᚦᛁᛚᛁᚱᚫᛞ (ÆTHILIRÆD) écrit en deux lignes et en „boustrophédon:" 2) et entouré d'une triple rangée de perles.

1) *Cat. du musée brit.* p. 24 pl. IV n°. 24. Ruding pl. III no. 1.

2) On obtient un arrangement boustrophédon quand on écrit Char / səl pour Charles.

La dernière lettre de la ligne supérieure a, au lieu de la forme d'un *i*, celle d'un *s*, mais, comme la rangée de perles a passé au-dessus de cette lettre, il est assez clair que l'*i*, qui appartient au nom de ce roi, s'est involontairement transformé en un *s*.

Argent. Poids 1.150. Notre collection:

Cette monnaie du roi anglo-saxon, qui est également rare en Angleterre et qui doit avoir été importée de ce pays, témoigne de relations entre les peuples habitant l'Angleterre et ceux établis sur nos côtes: une monnaie commune eut cours chez eux.

Nombre de sceattas trouvés dans notre pays, doivent y avoir été introduits des Iles britanniques par les Saxons. Il y a cependant lieu de croire, comme nous l'avons déjà montré, que beaucoup des pièces plus modernes, les plus dégénérées des différentes séries peut-être, auront été imitées par les habitants des „Low-Countries."

Nos. 18—25.

Sceattas connus sous le nom de „Louve-Etendard."

L'interprétation du type du droit a été très souvent l'objet d'études de la part des plus éminents numismatistes. Dès 1695, le numis-

matiste anglais CAMDEN 1) essaie d'expliquer ce type curieux. Il croit y voir une tentative de dessiner une galère, 2) mais il ajoute que cette galère ressemble quelquefois plutôt à un oiseau.

H. N. HUMPHREYS, dans son „*coinage of the British Empire*," 3) propose d'y reconnaître la forme dégénérée de la tête humaine.

RUDING croit y voir un oiseau défiguré. 4)

RETHAAN MACARÉ se prononce pour la galère et veut y trouver une allusion au passage des Saxons en Angleterre, sous la conduite des frères Hengist et Horsa en 450. 5)

DIRKS, dont la vie entière a été consacrée à l'étude numismatique de son pays, a écrit tout un article sur la matière 6). Ce savant a essayé d'expliquer que ce type ne pouvait être autre chose qu'une dégénération d'un type romain qu'on rencontre e. a. sur les petites monnaies de CONSTANTIN I avec la légende *Urbs Roma* et sur les monnaies frappées par l'usurpateur du *Litus Saxonicum* le célébre CARAUSIUS. Ce type présente la louve allaitant ROMULUS et

---

1) CAMDEN, *Brittannia London* 1695. (Macaré I p. 21.)

2) Un vaisseau, muni d'une grande quantité de rames, dont 5 à 6 pouvaient être maniées par un seul rameur.

3) London 1854 page 39 (MACARÉ II p. 37).

4) VOL I. p. 116.

5) RETHAAN MACARÉ II p. 35.

6) *Les Anglo-Saxons et leurs petits deniers, dits sceattas, dans: Revue belge* 1870 *par* J. DIRKS.

Remus. Dirks ne se contente pas d'y voir ce dernier type tout seul; il y ajoute celui de la „galère renversée", et les deux réunis auraient formé cette figure bizarre, si fréquente sur les sceattas. 1)

M. Hildebrand 2) de Stockholm peut très bien se rallier à la dérivation de ce type de la louve romaine, mais il nie absolument que la galère ait quelque chose à voir ici.

M. Keary, dans sa description des sceattas du musée britannique, ne se prononce pas positivement: il ne repousse pas tout à fait l'hypothèse de la louve, mais il préfère adopter l'opinion partagée par d'autres numismatistes, que ce type serait la dégénération de la tête humaine. 3)

M. Evans est d'avis que toute autre hypothèse que celle de la transfiguration de la tête humaine doit être rejetée, et il ajoute que la transformation de cette tête humaine en un animal fantastique se rencontre déjà sur les monnaies des vieux Bretons. 4)

L'origine de ce type doit être cependant recherchée assez loin, puisqu'il figure déjà, dans toute sa dégradation, sur le sceatta du roi Aethelbert † 704 (pl. II n°. 17).

---

1) Dirks, Loc. cit. p. 87.
2) H. Hildebrand, *När kommo Germanerna till England?* p. 59.
3) Keary, *Cat. du musée brit.* p. 8.
4) J. Evans, Loc. cit. p. 6.

M. J. W. Stephanik, d'Amsterdam, nous écrit qu'il a longuement réfléchi sur l'origine de ce type monétaire. Il ne peut comprendre comment le graveur qui rendit exactement, en caractères runiques, le nom d'*Aethelbert*, se serait contenté de graver des traits informes sur le revers de cette monnaie; aussi propose-t-il d'y voir une empreinte de création nationale des Germains de nos côtes — type qu'ils auraient tiré soit d'un buste casqué romain, soit de l'armet qui couvrait la tête de leurs chefs.

Quoi qu'il en soit, il nous semble que ce type n'a pas tiré son origine du revers de la fig. 2 de notre planche I, puisque ce sceatta, portant au droit les runes A P A, doit être postérieur à celui du roi Aethelbert, sur lequel figure le type en question.

Le type du „monstre-insecte", auquel le sceatta 2 a probablement donné naissance, diffère aussi sensiblement des sceattas au type de la louve-étendard.

On est généralement d'accord pour voir, dans le revers, une allusion à l'étendard romain, sur lequel est écrit VOT XX 2) Ce type se rencontre e. a. sur les monnaies de Constantin II.

---

1) Abréviation de V.TIS XX. C'était une promesse solennelle pour le bien-être de l'empereur par laquelle les Romains s'engageaient pour un certain temps de service.

Il est intéressant de constater que cet étendard est représenté de la même manière sur un tiers de sou unique, trouvé à Dombourg. Il y est porté par deux enseignes d'aspect barbare.

18. Tête dégénérée à droite, affectant la forme d'un animal.

Revers : Carré de grènetis avec anneau centré au centre, et quatre globules dans les angles. Un second carré de grènetis autour du premier. (Dégénérescence du type romain VOT XX)

Argent. Poids 0.850. Notre collection.

19. Tête dégénérée à droite.

Revers : Carré de grènetis. Dans les angles, deux Λ et deux I bouletés. Des traits perlés autour du carré.

Argent. Poids 0.800. Notre collection.

20. Tête dégénérée à droite, devant le profil, une ligne de perles.

Revers : Carré de grènetis, dans lequel un anneau central et deux croix latines bouletées.

Argent. Poids 0.750. Notre collection.

21 Tête dégénérée à droite. Une croix et deux traits à la place du profil. Chevelure épaisse finement gravée.

Revers : Carré de grènetis, dans lequel un anneau central. Dans les angles seize globules disposés en .:.

Argent. Poids 0.650. Notre collection.

22. Tête barbare à droite.

Revers : Carré de grènetis, dans lequel un anneau central. Dans les angles un T et trois figures imitant peut-être la croix swastika. (✠)

Argent. Poids 0,500. Notre collection.

23. Tête dégénérée à droite. Le graveur a essayé d'y dessiner un oeil. Chevelure barbare.

Revers : Carré de grènetis, dans lequel un anneau central, entouré de deux Λ bouletés, placés en sens inverse Dans les angles, trois globules.

Argent. Poids 0.95. Notre collection.

24. Tête dégénérée à droite. Chevelure épaisse et très fine.

Revers : Carré de grènetis fins, dans lequel un anneau au centre, entouré de deux Λ et de deux ‹ı placés en sens inverse.

Argent. Poids 0.700. Notre collection.

25. Tête dégénérée à droite. Le nez et le profil sont indiqués par une rangée de perles fines. Devant la tête, un anneau et une petite croix; plusieurs globules dans le champ.

Revers : Carré de grènetis, dans lequel un anneau central. Dans le champ .˙. I V +
Traces de légende.

Argent. Poids 1.050. Notre collection.

Nr. 26.

26. Sceatta inédit.

Deux animaux fantastiques placés l'un au-dessous de l'autre. Le plus grand des deux porte sur le dos des traces de poils. La queue est fort longue tandis que les pattes manquent.

L'autre, qui est plus petit, a des pattes, mais la queue est très courte.

Au-dessous de la monnaie, trois rangées de perles.

Revers : Deux figures identiques ressemblant à des noeuds. Dans le champ, plusieurs globules.

Cuivre. Poids 0.500. Notre collection.

Ce sceatta est d'un type qui nous paraît nouveau. Nous ignorons quelle espèce d'animal le graveur a voulu représenter. Les deux figures que l'on remarque sur le revers, ressemblent au diadème que la *Victoire* porte dans la main sur les tiers de sou imités de ceux de JUSTINIEN.

(Voir DE BELFORT IV n°s. 5275—81 et 5285.)

Le noeud, qui termine le diadème du buste impérial sur le revers de ces pièces, peut cependant aussi avoir donné naissance à cette figure de notre sceatta.

(Voir DE BELFORT IV n°s. 5288-89-93-94 et 95.)

Cette monnaie est en cuivre mais les traces d'une légère couche d'argent sont encore visibles.

On aura pu se convaincre, après avoir parcouru ces quelques pages que les faits inexpliqués et incertains dépassent encore de beaucoup en nombre les connaissances positives concernant ces pièces indéchiffrables. Une source féconde, qui depuis des siècles a fourni des pièces anglo-saxonnes des plus intéressantes, est malheureusement tarie.

Le lieu des trouvailles, à Dombourg, est presqu'entièrement englouti par la mer, ce qui rend les découvertes de monnaies de plus en plus rares. Les tempêtes de décembre 1894, qui ont fortement ravagé nos côtes, n'ont aussi rien mis au jour, sauf peut-être quelques menus objets appartenant plutôt au domaine de l'archéologie.

JANVIER 1895. MARIE DE MAN.

Huis- of Hulpmunt in de gevangenis te 's Hertogenbosch.

Omstreeks 1824 werd door het College van regenten over de gevangenissen te 's Hertogenbosch huis- of hulp-, ook wel gevangenismunt genoemd, ingevoerd.

Met deze huis- of hulpmunt moesten de gevangenen hunne inkoopen in de cantine der gevangenis betalen.

Het waren ronde blikken plaatjes, die gangbaar waren voor 50, 25, 10, 5, 1 en 1/2 cent, hebbende respectievelijk tot middellijn 35 1/2, 32, 28 1/2, 26, 22 1/2 en 20 1/2 m.M. van den muntmeter STEPHANIK.

Op de voorzijde van deze eenzijdige plaatjes is ingestempeld het cijfer der waarde, waarvoor

zij gangbaar waren: b.v. 50 c(ent) en een merk (roosje?), dat of rechts of links van de c gestempeld staat.

De Standaard, sedert 1847 berustende in de verzameling van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant 1), was van blik, waarin alle muntsoorten van 50, 25, 10, 5, 1 en 1/2 cent zijn ingestempeld, diende tot vergelijking der muntmerken, om de valsche en nagemaakte te weren.

De blikslager HENDRIKUS WANSINK 2) was met de vervaardiging belast, hij woonde in de Kerkstraat in het huis thans (1894) gemerkt A 111.

Bij ontslag uit de gevangenis werd die munt tegen gangbare specie verwisseld, en wordt nu niet meer vervaardigd.

M. A. S

— — —

1) Zie Catalogus Munt- en Penningverzameling van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant bl. 88, Nos. 11, 12 en 13.

2) HENDRIKUS WANSINK, was geboren te 's Hertogenbosch, den 2den October 1778 en overleed aldaar den 7den Maart 1869.

Het leven en de werken van den Stempelsnijder Johann Crocker.

(1670—1741).

Vervolg van blz. 105, jaargang 1894.

Voor wij tot de gedetailleerde beschrijving van de muntstempels, door CROCKER gesneden, overgaan, dunkt het ons niet overbodig aan het te behandelen onderwerp eenige aanteekeningen ter verduidelijking te doen vooraf gaan.

Voor de samenstelling van dit gedeelte onzer verhandeling zijn de volgende werken gebezigd: R. RUDING, *Annals of the Coinage of Great Britain*, *London* 1840; R. Ll. KENYON, *The gold coins of England*, *London* 1884; E. HAWKINS, *Silver coins of England*, *III*rd *Edition*, *with Alterations and Additions* by R. Ll. KENYON, *London* 1887; MONTAGU, *The copper*, *tin and bronze coinage and patterns of coins of England*, *London* 1893; v. LOON, *Ned.-Historiepenningen IV*^{e} *deel*, *'s Gravenhage* 1731; J. DIRKS, *Penningkundig Repertorium*, *II*^{e} *deel Leeuwarden*, z. j.; *Revue Belge de Numisma-*

tique, Bruxelles en SPINK & SON, *Monthly Numismatic circular*, London 1893.

Wat het eerste der hier genoemde werken betreft, kan men zeggen dat, hoezeer het ook in eene zekere behoefte voorziet, het toch in vele opzichten zoo onvolledig en zoo vol vergissingen is, dat het van weinig dienst zou zijn, indien de uitmuntende werken van HAWKINS en KENYON niet in de leemten voorzagen.

Wat de stempels 1) voor de voorzijden van de gouden en zilveren munten tot en met de six-pence aangaat, vinden wij onder Koningin ANNA veel grooter verscheidenheid van typen dan onder één der beide volgende regeeringen; 2) hetgeen hoofdzakelijk te wijten is aan het groot aantal voorzijden voor zilveren munten, die wel is waar, „au fond" weinig verschillen doch niettemin een ander type vormen.

1) Behalve de hier bedoelde en ook later besproken stempels bestaat er nog een stempel voor een guinea waarvan slechts één afslag bekend is, t. w.:

Voorzijde: Het links gewend borstbeeld der koningin zonder overkleed. De haren opgebonden met een lint waarvan geen lis en slechts één einde zichtbaar is. Op den linkerschouder een afhangende haarlok. Omschrift: ANNA DEI GRATIA.

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van de 5-guinea (No. 1 onzer lijst) doch in het midden geen ster, maar het naamcijfer Æ. Het stuk draagt het jaartal 1702. (Rud. Supp. Pl. VI No. 27.)

Van deze proef-munt, de eerste onder de regeering van Koningin ANNA geslagen, werd de stempel door H. M. afgekeurd om reden de hals ontbloot was.

2) Natuurlijk zoover onze rubriek strekt.

De *keerzijden* der gouden en zilveren munten tot en met de six-pence laten zich echter tot 3 *hoofdtypen* terugbrengen; t. w.: één voor de Unie van Engeland en Schotland in 1707, één daarna, tot aan de troonsbestijging van GEORGE II en één onder diens regeering, toen men in hoofdzaak terugkeerde tot het type der keerzijde onder WILLIAM en MARY.

Om echter het overzicht van een en ander te vergemakkelijken, volge het onderstaande staatje:

Aantal typen van voorzijden onder: Anna	George I	George II	Aantal typen van keerzijden onder: Anna	George I	George II	Onder welk No. in onze lijst beschreven en, voor zoover mogelijk, op welke plaat van Ruding afgebeeld.	Opmerkingen en aanvullingen van verschillenden aard.
						GOUD.	
2						No. 1 (XVI.17)*, No. 3 (XVII.4).	* Met VIGO.
	3					No. 46 (XVII.12), No. 41 (XVII.14)*, No. 51⁑.	* Alleen wat borstbeeld betreft. Omschrift is niet goed.
		1				No. 66 (XVIII.1).	
			2			No. 1 (XVI.88), No. 2 (XVII.8).	
				2		No. 46 (XVII.13), No. 48 (XVII.16).	⁑ niet afgeb.
					1	No. 66 (XVIII.2).	
						ZILVER.	
11						No. 9 (XXXVII.2) No 10, No. 11, No. 13. No. 15, No. 17, No. 18, No. 20, No. 21, No. 24. No. 25.	Alleen de eerste is afgebeeld. De overige verschillen hoofdz. in de krullen en den band van het haar.
	3					No. 55 (XXXIX.2), No. 51 (XXXIX.3)*, No. 58⁑.	* De band behoort echter een eind en geen lis te hebben. ⁑ niet afgebeeld.
		1				No. 70 (XL·1).	
			2			No. 9 (XXXVII.1)*, No. 10 (XXXVIII.17).	* Het jaartal alleen verkeerd.
				1		No. 55 (XXXIX.1).	
					1	No. 70 (XL.1)*.	* Het jaartal alleen verkeerd.

De 5-guineas, crowns en half-crowns onder de drie regeeringen dragen tot randschrift: DECVS ET TVTAMEN (Tot sieraad en beschutting.), gevolgd door PRIMO, SECVNDO, enz., alnaarmate de munt geslagen werd, in het 1e, 2e enz. jaar van de regeering van die vorstin of vorst; wij zullen echter in onze lijst slechts het PRIMO of SECVNDO enz. *alleen* aanhalen. Met het zooeven genoemde randschrift, dagteekenende uit den tijd van Karel II wilde men zeggen, dat het aangebracht was tot sieraad van de munt en tot beschutting tegen het snoeien.

Verder zij nog opgemerkt, dat men in sommige gevallen aangaf, vanwaar het goud of zilver voor de muntstukken afkomstig was, of wèl, voor wien de stukken bestemd waren en eindelijk nog, waar zij geslagen werden. De verschillende woorden of teekens enz., welke men daarvoor gedurende CROCKER's leven bezigde zijn; op de voorzijden: VIGO (Rud. pl. XVI 17); ** een olifant en kasteel (Rud. pl. XVII, 18); EIC (Rud. pl. XVIII, 5;) E (Rud. pl. XXXVIII, 9) ; E* (Rud. pl. XXXVIII, 15) en

**N.B. De hier aangehaalde afbeeldingen dienen in dit geval uitsluitend om te doen zien, hoe het woord of teeken geplaatst is; of de munt bestaat met het jaartal door Ruding aangegeven, dan wel of zij soms (bijv. die op pl. XL, 17) van later tijd zij, late men hier buiten beschouwing.

WCC (Rud. pl. XXXIX, 17), allen onder het borstbeeld geplaatst; — op de keerzijden: pluimen (Rud. pl. XXXVIII, 1); afwisselend een roos en pluimen (Rud. pl. XXXIX, 9); een roos (Rud. pl. XL, 17); afwisselend SS en C (Rud. pl. XXXIX, 13) en afwisselend pluimen en CC door elkaâr geslingerd (Rud. pl. XXXIX, 17), alle tusschen de schilden geplaatst, en wat het laatste verschil aangaat steeds gepaard met de zooeven genoemde WCC op de voorzijde onder het borstbeeld.

Waar wij in onze lijst spreken over pluimen, een roos en pluimen, zonder versiering enz. wordt daarmede steeds bedoeld: „tusschen de schilden op de keerzijde.” Wat de beteekenis dezer woorden enz. aangaat, diene het volgende:

VIGO gaf aan, dat het metaal in October 1702 veroverd was op de Spanjaarden in den slag bij Vigo; eene overwinning, eigenlijk door Engelschen en Hollanders gezamenlijk behaald. Een olifant en kasteel duidden aan, dat het goud geleverd was door de African Company; E en E*, dat het stuk aan de Munt van Edinburgh geslagen was; WCC onder het borstbeeld, gepaard met afwisselend twee door elkander geslingerde C's en pluimen tusschen de schilden op de keerzijde, hadden betrekking op de Welsh Copper Company; EIC beteekende dat de stukken waren geslagen voor de East

India Company of van goud door haar naar de Munt gezonden en afwisselend SS en C, dat het metaal afkomstig was van de South Sea Company.

De pluimen geven te kennen, dat het zilver afkomstig was uit de mijnen van Wales; men noemde het geld waarop dit teeken voorkwam veelal Quaker's money, omdat vele eigenaren der bedoelde mijnen tot de secte der Kwakers behoorden.

De roos was het teeken dat het zilver uit de mijnen in het westen van Engeland afkomstig was; roos en pluimen dus, dat het gezamelijk geleverd was door de mijnen in West Engeland en in Wales.

De zilveren munten beneden de shilling, het z.g. maundey money, hebben wat de keerzijde aangaat, onder de drie regeeringen vrijwel hetzelfde type; men zie daarvoor en voor de voorzijden Rud. pl. XXXVII, 5—8; pl. XXXIX, 5—8 en pl XL, 4—8; fig. 4 op laatstgenoemde plaat stelt wel de voorzijde van de shilling voor, doch die is gelijk aan de voorzijden van het maundey money.

Van de koperen munt was er gedurende de regeering van Willem III zooveel geslagen, dat zich eerst in 1717 onder George I behoefte aan nieuwe deed gevoelen. Niettegenstaande dat, werden er echter in de laatste twee jaren

van Koningin ANNA's regeering tal van proeven gegraveerd, waarvan sommigen, uit een artistiek oogpunt beschouwd, veeleer aan kleine medaille- dan aan muntstempels zouden doen denken; eene opinie die blijkbaar door Graaf M. NAHUYS gedeeld wordt, daar hij b.v. No. 42 onzer lijst ook werkelijk als penning beschrijft. Volgens MONTAGU zijn vele dezer proeven (hoofdzakelijk van $1/2$-pennies) eerst geslagen *na den dood van Koningin* ANNA en volgens SNELLING zelfs *na* CROCKER's *dood.* Laatstgenoemde schrijft namelijk in zijn in 1776 verschenen werk, dat de stempels van eenige proeven (van No. 36 tot en met 39[d] van onze hier na volgende lijst) na CROCKER's dood overgingen in handen van Mr. BUSH van het „Ordnance Office" in den Tower en dat deze toen van sommigen, nieuwe exemplaren liet slaan doch dat de Muntmeester RICH. ARUNDELL, zoodra hij zulks vernam, de bedoelde stempels liet vernietigen. Op dien grond verklaart men dan ook het zeer grillig karakter van enkele dier proeven, zij moeten alle in 1740/41 geslagen zijn.

Ook is er wel eens twijfel gerezen of de zooeven genoemde proeven No. 36 tot en met No. 39[d] van CROCKER's hand zouden zijn, dewijl sommige minder goed afgewerkt zijn dan de overige (No. 34 en 35) doch MONTAGU

meent, dat de sterkste grond bestaat om aan te nemen, dat zij wel van CROCKER zijn, te meer daar b.v. No. 36 (zie onze lijst) reeds beschreven was door LEAKE, in zijn Historical account of English money, een werk dat reeds in 1726 het licht zag. [1]) Bovendien hebben enkelen een niet te loochenen overeenkomst met sommige stempels voor zilveren munt door CROCKER vervaardigd. Hoe het zij, de meesten der proeven moeten door hem naar aanwijzingen van den beroemden JONATHAN SWIFT vervaardigd zijn.

Als munt moet geen enkele der proeven in omloop gekomen zijn, behalve No. 44 (van onze lijst); deze schijnt kort voor den dood der koningin in circulatie geweest te zijn, zij is de minst zeldzame, en het vroeger algemeen verspreide sprookje, dat er van dit muntstuk slechts 3 exemplaren bestonden is al even onwaar als de overdreven zeldzaamheid van het stuivertje van onzen Koning WILLEM II.

Over de koperen munt onder GEORGE I valt zeer weinig te zeggen, alleen dat de afwerking der stempels daarvoor benoodigd, technisch niet zoo hoog staat als van die onder

1) Evenwel betwijfelt MONTAGU of de bij ons onder No. 39[b], 39[c] en 31[d] beschreven halfpennies wel voorkomen, hij heeft ze nimmer gezien en ze alleen aarzelend op gezag van Rev. Mr. CHRISTMAS in zijne lijst opgenomen.

Koningin ANNA en wat de koperen munt van GEORGE II aangaat, dat die bijna totaal gelijk is aan die van GEORGE I, met uitzondering, dat nu het borstbeeld links en niet rechts gewend is en dat zich zoowel op vóór- als keerzijde geen binnenrand bevindt.

LIJST DER MUNTEN EN PROEVEN.

Onder Koningin ANNA 1702—1714.

A. Gouden munten.

a. 5-Guineas.

1. *Voorzijde:* Het links gewend borstbeeld der Koningin, waarvan de haren met een lint zoodanig naar achter opgebonden zijn, dat vóór op den kruin twee kleine krullen over het lint heenkomen, terwijl van den strik aan het achterhoofd slechts ééne lis zichtbaar is. Borst en schouders zijn bedekt door een overkleed dat van voren met een gesp vastgemaakt is. Omschrift: ANNA · DEI · GRATIA ·

Keerzijde: Vier gekruiste scepters, eindigende in rijksappel, distel, lelie en harp, waartusschen schilden met het wapen van Engeland boven, Schotland rechts, Ierland links, Frankrijk beneden en in het midden de roos. Omschrift: MAG BR · FRA ET · HIB REG· met het jaartal.

Van deze munt vindt men exemplaren met het jaartal 1703, SECVNDO in het randschrift en VIGO onder het borstbeeld (Rud. XVI. 17); met 1705, QVARTO en met 1706, QVINTO.

2. *Voorzijde:* Als bij No. 1.

Keerzijde: Als bij No. 1, met die uitzondering, dat nu, na de vereeniging van Engeland en Schotland, de wapens dezer landen vereenigd in het boven- en onderschild, dat van Frankrijk rechts en van Ierland links geplaatst zijn. Ook is de roos in het midden vervangen door de ster van de Orde van de Kouseband en BR. FRA. door BRI. FR.

Van deze munt worden exemplaren aangetroffen met het jaartal 1706, QVINTO en 1709, OCTAVO. Het eerste jaartal is eene vergissing daar de Acte van de Unie van Engeland en Schotland wel in 1706 gepasseerd werd doch de Unie zelve eerst in 1707 in werking trad. Op de munten van het jaar 1709 zijn de omschriften met grootere letters.

3. *Voorzijde*. Het links gewend borstbeeld

der Koningin, ongeveer als bij Nr. 1, doch nu krult het haar op den kruin slechts met één krul vóór over het lint en zijn beide lissen van den strik aan het achterhoofd zichtbaar.

Keerzijde: Als bij No. 2.

Van deze munt komen exemplaren voor met het jaartal 1711, DECIMO; 1713, DVODECIMO (Kenyon XX, 146); en 1714, DECIMO TERTIO (Rud. XVII, 4, 8).

b. 2-Guineas.

4. *Voorzijde:* Gelijk de 5-Guinea No. 1.

Keerzijde: Gelijk de 5-Guinea No. 2.

De rand is gekarteld doch draagt geen randschrift.

Van deze munt komen exemplaren voor met het jaartal 1709, 1711, 1713 en 1714 (Rud. XVII, 9).

N.B. De 2-Guinea 1703 met VIGO door Ruding op pl. XVI, fig. 18, en die van 1705, door denzelfden schrijver op pl. XVII, fig. 5, afgebeeld, bestaan volgens KENYON (*gold coins* blz. 183) niet. Trouwens van de eerste zegt de uitgever van Ruding's werk reeds, in eene noot op blz. 362: „This coin is unknown, and is supposed to be imaginary." * Beide heb-

* Zonderling mag het toch heeten, dat RUDING deze en meer andere munten afgebeeld of beschreven heeft als er in zijn tijd geen enkel exemplaar van bestond.

ben schilden als voor de Unie, maar de ster in het midden.

c. Guineas.

5. *Voor-* en *keerzijde:* geheel gelijk de 5-Guineas van 1705 (No. 1 dezer lijst); met gekartelden rand en randschrift.

Van deze munt vindt men exemplaren met het jaartal 1702; 1703 met VIGO onder het borstbeeld (Kenyon XX, 147 en Rud. XVI, 19); 1705 (Rud. XVII, 2); 1706 en 1707.

6. *Voorzijde*, *keerzijde* en *rand* gelijk de 2-Guinea No. 4.

Deze munt bestaat van de jaren 1707, 1708, 1710, 1711, 1712, 1713 en 1714 zònder en van de jaren 1707, 1708 en 1709 mèt een olifant en kasteel onder het borstbeeld (Rud. XVII, 3, 6, 10),

De Guinea met het jaar 1704 door Ruding afgebeeld op pl. XVII fig. 1, is volgens Kenyon (*gold coins* blz. 184) onbekend en als zij bestaat, is het waarschijnlijk eene proef; zij heeft in het midden van de keerzijde eene figuur beschreven als een St. George.

d. Half-Guineas.

7. *Voorzijde*, *keerzijde* en *rand* geheel gelijk de Guinea No. 5 van deze lijst.

Men vindt er met de jaartallen 1702; 1703,

VIGO onder het borstbeeld (Rud. XVI, 20) en 1705.

8. *Voorzijde*, *keerzijde* en *rand* geheel gelijk de 2-Guinea No. 4 dezer lijst.

Deze munt bestaat van alle jaren van af 1707 tot en met 1714. (Kenyon XX, 148 en Rud. XVII, 7, 14), allen zònder olifant en kasteel onder het borstbeeld.

(*Wordt vervolgd*)

Haarlem,
Maart 1895

A. J. C. VAN GEMUND.

Bladvulling.

Volgens eene aanteekening van den Heer P. CUIJPERS VAN VELDHOVEN, berustende in het Rijks Archief te 's Hertogenbosch, werden aan de volgende personen penningen uitgereikt wegens hun gedrag bij het springen van „Stoelenmat" te Bergen-op-Zoom, op 29 Maart 1831. (Zie den penning vereerd aan WILLEM KUIJPER, afgebeeld bij DIRKS Nr. 413.)

Als in *goud* aan:

PETRUS DUKERS,

Luitenant ARIE DE VRIES,
Luitenant CHRISTIAAN GUSTAAF VON DENTZSCH,
Sergeant-Majoor WINANDUS ROOIJEN.

In *zilver* aan:

PETRUS JOHANNES JACOBS,
WILLEM KUIJPER.

In *zilver* 2[de] grootte, aan:

Kapellaan WILLEMS,
Kapellaan SCHOENMAKERS,
Chirurgijn-Majoor NINABER,
Sergeant-Majoor WARNAS.

In *zilver* 3[de] grootte aan:

ADRIAAN VAN DIJK,
CHRISTIAAN VAN NISPEN,
LOUIS LAURENT,
MARIA OOMS, huisvrouw van J. P. SCHOUTEN.

De Heer PROSPER CUIJPERS VAN VELDHOVEN teekende aan, dat van de Noodmunt te Bergen-op-Zoom 1588, zie VAN LOON Dl. I blz. 395, slechts *zes* vierkante penningen in goud zouden geslagen zijn.

M. A. S.
H.

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt.

Revue belge de numismatique, publiée sous les auspices de la Société royale de numismatique. Direction: rue du Trône 60, rue de l'Aqueduc 19 et rue du Trône 49, Bruxelles.
51e année (1895), 1e Livraison.

Obbicht et Grevenbicht. — Monnaies frappées dans ces deux seigneuries, par M. le Bon J. DE CHESTRET DE HANEFFE.

Histoire numismatique du Barrois (quatrième article), par M. L. MAXE-WERLY.

Deux monnaies de GODEFROID de DALENBROECK, seigneur de Heinsberg, comte de Looz, par M. le Vte B. de JONGHE.

Des fausses monnaies du XVIIe siècle (deuxième article), par M. J. E. TER GOUW.

Quelques ajusteurs jurés des poids et balances en fonctions aux Pays-Bas autrichiens durant la seconde moitié du XVIIIe siècle, par M. ALPHONSE DE WITTE.
L'œuvre du médailleur NICOLAS BRIOT en ce qui concerne les jetons (suite), par M. J. ROUYER.
Médaille au buste de CHARLES QUINT par le poète JEAN SECOND, par M. GEORGES CUMONT.

Annuaire de la Société française.
Livraison novembre-décembre 1894.

I. Numismatique lorraine, par M. J. HERMEREL (Suite et fin).
II. Les ateliers monétaires de Dijon, de Semur en Auxois et de Saint-Jean-de Losne pendant la Ligue, par M. PAUL BORDEAUX.
III. L'Atelier temporaire de Briançon (1406-1417), par M. ROGER VALLENTIN.
IV. Chronique.

Livraison janvier-février 1895.

Besants d'or et d'argent de Tunis au XIIIe siècle, par M. LOUIS BLANCARD.
Sceau d'un seigneur DE BEUIL, par M. F. ARNAUD.
Douzains aux croissants de HENRI II, par M. ROGER VALLENTIN.
Chronique.

Rivista italiana.
Fascicolo IV 1894.

GABRICI ETTORE. Topografia e numismatica dell' antica Imera e di Terme (3 Tav. e Tig.) (Continuazione).

MALAGUZZI VALERI FRANCESCO. La Zecca di Reggio Emilia. Parte seconda e terza (3 Tav.) (Continuazione e fine).

Mittheilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft.

XIII Jahrgang. 1894.

Zur Geschichte der Münzstätte Günzburg. Von Obergrath C. v. ERNST.

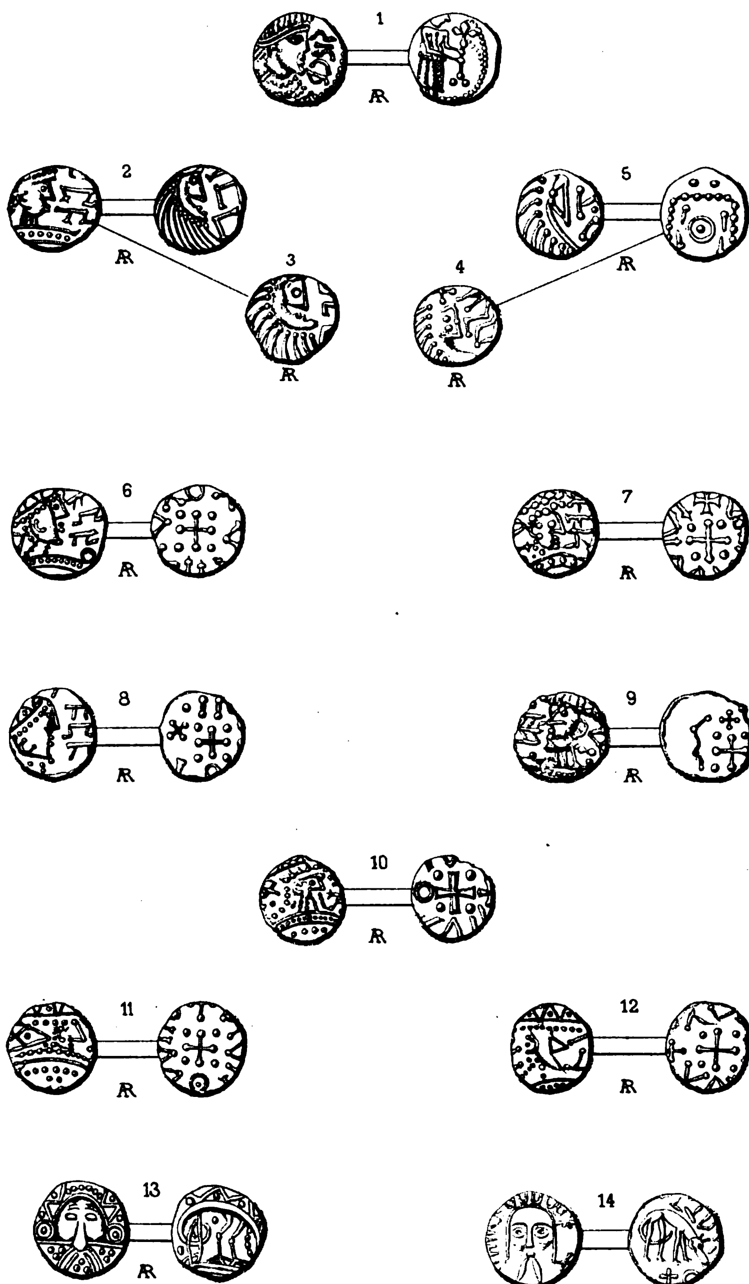
Zur Münzgeschichte Regensburgs. von FRANZ EBNER.

Beiträge zur Kenntnis der ältesten in Koburg, Hildburghausen und Eisfeld geschlagenen Münzen. Von DR. FIKENTSCHER in Augsburg.

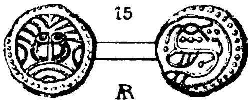
Ein Naabburger Denar des Babenbergers HEINRICH von SCHWEINFURT, Markgrafen zu Cham und Naabburg im Nordgau. Beschrieben von M. V. SATTLER, Königl. geistlichem Rate und Gymnasialprofessor in München.

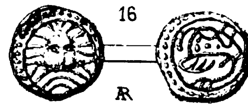
Eine Münze OTTOS II von Bayern als Pfalzgrafen am Rhein. von HANS RIGGAUER.

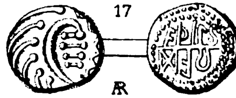
Eine Hans Sachs-Medaille. Von HANS RIGGAUER.

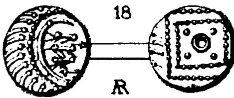

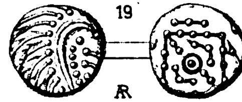
A.J.W. sculp. P.W.M.T. imp.

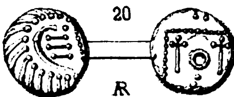

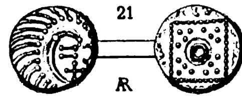

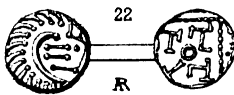

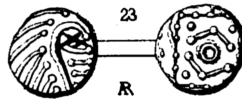

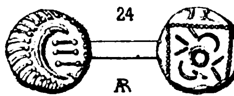

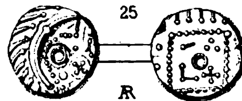

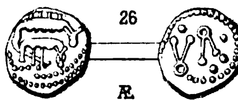

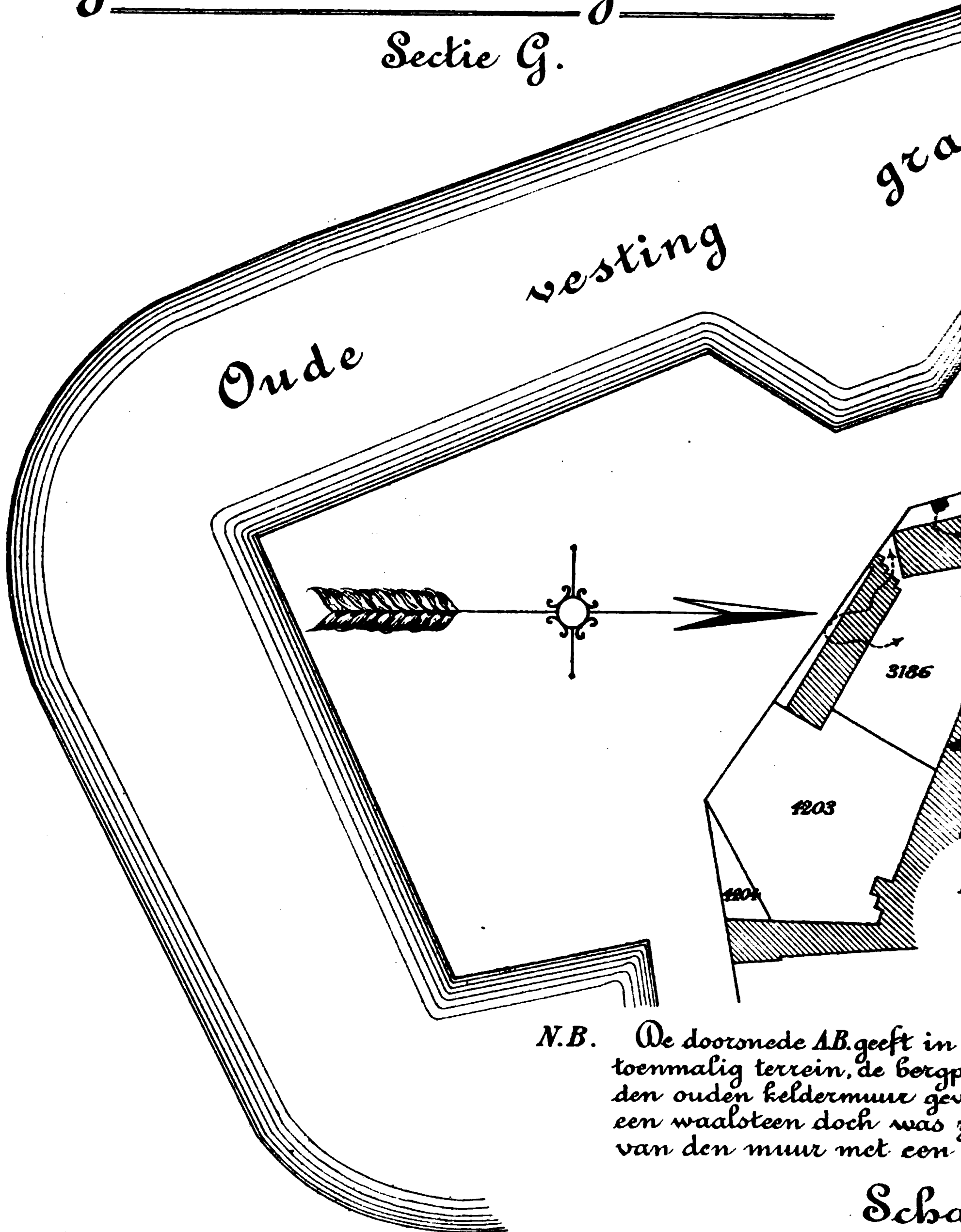

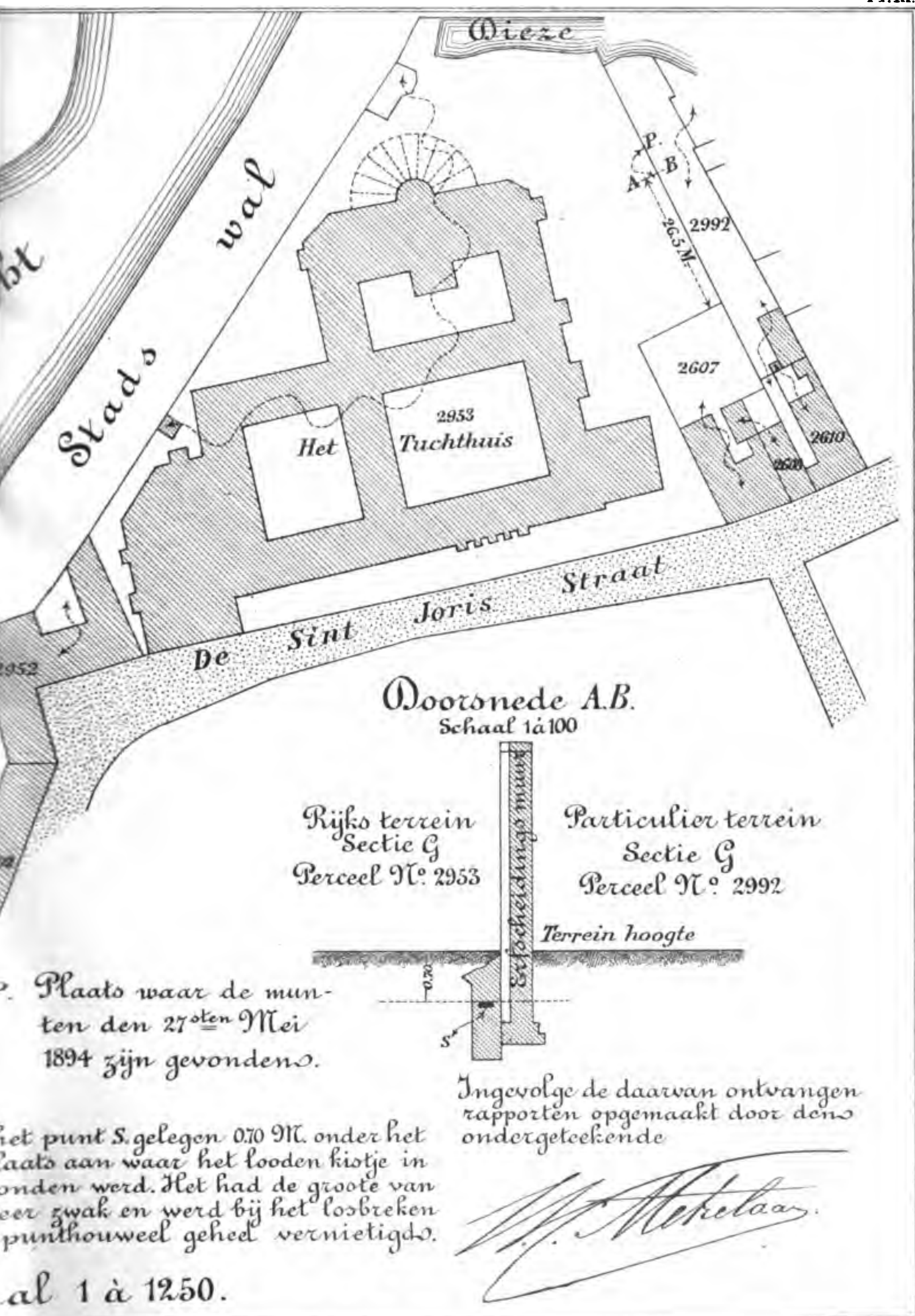

A J W. sculp

P W M T. imp.

Gemeente 's Hertogenbosch.
Sectie G.
Oude vesting gra
3186
4203
4204
N.B. De doorsnede A.B. geeft in
toenmalig terrein, de bergp
den ouden keldermuur gev
een waalsteen doch was
van den muur met een
Scha

Wieze
Stads wal
P.
A
B
26.5 M.
2992
2607
2953
Het Tuchthuis
2610
De Sint Joris Straat
2952
Doorsnede A.B.
Schaal 1 à 100
Rijks terrein
Sectie G
Perceel No. 2953
Particulier terrein
Sectie G
Perceel No. 2992
Erfscheidings muur
Terrein hoogte
S
P. Plaats waar de munten den 27sten Mei 1894 zijn gevonden.
het punt S. gelegen 0.70 M. onder het
laats aan waar het looden kistje in
onden werd. Het had de groote van
eer zwak en werd bij het losbreken
punthouweel geheel vernietigd.
al 1 à 1250.
Ingevolge de daarvan ontvangen rapporten opgemaakt door den ondergeteekende

Het **TIJDSCHRIFT** zal ieder jaar in vier afleveringen uitgegeven worden. Deze afleveringen verschijnen in Januari, April, Juli en October en worden vrachtvrij per post verzonden.

Alle leden van het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde ontvangen het Tijdschrift kosteloos; voor niet-leden bedraagt de **inteekenprijs** *f* 5.25 per jaar.

De **inteekening** heeft plaats bij de uitgevers of bij een der leden van de Commissie van Redactie — over den inteekenprijs wordt door den Penningmeester van het Genootschap per postkwitantie beschikt.

Alle voor het Tijdschrift bestemde artikelen moeten vrachtvrij aan een der leden van de **Commissie van Redactie** gezonden worden.

Deze Commissie bestaat uit de heeren:

TH. M. ROEST,	Rapenburg 31,	*Leiden.*
JOH. W. STEPHANIK,	Heerengracht 231,	*Amsterdam.*
Mej. MARIE DE MAN,	St. Pieterstraat,	*Middelburg.*

De Commissie van Redactie heeft het recht artikelen te weigeren; zij laat de schrijvers volkomen vrij in de behandeling der onderwerpen, maar neemt ook daardoor hoegenaamd geene verantwoordelijkheid voor den inhoud op zich.

De voor de artikelen te bezigen talen zijn Nederlandsch, Fransch, Duitsch of Engelsch.

Den schrijvers wordt, op aanvraag, een **vijftigtal overdrukken** in onbedrukten omslag, van hunne in het Tijdschrift opgenomen artikelen kosteloos toegezonden.

Voor omslag met titel, zwaarder papier of een grooter aantal exemplaren gelieven zij zich rechtstreeks tot de Uitgevers te wenden, die hun de daardoor veroorzaakte kosten in rekening brengen.

Alle bijdragen voor de Bibliotheek en voor de numismatische Verzamelingen gelieve men rechtstreeks aan den Conservator te zenden.

Bestuur van het Genootschap (1894—1895.)

Voorzitter, TH. M. ROEST, Rapenburg 31, Leiden.
Vice-Voorzitter, Mr. L. W. A. BESIER, Maliesingel 20, Utrecht.
Penningmeester, C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD, Groenloo.
Secretaris, JOH. W. STEPHANIK, Heerengracht 231, Amsterdam.
Conservator, H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam.

TIJDSCHRIFT

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt"

TE

AMSTERDAM

3e Jaargang — 3e Aflevering

AMSTERDAM
G. THEOD. BOM EN ZOON
1895

INHOUD.

Die Münzen der Herrschaft Anholt.

Bei der Beschreibung der Münzen dieser Herrschaft hat Herr VAN DER CHIJS 1) eine kurze geschichtliche Uebersicht gegeben, ohne indessen die Frage bestimmt entscheiden zu können, ob Anholt Geldern untergeben gewesen, oder immer nur ein vom Kaiser und Reich dependirendes Reichslehn war.

Obgleich es mehrere Gründe giebt, welche zu Gunsten Gelderns beigebracht werden können, habe ich nicht solche entscheidenden Beweise finden können, dass ich es wagen sollte mich über diese Streitfrage auszusprechen.

Wo wir JOHANN und STEPHAN VAN SULEN (ZUIJLEN) in einer Urkunde des Jahres 1295 (NIJHOFF 2) n°. 47) als Untherthanen *(famulos)*

1) VAN DER CHIJS. *De munten der voormalige Heeren en Steden van Gelderland.*

2) NIJHOFF. *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland.*

des Grafen von Geldern erwähnt finden, wie auch dass STEPHAN im Jahre 1316 (NIJHOFF n°. 168) Zeuge des Grafen ist; dass er als Zeuge die Heirathsvertrag von REINALD II von Geldern und ALIONORA von England mit unterzeichnet, 1331 (NIJHOFF n°. 252); dass er im Jahre 1331 (LACOMBLET 1) n°. 257) und 1333, (NIJHOFF n°. 268) für den Grafen Bürgschaft leistet; dass EDUARD von Geldern dem DIETRICH VAN SULEN Schadenersatz verspricht, 1353 (NIJHOFF n°. 59); dass STEPHAN VAN SULEN Zeuge ist bei der Heirath EDUARD'S mit CATHARINA von Bayern, 1368 (NIJHOFF n°. 161, 162); dass STEPHAN und FRIEDRICH, Zeuge des Herzogs WILHELM von Geldern sind, 1390 (NIJHOFF n°. 146); dass GISBERT VON BRONCKHORST, Herr von Batenburg und Anholt, Zeuge ist des Herzogs von Geldern, 1411 (NIJHOFF n°. 328); dass er zuerst den Bund zwischen den Edelleuten und Städten Gelderns zeichnet, 1418 (NIJHOFF n°. 374); dass im Jahre 1419 der Herzog von Geldern ihn bittet und ihm befiehlt den Bund zwischen ihm und dem Herzog JOHANN von Bayern zu zeichnen, (NIJHOFF n°. 385); dass er in den Jahren 1425, 1427 und 1428 als Mitglied des Raths der sechzehn von Geldern erwähnt wird, (NIJHOFF n°. 31, 49, 50,

1) LACOMBLET. *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins.*

54, 55 und 62); (nach unsrer Meinung eine Angelegenheit von sehr grosser Bedeutung denn es lässt sich doch schwerlich erklären, dass jemand dessen Interessen so gar nichts mit denen des Herzogthums gemein haben, eins der wichtigsten Aemter verwaltet.) Sehen wir, dass DIETRICH, Herr von Batenburg und Anholt, gleichfalls als Rath von Geldern das Bündniss zwischen dem Herzog von Geldern und dem Herzog von Jülich besiegelt, 1436 (NIJHOFF n°. 155); dass er im nämlichen Jahr als einer der ersten bei dem Bündniss zwischen den Edelleuten und Städten von Geldern genannt wird; dass 1437 Richter und Schöppen von Anholt, bezeugen Kenntniss genommen zu haben von einer Urkunde (NIJHOFF n°. 170) wobei der Herzog von Geldern, DIETRICH von Batenburg und Anholt, zum Drost von Maas und Waal ernennt, und dass diese Urkunde echt und unbeschädigt sei, (wozu dieses Zeugniss wenn Anholt nichts mit Geldern zu schaffen hätte? man erbittet doch nicht von Fremden den Beweis der Echtheit solcher Stücke); dass im Jahre 1438 der Herzog von Geldern ihm erlaubt, die Verbrecher aus dem Lande zwischen Maas und Waal auf dem Schloss einzusperren, (Urkunde gleichfalls von Richtern und Schöppen von Anholt für echt erkannt) u. s. w. u. s. w.; so halten wir den Zweifel, ob die Herrschaft

Anholt nicht etwa zu Geldern gehört habe, wenigstens für erlaubt.

Allein wie schon gesagt, es ist nicht unser Zweck, dieser Frage weiter nachzuforschen, aber lediglich alle uns bis jetzt bekannten Münzen Anholts zu veröffentlichen, weil seit der Herausgabe der Arbeit des Herrn VAN DER CHIJS wieder einige dieser Münzen zu Tage gefördert sind.

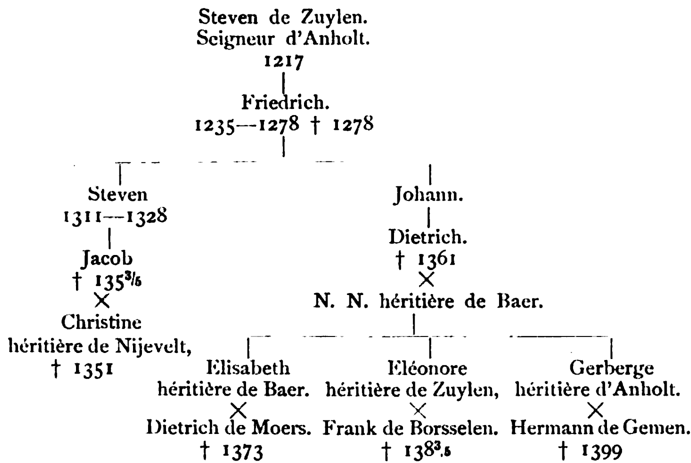
Dieser vorzügliche Gelehrte erwähnt in erster Linie einen Doppelgroschen *(Botdrager)* von STEPHAN VAN SULEN und sagt, „er lebte im J. 1372" macht aber keine Meldung des FRIEDRICH, seines Bruders, der gleichfalls in der Urkunde des Jahres 1390 genannt wird.

Der Güte des Herrn Kammer-Assessor DIESFELD, (Archivar des fürstlich Salm-Salm'schen Haus-Archifs in Anholt) verdanken wir die Kenntniss einiger Urkunden, in welchen diese beiden Brüder gleichfalls erwähnt werden. Ehe wir diese aber mittheilen, glauben wir eine kleine Uebersicht über die Stammtafel des Geschlechts VAN SULEN geben zu müssen.

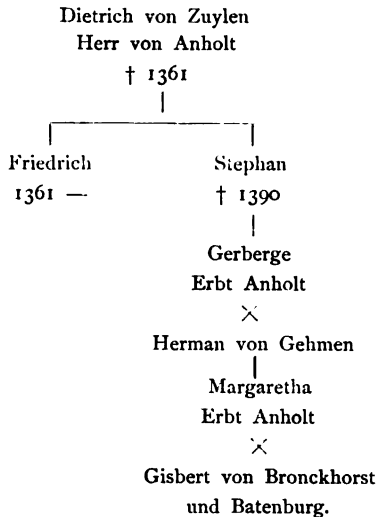
In den Stammtafeln des Herrn STOKVIS 1) findet man die Reihenfolge dieses Geschlechts folgender weise:

---

1) STOKVIS. *Manuel d'histoire, de généalogie et de chronologie etc.*

Herr Stokvis ist, wie man sieht, der Meinung, Dietrich sei ohne männliche Nachkommen gestorben, was aber nicht stimmt mit Grote 1).

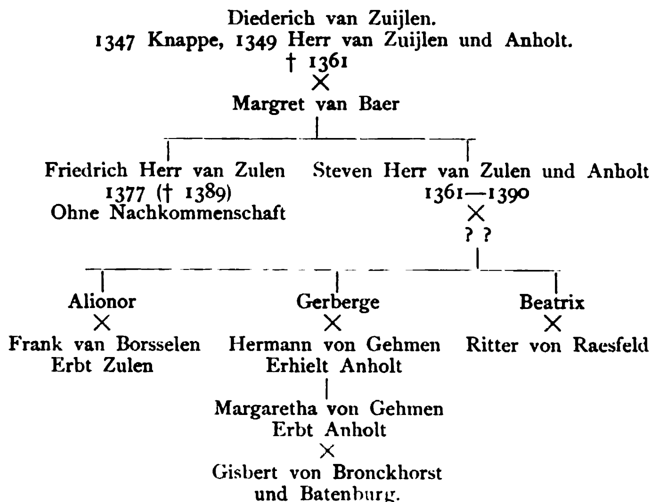

1) Grote. *Münzstudien*. 9 Band.

Freilich erwähnt dieser Gelehrte nur Dietrich † 1361, allein er behauptet dass Dietrich zwei Söhne gehabt habe, d. h. Friedrich und Stephan, die aber beide ohne männliche Erben gestorben seien.

Indem Herr Stokvis uns anzeigt, dass Dietrich drei Töchter hatte, macht Herr Grote bloss Meldung der Gerberge; beide stimmen aber darin überein, dass die Gerberge nach dem Tod ihres Vaters Anholt erbte und mit Hermann von Gehmen vermählt war und dass die Herrschaft Anholt durch diese Ehe später an das Haus Bronckhorst-Batenburg gekommen ist.

Auch Herr Diesfeld hatte die Güte, uns diese Reihenfolge anzuzeigen:

Es giebt aber in den Stammtafeln des Herrn STOKVIS einige Punkte womit wir nicht einverstanden sind.

Es heisst dort, dass STEPHAN und JOHANN Söhne des FRIEDRICH gewesen sind, was aber nicht stimmt mit TADEMA 1) der behauptet JOHANN sei der aelteste Sohn des STEPHAN und habe i. J. 1339 JUSTINA VON BERG ('s Heerenberg), Schwester von ADAM VON BERG, geheirathet. Wir glauben daher, dass dieser STEPHAN, den wir bis in das Jahre 1333 antreffen, wohl der Sohn des FRIEDRICH † 1278, aber *nicht* der Bruder, sondern der Vater des JOHANN gewesen sei.

Auch sagt TADAMA (l. c.) dass JOHANN wenigstens ohne *männliche* Nachkommen gestorben ist, daher kann er also nicht der Vater des DIETRICH gewesen sein, was auch noch daraus hervorgeht, dass wir DIETRICH schon im Jahre 1349 2) als Herr von Anholt antreffen, was schwerlich überein zu bringen ist, wenn man bedenkt, dass JOHANN erst im Jahre 1339 heirathete.

Wenn also JOHANN der *aelteste Sohn* STEPHAN'S war so erfolgt daraus, dass er wenigstens

---

1) MR. R. W. TADEMA. *Verslag over het oude Grafelijk-Bergsche Archief te 's Heerenberg.*

2) P. O. VAN DER CHIJS. *De munten der voormalige Heeren en Steden van Gelderland, blz.* 131.

einen Bruder gehabt haben muss, und glauben wir, dass dieser Bruder der DIETRICH sei.

Weiter heisst es, der DIETRICH sei ohne männliche Nachkommen gestorben, allein aus der Stammtafel von GROTE und der Aufgabe des Herrn DIESFELD haben wir gesehen dass er zwei Söhne gehabt hat: FRIEDRICH und STEPHAN, welche auch in verschiedenen Urkunden von 1368—1390 erwähnt werden, und dass STEPHAN wirklich ein Sohn des DIETRICH war, beweist die Urkunde vom Jahre 1360 1), wo STEPHAN als *Söhn* des DIETRICH, diese Urkunde mit siegelt.

Es bleibt aber noch eine Frage zu entscheiden übrig d.h. welcher dieser Brüder war der aelteste, der FRIEDRICH oder der STEPHAN?

GROTE meint, es soll der FRIEDRICH gewesen sein; auch Herr DIESFELD war anfangs dieser Meinung.

Die Thatsache aber, dass STEPHAN im Jahre 1369 zuerst als Jüngling (Knappe) von Sulen und im nämlichen Jahr schon als Herr von Sulen und Anholt genannt wird, während FRIEDRICH dagegen in allen bekannten Urkunden nur Knappe heisst, hat ihn überzeugt, dass FRIEDRICH der jüngere Bruder war, um so mehr weil er noch in einer Urkunde vom Jahre 1390

1) LACOMBLET. *Urkundenbuch. u. s. w. Theil III No.* 605.

erst nach STEPHAN genannt wird. Auch zwei Münzen von FRIEDRICH, welche wir unten beschreiben werden, scheinen diese Frage in gleicher Weise zu entscheiden, denn wo STEPHAN „Dominus de Sulen et Anholt" angedeutet wird, nennt FRIEDRICH sich bloss „Friedrich de Sulen".

Haben wir schon gesehen, dass STEPHAN von Sulen 1) im Jahre 1368 erwähnt wird und mit seinem Bruder gleichfalls im Jahre 1390 Zeuge des Herzog's von Geldern ist, die Güte des Herrn DIESFELD gestattet uns noch folgende Urkunden beizubringen, worin Meldung des STEPHAN und des FRIEDRICH gethan wird.

Regesten
von im Archiv der Herrschaft Anholt befindlichen Urkunden.

1369 Januar 2.

Ingelbrecht Sobbe van den Grijndberghe verspricht Steven Herrn van Zulen, Knappe, und seinen Erben Urphede, 1369 des naesten daghes na jaers daeghe.

1369 October 24.

Steven Here van Zulen ende van Anholt „als een recht Zakwalt" verspricht „Ulande, Werners dochter van Lijnnepe" Martini über ein Jahr 200 Marc Brabander Penninghe zahlen zu wollen.

1369 des nesten wonsedaghes na sunte Severinus dach des helighen Bijsscops en Confessaers.

---

1) NIJHOFF. *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland Dl. II No.* 161, 162.

1370 November 29.

„Mechteld van Gelre... Grevijne van Cleve ende Vrouwe in den Lande van Mechelen" spricht Steven van Zulen, Knape, und alle die mit ihm im Felde waren, von Brüchten und Schaden frei.

1370 op Sent Andries Avent.

1374 Juni 24.

Austausch eigenhöriger Leute zwischen Ghiselbert von Bronckhorst, Herrn zu Borkulo, und Vrederick, Herrn van Zulen, Knappe.

1374 up den heijlighen dach sunte Johannes.

1374 September 28.

Friedrich Herr van Zulen, Knappe, Diederich van Wisch und Andere bekennen dem Johann Düffeler 200 gute alte Schilde zu verschulden und versprechen dieselben Martini über ein Jahr zu Emmerick auf St. Martins Münster hof oder zu Kalkar in der Kirche abzutragen.

1374 op sunte Michaels avont des heijlighen Engels.

1377 Juni 24.

Geret Meckinck erklärt, dass Friedrich Herr van Zulen, Knappe, befugt sein soll, das ihm verpfändete Gut Meckinck für 100 gute alte Gulden Schilde und 50 Malder Roggen binnen 4 Jahren wieder einzulösen.

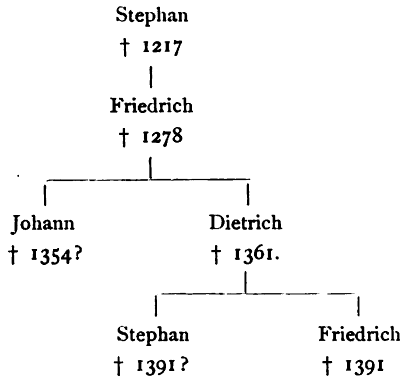
Datum Anno domini milleo CCCo septuageo septimo ipso die beati Johann. nativit. bapt.

1378 Mai 13.

Friedrich Herr van Zulen, Knappe, bekennt, an Johann Bastert van Zulen verschiedene Ländereien im Kirchspiel Millingen und in Wassevelde in den Kerspel tho Bredenijsel verkauft zu haben.

1378 up sunte Servaes dagh.

Nach allem was oben gesagt worden ist, glauben wir, die Reihenfolge der Herren von Anholt aus dem Geschlecht Zuijlen sei vermutlich folgende:

Wir meinten eine mehr genaue Uebersicht über die Stammtafeln dieses Geschlechts geben zu müssen, um die Münzen da nach anzureihen.

Johann † 1354?

N°. 1 H. S. Köpfchen nach Links in einem Perlenkreise.

✠ IOEH SVDLEDVHSE :

R. S. Langes bis an den beperlten Rand sich fortsetzendes Kreuz, einen Perlenkranz durchschneidend.

SIM — NOE — HVI — COD

Denar. Gr 1) 0.420 Meine Sammlung. T. IV nr. 1.

Es ist nur unter dem grössten Vorbehalt, dass wir diesen Denar dem JOHANN beilegen, die Umschriften sind aber so verwirrt, dass daraus schwerlich ein richtiger Satz zu machen

1) Gr. Grammen.

ist; allein steht fest, dass der Herr, der ihn prägen liess, JOHANN genannt war.

Auch zwei andre Exemplare haben solche verwirrten Umschriften, das eine, in der Sammlung des Herrn FREDZESS, hat:

H. S. ✠ IOEH SVLLODVCSE

R. S. EVH—SOE—NVS—DOI

und das andre, beschrieben in dem Aufsatz „*Münzfund bei Rheine an der Ems vom Jahre* 1853, *Nr.* 193."

H. S. ✠ IOEH SVLLDVESE

R. S. FVH—SOE—RVS—DOS

Dieses SVDLE, SVLLO und SVLL nun scheint mir auf Sulen zu deuten.

Wie bekannt, haben nicht allein JOHANN und WILHELM, Grafen von Holland und REINALD II und III, Herzoge von Geldern, diesen Typus benützt, sondern er ist auch von verschiedenen weniger vornehmen Herren nachgeahmt worden, z. b. ARNOLD von Loos 1280—1327, REINALD II von Coevorden 1324—1347, JOHANN von Kuinre 1328—1331, ADAM von Berg ('s Heerenberg) 1331—1354, WILHELM von Horn 1345—1358, DIETRICH von Cranenburg 1349—1354, und andere, alle Zeitgenossen von JOHANN von Sulen.

Stephan 1360—1391.

Nr. 2. H. S. Stadtzeichen.

STEPHANVS DOM : SVLIENSIS
R. S. MONETA ANOLTENSIS

Diese Turnose ist auch in der *Revue Belge* vom Jahre 1848 s. 314 beschrieben worden und dort irrigerweise der Herrschaft Zuijlen in der Provinz Utrecht zugelegt, da sie aber in Anholt geprägt wurde, kann von dieser Herrschaft wohl nicht die Rede sein.

Wir glauben auch, dass die Beschreibung nicht vollständig sei und dass auf der Hauptseite wohl ein Lilienrand und auf der Rückseite eine Doppelumschrift vorkommen wird.

Leider aber haben wir das Stück nicht ausfindig machen können, sonst hätten wir diesen Zweifel gehoben. Dass es aber diesem STEPHAN angehört, ist wohl ohne Bedenken anzunehmen, da beinahe alle seine Nachbarn aus diesem Zeitraum, Turnosen haben prägen lassen.

Wir glauben diese Münze sei älter als die folgende, weil STEPHAN sich hier bloss Herrn von Sulen nennt.

Nr. 3. H. S. In einer Einfassung von fünfzehn Bogen ein sitzender, mit einem Helm geschmückten Löwe.

STEPHANVS DOMIN : SVLENSIS : I : ANOLTEN.

R. S. Blumenkreuz mit Doppelumschrift.

Inneres: + MONETA ⁂ ANOLTENSIS.

Aeusseres: ✠ BENEDICTVS : QVI : VENIT : IN : HOMINE : DOMINI.

Doppel Groschen oder Botdrager. Gr. 3.018. T. IV Nr. 3.
Königliches Kabinet im Haag.

Van der Chijs T. VIII.

Friedrich 1361?—1391?

N°. 4. H. S. Der Herr in ganzer Figur, in der Rechten das Schwert und mit der Linken auf das Wappen von Sulen gestützt.

VREDERICVS — DE : SVLEN — :

R. S. Blumenkreuz.

✠ MONETA : NOVA : DE : ANOLT

Groschen nach Clevischer Typus. Gr. 1.840. T IV Nr. 4.
Meine Sammlung.

Das einzige Exemplar dieser merkwürdigen Münze wurde im Jahre 1889 bei Arnheim nebst mehreren Grosschen dieses Typus des Grafen Adolf IV von Cleve gefunden.

Weiter enthielt dieser kleine Fund einige geldrische, 's heerenbergische und holländische Münzen.

N°. 5. H. S. Quadrirtes Wappen, 1 und 4 doppeltgeschwänzter Löwe, nach Links, 2 und 3 einfach geschwänzter Löwe nach Links.

.. R — × EDE ∘ — RIC

R.S. Blumenkreuz.

✠ MONE · OVA : AN

Sterling. Gr. 1.012. T V nr. 5.
Königliches Kabinet im Haag.
Revue Belge 1873 *T.* XV *nr.* 13,

Wie oben gesagt, kam die Herrschaft Anholt beim Aussterben der männlichen Linie des Hauses Sulen, durch die Vermählung von MARGARETHA von Gehmen, Erbin von Anholt, mit GISBERT von Bronckhorst an das Haus Bronckhorst, aus welchem Geslecht wir folgende Herren von Anholt antreffen.

Gisbert I 1408—1432.
Dietrich I 1432—1451.
Gisbert II 1451—1473.
Jacob I 1473—1516. Verliert Anholt 1512.
Gisbert III 1516—1525.
Dietrich II 1525—1581. Bekommt Anholt 1537.
Jacob II 1581—1585.
Dietrich III 1585—1637. Ohne männliche Nachkommen.

Durch seine Tochter MARIA ANNA vermählt mit LEOPOLD PHILIPP KARL, Fürsten von Salm, kam die Herrschaft Anholt an die Fürsten von Salm-Salm, in deren Besitze sie sich noch jetzt befindet.

Gisbert I 1408—1432.

Wie thätig sich dieser Herr im Nachahmen der Münzen andrer Fürsten und Herren bewiesen hat, zeigen uns die Münzen seiner Regie-

rung. Nicht bloss ahmte er dabei WILHELM und REINALD IV von Geldern, FRIEDRICH und WILHELM von Berg ('s Heerenberg) nach, sondern auch die Holländischen und Aachener Typen.

Folgt man den Typen genau so sind die Münzen ziemlich leicht chronologisch an einander zu reihen, denn es ist selbstverständlich, dass diejenigen, welche mit denen der meist benachbarten Länder übereinstimmen, schneller nachgeahmt werden konnten, als solche von viel weiter entfernten Ländern, welche gewiss erst viel später in Anholt ihren Einzug hielten.

Aus diesem Grunde haben wir uns erlaubt, die von Herrn VAN DER CHIJS gewählte Anordnung etwas zu ändern und die von ihm publicirten Münzen, so wie einige später aufgefundenen Stücke, folgender weise anzureihen.

N°. 6 H.S. Zwei Löwen zusammen einen beferderten Helm haltend.

GISEBERTVS . DE · BATENBOG

R.S. Kreuz, in jedem Winkel ein Löwe.

MONETA · NOVA · · DE · AENOLT

Halb Groschen Gr. 0.750 T V nr. 6.
Königliches Kabinet im Haag und meine Sammlung.

Van der Chijs T. VIII *nr.* 3.

N°. 6*a* Variätät der vorhergehenden Münze mit einem doppelten Adlerschild inmitten des Kreuzes auf der R.S.

Königliches Kabinet im Haag Gr. 0.690. T IV nr. 6*a*.

Typen wie die gleichartigen Münzen von Wilhelm, Herzog von Geldern und Jülich 1393—1402.

N⁰. 7. H.S. Zwei behelmte Wappen, Batenburg und Bronckhorst.

GISEBERT' · DE · BATENBO'

R.S. Kreuz, umgeben von vier Löwen, in der Mitte: Doppeladlerschild.

MONET-A · NOV-A · DE . A-ENOLT

Halb Groschen. Gr. 0.635 T. IV nr. 7.

Königliches Kabinet im Haag und meine Sammlung.

Van der Chijs T. VIII. *nr.* 4.

Nachahmung gleicher Münze von Reinald IV von Geldern 1402—1423.

N⁰. 8. H.S. Zwei behelmte Wappen, Batenburg und Bronckhorst.

GISEBERT : DE : BATE

R.S. Kreuz, umgeben von: B - A - T - N

✠ MONETA · DE · AENHOVLT

Viertel Groschen Gr. 0.280 T. IV nr. 8.

Meine Sammlung.

Van der Chijs bildet auf Tafel VIII diese Münze ab, aber ohne Umschriften und legt diese daher irrigerweise Batenburg bei.

Den Typen gemäss meinen wir sie als die Hälfte der vorhergehenden betrachten zu können.

N⁰. 9 H. S. Unter einem Helm die neben einander gestellten Wappen von Bronckhorst und Batenburg.

✠ GISEBERT · · · ENBOR'

R. S. Kreuz umgeben von zwei Löwen und zwei Doppeladlern.

✠ · · · · · A · NOVA · DE · AENHOL

Viertel Groschen. Gr. 0.330 T. IV nr. 9.
Meine Sammlung.

Da diese Typen von REINALD IV und auch von seinem Nachfolger ARNOLD von Egmond benützt worden sind, lässt sich ziemlich gewiss annehmen, dass sie aus dem letzten Jahre der Regierung REINALD's stammen, wesshalb wir diese Münze der oben beschriebenen haben folgen lassen, um so eher, weil es auch von ADOLF IV von Cleve derartige Münzen giebt, welche von ihm als Herzog, also 1417—1448 geprägt wurden. Auch lässt sich dieser Typus von JOHANN ohne Furcht, 1405—1419; von PHILIPP dem Guten 1419—1467, für Flandern; JOHANN IV 1414—1427 und PHILIPP von Sanct-Pol, 1427—1430 für Brabant; und JOHANN II, 1418—1429, für Namur nachweisen.

DESCHAMPS DE PAS 1) ist der Meinung, dass diese Groschen im Jahre 1416 zuerst geprägt wurden.

N°. 10 H. S. Stehender Löwe nach Links.

✠ MONE · · · · · · ORGENSIS

R. S. Langes Kreuz.

MON — · · · · · · — NOL — TENS

DESCHAMPS DE PAS. *Essai sur l'histoire monétaire des comtes de Flandre. p.* 58.

Viertel Groschen Gr. 0.600 T. IV nr. 10
Meine Sammlung.

Obgleich der Namen des Münzherrn auf dieser Münze fehlt, glauben wir sie ruhig dem Gisbert beilegen zu können, weil dieser Typus von beinahe allen Fürsten und Herren dieses Zeitraums benützt wurde.

N°. 11. H. S. Stehender Löwe nach Links.

✠ GISEBERT : DE : BATENB

R. S. Kurzes Kreuz.

✠ MONETA · NOVA · DE · AN

Billion. T. IV nr. 11.

Van der Chijs T. VIII. *nr.* 6.

N°. 11[a]. Variätät mit ANHOLT auf der R. S.

Meine Sammlung Gr. 0.200.

N°. 12. H. S. Schild mit dem Bronckhorster Löwen.

✠ GISEBERT ⁝ DE ⁝ BATENB

R. S. Doppeladlerschild.

✠ MONETA : NOVA : DE : ANH

Billion. T. IV nr. 12.

Van der Chijs T. VIII.

N°. 12[a]. Variätät R. S.

✠ MONETA : NOVA : DE : AN'

Meine Sammlung. Gr. 1.022.

Van der Chijs führt diese Münze auf als von Gisbert II geprägt; da wir aber ganz ähnliche Münzen von Wilhelm II von Namur, 1491--1418, kennen, ist gewiss die Meinung

des Herrn C. PIOT 1) eine sehr gerechte, dass diese Münze GISBERT I beizulegen sei.

N°. 13. H. S. Der gekrönte Herr mit geschultertem Schwert, vor ihm das Wappen mit dem Bronckhorster Löwen.

GISEBERT' — DE ∘ BATEN

R. S. Eine Rose.

✠ MONETA · NOVA · DE · AENOL

Münze. Gr. 0.750. T. V nr. 13.
Meine Sammlung.

Van der Chijs. T. VIII. *nr.* 2.

Das bei VAN DER CHIJS abgebildete Exemplar war schlecht erhalten, wodurch das Wappen nicht zu sehen war und auch der Kopfschmuck sich nicht erkennen liess.

Derartige Münzen sind auch von JOHANN III von Megen, 1359—1415; WILHELM von 's Heerenberg, 1387—1416; und WILHELM von Limburg, 1397—1449 geprägt worden.

N°. 14. H.S. In einem Flechtzaun ein nach Links sitzender Löwe, das quadrirte Wappen von Batenburg-Bronckhorst haltend.

GISEBERT : DE : BATENBORGH : Z· · · ·

R.S. Langes Kreuz, dahinten ein Vierpass umgeben von vier Kleeblättern.

MONET— · · · · · — DE ⁝ AEN -HOVLT

Grosch, gesagt „Hollandsche tuin." Gr. 2. 977. T. V. nr. 14.
Meine Sammlung,

Van der Chijs T. VIII. *nr.* 1.

---

1) *Revue Belge* 1854 *s.* 259.

Diese Typen, welche aus dem Henegau stammen, wurden dort von WILHELM IV, 1404—1417; JACOBA von Bayern, 1417—1433 und JOHANN von Brabant, 1418—1427 geprägt und zwar die des WILHELM zuerst im Jahre 1405 1), laut der Münzordnung vom 8en December.

In einer dergleichen Ordnung vom 23en Julius 1406 2) findet man den Wert dieser Groschen schon festgesetzt, woraus sich folgern lässt dass sie bald geprägt worden sind.

No. 15. H. S. Der Heilige in halber Figur, auf den rechten Hand die Kirche und auf der linken die Weltkugel haltend, vor ihm das Wappen mit dem Reichsadler.

S · KAR : GISEB — ERT : DE : BA

R. S. Kreuz. Innere Umschrift:

✠ MONETA : DE : AENHOL'

Aeussere Umschrift:

✠ ANNO : DOMINI : MILESIMO : CCCC××VII

Grosch. Gr. 0.885. T. V nr. 15.

Meine Sammlung, sehr schlecht erhaltenes Exemplar.

Revue Belge 1870. *T* VII. *nr*. 4.

No. 16. H.S. Kirche, darunten der Reichsadler.

✠ GISEBER—T : DE : BA

R. S Kreuz.

✠ MONETA : DE : AENHO

---

1). VAN DER CHIJS. *De munten der voormalige graafschappen Holland en Zeeland. s.* 276.

2). *Id. s.* 281.

Viertel Grosch, Gr. 0.618. T. V nr. 16.

Van der Chijs T VIII *nr.* 5.

No. 16A. Variätät R. S. ✠ MONETA ⁝ DE ⁝ AENHOL'.

Viertel Grosch. Gr. 0.420.

Beide im Kön. Kabinet im Haag.

Diese drei Münzen sind getreue Nachahmungen Aachener Münzen dieser Typen, welche man unter mehr abgebildet findet in der *Zeitschrift für Numismatik B II T III.*

Sehen wir, dass im Jahre 1434 der Münzmeister von Batenburg in Deventer 1) als Falschmünzer hingerichtet wurde, so war vielleicht der schlechte Gehalt der vier zuletzt erwähnten Münzen Ursache, dass er seine Stelle als Münzmeister von Batenburg verlor und in Deventer dergleiche Verfälschungen mit dem Leben büssen muste.

Dietrich I 1432—1451.

Unter diesem Herrn ist offenbar wenig gemünzt worden; denn für Anholt sind uns von ihm nur zwei Kupfermünzen bekannt. Auch für Batenburg ist das nämliche der Fall, freilich sind dort Silbermünzen unter seiner Regierung geprägt, aber nur Cromstaerten.

---

1). *Overijsselschen Almanak voor Oudheid en Letteren* 1840. *s.* 91.

N°. 17. H. S. Wappen mit dem Bronckhorster Löwen.

✠ DIRIC' ∘ DE ∘ BRONHORST

R. S. Doppeladlerschild.

✠ MONETA : NOVA : DE : ANOLT

Kupfermünze. Gr. 0.600. T. V nr. 17.

Van der Chijs T. XXIII *nr.* 1.

N°. 18. H. S. Wappen mit zwei Löwen und zwei Doppeladlern, darüber eine Pflanze.

✠ DIRICUS D—E : BRONK

R. S. Kreuz, im oberen und untern Winkel ein Doppeladler.

✠ MONETA : NOVA : DE : ANOL

Kupfermünze Gr. 0.840. T. V nr. 18.

Kön. Kabinet im Haag.

Van der Chijs T. VIII.

Derartige Münzen wie Nr. 18 wurden gleichfalls von JOHANN von Bayern, Grafen von Holland und von mehreren Herren der Länder an der Maas, geprägt.

Gisbert II 1451—1473.

In den Urkunden NIJHOFF's 1) wird von diesem Herrn häufig Meldung gemacht und es lässt sich annehmen, dass er in hohem Ansehen bei den Herzögen ARNOLD und ADOLF von Geldern stand. Als einer der mächtigsten Herren von Geldern könnte man meinen, dass sich von

1) NIJHOFF. *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland.* Band IV nr. 278 u. s. w.

ihm auch mehrere Münzen anzeigen liessen, aber im Gegentheil können wir ihm bloss eine Münze beilegen, denn die Kupfermünze oben unter Nr. 12 beschrieben, meinten wir ihm aus den angegebenen Gründen nehmen zu müssen.

N°. 19. H. S. Löwe, auf der Brust ein Wappenschild (Kreuz; Mittelschild: der Bronckhorster Löwe.)

✠ GISEBERT · DE · BATENBOERCh

R. S. Durchgehendes Kreuz, umwinkelt von: B—A—T—E' Umschrift: MONE—TA · NOV—A · DE · A—ENhO

Halb Groschen oder Halber Cromstaert. Gr. 0.973. T. V nr. 19. Kön. Kabinet im Haag.

Dieser Typus kommt sehr häufig vor und scheint zuerst in Flandern von Johann ohne Furcht 1405—1419 geprägt worden zu sein; auch Philipp der Gute 1419—1467 hat deren für Flandern und Holland, Philipp von Sanct-Pol 1427—1430 für Brabant und Friedrich von Blankenheim 1394—1423 für das Bisthum Utrecht prägen lassen. Sieht man, dass auch Wilhelm II von Sombreff, Herr von Reckheim 1400—1475, Johann von Wezemaal, Herr von Rummen 1415—1446, Wilhelm von 's Heerenberg 1416—1465, Dietrich von Batenburg 1432—1451 und andre Herren diese Münzen nachgeahmt haben, so kann es uns nicht befremden, dass auch Gisbert von Anholt diesem Beispiele gefolgt hat.

Jacob 1473—1516.

Anfangs finden wir JACOB in mehreren Urkunden 1) als Rath und Freund des Herzogs KARL von Geldern, und im Jahre 1495 sogar als Abgesandter KARLS beim Reichstag in Worms erwähnt, um 1499 änderten sich aber diese Verhältnisse derartig, dass er vielmehr ein Feind des Herzogs wurde und wir ihn im Jahre 1506 als Rath 2) von dem Gegner des KARL antreffen.

Seine Feindschaft war Ursache, dass Anholt im Jahre 1512 auf Befehl des Herzogs KARL belagert eingenommen, und Geldern einverleibt wurde.

Nur die folgende Münze ist uns vom ihm bekannt.

N°. 20. H.S. Wappenschild, hochgetheilt : Batenburg-Bronckhorst.

✠ IACOBVS ◦ DE ◦ BRONCHORST.

R.S. Langes Kreuz, umwinkelt von : A'-H-L-T'.

MONE - TA ◦ NO - V ◦ AN - HOLT

Viertel Grosch. Gr. 0.640. T. V nr. 20.

Meine Sammlung.

Van der Chijs T IX.

Nachahmung gleichartiger Münzen von Geldern und Cleve.

---

1) NIJHOFF, *Gedenkwaardigheden u. s. w. Band* VI[1] *nr.* 105—108

2) *Ibidem nr.* 132.

Gisbert III. 1516—1526.

Obgleich GISBERT im Jahre 1519 seine confiscirten Güter in der Herrschaft Batenburg wieder zurück bekam 1), wurden aber das Schloss, die Stadt und die Herrschaft Anholt bestimmt ausgeschlossen, und sogar die Bedingung gemacht, dass er und seine Erben für immer auf Anholt verzichten sollten. Daher kann es uns nicht befremden, dass es keine Münzen von ihm giebt.

Dietrich II. 1525—1581.

Bei der Theilung im J. 1525 2) bekam DIETRICH von Bronckhorst und Batenburg, Herr von angen Roen die Herrschaft Anholt, es dauerte aber bis zum Jahre 1536 3) ehe er von KARL, Herzog von Geldern, begnadigt wurde und zum wirklichen Besitz dieser Herrschaft gelangte.

Im Jahre 1538 siegelt er den Vergleich zwischen KARL von Geldern und JOHANN von Cleve mit 4) und bekommt 1557 5) die Güter

---

1). NIJHOFF. *Gedenkwaardigheden u. s. w. B VI2 nr.* 962.
2). *Ibidem nr.* 1355.
3). *Ibidem B VI3 nr.* 1912.
4). LACOMBLET. *Urkundenbuch. B. IV. no.* 537.
5). SLICHTENHORST. *Geldersse Geschiedenissen. s,* 492.

in der Velau zurück. Im Jahre 1580 1) entschuldigt er sich beim Landtag von Geldern, nicht erscheinen zu können, da er sehr schwach sei, macht aber die Bemerkung, dass er dem König von Spanien Treue geschworen hat und bei seinem hohen Alter ungern meineidig sein möchte und dass er auch nicht Geldern unterthan sei. In Folge dessen wurden seine Güter und die seines Sohnes im Bezirk Nimegen confiscirt 2) und er selbst im Jahre 1581 3) zum Rebellen erklärt.

Für unseren Zweck sind gewiss die beiden Urkunden, die wir als Beilagen beifügen, sehr wichtig, da sie uns den Beweis für das Münzrecht der Herren von Anholt kennen lernen. Diese Urkunden werden im fürstlichen Archiv zu Anholt aufbewahrt, gleich wie die Stempel einiger Münzen. Der Güte des Herrn DIESFELD verdanken wir die Kenntniss dieser beiden

N°. 21. H. S. Behelmtes Wappenschild, (geviert: 1 Bronckhorst, 2 Batenburg, 3 Anholt, Baer) neben dem Wappen : 15—73.

THEO · A BRVN · Z · BAT · DNS
· IN · ANHOLT &

---

1). G. VAN HASSELT. *Stukken voor de Vaderlandsche historie.* s. 256.

2). *Ibidem.* s. 270.

3). *Ibidem.* s. 330.

R. S. Gekrönter Doppeladler mit dem Reichsapfel auf der Brust.

MAXIMIL · ROM · IMP · S · AV ·
P · F · DECRETO

Thaler T. V nr. 21.

Abgebildet nach dem im fürstlichen Salm-Salmschen Archiv zu Anholt vorhandenen Stempel.

(Die Herrschaften Baer und Lathem gelangten im Jahre 1562 durch Kauf in den Besitz des Herrn von Anholt) 1).

Jacob II. 1581—1585.

Von diesem Herrn ist uns sehr wenig bekannt, allein finden wir in einer Urkunde vom 24sten Januar 1582 2) dass die Lehngüter, welche er in Geldern besass, in Folge seiner Feindschaft confiscirt wurden. Auch haben wir weder Münzen noch Münzstempel von ihm ausfindig machen können.

Dietrich III 1585—1637.

Aus der oben schon genannten Beilage wissen wir, dass Kaiser FERDINAND im Jahre 1622 das Münzrecht der Herren von Anholt nach dem Wunsche der Gebrüder JOHANN-JACOB und DIE-

---

1) STOKVIS. *Manuel d'histoire etc. Chap.* X. *Tabl.* 19.

2) *Groot Geldersch Placaatboek Th.* II *s.* 11.

TRICH beständigte; da es aber Thaler vom Jahre 1620 giebt, ist es sehr wohl möglich dass DIETRICH bei der Ausübung dieses Rechtes Schwierigkeiten zu bekämpfen hatte, und daher den Kaiser um die Erneuerung dieser Urkunde gebeten hat.

Die Münzen seiner Regierung sind folgende.

N°. 22. H. S. Das mit vier Helmen gedeckte Wappen (Bronkhorst-Batenburg).

Mittelschild Anholt-Baer.

✠ • TH : CO : D : BRONC : L : BAR :
D : BAT • IN : ANN :

R. S. Gekrönter Doppeladler mit Reichsapfel auf der Brust, daneben:

I6 - ZO

FERDINAND : II • D : G : RO : IMP :
SEM : AVG

Thaler. T. VI nr. 22.

Kön. Kabinet im Haag.

N°. *22a*. Variätät des vorhergehenden Thalers

H. S. ✠ • TH : CO : D : BRONC : L :
BAR : D : BAT • IN : ANH •

R. S. FERDINAND • II • D : G : RO •
IMP : SEM : AVGV

Die Stempel dieser Thaler sind im Archiv zu Anholt.

N°. 23. H. S. Gekröntes Wappenschild wie vorher.

·TH·CO·D·BRON·L·BAR·D·B·
I·ANH

R. S. Doppeltadler wie auf dem Thaler aber ohne Jahreszahl.

FERDINAND·II·DG·RO·IMP·S·AV

Halber Thaler. T. VI nr. 23.

N°. 24. H. S. Dreipass, darin das quadrirte Wappen Bronckhorst-Batenburg, mit dem Mittelschild: Anholt-Baer. Neben das Wappen:

16—20

✠ TH : CO : D : BRONC : L·BA·DBAT·IN:
ANH

R. S. Getheiltes Wappen: Bronckhorst-Batenburg mit dem Anholter Mittelschild.

Münze (Achtel Thaler?) T. VI nr. 24.

N°. 24*a*. Variätat dieser Münze mit:

TH:CO:D:BRONC:L·BAR:D·BAT·IN·ANH

(Nur die Hauptseite)

N°. 25. H. S. In einem Perlenkranz der Bronckhorster Löwe.

✠ T·CO·D·BR·L·BA·D·B·I·A·

R. S. Reichsapfel darin: 24

FERDI·II·DG·R·I·S

Grosch. T. VI nr. 25.

Die Stempel von 22*a* bis 25 befinden sich im Archiv. zu Anholt.

N°. 26. H. S. Das gekrönte Wappen von Bronckhorst, von einem Blätterkranz umgeben.

R. S. Im Blätterkranze, dreizeilig:

CI — VITAS — ANH

Kupfermünze (Dütchen) T. VI nr. 26.

Meine und mehrere Sammlungen.

Verkade 1) *T.* 210 *nr.* 4.

N°. 27. H.S. Wappen wie auf der vorigen Münze.

R. S. Blätterkranz, darin:

•○• - CVS - ANH - •○•

Dütchen. T. VI. nr. 27.

Mehrere Sammlungen.

Verkade T 210 *nr.* 5.

27*a*. Variätät: R.S. ○⋆○ - CVS - ANH ○⋆○

Dütchen.

Kön. Kabinet im Haag.

27*b*. Variätät. H.S. Der Löwe im Wappen nach Rechts.

R.S. Genau wie nr. 27.

Dütchen T nr. 27*b*.

Meine Sammlung.

27*c*. H.S. Genau wie nr. 27*b*.

R.S. Im Blätterkranz: •⋆• - CVS -ANH - •⋆•

Dütchen.

Meine Sammlung.

Obleich ohne Jahreszahl sind diese Dütchen der Stadt Anholt wohl unter der Regierung DIETRICH's geprägt worden; solches zeigt das sich darauf befindliche Wappen von Bronckhorst genügend an, denn wie wir weiter sehen werden, blassonnirte sein Nachfolger, der Fürst von

---

1) VERKADE. *Muntboek u. s. w.*

Salm, ganz anders. Im Jahre 1616 wurden die Dütchen von Batenburg schon für Billion erklärt und ihr Umlauf verboten, woraus man schliessen darf, dass derartige Münzen auch schon um diese Zeit für Anholt, dass so nahe an Batenburg verwandt war, geprägt worden sind. Die Typen stimmen sogar sosehr überein, dass man annehmen könnte, die Stempel seien vom nämlichen Stempelschneider verfertigt worden.

Leopold-Philipp-Carl 1637—1663.

Beim Aussterben der männlichen Linie des Hauses Bronckhorst-Batenburg in Anholt, kam wie schon gesagt, diese Herrschaft durch Vermählung des LEOPOLD-PHILIPP Carl mit MARIA-ANNA, Tochter des DIETRICH III in den Besitz der Fürsten von Salm.

Diese Fürsten scheinen aber sehr wenig gemünzt zu haben, da von ihnen nur die beiden folgenden Münzen bekannt sind.

N°. 28. H.S. Stehender Löwe nach Links, ein Schwert und das Anholter Wappen haltend.

MO · NO · AN · AD · LEGEM IMPR AL^IS ∴

R.S. Gekröntes, achtfeldiges Wappen auf dem Burgunder Kreuz, zur Seite: 6 - S LE · PH - C CO · SI - RH PRs

Schilling oder Sechsstüber T. VI nr. 28. *Revue Belge* 1863 *s.* 431.

Nr. 29. H.S. Gekröntes quadrirtes Wappen, zwischen: I - S

LE • P • C • CO •S R•P•S•LB

R.S. Geöffnetes Fadenkreuz in dessen Mitte eine vierblätterige Rose.

MON - ARG : - CVS : - AEN:

Stüber. T VI. Nr. 29.

Meine Sammlung.

Revue Belge 1875 *T VI nr.* I.

29*a*. Variätät R.S. MON - ARG : - CVS : - AEN
29*b*. „ „ MON - ARG - AHN - CVS
29*c*. „ H.S. LE•P•C•COS•RH•PSLB
29*d*. „ „ LE • P • C •CO•S•RH•P•S•
L... 5•5•
R.S MON -•A... - AN ··-...

Diese vier Variätäten im Kön. Kabinet im Haag.

Leiden 1894, TH. M. ROEST.

BEILAGE.

Wir Ferdinand der ander von Gottes Gnaden Erwählter Römischer Kaijsser zu allen Zeiten Mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Bohaimb, Dalmatien, Croatien und Schlavonien ꝑ König, Ertzherzog zu ÖsterReich, Herzog zu Burgundi, zu Braband, zu Steijer, zu Kärnden, zu Crain, zu Luzemburg, zu Württemberg, Ober- und Nieder-Schlesien, Fürst zu Schwaben, Marggrave des Heijligen Römischen Reichs, zu Burgaw, zu Mähren, Ober- und Nieder Lausnitz, gefürsteter Grave zu Habspurg, zu Tijrol, zu Pfierdt, zu Kijburg, und zu Görtz, Landgrave in Ellsas, Herr auff der Windischen Marck, zu Portenau, und zu Salins ꝑ.ꝑ. Bekennen für unss, und unssere Nachkommen am Reiche öffentlich mitt diessem Brieff, und thuen kund allermänigelich, dass unss die Hoch- und Wohlgeborenen, unssere, und des Reichs Liebe getrewen Johan Jacob und Dietrich gebrüdere Graven zu Bronckhorst, Freijherren Von Battenburg, zu Anholdt, in glaubwürdigem schein unterthänigist haben fürbringen lassen ain Freijhait, oder Mintz Privilegium, über Baide Graff- und Herrschafften Battenburg, und Anholdt, so von weiland unsserm geliebten Herrn, und

Vettern, Kaijsser Maximilian dem andern Christmildister gedächtnüss, Irem GrossVatter Dietrichen von Bronckhorst, und Battenburg, Herrn zue Anholdt, aus sondern Kaijsserlichen gnaden mittgethailt, und gegeben worden; welche Freijhait hernach geschrieben stehet, und von wortt zu wortten alsso lauttet:

Wir Maximilian der ander von Gottes Gnaden Erwählter Römischer Kaijsser zu allen Zeitten Merer des Reichs in Germanien, zu Hungarn, Böhaimb, Dalmatien, Croatien, und Schlavonien *ꝛc.* König Ertzherzog zu Österreich, Herzog zu Burgundi, zu Braband, zu Steijer, zu Kärnden, zu Crain, zu Lutzemburg, zu Württemberg, Ober- und Nieder-Schlesien, Fürst zu Schwaben, Marggrave des Heijligen Römischen Reichs, zu Burgaw, zu Mähren, Ober- und Nieder-Lausnitz, gefürsteter Grave zu Habspurg, zu Tijrol, zu Pfierdt, zu Kijburg, und zu Görtz, Landgrave in Ellsas, Herr auff der Windischen Marck, zu Portenaw, und zu Salins *ꝛc. ꝛc.* Bekennen und thuen kund allermenigelich mitt diessem Brieff demnach Baide Herrschafften Battenburg, und Anholdt, mitt der Herrlichkeiten Hoche und Nieder, und dersselben Zuegehörungen, sambt einer freijen Müntz, und anderen mehr stückhen von unss, und dem Heijligen Reiche zu Lehen rhüeren,

und gehen, diesselben auch dem Stammen dero von Bronckhorst, und Battenburg von weiland unssern Vorfahren am Reiche Römischen Kaijssern, und Königen, Insonderhait aber letzlich von unsserm geliebten Herrn, und Vattern Kaijsser Ferdinandten mildseeligister gedächtnüss, den Edlen unsserm, und des Reichs Lieben getrewen Dietrichen von Bronckhorst, und Battenburg Herrn zu Roen und Dietrichen von Bronckhorst, und Battenburg Herrn zu Roen Gevettern, nach tödtlichem Abgang weilandt Ires Vettern Gisberdt von Bronckhorst Herrens zu Battenberg zu Lehn verlihen worden, alles ferneren Innhalts deren darüber auffgerichten besigleten Lehen Brieffe: Und sich aber seidt anhero zuegetragen, dass ermeldte Baide Herrschafften mit vorgehender Irer Majest: und L. zulassung von einander gethailet worden, und die berüerte Herrschafft Anhold mitt aller dersselben Hoch- und gerechtigkaiten an den Edlen unssern, und des Reichs Lieben getrewen Dietrichen von Bronckhorst, und Battenberg Herrn zu Anhold kommen, der unss darauff unterthänigelich ersucht, und gebetten, dieweil angeregte freije Müntz auff die baide Herrschafften samentlich gegeben, auch beweisslich darzuthuen (:uff mass er dan solches für den Crais-Ständten der Niederländischen Westphälischen Craijsses, mit füerlegung der Müntz

Sorten glaublich beschinen) dass hiebevorn vor alten unverdencklichen Jahren Seinen Vorfahren alss abgesonderte Innhaber vilbemeldter Herrschafft Anholdt, silbern, und gülden Müntzen im Reich geschlagen hetten; Wir wolten gnädigelich nachgeben, und erclären, dass ermeldte insgemain auff beede Herrschafften samendtlich verlehnete Müntz Freijhait jetzo nach denen Verthailungen auch auff die berüerte Herrschafft Anhold abgesondert verstanden, und extendirt, und Er, und seine Nachfahrer Innhabere der Herrschafft Anholdt, sich dero nit weniger, alss der ander Stammen zum Hauss, und Herrschaff Battenberg freij, ungehindert, und ungeirret gebrauchen sölte, und mögte.

Mitt dem angehofften Erbieten, sich darunter unsser, und des heijligen Reichs Müntz Edict, und ordnung allerdings gemäss zu verhalten, dass Wir hierumb angesehen solch sein diemüetig bitten, und erbieten, auch die fleissige Intercession so desswegen durch des bemeldten Niederländischen Westphälischen Craijsständt, beij unss für Inen bestehen, Insonderheit aber die trewe gehorsame, und willige diensten, so weilandt bemeltes Dietrich von Bronckhorst Vor Eltern, und Er unss, und unsseren Vorfordern, und dem Reich in vil wege unverdrossenlich erzaigt, und Er, und seine Erben Unss, und dem Heijligen Reiche, auch Unsserm Lö-

blichen Hauss Öesterreich nachmahls zu thuen, und zu erzaigen anerbietig ist, und wohl thuen mag und solle, und Ime zu gnaden obberüerte gesambte Müntz Freijhait der Baider Herrschaffen Battenberg, und Anhold dahin erklärt, extendirt, und gestellet haben:

Thuen das auch hiemitt wissentlich, und in Kraft diesses Brieffs von Römischer Kaijsserlicher macht vollkommenhait. Erklähren, sprechen, extendiren, mainen und wöllen, dass obgedachte Kaijsserliche Belehnung der freijen Müntzen auff baide Herrschafften Battenberg, und Anhold, und deren jede insonderhait völlig, und gäntzlich verstanden, und gemaint, und nun fürters bemeldter Dietrich von Bronckhorst, und Battenberg Herr zu Anhold, und nach Ime seine Nachfahren, und Innhabere an berührter Herrschaft Anhold von unsser, und des Reichs wegen in dersselben Herrschaft allerlaij silberne und güldene Müntzen, allermassen, wie in der Herrschaft Battenberg, und sonsten von anderen Ständten des Heijligen Reichs gemüntzt, und geschlagen, durch einem Erbaren, auffrichtigen, verständigen, Müntzmaister, den sie jederzeith darzue verordnen, schlagen, und müntzen sollen, und mögen, von allermänniglich unverhindert: Doch unss, und dem Reiche an unsserer Obrigkait, und sonst menigelich an seinen Rechten, und gerechtig-

keiten unvergriffen, und unschädlich, auch alsso, dass gemeldter Drietrich von Bronckhorst, und Battenberg, Herr zu Anhold, und seine Nachkommen solche freije Müntz neben anderen stücken, so sie von unss, und dem Heijligen Reiche innhaben, von unss, und unsseren Nachkommen am Reiche, so offt es zu fallen kombt, zu Lehen erkennen, empfahen, auch mitt dem Müntzen in allwege getrewlich, und unsserer, und des Reichs Anno U Neun, und fünfzig zu Augspurg auffgerichten, und Anno sechsund sechszig, der ringeren Zallen verbesserten Müntz ordtnung gemäss, verhalten, auch alle, und jede güldene, und silberne Müntzen, so sie jederzeit Müntzen lassen werden, an werth, schrot, Korn, Nadel, halt, gradt, und gewicht, anderer unsserer, und des heijllen Reichs Churfürsten, Fürsten, und Ständte verhaften guetten Müntzen gleich, und nicht geringer desswegen auch den ordentlichen Craijssproben unterwürffig seijen und ob Wir über Kurtz, oder Lang der güldenen, und silbernen Müntzen halben ainige Veränderung, und ordtnung, dan obstehet, fürnnemmen, und machen würden. Derselben sich gemeld ter Dietrich von Bronckhorst, und Battenberg, und seine Nachkommen, Innhabere der Herrschafft Anhold alssdan auch gemässhalten, und erzaigen:

Und gepieten darauff allen, und jeden Churfürsten, Fürsten, geistlichen und weltlichen,

Praelaten, Graven, Freijen, Herren, Rittern, Knechten, Haubtleuthen, Landvögten, Vizdomben, Vögten, Pflegern, Verwesseren, Ambtleuthen, Land Richtern, Räthen, Bürgeren, Gemainden, und sonst allen anderen unsseren, und des Reichs Unterthanen, und getrewen, in was würden, Standt, oder wessen die sindt Ernstlich, und vestigelich mitt diessem Brieff, und wollen, dass sie mehrgenandten Dietherichen von Bronckhorst, und Battenberg, und seine Nachkommen an diesser unsserer Kaijsserlichen Begnädigung, Erklährung, extension, und Freijhait des Münzens, obgehörter maassen, nit irren, noch hinderen, sondern sie dessen gerhüenigelich frewen, gebrauchen, geniessen, und gänzlich darbeij bleiben lassen, auch solche von gedachtem von Bronckhorst geschlagene güldene, und silberne Müntzen, in Irem werth nemben, und hinwieder nit thuen, noch jemandts anderem Zuthun gestatten, in kein weiss, alss lieb einem jeden seijn, unsser, und des Reichs schwehre ungnad, und strafe, und darzue ein poen, nemblich fünfzig Marck lötiges goldtes zu vermeiden, die ein jeder, so offt er freventlich hierwider thäte, unss halb in unsser, und des Reichs Cammer, und den anderen halben theil oft gedachtem Dietrcihen von Bronckhorst, und Battenberg, und seinen Nachkommen, unablässlich zu bezahlen verfallen seijn

solle. Mitt urkund dits Brieffs besiegelt mitt unsserem Kaijsserlichen anhangenden Innsiegel, der geben ist auff unsserem Königlichen Schloss Prag den sechzehenden tage des Monaths Aprilis nach Christi unssers Lieben Herrn geburth Fünzehn Hundert, und im siebenzigsten, unserere Reiche des Römischen im achten, des Hungarischen im siebendten, und des Bohaimbischen im zweij, und zwantzigisten Jahren:

MAXIMILIAN
Ad mandatum Pac[d] Gas[d]
Majestatis proprium
ANDREAS CISTENBERGER.

Undt unss daraufi vorgenandte Johan Jacob, und Dietrich gebrüdere graven von Bronckhorst, Freijherren von Battenburg zu Anhold diemüetiglich angerueffen, und gepetten, dass Wir alss jetz Regierender Römischer Kaijsser, denselben Ihren Freyhaitsbrieff mitt allem, seinem Innhalt, zu ernewern, zu confirmieren, und zu bestätten, gnädiglich geruheten. Des haben Wir angesehen solche Jer diemüetig zimbliche Bitte, zu deme auch nicht weniger betrachtet, und zu gemüeth gezogen, die angenehme, vielfältig, getrew, nutz- und ersprüessliche willigiste dienste, so vorgemeldter graven zu Bronckhorst, Freijherren von Battenburg zu Anhold VorEltern, von Vielen unfürdencklichen Jah-

ren hero weijlend unsseren HochgeEhrten Vorfaren am heijligen Reiche, Römischen Kaijssern, und Königen, so wohl auch unsseren Loblichen Heusseren Österreich, und Burgund zu Kriegs- und Friedens-Zeithen in vielen Hochwichtigen sachen, und geschäfften, unverschonet Ires Leibs, und Vermögens, wie nicht weniger auch obengenendter Johan Jacob grave zu Bronckhorst die nechstverwichene Jahr über wieder unssere offene frind erklährte wächter, und Rebellen in unterschiedlichen fürnemmen Treffen, und feldschlachten, sonderlich bey wieder Eroberung unsseres ErbkönigReichs Bohaimb mit würklicher Bedienung der ansehnlichsten Kriegsbefelch zu gnädigsten wohlgefallen, und benuegen, und sein-auch seines ansehnlichen geschlechts unsterblichem ruhm, erzaigt, und bewiesen haben, Er gedachter Johan Jacob solches noch täglich thuet, und fürohinn neben mehrbesagtem seinem Bruder Graff Dietrichen nicht weniger zu laisten, und zu erzaigen des unterthänigisten erpietens seynd, auch wohl thuen können, mogen, und sollen: Und darumben mitt wohlbedachtem Mueth, guthem rath, und rechtem wissen den vorgenandten Johan Jacob, und Dietrichen gebrüderen, graven zu Bronckhorst, Freijherren von Battenburg zu Anhold, obeingeleibtes Kaijsser Maximiliani des andern Müntz privilegium in

allen seinen puncten, articuln, Innhaltungen, mainungen, und Begreiffungen, gnädiglich ernewert, confirmirt und bestättet: Erneweren, Confirmiren, und bestätten, Inen dasselbig auch hiemitt von Römischer Kaijsserlichen macht wissentlich, in Krafft diess Brieffs was Wir Inen daran von Rechts- und Billigheit wegen zu ernewern, zu Confirmieren, und zu bestätten haben, auch Confirmieren, und bestätten sollen, und mögen: Und mainen, setzen, und wöllen, dass dasselbe, Kaijsser Maximiliani des andern Müntz Privilegium in allen seinen puncten, articuln, Innhaltungen, mainungen und Begreiffungen, gantz mächtig, und Kräfftig seijn, und vorgemeldte Johan Jacob, und Dietrich gebrüdere Graven zu Bronckhorst, Freijherren von Battenburg zu Anholdt, und Ire Nachkommen sich desselben würklich erfrewen, geprauchen und genüessen sollen, und mögen von allermänniglichen unverhindert.

Undt gepieten darauff allen, und jeglichen Churfürsten. Fürsten, Geistlichen und weltlichen Praelaten, Graven, Freijen, Herren, Ritteren, Knechten, Hauptleuthen, Landvogten, Vitzdomben, Vögten, Pflegern, Verwesern, Amptleuthen, Schuldthaissen, Bürgermaistern, Richtern, Räthen, Bürgermaistern, Richtern, Räthen, Bürgeren, gemainden, und sonst allen anderen unsseren, und Heijligen Römischen Reichs

Unterthanen, und getrewen, in was würden Standt, oder weesen die seijndt, ernstlich, und vestiglich mitt diessem Brieff und wöllen, dass sie vorbestimbte Johan Jacob und Dietherichen gebrüdere Graffen zu Bronckhorst Freijherren von Battenburg zu Anholt, und Ire Nachkommen an der obbestimbten Kaijssers Maximiliani des andern Müntz Freijhait, auch diesser unsserer Kaijsserlichen Confirmation, Bestättig- und Ernewerung, nicht irren, noch hinderen, sondern darbeij gerhüewig, und unbeschwährt bleiben, und dessen geprauchen, und genüessen lassen, hierwieder nicht thuen, noch jemandts andern Zuthuen gestatten, in kein weiss, alss lieb einem jeden seije, unsser, und des Reichs schwehre ungnad, und straffe, und die poen in obbeschriebenem Kaijssers Maximiliani des andern Freijhaits Brieff begriffen, zu vermeiden, die ein jeder, so offt er freventlich hierwieder thäte, unss halb in unsser, und des Reichs Cammer, und den andern halben Theil vielgemeldten gebrüderen graven zu Bronckhorst, Freijherren von Battenburg zu Anhold, und Iren Nachkommen, unnachlässlich zu bezahlen verfallen seijn solle; das mainen Wir Ernstlich:

Mitt urkund diess Brieffs besiegelt mitt unsserm Kaijsserlichen anhangenden Innsiegel, geben in unsserer Hauptstatt Wienn den siebenten tag des monaths Octobris nach Christi unssers

Lieben Herrn, und Seehligmachers glorwürdigen gepurth im sechsezhn hundert zweij, und zwantzigsten, unsser Reiche des Römischen im Vierten, des Hungarischen im Fünfften, und des Bohaimbischen im sechsten Jaren.

FERDINANDT,

vice R[mi] D[ni] Jo: Swicardi Ad. Mandatum Sac[d]
Archicancellarii et Elect. Cœs[d] Majest[s] proprium
Mogunt: S. B. TUESERT mp.
Vt. St. VON ULM mp.

(L. S.)

Für richtige Abschrift nach dem im hiesigen fürstlichen Archiv beruhenden Original.

ANHOLT, 25 April 1894.

Der fürstlich Salm Salm'sche Archivar
DIESFELD.

Eenige opmerkingen naar aanleiding van de penningen, afgebeeld bij VAN LOON II. bl. 151.

Het is algemeen bekend, dat de penningen afgebeeld bij VAN LOON II, bl. 151, gediend hebben tot belooning voor den Raad en de officieren in 1622 binnen Bergen op Zoom aanwezig, die door hun moedig gedrag die vesting tegen SPINOLA verdedigd hebben, tot dat MANSFELDT, na den slag van Fleurus gewonnen te hebben, en MAURITS, na zich bij Rees versterkt en een aanslag op 's Bosch beproefd te hebben, in staat waren haar te ontzetten.

Wellicht kunnen de volgende aanteekeningen eenig licht over die penningen verspreiden; ze zijn grootendeels ontleend aan de notulen der vergaderingen van den Raad van Bergen op Zoom.

„Vergaderinge van den breeden Raede gehouden den XV October anno 1622.

„In dese vergaderinge sijn bij den heer „Borgmr. van buijten 1) voorgedragen ende „geproponeert dese nachvolgende poincten:

„Iersteliјck wat vereeringe men sal doen aen „mijnen Ed. Heere den Drossardt 2) over sijne „gedaen diensten int mainteneeren van deser „stadts politie ende inmiddels int continueeren van „deser stadts middelen, doch dat denselven tsij- „nen huyse heeft getracteerd Sijne Vorst. Gena. „den Prince van Orangien 3) Prins HENDRICK 4) „met hennen treyn dewelck van Stadtwegen „hadde behoorcht geschieden.

„Item wat vereeringe men sal doen aen de „heeren Colonels de heere van FAMARS 5)

---

1) Burgemeester buiten der bancke was Dr. PASCHASIUS TURCQ geh. met JANNEKEN VAN DEN HAUTEN gen. DUBOIS (7 Maart 1609). Hij begon zijn politieke loopbaan als schepen in 1610; bekleedt dit ambt in 1611, 13 en 14, burgem. 1615—18; 1622—31; rentm. 1620 en 21 weesm. 1612, 19, 32, 34 en 35. Hij schijnt te 's Hage veel invloed gehad te hebben, want telkens wordt hij belast met zendingen naar den Prins, den Raad van State en de Staten Generaal.

2) WILLEM VAN DER RIJT, heer van Brouchem Woestwezel en Westdoorn, drossaard van het land en markiezaat van Bergen op Zoom, kolonel der cavalerie en ritm. over een comp. kurassiers † 1641 huwt JUDITH VAN AESWIJN VAN BRAKEL. In 1629 wordt hij hoogschout van 's Bosch, doch keert spoedig daarna weer als drossaard naar Bergen op Zoom terug, waar zijn zoon hem na zijn dood opvolgt.

3) Prins MAURITS.

4) FREDERIK HENDRIK.

5) PHILIPS LEVIN heer van Famars Lonzat en Floricourt, kolonel over een reg. Walen, gouverneur van Ravestein, zoon van CHARLES gouverneur van Mechelen en grootmeester der artillerie en CATHARINA HINCKART dame d'Ohain et de Cerfontaine. Hij huwt LOUISE DE MARNIX dochter van PHILIPS Hr. van St. Aldegonde en CATHARINA VAN EECKEREN weduwe JAN VAN STRALEN. In 1625 wordt hij gouverneur van Heusden.

„MORGAN 6) en de heere van LOKEREN 7) ter „cause dat deselve haer vromelijck hebben ge- „queten int defindeeren ende preservitie deser „stadt met haeren buytenwercken geduerende „de belegeringe.

„Item alsoo de heeren van den Magraet „extraordinair blijckes soo bij dage als bij „nachten hebben gebesoigneert in allen voor- „vallende swarigheden in de belegeringhe daer „van de recompense niet en heeft connen ge- „schieden! midts de menichfuldichheyt van de „besoignes is provisionelijck geraempt dat sij „in vergeldinge van dien elck sullen genieten „eenen gouden penninck weerdich sijnde veer- „tich car.gul.oft dyen volgende Heeren com- „paranten nieten verstaen dat men metten „selven penninck sal vereeren de heeren Comiss. „van de H°. M°. Heeren Staten Generael tegen-

---

6) Sir CHARLES MORGAN ridder, ordinaris edelman van Engeland, kolonel over een regim. Engelschen, huwt ELISABETH, dochter van PHILIPS DE MARNIX heer van St. Aldegonde en zijn 1ste vrouw PHILIPPA DE BAILLARD (of BAILLOEIL). In 1631 wordt hij gouverneur van Bergen op Zoom † 12 Dec. 1642. In 1626 wordt hij op verzoek van den koning van Engeland ter hulp van koning CHRISTIAAN van Denemarken gezonden met 4 regimenten en werd toen generaal. Hij was zoon van kolonel MORGAN en ANNA, barones VAN MERODE.

7) ADOLF PHILIPS, baron de Hornes, heer van Loceren en Angest. kolonel over een regim. Nederlanders. Zoon van MAXIMILIAAN gouv. van Heusden en AGNES VAN MILENDONCK. Hij was de eerste kolonel over Nederlanders, die eerst in 1621 tot een regiment vereenigd werden.

„woordich binnen deser stadt zijnde 8) ende „die alhier gedurende de belegeringhe hebben „gevaceert 9).

„Item den heere Gouvern. RYHOVEN 10), de

8) Zij waren NICOLAES WOUTERSZ VAN DER MEER, burgem. van Haarlem, lid der Staten Generaal. RUTGER HUYGEN burgem. van Arnhem, lid van den Raad van State, ridder van St. Michel, extra ordinaris Raad in 't hof van Gelderland, rentm. van Veluwe, eerste huismeester van St. Nicolaes, heer en stichter van Clarenbeck. Zoon van WILLEM, hr. van Schoonderlocht en Opvoorst, lid der Staten Gen. en burgem. van Arnhem en WILLEMKE TULLEKEN, geb. 27 Aug. 1586 † 21 Aug. 1666, huwt 1. NOMENA VAN LINTELO 2. CHARLOTTE LOUISE VAN MEETKERCKE en 3. ANNA MARGARETHA VAN STRAALEN. ADRIAEN VAN MANMAKER representeerende den eersten edele van Zeeland, zoon van ADRIAAN en CATHARINA VAN MARSELAAR, huwt 1609 MARIA VAN BERCHEM dochter van PIETER en LYSBETH RESEN, geb. 1579 te Middelburg, 1609 Baljuw van Middelburg, daarna Thesaurier Generaal van Zeeland. 1612 vert. van den eersten edele in de Rekenkamer 1618—30 't zelfde in de Staten en gecom. raden. In 1630 als zoodanig ontslagen omdat hij de achtbaarheid zijns meesters wat stijf en kwalijk ter zake gedreven had en Mr. JOHAN HUIJSEN VAN CATTENDIJCK heer van Cattendijck, Soutelande, Warendijck, Godschalkoird en Monsterhouck vanwege de stad Goes gecommitteerd Raad van de Staten en de admiraliteit van Zeeland, President van den Raad van Vlaanderen onder 't gebied der Staten-Generaal, griffier van de munt, geb. 4 Oct. 1566 † 15 Maart 1634. Huwt ADRIANA VAN MATENESSE, natuurlijke dochter van ADRIAEN, hr. van Matenesse, Uiternesse, Riviere en Hilgersberg en ADRIANA VAN DUVENVOORDE. Hij is een zoon van HUGO en ELISABETH HANNEMAN.

9) Zij waren CLEMENS VAN BAERSDORP van den Raad van State. GEERAERT CLEMENSZ. VAN TEYLINGEN, lid der gecom. Raden van Holland; STEVEN TENIJS vanwege Middelburg gecom. Raad van de Staten en de admir. van Zeeland; Mr. JACOB CAMPE, gehuwd met MARTHA VAN REYGERSBERGH van wege Vere gecommitteerd in de Staten en de admiraliteit van Zeeland.

10) LOUIS DE LA KETHULE hr. van Ryhoven, gouvern. van Bergen op Zoom, kolonel der cav. en ritm. over een comp. kurasiers † 1631, huwt 1. MARIA VAN WEERDE 2. EMMERENTIA VAN RAVENSWAAY wed. Jhr. ABRAHAM VAN MALE en 3. MARGARETHA VAN PANHUYZEN.

„drye ingenieurs Mr. DAVIDT VAN ORLIENS 11), cap. OMKEES en cap. CLARCKE.

„Item off men niet sal laten maecken eenen „silveren penninck weerdich sijnde ses car. „gul. omme gedistribueert te worden aen hee- „ren comparanten binnen Raedt 12), buyten

---

11) Evenals OOMKEES en CLARCKE bekend ingenieur. Hij had 't toezicht over alle ingenieurs en was wachtmeester in Sluis.

12) Zij waren Dr. PASCHASIUS TURCQ, zie aanm. 1. Mr. JAN DE BERGAIGNE burgem. binnen der bancke, gehuwd met ANNA SYRAVEN, ontvanger der geldmiddelen van Brabant, schepen 1618 en 1645, burgem. 1619—33. Weesm. 1630—38, 1644, 1646—52 en de schepenen CORNELIS ADAMS BOLLAERT † Dec. 1622, huwt AEGTKEN JACOBS, weesm. 1615, 1616, 1618—21, schepen 1598—1608, 1622, rentm. 1605, 1607, 1609, burgem. 1610—14 en 1617. — JAECQUES VAN HEUSDEN huwt 8 Nov. 1598 CHRISTINA WILLEMSD. schepen 1587, 1593, 1595, 1605, 1607, 1615, 1617, 1620, 1622, 1623, 1625, rentm. 1598, weesm. 1606, 1610, 1614, 1624, burgem. 1608, 1609, 1613. — FRANCHOIS VROETSCHAP huwt 7 Nov. 1626 CLAERKE BEERGANS BEERLO wed. PIETER LAMBRECHTS en 3 Maart 1628 JANNEKE DE BRUYS weduwe JAN ANNAERTS, rentm. van Hooge en Lage Meer, schepen 1596, 1597, 1606, 1607, 1609, 1610, 1618, 1620, 1622—26, 1628—40, weesm. 1608, 1610, 1613, 1615, 1617, 1627, 1641, 1642, opzichter over de Fransche en Duitsche school. JOHAN JOACHIMS huwt JACOMYNA HOORNBEECK, schepen 1606, 1608, 1615, 1616, 1617, 1619, 1621—23, 1625, 1629—31, 1633, 1636—38, 1640, 1641, 1648—50, wachtm. der burgerij en 1636 capt. der schutterij, sterft ± 1652. CAREL CARELSEN SCHULER † 12 April 1642, huwt ADRIAENTJEN LAUREYS, schepen 1614, 1615, 1617, 1618, 1620, 1622, 1625, 1626, 1628, 1630, weesm. 1619, 1621, 1627, 1629 en 1631. JAN DE SCHAFTER † 16 Mrt. 1626, huwt MAEYKE MARINUS, kapitein der schutterij. Mr. JAN ANTHONY DE ROUCK huwt 21 Jan. 1626 CORNELIA VAN DER PERRE, schepen 1619—23, rentm. 1624, 25 en 27, Secretaris der weeskamer, 6 Nov. 1627 griffier der stad. JACOB ISRAELS TURCQ huwt 16 Maart 1613 LYSBETH MANTEAU, rentm. 1629. schepen 1622—24, 1626, 1627, 1630, 1641—44, weesm. 1625, 1628, 1643; sedert 1643 opzichter der Fransche en Duitsche school en de secretaris DANCKAERT BASIJN rentm. der goederen van MAURITS, schepen 1605—1607, 1609, 1611—13, 1615, 1616, 1618, 1619, rentm. 1608, 1610, 1614, 1617. In 1647 is hij scholarch (curator gymn.) † Febr. 1655.

„Raedt 13) en Raedtsluyden 14) en voorders aen „eenige goede heeren ter discretie van de heeren „van den binnen Raede ende dat ter memorie „van de ontlegeringe deser stadt.

„Ende naer dien de twee leden hier oppe „zijn vertrokken ende weder binnen commende „captatim omvraecht sijnde midtseyen de leden „niet en accordeerden. is op de voorsf. gepro- „poneerde poincten geresolveert als volgt:

„Op het eerste poinct dat men mijne Ed. „Heere den drossardt BROUCHEM voor syne „goede diensten by deze stadt bewesen sal ver- „eeren mette somme van drye hondert car. gul.

„Op 't tweede poinct dat men de Ed. Heeren „Colonels de Heeren van FAMARS MORGAN ende „de heer VAN LOKEREN sal betaelen elckx met „een schale van vijf en twintig ponden vlaems.

„Op 't derde poinct is geresolveerd dat de „heeren van den magaet sullen genieten voor „haer goede diensten elx eenen penninck van

13) Zij waren WILLEM ADAMSZ. BOLLAERT, MARCUS MERTENSSN, JACQUES ANTHEUNISSEN, JAN MAHIEU, HENDRIK HOVEMEIS, BASTIAEN DENYSSEN, CORNELIS VAN DER MOELEN, GILLIS RUBBENS, WILLEM HOUCK, HENDRICK DE ROOVERE, JAN MACHIELSE en de rentmeesters DAVID VAN OOSTEN en Mr. ABRAHAM BUYDENS.

14) Zij waren JASPER THOMAS, MEDA GILLISSEN, PIETER FRANSSEN VAN FERNEY, FRANÇOIS DE POT, HANS VAN DALEM, ANTHONY JASPERS en JAN CLAESSEN.

„veertich car. gul. 15) ende die van den buyten „Raede ende de Raetsluyden elckx eenen pen- „ninck van twee dubbele ducaten 16). Ende „dat de heeren Gecommitteerden van de Hee- „ren Staten den Heer Gouverneur RIJHOVEN „midtsgaders de drye voorn. Ingenieurs elx „ook met een penninck van veertich car. gul. „sal vereeren.

„De post is naer collectie van de meeste „opinien geresolveert, dat men de drye predi- „canten D° LAMBERTUS DE RIJCKE 17), NATHAN „VAYNS en Mr. JOB DU RIEU midtsgaders den „Commies SCHILPEROORT 18), elx sal vereeren „met eenen gouden penninck van twee dubbel „ducaten ende dat men noch vier pennin weer- „dich twee dubbel ducaten als voren, die sul- „len staen ter dispositie van de heeren magaet „ende daer naer sal men de stempels terstont „doen breken.

„Vergaderinge gehouden bij mijne heeren „van den binnen Raede X Januari 1623.

I.

---

15) Zie VAN LOON II 151 nr. 1.

16) Zie VAN LOON II 151 nr. 4.

17) Zij waren de drie predicanten der gemeynte Christi, die een dagverhaal van het beleg schreven.

18) Commies van 's Lands Magazijnen, commissaris ordinaris van monstering, opsiender der fortificatiën; gehuwd met EVA WALRAVEN.

2.

3.

4.

5.

6. „De gouden pennin̄ van der stadtswegen „doen maecken ter memorie van de ontlegeringe „deser stadt te distribueeren aen de naervolgen-„de heeren: Jonckheer WILLEM VAN NASSAU 19), „De Raedtsheer VERMEULEN, HUYGHENS 8), „TEYLINGEN 9), DUYCK 20) en DE BYE 21), „als oock aen de heeren collonellen MORGAN, „FAMARS ende LOKEREN.

„Vergaderinge gehouden bij mijne Ed. Hee-„ren van den binnen Raede den XXI Martij „anno 1623.

„1.

„2. Ten selven dage hebben mijne heeren „mede geresolveert dat men den Raedtsheer „BAERSDORP 9) oock sal vereeren met eenen

---

19) Hij woont dit beleg als vrijwilliger onder MORGAN bij en sneuvelt 1627 voor Groll. Natuurlijke zoon van MAURITS en MARGARETHA VAN MECHELEN huwt ANNA VAN DER NOOT dochter van CAREL en ANNA VAN MANMAKER. Zij hertrouwt met PHILIP JACOB baron VAN BOETSELAAR. Hij was heer van de Leck en sedert 1625 admiraal van Holland en West-Friesland.

20) ANTONIS DUYCK pensionaris van Holland. Eerste pensionaris die lid der staten was. † 1629 huwt 1. ELISABETH MICHELY en 2. ELISABETH COLPIERS VAN KALSLAGEN.

21) JORIS DE BYE, Thesaurier Generaal der Unie. † 1628, huwt MARIA VAN ALMONDE

„gouden penninck als andere heeren insgelijckx „de cominisen VERHAER ende SCHADE. Den „Agent RUIJSCH met eenen penninck als den „buijten Raedt ende de raedtsluyden alsmede „den advocaet VAN DER HOUVE ende den borgmr. „TERSSLEYN 22) tot Dordrecht.

„Vergaderinge gehouden bij mijne Ed. Hee„ren van den binnen Raede desen VI Januari „1624.

„Alsoo de Guldebroeders van Rhetorica deser „stadt hebben vereert met eene schoone come„die van de ontlegeringhe deser stadt is hen„luyden in recompensie van haer goede diensten „ende affectie tot het gemeen beste bewesen „oock in regardt van haer groote oncosten „by haer gedaen daer voor van den stadtswegen „toe geleyt ende vereert vijftig car. gul. Com„ponist van de voorss. comedie JACOB VLEUGELS „toegelegt eenen gouden penninck weerdich vijf en twintig car. gul. 23).

„Vergaderinge gehouden bij mijne heeren „van den binnen Raedt den XXVII Octobris „1625.

---

22) CORNELIS TERSSLEYN 1580—14 Mrt. 1643 lid der Staten-Generaal en der Staten van Holland, bewindhebber der W. I. Comp.

23) Zie VAN LOON II 151 nr. 2.

„1.

„2.

„3. Alsoo men verstaet dat JACQUES HEC-„KAERT 24) major van desen garnisoene ten „tijde van de belegeringe extra ordinarisse „diensten heeft gedaen is geresolveert dat men „denselve sal vereeren met eenen gouden pen-„ninck gel. de Heeren van den binnen Raedt „genoten hebben.

„Vergaderinge gehouden bij mijne heeren „van den binnen Raede desen XXV Februarij „1634.

„1.

„2. Item alsoo dheer BROUCQSAULX 25) com-„mandeur op St. Anna en Lillo en de forten „dröntrent gelegen groote correspondentie mette „stadt heeft gehouden ende deselve goede „diensten heeft gedaen is geresolveert dat men „denselve sal veeren met eenen penninck gel. „dheeren van den binnen Rade hebben genoten."

Hieruit mag men wel afleiden, dat de stem-

---

24) JAECQUES HECKART genaamd Swartgen, sergeant-majoor van 't gewone garnizoen van Bergen op Zoom sedert 1619.

25) JACQUES CHANTRAINI gen. BROUXSAUX, luit.-kol. over een reg. Nederlanders, zoon van PIERRE hr. van Oudenhoven en Snaaten en JEANNE dochter van JOSSE CABOTER, burgem. van Brugge, huwt 1. ALYSE DE GRYZE, dochter van JACOB, hr. van Watervliet en MARGERETHA HONCKART en 2. MARIA VAN WACHTENDONCK en 3. SABINA VAN LIER.

pels der penningen niet zooals 25 October 1622 besloten was vernietigd zijn, maar dat later nog exemplaren zijn bijgeslagen.

Het geheel geeft een aardig overzicht hoe een stad, hoewel ze door het beleg was uitgeput toch haar wakkere verdedigers wist te beloonen om nog niet te spreken van de talrijke geldelijke belooningen, zooals b.v. ankers wijn, zilveren bekers en kannen enz., waarvan de notulen telkens gewag maken.

Leiden. W. S.

Isabella of Elisabeth?

Het feit, dat op munten en penningen van de aartshertogen ALBERT en ISABELLA in het randschrift de namen „ALBERTUS et ELISABETH" niet ISABELLA worden gelezen is volkomen overeenkomstig de tijden, waarin de Latijnsche taal nog als de officieele en diplomatieke taal gold en meer bepaald het gevolg van het gebruik van het Latijn als de taal der Kerk. En ook in de tijden, waarin het Latijn opgehouden heeft *de* diplomatieke taal te zijn, ook heden ten dage, zooals van algemeene bekendheid is, wordt voor inscriptiën op kerkelijke en wereldlijke gebouwen, die ook maar eenigszins een monumentaal karakter dragen, voor grafschriften, historiepenningen, diplomata enz. nog veelvuldig van de Latijnsche taal gebruik gemaakt. Plaats- en persoonsnamen werden en worden daartoe gelatiniseerd of in hun primitieven Latijnschen vorm hersteld; of, zooals

bepaald met de Hebreeuwsche woorden plaats had in de kerktaal, in hun oorspronkelijken vorm eenvoudig overgenomen. Om van plaatsnamen niet te spreken wijs ik slechts op de volgende Fransche voornamen, die in de Latijnsche zeer afwijkend luiden:

LOUIS = LUDOVICUS, BENOÎT = BENEDICTUS, JÉRÔME = HIERONYMUS, GUILLAUME = GUILIELMUS, ETIENNE = STEPHANUS, THIERRY = DIDERICUS of THEODORICUS, RENÉ = RENATUS, FRANÇOIS = FRANCISCUS, JEAN = JOHANNES, enz. enz.

Natuurlijk zou men, zooals bij deze Fransche namen, ook in de andere levende talen dergelijke verschillen van voornamen in de landstaal en in de Latijnsche taal kunnen opnoemen. In de landstaal moge nu een persoon ISABEL (Spaansch) of ISABELLA (Italiaansch) hebben geheeten, in de diplomatieke, in de Latijnsche, heet zij ELISABETH, de oorspronkelijk Hebreeuwsche naam, soms met Latijnschen uitgang ELISABETHA *). Zoo heeft dan ook de Vulgata „ELISABETH cognata tua", terwijl een Spaansch Katholiek gebedenboek in de landstaal te lezen geeft: „ISABEL tu parienta, ELISABETH uw bloedverwante". Sommige Hebraïci, bijv. GESENIUS willen den Spaanschen vrouwennaam ISABEL

*). Bijv. in het randschrift van een medaillon met de busten der Spaansche vorsten FERDINAND en ISABELLA, dat den voorgevel der Universiteit van Salamanca versiert.

niet van ELISABETH (= deus juramenti) verbasterd zien, maar liever afgeleid van JESABEL = Baäl heeft verheven. Misschien zijn beide namen reeds vóór de Christentijden door de Joden naar Spanje overgebracht en daar door de Christenen verward en dooreen gebruikt; maar met terzijde stelling van deze quaestie kunnen wij als zeker aannemen, dat de Spaansche vrouwennaam ISABEL in de Latijnsche taal door ELISABETH wordt weergegeven, zooals op de munten der aartshertogen het geval is.

'S HERTOGENBOSCH, April 1895.

DR. L J. W. SMIT.

Het leven en de werken van den Stempelsnijder Johann Crocker.

(1670—1741).

Vervolg van blz. 161.

B. Zilveren munten.

a. Crowns.

MUNT VAN LONDEN.

9. *Voorzijde:* Het links gewend borstbeeld der Koningin; de haren zijn opgebonden met een lint waarvan alleen de onderkant zichtbaar is, terwijl borst en schouder, evenals bij de gouden munten bedekt zijn met een overkleed, van voren met een gesp vastgemaakt, omschrift: ANNA DEI GRATIA.

Keerzijde: Vier gekroonde schilden, kruisgewijze geplaatst; het wapen van Engeland boven, Schotland rechts, Ierland links, Frankrijk onder en de ster van de Orde van de Kouseband in het midden. Tusschen de schilden bevinden zich dan eens geene versie-

ringen, dan weder pluimen en afwisselend een roos en pluimen. Omschrift: MAG. BR. FRA. ET. HIB. REG. met het jaartal.

Van deze munt treft men exemplaren aan zonder versiering met het jaartal 1703 SECVNDO en VIGO onder het borstbeeld (v. Loon. IV. 310. No. 1) en met 1703 TERTIO en VIGO onder het borstbeeld (Ruding XXXVII. 9). Verder met pluimen en het jaartal 1705, QVINTO (Rud. XXXVII. 17.) en eindelijk met afwisselend pluimen en een roos met de jaartallen 1706, QVINTO en 1707, SEXTO (Rud. XXXVII. 13).

10. *Voorzijde:* Het links gewend borstbeeld der Koningin enz. als bij de vorige, doch nu is een gedeelte van het lint weder verborgen door drie haarlokken (een groote tusschen twee kleine). Omschrift als bij vorige.

Keerzijde: Geheel als bij vorige doch nu de wapens van Engeland en Schotland vereenigd in het bovenste en onderste schild, dat van Frankrijk rechts en van Ierland links en over het algemeen BRI. FR. in plaats van BR. FRA. in het omschrift.

Van deze munt vindt men exemplaren zonder versiering, met het jaartal 1707, SEPTIMO (Rud. XXXVIII. 17) en 1708, SEPTIMO en met pluimen alleen met het jaartal 1708, SEPTIMO, (Rud. XXXVIII. 1).

11. *Voorzijde:* Geheel als No. 10, doch nu is het ondergedeelte van het lint slechts door twee krullen bedekt, welke in tegengestelde richting krullen.

Keerzijde: Geheel als No. 10 doch op alle bevindt zich afwisselend een roos en pluimen tusschen de schilden en steeds BRI. FR. in het omschrift.

Van deze munt komen alleen exemplaren voor met het jaartal 1713, DVO DECIMO. (Vergelijk Rud. XXXVIII 5), welk stuk echter het jaartal 1710 draagt; een jaar dat, naar Hawkins gelooft, op geen enkele kroon van Koningin Anna voorkomt. Ook bestaan er geen kroonen van 1702, gelijk Ruding er een op plaat XXXVII. fig. 1. afbeeldt.

MUNT VAN EDINBURGH.

12. *Voorzijde:* Geheel gelijk de voorzijde van den Crown No. 10 doch met E onder het borstbeeld.

Keerzijde: Geheel gelijk de keerzijde van den Crown No. 10.

Hiervan bestaan alleen exemplaren zonder versiering en de jaartallen 1707, SEXTO (Rud. XXXVIII. 9.) en 1708, SEPTIMO.

De in Rud. XXXVIII. 13 afgebeelde kroon met E en een ster bestaat niet.

Alhoewel een der artikelen van de Unie van

Engeland en Schotland bepaalde, dat de munt te Edinburgh zou blijven bestaan en zelfs alle ambtenaren hun traktement behielden, werd toch aan Crocker de vervaardiging der stempels voor bedoelde munt opgedragen. Volgens vriendelijke mededeeling van den heer Herbert A. Grueber heeft hij deze stempels zeer waarschijnlijk te Londen vervaardigd, daar ten minste nergens blijkt, dat hij zich voor dit doel naar Edinburgh heeft begeven.

b. Half-Crowns.

MUNT VAN LONDEN.

13. *Voorzijde:* Het links gewend borstbeeld der Koningin enz. De krullen boven het voorhoofd loopen spits uit. Omschrift als op de kroon No. 9.

Keerzijde: Geheel gelijk den Crown No. 9.

Deze munt komt voor zonder versiering, met het jaartal 1703, TERTIO en VIGO onder het borstbeeld (Rud. XXXVII. 10, v. Loon IV. 310 en dito zonder VIGO (Rud. XXXVII. 2), welke zeer zeldzaam is. Verder met pluimen van de jaren 1704, TERTIO, 1705, QVINTO (Rud. XXXVII. 18) en 1706, QVINTO; en afwisselend met een roos en pluimen van het jaar 1707, SEXTO (Rud. XXXVII. 14).

14. *Voorzijde:* Geheel gelijk No. 13.

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van den Crown No. 10.

Van deze munt komen exemplaren voor met pluimen van het jaar 1708, SEPTIMO en wellicht ook nog van andere jaren.

15. *Voorzijde:* Het links gewend borstbeeld der Koningin enz.; de krullen boven het voorhoofd zijn meer gekruld en loopen stomp uit. Omschrift gelijk op den Crown No. 10.

Keerzijde: Geheel gelijk de keerzijde van den Crown No. 10.

Deze munt komt voor zonder versiering van de jaren 1707, SEPTIMO; 1708, SEPTIMO; 1709, OCTAVO en 1713, DVODECIMO (Rud. XXXVIII, 18); met pluimen van 1708, SEPTIMO (Rud. XXXVIII, 2) en afwisselend met een roos en pluimen van de jaren 1710, NONO (Rud. XXXVIII, 6); 1712, VNDECIMO; 1713, DVODECIMO en 1714, DECIMOTERTIO.

MUNT VAN EDINBURGH.

16. *Voorzijde:* Geheel gelijk de voorzijde van den Half-crown No. 15, doch met E onder het borstbeeld.

Keerzijde: Geheel gelijk de keerzijde van Crown No. 12.

Hiervan bestaan exemplaren van 1707, SEXTO en 1708 SEPTIMO, (Rud. XXXVIII, 10).

Half-Crowns met E en een ster onder het

borstbeeld (Rud. XXXVIII, 14) bestaan niet.

c. Shillings.

MUNT VAN LONDEN.

17. *Voorzijde:* Het linksgewend borstbeeld der Koningin enz.; het haar is vrij grof; het lint een weinig gedraaid en de einden lang. Omschrift als op den Half-Crown No. 13.

Keerzijde: Geheel gelijk die van den Half-Crown No. 13.

Hiervan bestaan alleen exemplaren zonder versiering van het jaar 1702 (Rud XXXVII 3) en met pluimen van 1702 en dito met het woord VIGO onder het borstbeeld (Rud. XXXVII, 11).

18. *Voorzijde:* Het linksgewend borstbeeld der Koningin enz.; met iets kleiner hoofd, het haar fijner, het lint effen en de einden daarvan korter.

Keerzijde: Geheel gelijk aan die van den voorgaande.

Hiervan bestaan exemplaren zonder versiering van het jaar 1703, mèt (v. Loon IV 310, 2) en zònder VIGO onder het borstbeeld en van 1704 en 1705 zonder VIGO; verder met pluimen van 1704 en 1705 (Rud. XXXVII, 19) en afwisselend met een roos en pluimen van 1705 (Rud. XXXVII, 15) en 1707.

19. *Voorzijde:* Geheel gelijk die van No. 18.

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van den Crown No. 10.

Van deze munt komen alleen exemplaren voor met afwisselend een roos en pluimen tusschen de schilden van het jaar 1708.

20. *Voorzijde:* Het linksgewend borstbeeld der Koningin enz.; hier is het lint slechts gedeeltelijk zichtbaar, terwijl de twee krullen daarboven zeer klein zijn.

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van den Crown No. 10.

Hiervan bestaan exemplaren zonder versiering van 1707 (Rud. XXXVIII, 19), 1708, 1709 en 1711; met pluimen van 1707 (Rud. XXXVIII, 3) en 1708 en met pluimen en een roos afwisselend, van 1708 en 1710 (Rud. XXXVIII, 7).

21. *Voorzijde:* Het linksgewend borstbeeld der koningin enz.; doch de haarlokken losser en meer gekruld, overigens alles als bij No. 20.

Keerzijde: Geheel gelijk de keerzijde van No. 20.

Hiervan zijn exemplaren zonder versiering van 1710 en 1711; en afwisselend met een roos en pluimen van 1710, 1712, 1713 en 1714.

MUNT VAN EDINBURGH.

22. *Voorzijde:* Gelijk aan de voorzijde van den Shilling No. 18, doch met E onder het borstbeeld.

Keerzijde: Gelijk aan de keerzijde van den Shilling No. 19.

Hiervan bestaan alleen exemplaren zonder versiering van het jaar 1707.

23. *Voorzijde:* Gelijk aan de voorzijde van den Shilling No. 20, doch met E of E* onder het borstbeeld.

Keerzijde: Geheel gelijk de keerzijde van den vorige.

Hiervan bestaan exemplaren met E alleen van 1707 en 1708 (Rud. XXXVIII, 11), en met E* alleen van 1707.

24. *Voorzijde:* Het linksgewend borstbeeld der Koningin enz.; van de twee krullen boven het lint krult de één naar voren en de ander naar achteren. Onder het borstbeeld E*.

Keerzijde: Geheel gelijk de keerzijde van den vorige.

Hiervan bestaan alleen exemplaren van 1708.

25. *Voorzijde:* Het linksgewend borstbeeld der Koningin enz.; de beide krullen boven het lint krullen achterwaarts en hebben den vorm van de letter S. Onder het borstbeeld E*.

Keerzijde: Geheel gelijk de keerzijde van den vorige.

Deze is alleen geslagen in 1708.

26. *Voorzijde:* Gelijk de voorzijde van den Shilling No. 24, doch nu een E met een zeer kleine ster onder het borstbeeld.

Keerzijde: Geheel gelijk de keerzijde van den vorige.

Deze komt alleen voor met het jaar 1709.

d. Sixpences.

MUNT VAN LONDEN.

27. *Voorzijde:* Ongeveer gelijk aan de voorzijde van den Crown No. 9.

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van den Crown No. 9.

Van deze munt bestaan exemplaren zonder versiering van 1703 en 1705 (Rud. XXXVII, 4); de eerste bovendien met VIGO onder het borstbeeld (Rud. XXXVII, 12; v. Loon IV. 310, 3); met pluimen van 1705 (Rud. XXXVII, 20) en afwisselend met roos en pluimen van 1705 (Rud. XXXVII, 16) en van 1707.

28. *Voorzijde:* Ongeveer gelijk aan de voorzijde van den vorige.

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van den Crown No. 10.

Hiervan komen exemplaren voor zonder versiering van 1707, 1708 en 1711 (Rud. XXXVIII, 20). Van de eerste vindt men enkele met BR. FRA. in het omschrift. Verder met pluimen van 1707 (Rud. XXXVIII, 4) en 1708 en afwisselend met roos en pluimen van 1710 (Rud. XXXVIII, 8).

29. *Voorzijde:* Gelijk de voorzijde der twee vorige Sixpences, doch met E of met E* onder het borstbeeld.

Keerzijde: Geheel gelijk de keerzijde van den vorigen Sixpence.

Met een E bestaan exemplaren van 1707 en 1708 en met E* alleen van 1708.

e. Groats (4-pences).

30. *Voorzijde:* Ongeveer gelijk de voorzijde van den Crown No. 9.

Keerzijde: Een kroon, waaronder het cijfer 4, het omschrift evenals van de Crowns.

Hiervan zijn exemplaren van 1703, 1704 en 1705 met BR. FR; van 1706 met BR. FRA. (Rud. XXXVII, 5) en van 1708, 1709, 1710 en 1713 met BRI. FR.

f. Threepences.

31. *Voorzijde:* Gelijk die van den Groat No. 22.

Keerzijde: Onder de kroon het cijfer 3, overigens als bij den Groat No. 22.

Hiervan zijn exemplaren van 1703, 1704, 1705 en 1707 met BR FR.; van 1706 met BR. FRA en van 1708, 1709 (Rud. XXXVII, 6), 1710 en 1713 met BRI. FR.

g. Half-Groats (2-pences).

32. *Voorzijde:* Gelijk die van den Groat No. 22.

Keerzijde: Het gekroonde cijfer 2, overigens als bij den Groat No. 22.

Hiervan zijn exemplaren van 1703, 1704, 1705, 1706 (Rud. XXXVII, 7) en 1707 met BR. FRA. en van 1708, 1709, 1710 en 1713 met BRI. FR.

h. Pennies.

33. *Voorzijde:* Gelijk die van den Groat No. 22.

Keerzijde: Het cijfer I onder een kroon, overigens als bij den Groat No. 22.

Hiervan bestaan exemplaren van 1703 en 1705 met BR. FRA.; van 1706 met BR. FR en van 1708 (Rud. XXXVII, 8), 1709, 1710 en 1713 met BRI. FR.

C. Koperen Munten.

a. Half-Pennies.

34. *Voorzijde:* Het linksgewend sierlijk gekleed borstbeeld der Koningin met een paarlsnoer door de naar achter afhangende haren. Omschrift: ANNA DEI GRATIA.

Keerzijde: Geheel gelijk aan de voorzijde.

De rand van dit stuk is nu eens glad dan voorzien van het kantschrift DECVS. ET. TVTAMEN. ANNO. REGNI. DVODE +, soms hetzelfde met DVODECI; ja zelfs zijn er, waarop men gedeelten van de woorden *tutamen* en *duodecim* onder de daarop volgende woorden kan onderscheiden. De verklaring hiervan is deze, dat men den kantstempel van den 1/2-crown ook voor dit muntstukje gebruikt heeft alhoewel die daarvoor eigenlijk te lang was.

Mont. blz. 78.

35. *Voorzijde:* Gelijk aan No. 34, doch met het omschrift ANNA AVGVSTA.

Keerzijde: Gelijk aan de voorzijde.

Deze proef is in lood en bevindt zich bovendien in tin en met effen rand in het Britsch Museum; deze laatste moet uniek zijn. Ook bestaat er nog één, die geheel hetzelfde is, doch zonder omschrift op voor- en tegenzijde.

36. *Voorzijde:* Het linksgewend borstbeeld der Koningin enz., doch het haar zonder band of ornament. Omschrift: ANNA. D. G. MAG: BR. FR. ET. HIB. REG.

Keerzijde: De Koningin onder de gedaante van Brittannia, gezeten onder een kroon, met een olijftak in de rechter- en een speer in de linkerhand, het rechterbeen ontbloot, zonder omschrift. Mont. blz. 79.

37. *Voorzijde:* Gelijk de voorzijde van No. 36.

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van No. 36, maar een roos en een distel met bladeren op één steel, in de plaats van den olijftak.

Rud. supp. Part. II pl. IV No. 2.

Een variant van dit stuk bevindt zich in zilver en in fijn brons in het Britsch Museum.

38. *Voorzijde:* Gelijk de voorzijde van Nr. 36.

Keerzijde: Een roos en een distel, elk met bladeren en op een gezamenlijken steel, gedekt door een kroon.

Er bestaat ook een proefslag in zilver van dit stuk.

39. *Voorzijde:* Gelijk de voorzijde van No. 36.

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van No. 38, doch zonder kroon.

Op de keerzijde is echter eenig verschil met de vorige. Op No. 38 namelijk ziet men slechts een klein blad rechts van de roos, doch op No. 39 twee bladeren onder en drie boven.

39*a*. *Voorzijde:* Gelijk de keerzijde van No. 36.

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van No. 38.

Zie noot op blz. 156.

39*b*. *Voorzijde:* Gelijk de keerzijde van No. 36.

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van No. 39.

Hiervan bestaan ook proeven in zilver en brons.

39*c*. *Voorzijde:* Gelijk de keerzijde van No. 37.

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van No. 39. Zie Noot op blz. 156.

39*d*. *Voorzijde:* Gelijk de keerzijde van No. 38.

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van No. 39. Zie Noot op blz. 156. Aldaar 31*d* genoemd, hetgeen, gelijk van zelf spreekt, een drukfout is.

b. Farthings.

40. *Voorzijde:* Het borstbeeld als op de voorzijde van den 1/2 penny No. 34 en het omschrift: ANNA. DEI. GRATIA.

Keerzijde: Brittannia met een olijftak in de hand. Omschrift: BRITTANNIA. 1713. (Het jaartal in het omschrift).

Dit muntstukje heeft aan beide zijden een zeer breeden rand en bestaat in goud, zilver en brons. Op de gouden en zilveren proeven heeft de voorzijde en op alle de keerzijde een fijnen binnencirkel. Er zijn eenige variëteiten van; bijv. een van geelachtig metaal en zwaarder, waarop de letters duidelijker en, wat de keerzijde betreft, tevens kleiner zijn dan gewoonlijk, terwijl de binnenrand op laatstgenoemde zijde geornamenteerd is; een andere variëteit van koper en misschien ook van zilver heeft grootere letters, doch mist den binnen-

rand op de voorzijde. Nog is er een variant van gewone dikte met een punt achter 1713.

41. *Voorzijde:* Het borstbeeld der Koningin en het omschrift als bij No. 40.

Keerzijde: Brittannia als gewoonlijk, doch zittende onder een portiek. Omschrift: BRITTANNIA. In de afsnede 1713. Het geheel omgeven door een breeden parelrand.

Rud. Supp. Part. II pl. III No. 19.

Eene varieteit heeft kleiner letters en mist den breeden rand.

42. *Voorzijde:* Het borstbeeld der Koningin als bij No. 40, doch in hooger relief en fijner afgewerkt. Omschrift: ANNA AVGVSTA Het geheel omgeven door een breeden paarlrand.

Keerzijde: De Vrede in een zegewagen, houdende in haar rechterhand een olijftak en in haar linker een speer. Omschrift: PAX. MISSA . PER . ORBEM. In de afsnede 1713.

Rud. Supp. Part. II pl. III No. 20; Mr. J. DIRKS Repertorium IIe deel I No. 3025; Revue de la Numismatique Belge, 1873, blz. 203 pl. IV, No. 48 *).

Dit muntstukje vindt men in goud, zilver, tin en brons of koper. Sommige zilveren zijn

---

*) Dit stukje is daar ter plaatse als penning beschreven, geslagen op den vrede van Utrecht.

dikker. Waarschijnlijk stelt de beeltenis van den Vrede, die van de Koningin voor.

43. *Voorzijde:* Het borstbeeld enz. als No. 40. Omschrift ANNA REGINA.

Keerzijde: Brittannia, boezem en been niet ontbloot, terwijl de olijftak niet omhoog gehouden wordt, zooals bij andere proeven. Omschrift BRITTANNIA. In de afsnede: 1714.

Deze proef komt alleen voor in koper.

44. *Voorzijde:* Borstbeeld als bij No. 40. Omschrift: ANNA . DEI . GRATIA.

Keerzijde: Als No. 43. In de afsnede: 1714.

Rud. Supp. Part. II pl. III No. 21.

N.B. Zooals vroeger opgemerkt werd, is dit het eenige stukje dat in omloop is geweest. *) Het komt voor in zilver, brons en koper. Er bestaat eene variëteit in koper, iets kleiner in omvang met eenigszins duidelijker letters en zonder punten achter de woorden op de voorzijde.

45. *Voorzijde:* Het borstbeeld van de koningin in een' dubbelen binnenrand en onder het hoofd een ornament. Omschrift: ANNA. DEI . GRATIA. De letters van het omschrift „ingestempeld" in plaats van „verheven."

---

*) Deze bizonderheid ontleenen wij aan de nieuwe uitgaaf van MONTAGUE van 1893; in de vroegere editie stond vermeld, dat men dit stukje wel in omloop had willen brengen, doch dat het niet geschied was.

Keerzijde: Staande, gehelmde Brittannia, een olijftak in de rechter- en een speer in de linkerhand houdende, alles omgeven door een dubbelen binnencirkel. Omschrift: BELLO ET PACE. In de afsnede: 1713. Breede paarl rand. De letters ingestempeld.

Rud. Supp. Part. II pl. IV No. 1.

Het is bijna zeker, zegt MONTAGUE, dat dit stuk alleen geslagen werd als legpenning ter herinnering aan den vrede van Utrecht en niet als munt; ook zegt hij dat dit stukje in Rud. Supp. Part. II pl. IV No. 1 onjuist afgebeeld en zeer zeldzaam is. In den Catalogus BERGUE kwam er eene beschrijving van voor, waarin gezegd werd, dat het stuk, daar beschreven, in tin of gemengd metaal was; het is echter van slecht koper, zooals MONTAGUE op blz 85 van de 2[e] Editie verbetert.

Zeer bevreemdt het ons dat VAN LOON, die zoo dikwijls bij het vermelden van een historisch feit, ook de munten beschrijft, die ter gedachtenis daarvan geslagen zijn, van deze Farthings, die klaarblijkelijk ter herinnering aan den vrede van Utrecht geslagen zijn, geen gewag maakt.

(Slot volgt.)

Haarlem, Juni 1895.

A. J. C. VAN GEMUND.

Annuaire numismatique suisse.

De heer PAUL CH. STROEHLIN, Voorzitter van 't Zwitsersch Numismatisch Genootschap zond ons den 1sten Jaargang van bovenstaand door hem uitgegeven Jaarboekje.

Wij vinden daarin vereenigd allerlei inlichtingen en gegevens nuttig voor hen, die zich met Zwitsersche numismatiek bezighouden en van groot belang voor den verzamelaar. Het is geen wetenschappelijk handboek of compleet afgerond werk, maar een compilatie van allerlei wetenswaardigheden, die tot dusver in kostbare en zeldzame werken verspreid waren.

Zie hier een greep uit de artikelen:

Adresses numismatiques intéressant la Suisse — eene verzameling van 447 adressen, terwijl er in de Guida numismatica slechts 420. voorkomen.

Listes chronologiques de souverains, évêques, maîtres de la monnaie etc. intèressant la numismatique suisse.

Inventaire détaillé des monnaies, médailles, jetons, insignes, rubans et boutons composant la Numismatiques des Tirs suisses. Een artikel dat zeker in eene lang gevoelde behoefte voorziet. „La Suisse est la terre" „par excellence du tir", zegt de schrijver en laat als bewijs eene korte beschrijving volgen van de 2091 verschillende stukken, die op schietwedstrijden betrekking hebben. Als aanhangsel volgen hierop een 16 tal exemplaren van Suisses établis à l'étranger en 14 bladzijden met afbeeldingen der voornaamste stukken. Dit groote aantal is gerangschikt kantonsgewijs en ieder kanton alfabetisch onderverdeeld naar de verschillende gemeenten. Verder bevat het boek ver-

schillende luchtige artikelen over 't schoonmaken van munten en penningen, over de onderlinge waardeverhouding der Zwitsersche munten, gewichten, maten en gehalteaanduidingen enz., alles op 't gebied der Zwitsersche numismatiek, want zegt de heer STROEHLIN: l'Annuaire doit être une oeuvre suisse et rien que suisse.

Wij wenschen den schrijver geluk bij 't voleinden van dit groote werk, waardoor hij zeker tal van verzamelaars van schutterspenningen aan zich verplicht heeft. JOH. W. S.

Arabisch-Spaansche Munten.

Onze Spaansche collegas, de heeren CODERA en VIVES, die bovenstaande munten verzamelen, hebben door 't aankoopen van muntvondsten zulk een overvloedig aantal doebletten bijeengebracht, dat zij deze per catalogus aan de liefhebbers te koop bieden.

Deze aanbieding bestaat uit 321 varianten, alle beschreven in *Monedas de las Dinastias Arábigo-Españolas* por Don ANTONIO VIVES Y ESCUDERO, Madrid 1893, 4°. en bevat dirhems, zoowel als dinars en feloes der Arabisch-Spaansche vorsten, zoowel als kleinere munten van de ALMORAVIDEN.

Uiterst zeldzaam zijn de dinar van A. H. 348 van ABD ER-RAHMAN III en de dirhems van HISJAM II geslagen te Fez (A. H. 377--397) die van de HAMMOEDITEN en vooral die van de Seviljaansche Koningen te Almeria, Valencia, Toledo, Zaragoza, Lerida en Tortosa gemunt.

Voor nadere inlichtingen vervoege men zich tot Prof. Don FRANCISCO CODERA Y ZAIDIN, Calle del Norte 7, Madrid of tot den Secretaris van ons Genootschap. JOH. W. S.

Eene penningplaat, gelijk aan de afbeelding van blz. 91 hierboven, doch voorzien van het jaartal 1616, bevindt zich in de verzameling van ons medelid, den heer W. K. F. ZWIERZINA te Oss.

Op de keerzijde van dit exemplaar is een krans van eikebladeren gegraveerd, waarin

JACOB
VOS WINKEL

daaronder een van rechts naar links loopende vos. (Te 's Gravenhage woonde indertijd eene familie VOSWINKEL DORSSELEN).

JOH. W. S.

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt.

Revue belge de numismatique.

51e année (1895), IIe Livraison.

Observations relatives au type des monnaies d'Érétrie, de Dicæa et de Mende, par M. J. ADRIEN BLANCHET.

Trois Monnaies frappées à Elincourt, par M. le Vte BAUDOUIN DE JONGHE.

Billon noir inédit frappé à Vilvorde, par JEAN III, par M. L. MAXE-WERLY.

Médaillon rond et coulé du docteur JEAN INGENHOUSZ, médecin en chef et conseiller de la cour impériale autrichienne (1779), par M. le chev. M. A. SNOECK.

Une singulière trouvaille à Jérusalem. Notes de voyage, par M. E. CARON.

Les appellations monétaires sur les monnaies du moyen âge, par M. H. DANNENBERG.

Les dernières quinze années de THÉODORE V. BERCKEL, par M. le Chev. VON ERNST.

Revue Suisse de Numismatique.

LADÉ, Dr. A. Le trésor du Pas-de-l'Échelle. (avec 17 pl.)

VALLENTIN, ROGER. Des causes de la fabrication des premiers testons en France (1514).

CHAUTARD, J. De la préparation et de la conservation des empreintes de monnaies et jetons.

CHAUTARD, J. Essai de classifications à suivre dans l'étude des jetons français.

MARCHAND, F. La nouvelle percée de Bourg-en-Bresse. A propos de quelques médailles.

MAYOR, J. Médailles suisses frappées en 1894. Mélanges.

Rivista Italiana.

Fascicolo I. 1895.

GABRICI ETTORE. Topografia e numismatica dell' antica Imera e di Terme (con una tav.) (Continuazione et fine).

GNECCHI FRANCESCO. Appunti di Numismatica Romana: XXXIII. Cos'erano i Contorniati (Fig.).

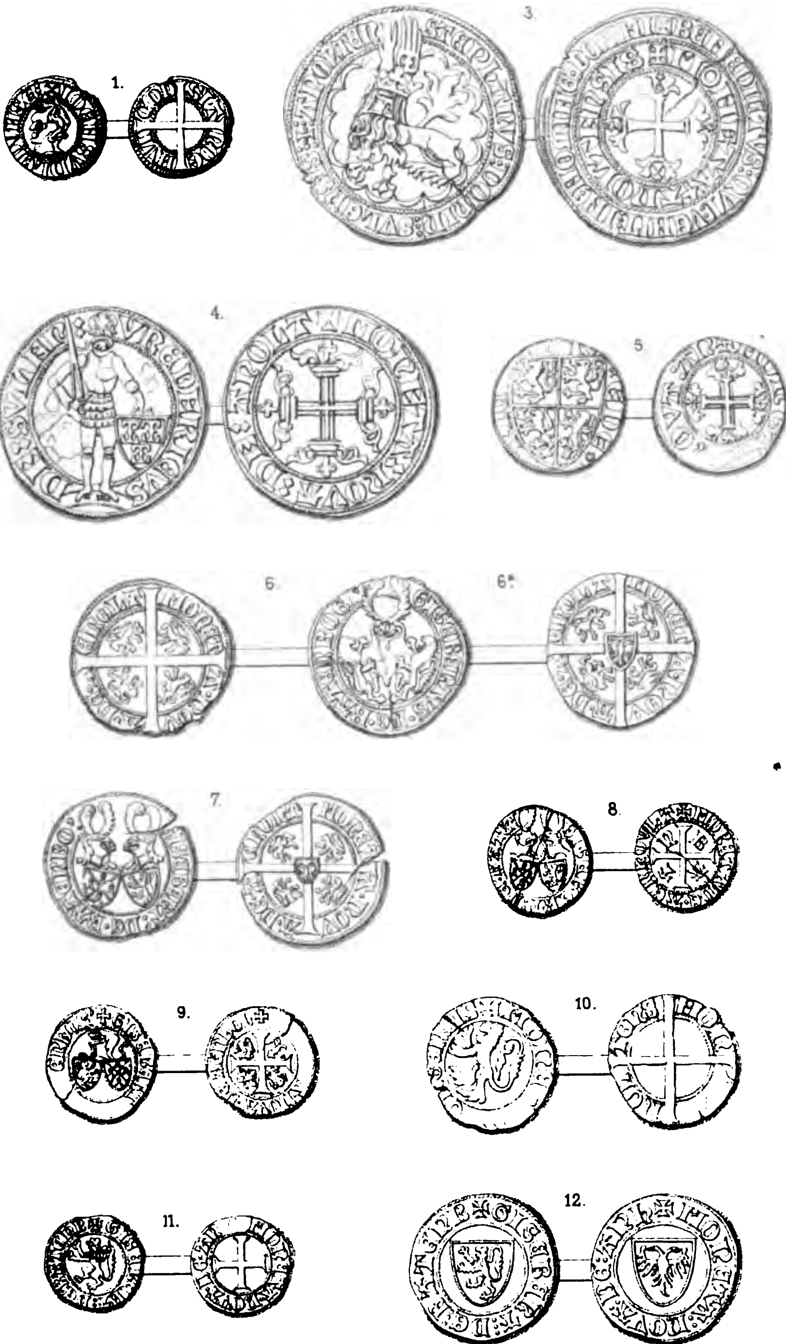
GNECCHI ERCOLE. Appunti di Numismatica Italiana: X. Un Cornabò di Montanaro con S. AGAPITO. — XI. Un mezzo Tallero anonimo di Desana. — XII. Il Bezzo inedito di MARCO ANTONIE MEMMO. — XIII. Zecchino di CARLO GONZAGA, signore di Solferino. — XIV. Una nuova moneta di GIULIO II con PAX ROMANA. — XV. Quadrupla di ALLESSANDRO VII per Aviguone (Fig.).

CIANI GIORGIO. Di alcune monete delle zecca di Verona (con una tavola).

RUGGERO GIUSSEPPI. Annotazioni numismatiche genovesi: XXIV. Di una grossa moneta per il Levante (Fig.).

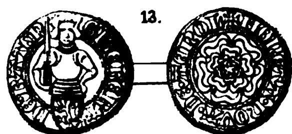
DUTILH, E. D. J, A travers les Collections numismatiques du Caire.

MOTTA EMILIO. Documenti Visconteo-Sforzeschi per la storia della zecca di Milano. (Continuazione). Parte IV. Periodo Sforzesco.

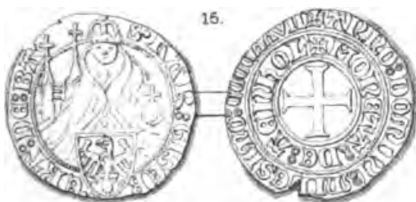

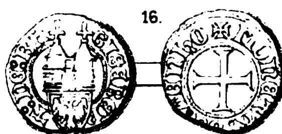
A.J.W. sculp.

P.W.M.T. imp.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

21.

A.J.W. sculp. P.W.M.T. imp.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

27a.

28.

29.

A J W sculp. T.W.M.T. imp.

Het **TIJDSCHRIFT** zal ieder jaar in vier afleveringen uitgegeven worden. Deze afleveringen verschijnen in Januari, April, Juli en October en worden vrachtvrij per post verzonden.

Alle leden van het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde ontvangen het Tijdschrift kosteloos; voor niet-leden bedraagt de **inteekenprijs** *f* 5.25 per jaar.

De **inteekening** heeft plaats bij de uitgevers of bij een der leden van de Commissie van Redactie — over den inteekenprijs wordt door den Penningmeester van het Genootschap per postkwitantie beschikt.

Alle voor het Tijdschrift bestemde artikelen moeten vrachtvrij aan een der leden van de **Commissie van Redactie** gezonden worden.

Deze Commissie bestaat uit de heeren:

TH. M. ROEST,	Rapenburg 31,	*Leiden.*
JOH. W. STEPHANIK,	Heerengracht 231,	*Amsterdam.*
Mej. MARIE DE MAN,	St. Pieterstraat,	*Middelburg.*

De Commissie van Redactie heeft het recht artikelen te weigeren; zij laat de schrijvers volkomen vrij in de behandeling der onderwerpen, maar neemt ook daardoor hoegenaamd geene verantwoordelijkheid voor den inhoud op zich.

De voor de artikelen te bezigen talen zijn Nederlandsch, Fransch, Duitsch of Engelsch.

Den schrijvers wordt, op aanvraag, een **vijftigtal overdrukken** in onbedrukten omslag, van hunne in het Tijdschrift opgenomen artikelen kosteloos toegezonden.

Voor omslag met titel, zwaarder papier of een grooter aantal exemplaren gelieven zij zich rechtstreeks tot de Uitgevers te wenden, die hun de daardoor veroorzaakte kosten in rekening brengen.

Alle bijdragen voor de Bibliotheek en voor de numismatische Verzamelingen gelieve men rechtstreeks aan den Conservator te zenden.

Bestuur van het Genootschap 1895.

Voorzitter, TH. M. ROEST, Rapenburg 31, Leiden.
Vice-Voorzitter, Mr. L. W. A. BESIER, Maliesingel 20, Utrecht.
Penningmeester, C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD, Groenloo.
Secretaris, JOH. W. STEPHANIK, Heerengracht 231, Amsterdam.
Conservator, H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam.

TIJDSCHRIFT

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt"

TE

AMSTERDAM

3e Jaargang — 4e Aflevering

AMSTERDAM
G. THEOD. BOM EN ZOON
1895

INHOUD

Bladz.

DE LA CIRCULATION
DES FLORINS D'UTRECHT
EN DAUPHINÉ, A AVIGNON ET DANS LE COMTAT.

Le titre de cette notice semble constituer à lui seul une gageure. Utrecht est bien loin du Midi de la France et dans cette dernière région les ateliers féodaux et les ateliers royaux ont été très nombreux. Toutes, ou plus exactement presque toutes les Monnaies ont émis un grand nombre de monnaies d'or, de poids et de titres divers, qui devaient suffire amplement aux besoins du commerce. Comment se fait-il que les florins d'Utrecht aient circulé assez longtemps dans le Sud-Est de la France? Comment se fait-il qu'ils aient été accueillis avec une faveur marquée?

On trouve par hasard des pièces dans des lieux fort éloignés de l'officine qui les a frappées. Ce sont là des cas absolument exceptionnels.

16

Ainsi des fouilles ont fait mettre au jour au mois de novembre 1893, à Valence (Drôme), au quartier de Faventines, un magnifique gros tournois de FLORENT V, comte de Hollande. Au contraire, on a rencontré assez souvent dans la vallée du Rhône des florins d'Utrecht; l'un d'eux a été exhumé en 1888 à Pont-Saint-Esprit (Gard). Les textes suivants établiront leur grande vogue.

Une ordonnance signée par LOUIS XI, roi de France, le 4 janvier 1470, autorisa la circulation dans le royaume, des florins d'Utrecht „de Trait," du poids de 2 deniers 15 grains, pour le prix de 21 sols 3 deniers (1). Je ne citerai que cette ordonnance, parce que, sauf un petit nombre d'exceptions, tous les édits royaux ne concernent pas d'une manière formelle le midi de la France. Bien souvent des espèces prohibées ont circulé dans cette région sans la moindre difficulté, à cause des nécessités du commerce.

Je lis dans une ordonnance du 2 janvier 1479 „*sur la valeur des monnaies ayant cours en Provence et dans le Comtat-Venaissin:*" „Florins de Trait, de poix, la pièce . . . . XXII gros IIII patars" (2) L'expression „de

(1) LE BLANC. *Traité hist. des monnoyes de France, p.* 251.

(2) LAUGIER. *Monographie des monnaies de René d'Anjou, p.* 31.

poix" est synonyme des mots „de bon poids." La valeur de 22 gros 4 patars est identique à la somme 22 sols tournois, 8 deniers.

Le 6 juin 1485 AYMAR de Poitiers seigneur de Saint-Vallier, vendit au chapitre de Valence une pension de 139 florins de 12 gros chacun, moyennant 2780 florins, payés en écus au soleil, en écus à la couronne, en 86 florins d'or „a u T r a i c t" valant 25 gros la pièce et en diverses autres monnaies. (1)

Une somme de 120 florins fut soldée à Valence, le 18 février 1496, en „quatuordecim scutis auri cugni domini nostri regis, ad solem, duobus scutis auri, ejusdem cugni, ad coronam, sex florenis T r a c t i et in testonis." (2)

Le 20 février 1498, FAZY DE RAME prêta deux écus au soleil et deux florins d'Allemagne „d a l T r a c h." (3)

Le 18 février 1500, le couvent des frères prêcheurs de Valence acheta une pension de 6 florins, moyennant un capital de 120 florins, composé d'écus au soleil, d'écus à la couronne, de 6 florins d'Utrecht „sex florenos T r a c-t e n s e s" etc. (4)

---

(1) *Archives dép. de la Drôme. Inventaire du chapitre de St. Apollinaire*, p. 1693.

(2) R. VALLENTIN, *Du taux de l'intérêt à Valence etc.* p. 12.

(3) R. VALLENTIN, *Des causes de la fabrication des premiers testons en France* (1514), p. 12.

(4) *ibid*, pp. 11 et 12.

L'ordonnance, signée en 1485, par le recteur du Comtat-Venaissin ne concerne que les espèces d'argent ou de billon; elle mentionne une monnaie des Pays-Bas, „le demi-gros de lo M" pour 11 deniers. (1) Ce demi-gros doit être un sol de MAXIMILIEN d'Autriche, appelé vulgairement „le sol au grand M."

Le cri des monnaies du 17 mars 1497, relatif à Avignon et au Comtat donne cours à plusieurs pièces d'or étrangères, sans citer les florins d'Utrecht. (2) On constate le même fait dans le règlement de 1510 qui permet la circulation des ryders, dont la majeure partie a été forgée en Hollande, dans le duché de Gueldre, dans celui de Brabant etc. (3) Cependant le changeur d'Avignon, GAUCHER BLÉGIER, indique, outre les clemmergulden du duché de Gueldre, les florins d'Utrecht, dans ses notes, rédigées en 1511. Il attribue à ces deux sortes de pièces d'or, „lions rampans" et „florins au tret," un poids égal de 2 deniers 14 grains et une valeur uniforme de 2 florins 2 sols, c' est-à-dire de 26 sols ou gros de la monnaie courante.

Telles sont les mentions des florins d'Utrecht

(1) COTTIER. *Notes historiques concernant les recteurs du ci-devant Comté-Venaissin*, p. 151.

(2) R. VALLENTIN. *Les manuscrits de l'Avignonnais* GAUCHER BLÉGIER, pp. 3 à 5.

(3) *ibid*, p. 6.

faites en Dauphiné, à Avignon et dans le Comtat, que j'ai rencontrées au cours de mes recherches.

En dehors du Sud-Est de la France, on aboutit aux mêmes conclusions. Les florins d'Utrecht sont mentionnés en Piémont en février 1483 au prix de 21 gros et au mois de février 1501 pour 27 gros. (1) De même leur cours fut toléré dans le Béarn en 1489 pour 16 sols 13 deniers et par ordonnance du 20 mars 1493 sur le taux de 16 sols 8 deniers avec un poids de 2 deniers 14 grains. Ils étaient appelés dans ce pays „florins deu Tièc" ou „florins de Tièc.", (2) „*Le livre du changeur* DUHAMEL," rédigé antérieurement à l'année 1524, mentionne les florins de RODOLPHE de Diepholt (1431—1455) (3), de DAVID de Bourgogne (1455—1496) et de FRÉDÉRIC de Bade (1496—1517). (4) Mais DUHAMEL paraît avoir été changeur dans le nord de la France.

En résumé la circulation des florins d'Utrecht dans le Dauphiné et en Provence paraît n'avoir

---

(1) PROMIS. *Monete dei Reali di Savoia*, tables, p. 42. Cet auteur a en outre rencontré des stipulations en pièces de cette nature dans le duché de Savoie, en 1479-80, en 1483, en 1484-85, en 1485-86, en 1486-88, en 1491-92, en 1497-98 et en 1514, aux prix respectifs de 23 gros 1/2, 23 gros, 24 gros, 26 gros, 26 gros, 27 gros 1/2, 25 gros et 26 gros (*Op. l.*, pp. 230 à 238.)

(2) BLANCHET. *Histoire monétaire du Béarn*, pp. 146 et 151.

(3) „obole Trect," pesant 2 deniers 12 grains et au titre de 16 carats.

(4) pp. 19 et 20.

eu lieu que de 1479 environ, aux abords de l'année 1512, LOUIS XII ayant décrié le 5 décembre 1511 toutes les espèces étrangères. Leur vogue fut dûe incontestablement aux florins de l'évêque DAVID de Bourgogne dont les monnaies forment une si riche série. On peut admettre que les florins de ce prélat furent les seuls des évêques d'Utrecht avec ceux de son successeur FRÉDÉRIC de Bade qui aient eu un cours suivi dans la vallée du Rhône. Je crois que ceux de RODOLPHE de Diepholt, prédécesseur de DAVID DE BOURGOGNE, circulèrent fort peu dans cette région. J'estime que les florins de FRÉDÉRIC de Blankenkeim (1393—1425) n'y furent pas reçus.

ROGER VALLENTIN.

Drie penningen op het 50jarig jubilee der Nieuwe Koninklijke Harmonie te Tilburg in 1893.

a. Prijspenning met oog en ring. 52 mM. Muntmeter STEPHANIK. Zilver. In mijne verzameling.

Vz. In het midden op een medaillon het wapen der gemeente Tilburg (1) omgeven door muziek instrumenten.

Kz. In het midden in drie regels AFDEELING | PRIJS | 1893, daaromheen · INTERNATIONAAL CONCOURS · om dit alles heen ✱ 50 JARIG JUBILE N. K. HARMONIE ✱ TILBURG.

b. Herinneringspenning met oog en ring. 52 mM. Muntmeter STEPHANIK. Koper. In mijne verzameling.

Vz. Als *a*.

Kz. In het midden in twee regels: HERINNERING | 1893. Om dit alles heen ✱ 50JARIG

(1) Op een veld van blauw drie aaneengesloten gouden torens (van gelijke grootte), getinneerd, gedekt en verlicht (ieder door drie ronde gaten), hebbende ieder in het benedengedeelte eene poort.

JUBILE N K. HARMONIE ✱ TILBURG.

c. Draagpenning met oog en ring. 20 mM. Muntmeter STEPHANIK. Koper. In mijne verzameling.

Vz. Het wapen der gemeente Tilburg, waaromheen in twee regels HERINNERING AAN HET 50JARIG JUBELFEEST | DER NIEUWE KONINKLIJKE HARMONIE, onder het wapen TILBURG.

Kz. In het midden in drie regels 1843 | AUGUSTUS | 1893 waaromheen een eikenkrans, met linten saamgebonden.

De penningen *a* en *b* zijn volgens opschrift vervaardigd door H. VERSCHUUREN—JANSSEN.

Over „het gouden feest der Nieuwe Koninkl. Harmonie" leest men een opstel onder dezen titel in de „*Feestgids bij gelegenheid van haar 50jarig Jubelfeest,* 26 · *Augustus*—4 *September* 1893." Uitgave van W. BERGMANS te Tilburg.

M A.S.
H.

Zeven religieuse Draagpenninkjes op Onze Lieve Vrouw van 's-Hertogenbosch.

(Aanvulling van DIRKS, pl. XCII, dl. II bl. 154 en 319.)

a. z. j. *Vz.* Eene op wolken staande Maria met het Kindeke.

Omschrift: O: L: VROUW V: 'S BOSCH.

Kz. In het midden in vier regels:

H | MARIA | BID VOOR | ONS—omgeven door een krans van zestien vijfpuntige sterren.

Zilver; groot 23—19 mM.

b. *Vz.* Als DIRKS 755, maar VROUVV en MARIE op het kleed.

Koper; groot 23—19 mM.

c. 1853. Als DIRKS 753, doch de bloemtak onder het beeld veel losser en VROUVV in plaats van VROUW.

Koper; groot 29—19 mM.

d. 1853. Als DIRKS 753, doch slechts een roosje en twee stippen onder het beeld.

Zilver verguld en zilver; groot 18—15 mM.

e. 1853. Als DIRKS 754, *Vz.* als de voorgaande en op de *Kz.* DIT en 1628 tusschen twee roosjes.

Zilver; groot 18—15 mM

f. 1878. *Vz.* De mantel van het Mariabeeld anders geplooid en onder het beeld een kruisje.

Omschrift in twee regels: ZOETE LIEVE VROUW VAN 'S HERTOGENBOSCH | BID VOOR ONS

Kz. In zeven regels: DIT WONDERBEELD | VAN 1629 TE | BRUSSEL BEWAARD | IS HERSTELD IN | $18^{27}_{12}53$ | EN GEKROOND IN | $18^{27}_{12}78$.

Koper; groot 23—19 mM.

g. 1878. *Vz.* De mantel van het Mariabeeld anders geplooid en onder het beeld een kruisje

Omschrift in twee regels: ZOETE LIEVE VROUW VAN 'S HERTOGENBOSCH | BID VOOR ONS.

Kz. In zeven regels: DIT VONDERBEELD VAN 1629 TE | BRUSSEL BENAARD | IS HERSTELD IN | $18^{27}_{12}53$ | EN GEKROOND IN | $18^{27}_{12}78$.

Koper; groot 23—19 mM.

De verwisseling der W (wonderbeeld en bewaard) in eene V en eene N doet denken aan fransch fabrikaat.

Alle in mijne verzameling.

H. Jan. 1895. M. A. S.

Quatre monnaies de Guillaume de Bronckhorst, seigneur de Batenbourg et de Steyn

(1556 — 1573)

Planche VII.

La seigneurie de Batenbourg était située dans le duché de Gueldre, entre la Meuse et le Waal, à trois lieues de Nimègue. Batenbourg eut ses seigneurs particuliers dès la fin du 11e siècle. Plusieurs de ses dynastes frappèrent monnaie.

GUILLAUME DE BRONCKHORST, seigneur de Batenbourg et de Steyn, a copié le numéraire de beaucoup de ses contemporains. Aussi nous a-t-il laissé une série aussi riche que variée de monuments métalliques.

GUILLAUME succéda, en 1556, à son père HERMANN DE BRONCKHORST, seigneur de Batenbourg, d'Anholt et de Steyn. Il prit une part active à la révolution du 16e siècle et fut tué, en 1573, par les Espagnols, près de Haarlem.

Verkade, Van der Chijs et de Voogt ont fait connaître bon nombre de monnaies de Guillaume. Les quatre pièces suivantes ont échappé à leurs savantes recherches.

1. Droit. Buste à droite, avec armure, de l'empereur Ferdinand, frère de Charles-Quint. L'empereur est couronné et tient de la main droite, le sceptre qu'il appuie à l'épaule et de la gauche, la garde de son épée.

Légende.

FERDI · ROMA · IMP · SEM · AVGVS ·

Revers. La Vierge Marie couronnée tenant l'Enfant Jésus, assise au-dessus d'un croissant lunaire. En dessous et coupant la légende, un écusson de gueules au sautoir d'or cantonné de quatre forces du même, les bouts en bas, qui est Batenbourg.

Légende.

MONETA ✤ NO — VA ✤ AVREA ✤ BA —

Or. Poids: 3 gr., 23. Notre collection.

Mr. Th. Roest possède une variété de ce ducat portant:

✤ MONE · NOVA — AVREA · BAT ✤

Le ducat, que nous venons de décrire et dont le type est inspiré des ducats de Hongrie, n'était connu jusqu'ici que par les ordonnances et instructions pour les changeurs. Des pièces semblables ont été émises à Thorn, à s'Heerenberg, à Vianen etc. Ce type aura probable-

ment été employé par GUILLAUME avant qu'il ne fût devenu un protestant fervent, donc vraisemblablement avant 1566.

2. Droit. L'archange MICHEL ailé, couvert d'une cotte de mailles, debout sur le dragon. Il lui enfonce dans la gueule, une lance terminée par une croix. La tête du saint est nimbée

Légende.

SANCTVS ♣ MICHAEL ♣ ARCHAN —

Revers. Vaisseau naviguant sur les flots, dont le mât porte une croix. A gauche de la croix, W(ILHELMUS), à droite, B(RONCKHORST).

Sous ces initiales, sur le devant du bateau, un écusson parti: au 1, de gueules au lion d'argent, armé, lampassé et couronné d'or, qui est BRONCKHORST, au 2, de gueules au sautoir d'or cantonné de quatre forces du même, les bouts en bas, qui est BATENBOURG.

Légende. MONE ♣ NOVA ♣ AVRE ♣ BAT ♣ A° ♣ LXII. —

Or. Poids: 2 gr., 42. Notre collection.

Ce demi-angelot (qui est troué) est tout-à-fait inconnu. Son existence permet d'espérer retrouver le quart d'angelot du même prince ainsi que ces deux mêmes fractions pour Thorn, s' Heerenberg, Vianen, etc. où le type de l'angelot, créé en Angleterre, par ÉDOUARD IV (1461 — 1483), fut également employé vers le milieu du 16e siècle.

3. Droit. Double aigle impériale couronnée, chargée en coeur d'un écusson parti de BRONCKHORST et de BATENBOURG.

Légende. MONETA ❀ NOVA ❀ ARGENTEA ❀ BATENBORGEN. —

Revers. Lion rampant à la queue fourchue. Au-dessus de la tête de l'animal, qui est couronnée, un indice monétaire (?) ressemblant à un pic de mineur et traversant la légende.

Légende. DA ❀ PACEM ❀ DOMINE ❀ IN ❀ DIEBVS ❀ NOSTRIS

Argent. Poids: 13 gr., 66 Notre collection.

Demi-daeldre au lion dont VAN DER CHIJS (1) n'a connu que le daeldre. Le même auteur donne, sous le n°. 36 de la planche XIII de son ouvrage précité, un demi-daeldre au lion différant tout-à-fait du nôtre par ses légendes.

4. Droit. Écu, de forme très découpée, au lion de BRONCKHORST.

Le lion est couronné et a la queue fourchue.

Légende. ❀ MONETA ❀ NOVA ❀ ARGEN ❀ BATENBO. —

Revers. Double aigle impériale. Les deux têtes sont nimbées et surmontées d'une seule couronne. L'aigle est chargée en coeur du globe impérial portant les lettres B et G, initiales

---

(1) *De Munten der voormalige Heeren en Steden van Gelderland* etc. par P. O. VAN DER CHIJS. Planche XIII, n°. 38.

de B(RONCKHORST) et de G(RONSVELD).

Légende. FERDIN ⋆ D — G ⋆ IMPERA

Billon blanc. Poids: 2 gr., 30. Notre collection.

Mr. Th. ROEST possède une variété de cette pièce, portant BATENB au lieu de BATENBO.

VAN DER CHIJS n'a pas connu, en nature, cette monnaie qui est copiée sur les Zwölfers ou pièces de douze Kreutzers de Brunswick et de Brême. Le savant numismate en donne un dessin, planche XIV, n°. 49 de l'ouvrage déjà cité, dessin tiré, dit-il, d'un „Münzbuch" allemand. Sur ce dessin, le lion de l'écu est tourné à droite.

Vte BAUDOUIN DE JONGHE.

Het leven en de werken van den Stempelsnijder Johann Crocker.

(1670—1741).

Vervolg van blz. 242.

Onder GEORGE I 1714—1727.

A. Gouden Munten.

a. 5-Guineas.

46. *Voorzijde:* Het rechtsgewend; gelauwerd borstbeeld des konings, zonder overkleed; de lauwerkrans is van achter opgebonden met een band, waarvan eene lis en slechts één einde zichtbaar is; de haren zijn lang en gekruld en één dier krullen hangt naar voren over den schouder af. Omschrift: GEORGIVS. D. G. M. BR. FR ET. HIB. REX. F. D.[1])

Keerzijde: Vier gekroonde schilden met het

[1]) F. D. beteekent Fidei Defensor. eene uitdrukking, welke nog heden ten dage op de munt voorkomt. HENDRIK VIII voerde deze zinspreuk reeds op zijn groot-zegel.

Kruis van de Orde van de Kouseband in het midden. In het bovenste schild staan de wapens van Engeland en Schotland vereenigd; in het onderste dat van Ierland; rechts dat van Frankrijk en links dat van het huis van Hannover, hebbende als surtout een schild met de kroon van KAREL DEN GROOTEN, het symbool van zijne waardigheid als Eerste Schatmeester van het Roomsche Rijk. Omschrift: BRVN. ET. L. DVX. S. R. I. A. TH. ET. EL.[1]) met het jaartal.

Hiervan bestaan exemplaren van het jaar 1716, SECVNDO; 1717, TERTIO; 1720, SEXTO en 1726 DECIMO TERTIO (Rud. XVII, 12). De D op den rand van die met het jaartal 1717 en de N[s] op den rand van die met het jaar 1726 staan het onderste boven en op de 5-Guineas van 1716 en 1717 staat een kruis voor en na DECVS ET TVTAMEN.

b. 2-Guineas.

47. *Voor-* en *keerzijde:* Gelijk die van de 5-Guineas. De stukken hebben echter een schuinen kabelrand.

Men vindt exemplaren van 1717, 1720 en 1726. (Rud. XVII, 13).

c. Guineas.

48. *Voorzijde:* Het rechtsgewend, gelauwerd

[1]) Dat is: Brunsvicensis et Lunenburgensis Dux Sancti Romani Imperii Archi-Thesaurarius et Elector.

borstbeeld des konings (gelijk dat op de 5-Guineas) zonder overkleed; van de lauwerkrans zijn nu twee einden zichtbaar doch geene lis, het haar is lang en krullend, doch hangt niet voor over den schouder. Omschrift GEORGIVS. D. G. MAG. BR. FR. ET. HIB. REX. F. D.

Keerzijde: Gelijk die der 5-Guineas, doch het omschrift aldus: BRVN. ET. LVN. DVX. S. R. I. A. ΓH. ET. PR. EL.

Hiervan bestaan alleen exemplaren van 1714 (Rud. XVII, 16), welke een schuinen kabelrand hebben. De voorzijde dezer munt is veel fraaier afgewerkt dan eenige andere onder deze regeering en van hooger relief.

49. *Voorzijde:* Gelijk de voorzijde van de 5-Guinea Nr. 46, doch van den band zijn twee einden en geene lis zichtbaar.

Keerzijde: Gelijk de 5-Guinea No. 46.

De rand gelijk No. 47.

Hiervan bestaan alleen exemplaren van 1715, welke echter in twee variëteiten kunnen verdeeld worden, daar het borstbeeld op sommige grooter is en minder relief heeft dan op de andere.

50. *Voorzijde*, *keerzijde* en *rand* geheel gelijk de vorige, doch het borstbeeld nog iets grooter en van den band ééne lis en slechts één einde zichtbaar.

Hiervan zijn exemplaren geslagen in 1716, 1717, 1718, 1719, 1720, 1721, 1722 en 1723 (Rud. XVII, 14) en met een olifant en kasteel onder het borstbeeld in 1721 (Rud. XVII, 18).

51. *Voorzijde*, *keerzijde* en *rand* gelijk de vorige, doch het borstbeeld heeft meer relief, het gelaat ouder, het achtergedeelte van den hals meer ontbloot, het haar krult zijwaarts weg, geen krul hangt naar voren over den schouder en van den band zijn twee einden en geene lis zichtbaar.

Hiervan bestaan exemplaren van 1723, 1724, 1725, 1726 en 1727 en van 1726 ook met een olifant en kasteel.

d. Half-Guineas.

52. *Voorzijde*, *keerzijde* en *rand* gelijk de guineas van 1715 (No. 49).

Hiervan komen exemplaren voor van 1717, 1718, 1719 en 1722. (Rud. XVII, 15).

53. *Voorzijde*, *keerzijde* en *rand* gelijk de guineas van 1724 (No. 51).

Hiervan bestaan exemplaren van 1725, 1726 en 1727.

e. Quarter-Guineas.

54. *Voorzijde*, *keerzijde* en *rand* gelijk No. 51 (Rud. XVII, 17).

Hiervan bestaan alleen exemplaren van 1718. Zij werden waarschijnlijk geslagen wegens gebrek aan zilvergeld, doch er is slechts zeer weinig van gemunt.

B. Zilveren Munten.

a. Crowns.

55. *Voorzijde:* Het rechtsgewend, gelauwerd borstbeeld des konings met lang haar, gekleed in wapenrusting en daarover een overkleed. Omschrift als bij de 5-Guinea (No 46).

Keerzijde: Geheel gelijk de keerzijde van de 5-Guinea (No. 46), doch zonder scepters tusschen de schilden.

Hiervan bestaan exemplaren met rozen en pluimen van 1716, SECVNDO; 1718, QVINTO; 1720, SEXTO en 1726, DECIMOTERTIO (Rud. XXXIX, 9) en met afwisselend SS en C van 1723 (Rud. XXXIX, 13).

De door Rud. XXXIX, 1 afgebeelde Crown met het jaartal 1714 zonder muntteeken op de keerzijde bestaat niet.

b. Half-Crowns.

56. *Voor-* en *keerzijde* geheel gelijk de Crown No. 55.

Men vindt exemplaren met rozen en pluimen van 1715, SECVNDO; 1717, TERTIO en 1720, SEXTO (Rud. XXXIX, 2, 10) en van 1723, DECIMO met afwisselend SS en C (Rud. XXXIX, 14).

c. Shillings.

57. *Voor-* en *keerzijde* in hoofdzaak gelijk de 5-Guinea No. 46, het borstbeeld alleen verschilt in zooverre, dat van den band waarmede de lauwerkrans gebonden is, twee rechte einden zichtbaar zijn. (Rud. XXXIX, 3). Bij deze teekening is de lis foutief.

Hiervan bestaan exemplaren met roos en pluimen van 1715, 1716, 1717, 1718, 1719, 1720, 1721 en 1722; zonder versiering van 1720 en 1721 en met afwisselend SS en C van 1723. (Rud. XXXIX, 15).

58. *Voor-* en *keerzijde* in hoofdzaak gelijk de vorige, doch nu is van den band een gedeelte van de lis en slechts één einde zichtbaar.

Hiervan bestaan exemplaren met afwisselend SS en C van 1723; met afwisselend roos en pluimen van 1723, 1724, 1725 (Rud. XXXIX, 11) 1726 en 1727 en met afwisselend pluimen en twee door elkaar geslingerde C's C's van 1723, 1724, 1725 (Rud. XXXIX, 17) en 1726. Deze laatsten hebben bovendien de letters W C C. onder het borstbeeld op de voorzijde.

d. Sixpences.

59. *Voor-* en *keerzijde* geheel gelijk de Crown No. 55.

Hiervan komen exemplaren voor met roos en pluimen van 1717, 1720 en 1726 (Rud. XXXIX, 12) en met afwisselend SS en C van 1723 (Rud. XXXIX, 16).

Eene afbeelding van de voorzijde vindt men bij Rud. XXXIX, 4

e. Groats (4-pences).

60. *Voorzijde:* Gelijk de Crown No 55, doch het omschrift luidt: GEORGIVS. DEI. GRA.

Keerzijde: Het cijfer 4 onder een kroon. Omschrift: MAG. BRI. FR. ET. HIB. REX.

Deze munt is geslagen in de jaren 1717, 1721, 1723 (Rud. XXXIX, 5) en 1727. Bij de laatsten zijn de letters kleiner.

f. Threepences.

61. In alles gelijk de Groat No. 60, behalve dat hier natuurlijk op de keerzijde een 3 staat in plaats van een 4 (Rud. XXXIX, 6).

g. Half-Groats (2-pences).

62. *Voor-* en *keerzijde* gelijk de Groat Nr. 60,

doch nu een 2 in plaats van een 4 (Rud. XXXIX, 7).

Hiervan bestaan exemplaren van 1717, 1721, 1723, 1726 en 1727. Voor de laatste geldt ook de zelfde opmerking als bij No. 60.

h. Pennies.

63. *Voor-* en *keerzijde* evenals de Groat No. 60, doch nu het cijfer 1 in plaats van 4.

Hiervan zijn exemplaren van 1726 en 1727. Op die van de jaren 1716, 1718, 1720, 1723 en 1725 BR. in plaats van BRI. (Rud. XXXIX, 8) in het omschrift; op die van 1720 bovendien HI. in plaats van HIB. èn wat die van 1727 aangaat weder met kleiner letters.

C. Koperen Munten.

a. Half-Pennies.

64. *Voorzijde:* Het rechtsgewend, gelauwerd borstbeeld des konings in wapenrusting, met kort haar. Omschrift: GEORGIVS. REX. Dit alles omgeven door een cirkel en breeden gekartelden rand.

Keerzijde: Brittannia houdende een lauwertak en de gewone attributen. Omschrift: BRITANNIA. Het jaartal in de afsnede.

Dit alles omgeven door een binnencirkel enz. als op de voorzijde.

De rand van het stuk is glad.

Hiervan bestaan exemplaren van alle jaren van 1717 tot en met 1724 (Rud. Supp. Part. II. pl. IV, 3). Die van 1717 en 1718 zijn iets kleiner en dikker.

NB. Er bestaat een ½-penny van 1718, overgestempeld op een munt van James II van 1689, verder één van 1721 van dubbele zwaarte en nog één met voor- en keerzijde gelijk, d. i. 2 voorzijden. Dit zijn natuurlijk bizonderheden aan het toeval verschuldigd. Proeven van de ½-penny bestaan van 1717 in zilver en koper en van 1722 in brons.

b. Farthings.

65. In alles gelijk aan de Half-Penny, ook de jaartallen, doch het in de boven geplaatste noot heeft hierop geene betrekking. De plaatsing der stippen variëert en enkele van 1719 hebben grootere letters, terwijl op eene variëteit van dat jaar het omschrift doorloopt.

NB. Proeven van deze munt werden geslagen in koper in 1717 en in zilver in 1717, 1718 en 1719. Bovendien bestaat er een Farthing van 1720 op een zeer dunne koperen plaat met breeden binnen- en parelrand. MONTAGUE twijfelt of dien van 1718 eigenlijk wel bestaat.

Onder GEORGE II. 1727—1760.

A. Gouden Munten.

a. 5-Guineas.

66. *Voorzijde:* Het linksgewend borstbeeld [1]) des konings zonder overkleed; het haar gekruld en lang, omgeven door een lauwerkrans, welke achter saamgebonden is met een band, waarvan twee einden zichtbaar zijn. Omschrift: GEORGIVS. II. DEI. GRATIA. REX.

Keerzijde: Een gekroond schild, bevattende in het 1e kwartier de wapens van Engeland en Schotland vereenigd; in het 2e het wapen van Frankrijk; in het 3e dat van Ierland en in het 4e de vereenigde wapens van het Keurvorstendom. Omschrift: M. B. F. ET. H. REX. F. D. B. ET. L. D. S. R. I. A. T. ET. E. met het jaartal.

Hiervan bestaan exemplaren van 1729, TERTIO; 1731, QVARTO; 1738, DVO DECIMO en 1741, DECIMO QVARTO (Rud. XVIII, 1). Van 1729 hebben sommige exemplaren EIC onder het borstbeeld (Rud. XVIII, 5).

b. 2-Guineas.

67. *Voor-* en *Keerzijde* gelijk die van de 5-Guineas (No. 66). De stukken hebben echter een

---

[1]) Alle beeltenissen des Konings door CROCKER gesneden, zijn met het zoogenaamde „young head", zijn opvolger sneedt die met het „elder head" (oudere hoofd).

kabelrand van diagonaal geplaatste rechte lijnen.

Hiervan vindt men exemplaren van 1735, 1738 en 1739.

De door Ruding op plaat XVIII afgebeelde N[os]. 2 en 6, de eerste van 1727 en de laatste van 1729 met EIC onder het borstbeeld, bestaan niet; de teekening is echter, wat het type aangaat, goed.

c. Guineas.

68. Geheel gelijk No. 66.

Hiervan zijn exemplaren van 1727, 1731, 1733, 1734, 1735, 1736, 1737 en 1738 (Rud. XVIII, 3). Met EIC van 1729, 1731 en 1732 (Rud. XVIII, 7). Van het jaar 1727 bestaat eene variëteit, die iets grooter is dan de overigen en een grooter schild op de keerzijde heeft.

d. Half-Guineas.

69. Geheel gelijk No. 66.

Hiervan komen exemplaren voor van 1728, 1729, 1731, 1732, 1734, 1736, 1737, 1738 en 1739 (Rud. XVIII, 4). Met EIC onder het borstbeeld van 1729 (Rud. XVIII, 8) en van 1740, welke laatste niet bij HAWKINS voorkomt doch vermeld wordt in SPINK & SON'S Monthly Numismatic Circular van Maart 1893, blz. 127 †

---

† Dit maandschrift verschijnt bij SPINK & SON. Piccadilly 17, London W.

B. Zilveren Munten.

a. Crowns.

70. *Voorzijde:* Het links gewend, gelauwerd borstbeeld des Konings, met lang haar, in wapenrusting, versierd met een leeuwenkop op den schouder en een licht overkleed over den borst. Omschrift gelijk de 5-Guinea No. 66 (Rud. XL, 1).

Keerzijde: Gelijk de keerzijde van de 5-Guinea No. 46 onder GEORGE I, doch met het omschrift van de 5-Guinea No. 66 van GEORGE II.

Hiervan vindt men exemplaren van 1732, SEXTO; 1734, SEPTIMO; 1735, OCTAVO en 1736, NONO. Met rozen op de keerzijde van 1739, DVODECIMO (Rud. XL, 17) en 1741, DECIMO QVARTO.

De door Ruding afgebeelde munten pl. XL, No. 13 met het jaartal 1733; No. 1 met het jaartal 1731 en No. 9 met het jaartal 1728 bestaan niet.

b. Half-Crown.

71. Geheel gelijk de Crown No. 70.

Hiervan bestaan exemplaren met roos en pluimen van 1731, QVINTO; 1732, SEXTO; 1734, SEPTIMO (Rud. XL, 15); 1735, OCTAVO en 1736, NONO. Met rozen alleen

van 1739, DVODECIMO en 1741, DECIMO QVARTO.

De door Ruding op pl. XL No. 10 afgebeelde munt met pluimen van 1731 bestaat niet.

c. Shillings.

72. Geheel gelijk de Crown No. 70 doch zonder randschrift.

Hiervan komen exemplaren voor zonder versiering van 1728, met pluimen van 1727 en 1731 (Rud. XL, 11); met roos en pluimen van 1727, 1728, 1729 (Rud. XL, 15), 1731, 1732, 1734—1737 en met rozen alleen van 1739 en 1741.

d. Sixpences.

73. Geheel gelijk de Shillings No. 72.

Men vindt exemplaren zonder versiering van 1728; met pluimen van 1728 (Rud. XL, 12); met roos en pluimen van 1728, 1731 (Rud. XL, 16) 1732 en 1734—1736 en met rozen alleen van 1739 en 1741.

e. Groats (4-pences) *

74. *Voorzijde:* Gelijk No. 72.

---

*) CROCKER vervaardigde de stempels voor de munten tot en met het jaar 1739, doch wat de groats, 3-pences, half-groats en pennies aangaat behield men gedurende de geheele regeering hetzelfde type, reden waarom men hierboven de jaartallen na 1739 vermeld vindt.

Keerzijde: Het gekroonde cijfer 4 en het omschrift: MAG. BRI. FR. ET. HIB. REX.

Hiervan zijn exemplaren van 1729, 1731, 1732, 1735, 1737, 1739, 1740, 1743, 1746 en 1760 (Rud. XL, 5).

f. Threepences.

75. In alles gelijk aan hetgeen hiervoor over de Groat gezegd is, doch het cijfer 3 in plaats van 4 (Rud. XL, 6).

g. Half-Groats (2-pences).

76. De teekening van deze munt komt ook geheel overeen met de Groat No. 74. Zij werd ook in dezelfde jaren geslagen, doch bovendien nog in 1756 en 1759. De keerzijde (Rud. XL, 7) draagt natuurlijk een 2 in plaats van een 4.

h. Pennies.

77. Teekening, uitvoering en data van aanmunting gelijk die van de Groat No. 74, doch er komen bovendien nog exemplaren voor van 1750 en van alle jaren van af 1752 tot en met 1759. Het cijfer 1 in plaats van 4 op de keerzijde (Rud. XL, 7).

C. Koperen Munten.

a. Half-Pennies.

78. *Voorzijde:* Het links gewend borstbeeld des Konings met kort krullend haar en lauwerkrans, gekleed in effen wapenrusting. Omschrift: GEORGIVS. II. REX. Dit alles omvat door een breeden kartelrand zonder binnenrand.

Keerzijde: Britannia als onder den vorigen Koning, maar grooter van afmeting en krachtiger van teekening. Het jaartal in de afsnede en het omschrift BRITANNIA. Dit alles omgeven door een breeden kartelrand zonder binnenrand enz., evenals de voorzijde.

Hiervan vindt men exemplaren van de jaren 1729 tot en met 1739. Proeven bestaan van 1729 in zilver en koper en een van 1730 in brons. In 1730 waren er eerst geslagen met het omschrift GEOGIVS in plaats van GEORGIVS., welke later ingetrokken werden. Men treft ook Half-Pennies van 1730 aan waarop deze fout niet voorkomt. De 1/2-penny van 1735 heeft soms het jaartal in kleiner cijfers.

b. Farthings.

79. *Voor-* en *keerzijde* gelijk de Half-Pennies No. 78.

Men vindt exemplaren van alle jaren van af 1730 tot en met 1739, behalve van 1738.

Proeven van 1730 bestaan in zilver en koper. De Farthing van 1737 heeft het jaartal nu eens in kleinere dan eens in grootere cijfers.

Voor gemakkelijker overzicht diene de onderstaande

CHRONOLOGISCHE TABEL.

Jaar.	Onder welke Nos. de in dit jaar geslagen Munten door ons beschreven zijn.	OPMERKING.
	ONDER KONINGIN ANNA.	
1702	5. 7. 17.	1—3, 46 en 66 hebben betrekking op 5-Guineas; 4, 47 en 67 op 2-Guineas; 5, 6, 48—51 en 68 op Guineas; 7, 8, 52, 53 en 69 op ½-Guineas; 54 op ¼-Guinea; 9—11, 55 en 70 op Crowns; 12—16, 56 en 71 op ½-Crowns; 17—26, 57, 58 en 72 op Shillings; 27—29, 59 en 73 op 6-Pences; 30, 60 en 74 op Groats; 31, 61 en 75 op 3-Pences; 32, 62 en 76 op ½-Groats; 33, 63, 77 en 78 op Pennies; 64 en 78 op ½-Pennies en 40, 45, 65 en 79 op Farthings. De Half-Pennies onder Koningin Anna (No. 34—39*d*) hebben geen jaartal en komen hier dus niet voor. De Guinea van 1702 met het borstbeeld van Koningin Anna zonder eenige draperie (zie blz. 150 noot 1) is hier natuurlijk niet bij vermeld.
1703	1. 5. 7. 9. 11. 13. 18. 27. 30—33.	
1704	6? 13. 18. 30—32.	
1705	1. 5. 7. 9. 13. 18. 27. 30—33.	
1706	1. 2. 5. 9. 13. 30—33.	
1707	5. 6. 8. 9. 10. 12. 13. 15. 16. 18. 20. 22. 23. 27—32	
1708	6. 8. 10. 12. 14 16. 19. 20. 23—25. 28—33.	
1709	2. 4. 8. 15. 20. 26. 30—33.	
1710	6. 8. 15. 20. 21. 28. 30—33.	
1711	3. 4. 6. 8. 20. 21. 28.	
1712	6. 8. 15. 21.	
1713	3. 4. 6. 8. 15. 21. 30—33. 40—42. 45.	
1714	3. 4. 6. 8. 15. 21. 43. 44.	
	ONDER GEORGE I.	
1714	48.	
1715	49. 56. 57.	
1716	46. 50. 55. 57. 63.	
1717	46. 47. 50. 52. 56. 57. 59—62. 64. 65.	
1718	50. 52. 54. 55. 57. 63. 64. 65?	
1719	50. 52. 57. 64. 65.	
1720	46. 47. 50. 55—57. 59. 63—65.	
1721	50. 57. 60. 62. 64.	
1722	50. 52. 57. 64.	
1723	50. 51. 55—64.	
1724	51. 58. 64.	
1725	51. 53. 58. 63.	
1726	46. 47. 51. 53. 55. 58. 59. 62. 63.	
1727	51. 53. 58. 60—63.	
	ONDER GEORGE II.	
1727	68. 72.	
1728	69. 72. 73.	
1729	66. 68. 69. 72. 74—78.	
1730	69. 78. 79.	
1731	66. 68. 69. 71—79.	
1732	68—79.	
1733	68. 78. 79.	
1734	68—73. 78. 79.	
1735	67. 68. 70—79.	
1736	68. 73. 78. 79.	
1737	68. 69. 72. 74—79.	
1738	66. 69. 78.	
1739	67. 69—79.	
1740	74—76.	
1741	66. 70—73. 77.	

De na CROCKER'S dood nog op denzelfden stempel geslagen munten zijn op voorstaande tabel buiten beschouwing gelaten; zij komen voor onder No. 74—77 van onze lijst en dragen wat aangaat de Groats en 3-Pences de jaartallen 1743, 1746 en 1760; de Half-Groats 1743, 1746, 1759 en 1760 en de Pennies 1743, 1746, 1750 en 1752--1760.

NASCHRIFT.

Nadat bovenstaande beschrijving voltooid was, kwamen ons nog eenige bijzonderheden omtrent het leven van CROCKER voor, die wij de moeite waard achtten om hier te laten volgen.

Zij zijn ontleend aan de *Dictionary of National Biography Vol. XIII blz.* 121-123, een zeer schoon, thans nog niet voltooid werk; zij luiden aldus:

„Bij den dood van den vorigen hoofdgraveur (HARRIS) waren er vijf candidaten voor zijne betrekking aan de Munt. De muntmeesters rapporteerden aan den Lord-Kanselier omtrent 4 van hen het volgende:

1. dat Mr ROSE „bekwaam voor deze betrekking scheen te zijn";

2. dat Kolonel PARSONS en Mr FOWLER „zelf niet konden graveeren" (!) en dus voor den dienst aan de Munt niet geschikt waren;

3. dat CROCKER echter een zeer bekwaam kunstenaar was."

Naar aanleiding van dit rapport werd CROCKER dan ook 7 April 1705 tot Hoofdgraveur aangesteld.

De schrijver in de *Nat. Biography* getuigt omtrent CROCKER hetzelfde als wij deden, nl. dat hij een bekwaam artist was, wiens werk schoon uitgevoerd en van een kunstvolle teekening was.

Hij deelt verder nog mede dat CROCKER groot financiëel belang had bij de verkoop van de door hem gesneden penningen; gelijk blijkt uit een rapport van de muntmeesters aan den Lord-Grootschatbewaarder (Minister van Financiën, tegenw. titel „First Lord of the Treasury"), waarin zij zeiden de meening te zijn toegedaan, dat goed graveerwerk de meeste zekerheid gaf voor de veiligheid van de gangbare munt (tegen

het namaken) en dat een goede gravure het best verkregen werd door het graveeren der stempels van gedenkpenningen.

De graveur van de munt moest daarom de vrijheid hebben om te maken en te verkoopen:

1. zulke penningen van fijn goud en zilver, die niet in verband stonden met staatsbedieningen;
2. zulke die dienen moesten om door H. M. te worden uitgereikt voor bewezen diensten, en
3. die, welker voorstellingen en opschriften historische feiten vereeuwigden."

Zie: (*Treasury Papers* — *Report*, *dated* 20 *June* 1706 — *Read* 10 *Aug.* 1706 — „*Agreed*".*)

Exemplaren van de penningen voor bewezen diensten zal hij natuurlijk niet anders dan aan bevoegden hebben mogen verkoopen; terwijl, gelijk wij reeds in het levensbericht in het 1e artikel mededeelden, hem het maken van penningen voor particulieren verboden was.

Behalve de vroeger door ons vermelde werken vindt men nog meer of minder belangrijke

*) Treasury Papers — Rapport gedateerd 20 Juni 1706 — Gelezen 19 Aug. 1706 — „Toegestaan".

aanteekeningen omtrent CROCKER en zijn werken, in:

Num. Chronicle XV 1853 fol. 17; BOLZENTHAL, *Skizzen zur Kunstgeschichte der modernen Medaillen-Arbeit* pag. 264; WALPOLE, *Anecdotes of Painting* (ed. WORNEM) II 642); HENFREY'S *Guide to English Coins* (ed. KEARY) pag. 98 en 257.

Haarlem, Sept. 1895.

A. J. C. VAN GEMUND.

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt.

Revue belge de numismatique.

51ᵉ année (1895), IIIᵉ Livraison.

Une monnaie d'Alaeddîn Qeïkobad III, associé au nom du grand Ilkhan, par J. GHALIB EDHEM.

Denier de Hugues, comte de Rouergue (1008-1054), par ANATOLE de BARTHÉLEMY.

Histoire numismatique du Barrois (sixième article), par L. MAXE-WERLY.

Plaque de Charles IV, comte de Luxembourg, frappé à Marche, et deux autres monnaies de ce prince, par le VTE BAUDOUIN DE JONGHE.

L'oeuvre du médailleur NICOLAS BRIOT en ce qui concerne les jetons (suite), par J. ROUYER.

Pièces rares ou inédites et trouvaille de Niel-sur-Rupel, par G. CUMONT.

Ajusteurs jurés de l'ancienne principauté de Liége, par le Dr. J. SIMONIS.

Les dernières quinze années de Théodore van Berckel (fin), par le CHEV. VON ERNST.

Annuaire de la Société française.

Livraison mars-avril 1895:

I. Notes sur les tétradrachmes d'Alexandre III le Grand, que l'on trouve en Égypte, par M. E. D. J. DUTILH.

II. Jeton d'argent inédit frappé en commémoration de l'inauguration du roi PHILIPPE V en qualité de comte de Namur (1702) par M. ALPHONSE DE WITTE.

III. Le sceau de la corporation des monnayeurs de Figeac; le sceau du collège des monnayeurs d'Angers: un cachet de monnayeurs de Paris, par M. PAUL BORDEAUX.

IV. Description générale des monnaies du type chinonais, par M. le baron R. DE PONTON D'AMÉCOURT.

V. La monnaie d'Embrun (1406-1417), par M. ROGER VALLENTIN.

VI. Chronique.

Livraison mai-juin 1895:

I. Le sceau de la corporation des monnayeurs de Figeac; le sceau du collège des monnayeurs d'Angers; un cachet de monnayeurs de Paris, par M. PAUL BORDEAUX (Suite).

II. Seconde lettre à M. Lenormant sur les monnaies égyptiennes, par M. E. REVILLOUT. (Suite).

III. Description générale des monnaies au type chinonais, par M. le baron R. DE PONTON D'AMÉCOURT (A suivre.)

IV. Jeton de Ch. de Stainville, seigneur de Pouilly, par M. J. Florange.

V. La monnaie d'Embrun (1406-1417), par M. ROGER VALLENTIN. (Suite).

Rivista Italiana.

Anno VIII fascicolo II.

GNECCHI FRANCESCO. Appunti di Numismatica Romana XXXIV. Medaglione d'oro di Teodorico Re (con una Tav.)

RUGGERO GIUSEPPE. Annotazioni numismatiche genovesi: XXV. Di una moneta inedita del 1663 e del cambiamento di tipo nel 1637 (Fig.) - XXVI. Diritto e rovescio nel tipo della Vergine. — XXVII. Sull' antichità del genovino d'oro.

LISINI A. Nuove osservazioni su la zecca di Castiglione del Lago. — Di una nuova zecca dei Conti Aldobrandeschi (Fig.)

DI PALMA FRANCESCO. Una moneta inedita di Campobasso (Fig.)

MORSOLIN BERNARDO. Una medaglia satirica del secolo XVI.

MOTTA EMILIO. Documenti Visconteo-Sforzeschi per la storia della zecca di Milano. Parte IV. Periodo Sforzesco (Continuazione).

VERGADERINGEN

VAN HET

Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde

in 1894.

(Uittreksels uit de Notulen).

Bestuursvergadering 24 Mei.

.....Worden benoemd tot buitenlandsche leden de heeren: W. O. GALLOIS, lid van den Raad van Nederlandsch Indië, te Batavia, op voorstel van de heeren VAN DER CHIJS en ROEST; P. H. BORDEAUX te Neuilly op voorstel van mejuffrouw DE MAN en den heer ROEST; en JOHN EVANS te Hemel Hempstead (Engeland) op voorstel van de heeren BESIER en BATTAERD.

.... De bestuursvergaderingen zullen in 't vervolg gehouden worden op vaste data — en wel den 3en Donderdag van Mei en den 2en Donderdag van October.

.... Naar aanleiding van eene missive van den heer A. HOLLESTELLE te Tholen, waarbij wordt medegedeeld dat de kopij voor eene 2de uitgave van het in 1892 verschenen werk „Het Schild en de daarmede in verband staande ponden-stelsels" gereed is en het Genootschap verzocht wordt de inhoud aan hetzelfs oordeel te mogen onderwerpen — wordt besloten eene Commissie te vormen om aan de wenschen van den schrijver te gemoet te komen.

... Op de jaarlijksche algemeene vergaderingen zal voor de pers eene afzonderlijke tafel worden beschikbaar gesteld.

JOH W. STEPHANIK, *Secretaris.*

TH. M. ROEST, *Voorzitter.*

Bestuursvergadering 17 Juni.

Wordt benoemd tot buitenlandsch lid de heer PAUL CH. STROEHLIN, voorzitter van 't Numismatisch Genootschap te Genève die door 's Lands Regeering belast is met eene beschrijving der munten van Zwitserland en verschillende posten bekleedt, die hem als wetenschappelijk man kenmerken.

In zake de Commissie-HOLLESTELLE zijn verschillende brieven ingekomen van leden, waarbij deze verklaren geene zitting te kunnen nemen in deze commissie van beoordeeling — het Bestuur wenscht dus de kopij niet te ontvangen.

JOH. W. STEPHANIK, *Secretaris.*

TH. M. ROEST, *Voorzitter.*

3e jaarlijksche algemeene vergadering, 17 Juni Muntgebouw, Amsterdam.

Tegenwoordig zijn de heeren ROEST, BESIER, CORBELIJN BATTAERD, STEPHANIK, VAN DIJK VAN MATENESSE, Jhr. DE GREZ, Jhr. SNOECK, VAN EEGHEN, BOM, BRUYNESTEYN, VAN DEN BRANDELER, KUIPERS, Mr. DEKETH, Jhr. SPEELMAN, Burggraaf DE JONGHE en DE WITTE.

Afwezig met kennisgeving zijn de heeren TER GOUW, Mr. ENSCHEDÉ, ZWIERZINA, ABELEVEN, LANSCHOT, Mr. FEITH, VAN GEMUND, MEIJER, Mejuffrouw DE MAN, de heeren GERADTS, DU CROCQ, RUIJS DE PEREZ, CUMONT, Jhr. VAN EERSEL, Dr. NAVEAU en VANDEN BROECK.

De voorzitter heet de aanwezigen hartelijk welkom en zegt hun dank voor hunne talrijke opkomst; hij betreurt het zeer te moeten wijzen op de ledige plaatsen, die de heeren LOOIJEN en DUMOULIN, beiden ijverige beoefenaars der numismatiek, hebben achtergelaten en op 't

verlies dat ons zoo kort geleden weêr trof, toen de heer SMITS VAN NIEUWERKERK aan 't Genootschap ontviel.

Overgaande tot de agenda worden benoemd:

Tot eerelid: de heer Burggraaf B. DE JONGHE, voorzitter van 't Belgisch Genootschap voor Munt- en Penningkunde — nog niet ter vergadering aanwezig;

tot gewoon lid: de heeren: Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ te 's Gravenhage, H. G. DU CROCQ te Amsterdam, Mr. G. N. DE STOPPELAAR te Middelburg en A. J. C. VAN GEMUND te Haarlem;

tot buitengewoon lid: de heeren Jhr. P. L. VAN MEEUWEN te Leiden, A. TH. HARTKAMP te Amsterdam, E. PH. ERFMANN te Rotterdam, W. J. FREDZESS te 's-Gravenhage, Jhr. H. E. RAM, en Mr. F. A. J. VAN LANSCHOT, beiden te 's-Hertogenbosch.

Dank zij de ontvangst van een geschenk, groot *f* 100.—, bedroegen de ontvangsten in 1893 *f* 780.84, de uitgaven *f* 761.61, zoodat er een batig saldo van *f* 18.93 in kas blijft.

De Secretaris leest 't jaarverslag, dat tot geene opmerkingen aanleiding geeft.

Burggraaf B. DE JONGHE, die inmiddels ter vergadering is gekomen, wordt door den Voorzitter welkom geheeten met de mededeeling dat

de vergadering op voorstel van het Bestuur hem zooeven tot eerelid benoemd heeft.

De benoemde bedankt in de meest heusche woorden voor de hem ten deel gevallen onderscheiding, die hij volgaarne aanneemt en betuigt ten hoogste te waardeeren.

Noch 't verslag van den Conservator, noch dat van de Commissie voor 't Tijdschrift, geeft aanleiding tot besprekingen.

Bij de benoeming van 2 leden van 't Bestuur verkrijgt de heer Mr. L. W. A. Besier 8, de heer H. G. du Crocq 8 en de heer van Dijk 1 stem, zoodat beide eerstgenoemden gekozen zijn. Tot 3e lid in de Commissie voor 't Tijdschrift wordt mejuffrouw M. de Man met algemeene stemmen aangewezen.

Voor 't Tijdschrift wordt een crediet van *f* 595.— toegestaan.

Goedgekeurd wordt op voorstel van 't Bestuur eene bijvoeging bij art. 4 Huish. Reglement, luidende:

„Ontstaat tusschentijds eene vacature, dan „is het Bestuur bevoegd daarin tijdelijk te voorzien."

Als plaats van bijeenkomst voor de Jaarlijksche Vergadering in 1895 wordt Middelburg aangewezen.

Niets meer aan de orde zijnde, leest de heer Burggraaf B. de Jonghe, een belangrijk opstel

over „Deux monnaies de Philippe II, frappées à Bois-le-Duc en 1581”.

De heer ALPHONSE DE WITTE brengt zijn hartelijken dank uit voor de eer aan de Belgische zustervereeniging bewezen, door 't benoemen van haren President tot eerelid. Als eenig aanwezige Belg, vertrouwt hij de tolk te zijn van zijne Belgische medeleden. Spreker doet daarna mededeelingen omtrent de „mites d'Utrecht frappées sous CHARLES — QUINT à Anvers 1537-39 — welke hij met een tweetal clichés voor 't Tijdschrift afstaat.

Voor de verzamelingen biedt de heer Mr. DEKETH verschillende Nederlandsche munten aan, waaronder proefafslagen met 't borstbeeld van Koningin WILHELMINA, welke door den Voorzitter onder dankbetuiging worden aanvaard.

Na de rondvraag sluit de Voorzitter de vergadering.

JOH. W. STEPHANIK,
Secretaris.

TH. M. ROEST,
Voorzitter.

Bestuursvergadering 11 October.

De voorzitter zegt een woord van dank aan den heer DU CROCQ, die voor de verzamelingen eene eikenhouten munt- en penningkast liet vervaardigen en die aan 't Genootschap ten geschenke gaf.

Wordt besloten die candidaten, welke tweemaal op de jaarlijksche vergaderingen niet aangenomen zijn, van de candidatenlijst te schrappen, zoodat de candidaat in dit geval op nieuw voorgesteld moet worden.

Tot buitenlandsch lid wordt benoemd de heer Dr. phil KARL HAMANN te Hamburg, op voorstel van de heeren Dr. CALAND en ROEST.

Naar aanleiding van ontvangen opmerkingen zal het Bestuur in de a. s. Jaarlijksche Vergadering nog eens het vergaderen op Zondag ter sprake brengen en een voorstel zien uit te lokken, waarmede ook zij genoegen kunnen nemen, die voor volstrekte Zondagsrust ijveren.

JOH. W. STEPHANIK,
Secretaris.

TH. M. ROEST,
Voorzitter.

Jaarverslag 1894 van den Secretaris.

Het zal u zeker aangenaam zijn te vernemen dat ons Genootschap op het jaar 1894 mag terugzien, als op een tijdvak van bloei en vooruitgang.

Vormden wij op ultimo December 1893 een kring van 67 personen, deze kring werd in den loop van verleden jaar tot 77 uitgebreid, niettegenstaande wij het verlies te betreuren hebben van onzen vriend, den heer F. L. J. DUMOULIN te Maastricht († 1 Mei), lid-oprichter en van de heeren Jhr. GUSTAVE DE STUERS te Brussel († 6 Maart) en Dr. phil. KARL HAMANN te Hamburg († 22 Nov.)

Dit ledental is samengesteld uit:

1 eerelid — den heer Burggraaf B. DE JONGHE te Brussel, den 17en Juni bij acclamatie als zoodanig benoemd,
25 gewone leden,
21 buitengewone leden en
30 buitenlandsche leden — te zamen dus 77 leden.

Bestuur.

In de vergaderingen van 18 Juni en 24 September 1893 werden door U tot Bestuurderen aangewezen:

Voorzitter	de heer	TH. M. ROEST.
Vice-Voorzitter	„	Mr. L. W. A. BESIER.
Penningmeester	„	C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD.
Secretaris	„	JOH. W. STEPHANIK.
Conservator	„	H. G. DU CROCQ.

van welke de heer BESIER 17 Juni 1894 herkozen is, zoodat uw Bestuur thans nog uit diezelfde heeren bestaat.

Vergaderingen.

Behalve de jaarlijksche algemeene vergadering op 17 Juni, hadden er nog 3 bestuursvergaderingen plaats, van welke hierachter de uittreksels uit de notulen zullen volgen.

De rekening 1894 sluit met een bedrag in ontvangsten van *f* 825.49, in uitgaven van *f* 776.11, zoodat een batig saldo van *f* 49.38 overblijft.

Het Tijdschrift ondervond geene vertraging en vindt, dank zij 't aangroeien van 't aantal inteekenaars niet-leden eene ruimere verspreiding.

Evenals 't vorig jaar gewerd ons van H. M.

de Koningin-Weduwe Regentes eene betuiging van Hare hooge tevredenheid voor het aanbieden van den gebonden 2[en] jaargang van 't Tijdschrift. Op aanvrage van den schrijver, den heer A. HOLLESTELLE, te Tholen, heeft uw Bestuur getracht eene Commissie samen te stellen ten einde eene nieuwe en meer uitvoerige uitgave van het in 1892 verschenen werk „Het Schild en de daarmede in verband staande pondenstelsels" te beoordeelen en den schrijver op muntkundig gebied van advies te dienen Wij mochten er echter niet in slagen eene dusdanige Commissie te vormen.

Verdere maatregelen van orde, genomen in 't belang van 't Genootschap zult gij hierachter in de extracten der notulen vinden.

Ik eindig met een woord van dank aan mijne mede-bestuurderen voor hunne vriendschappelijke samenwerking.

Amsterdam,
9 Juni 1895.

JOH. W. STEPHANIK.

Inkomsten en Uitgaven van 't Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde
Genootschapsjaar 1894

Ontvangsten.			*Uitgaven.*		
Aan Saldo A. P.	*f* 18	93	Per Tijdschrift en verzending.	*f* 634	78
„ Contributiën	„ 532	86	„ Onkosten Penningmeester	„ 36	83
„ Tijdschrift:			„ „ Secretaris . . .	„ 23	50
Verkochte exemplaren.	„ 143	30	„ Saldo	„ 49	38
Meerdere overdrukken.	„ 49	40			
	f 744	49		*f* 744	49

Nagezien en goedgekeurd in de Jaarlijksche Vergadering van 14 Juni 1895, gehouden te Middelburg.

(was get.) H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.
„ „ G. N. DE STOPPELAAR.

Verslag van den Conservator.

Aangenaam is het mij, den Leden van ons Genootschap verslag te geven van al hetgeen aan de Bibliotheek en aan onze numismatische verzameling is toegevoegd. Gaarne had ik onze aanwinsten grooter gewenscht. De meeste werken zijn echter van zeer belangrijken aard, o. a. het werk van gebroeders F. en E. GNECCHI „Monete di Milano".

Onze numismatische verzameling werd met 94 stuks vermeerderd.

Dringend beveel ik de verzamelingen van het Genootschap in de belangstelling der Leden aan.

Juni 1895. *De Conservator*,
H. G. DU CROCQ.

Aanwinsten van de Bibliotheek.

Recherches numismatiques. Extr.

Poids de marchandises des anciennes provinces belgiques. Extr.

Médaille réligieuse de Notre-Dame de Bon-Secours à Bruxelles. Extr.

Notes sur quelques poids monétaires, intéressant les Pays-Bas. Extr.

Geschenk van den Heer A. DE WITTE.

Saggio di Bibliografia numismatica delle zecche Italiane. Milano 1889. 4°.

Moneta di Milano inedite. Milano 1894. 4°. Guida numismatica. 3a. Edizione.

Geschenk van de Heeren F. en E. GNECCHI.

Appunti di numismatica romana XXXII Estr.

Geschenk van den Heer F. GNECCHI.

Nog niet teruggevonden gouden leeuw van KAREL DEN STOUTE voor Gelderland. Overdr.

Muntvondst op de Zelhemsche heide. Overdr.

Geschenk van den Heer Th. M. ROEST.

De stempelsnijders van 's Rijks munt te Utrecht, in de laatste vijftig jaren. Overdr.

Geschenk van den Heer Mr. L. W. A. BESIER.

Trois médailles relatives au Miracle du très Saint Sang à Boxtel. Overdr.

Méreau des pompiers (brandspuitpenning) d'Eindhoven. Overdr.

Penning van de H. Moeder MARIA in den Eyck te Oirschot. Overdr.

Penninkje van de bedevaart naar ST. WILLIBRORD (Noord Brabant). Overdr.

Draagpenning van CORNELIS MARTINUS PELS, griffier van den Block van de Kerck- en Verwerstraat te 's Hertogenbosch. Overdr.

Geschenk van den Heer Jhr. M. A. SNOECK.

Vervolg op het handboek voor verzamelaars van Ned-Historiepenningen.

Geschenk van den Heer H. KUIPERS.

Les Manuscrits de l' Avignonais GAUCHER BLÉGIER. Extr.

Le Seigneuriage aux ateliers pontificaux de Sorgues, d' Avignon et de Carpentras. Extr.

Les monnaies de LOUIS Ier d' Anjou, frappées à Avignon. Extr.

Des produits de la charge des prévots généraux de la monnaie d' Avignon. Extr.

Les différents de la monnaie de Romans (1389—1556) Extr.

Les dernières monnaies, frappeés à Montélimar. Extr.

Bris officiel du sceau de la cour de l' officialité de Vienne, de la rive gauche de la Galaune, à la mort de l' Archevêque PIERRE PALMIER (1556). Extr.

Notes sur les différents des ateliers d' Aix, de Villefranche et d' Amiens, et sur les dernières monnaies posthumes de HENRI II. Extr.

Quelques douzaines aux croissants de HENRI II. Extr.

Geschenk van den Heer ROGER VALLENTIN.

Médaille commémorative de J. C. HEDLINGER.

Geschenk van den Heer MAURICE BARBEY.

On a small hoard of saxon sceattas, found near Cambridge. Repr.

Geschenk van Sir JOHN EVANS.

Recueil de documents concernant l' atelier monétaire de Luxembourg. Extr.

Geschenk van den Heer N. VAN WERVEKE.

Catalogi muntvondst. Amersfoort.

„ schilderijen.

Geschenk van den Heer A. BOM.

Verslag der commissie ter verzekering eener goede bewaring van gedenkstukken van geschiedenis en kunst te Nijmegen.

Geschenk van den Heer TH. H. A. J. ABELEVEN.

Sou d'or barbare, trouvé en Frise. Extr.

Vervalschtc raadspenningen van Zierikzee. Overdr.

Geschenk van Mejuffrouw M. DE MAN.

Door ruiling met ons tijdschrift.

Numismatische Zeitschrift. Wien.

Publications de la Section historique de l' Institut royal—G.—d. de Luxembourg.

Rivista italiana di numismatica.

Revue suisse de numismatique.

Revue belge „ „

Annuaire de la Société française.

Aanwinsten van de Numismatische Verzameling.

A Munten

Gelderland: 1694 Twee gulden, 1795 Gulden.

Holland: 1606 Tien stuiver.

Utrecht: 1762 Halve ducaton, (Bloemrand) 1763 Halve rijksdaalder.

Bat. Republiek: 1805 Rijksdaalder.

Koninkrijk- Holland: 1808 Vijftig stuiver.

Koninkrijk der Nederlanden: 1840 Rijksdaalder, 1875 Cent, (proefmunt) 1891, 1/2 Cent, 1892 Gulden, 1/4 Gulden, Cent, 1893 1/4 Gulden, 10 Cent.

Geschenk van den Heer Mr. P. DEKETH.

Gelderland:	——	Gerhard II. Denier.
„	1377/93	Willem I. Groot.
„	1377/93	„ „ „ van Roermond.
„	1402/23	Reinald IV. 1/2 Groot.
„	1423/73	Arnold. Dubbele groot.
„	1474	Karel de Stoute. Vuurijzer.
„	1492	Maximiliaan. „
„	1492/1538	Karel van Egmond. Rijder gulden.
„	1492/1538	Karel van Egmond, Dubbele stuiver.
„	1492/1538	Karel van Egmond. Snaphaan.
„	1543/1555	Karel V. Halve stuiver.
„	1543/1555	„ „ Hollantsche penninck.
„	1543/1555	„ „ Swarte corte.
„	1566	Philips II. 1/5 Philipsdaalder.
„	1569	„ „ Kruisrijksdaalder.
„		Myt.
„		Drie myt.
„	1587, 88, 91 Oorten, 1641 Dubbele stuiver, 1663 Ducaton, 1753, 58, 68, 83, 85, 88, 94 Duiten.	

Gelderland. (Steden) 1480 Zutfen. Witpenning of Albus.
" " Zutfen. Plak.
Utrecht. Otto van der Lippe. Denier.
" Otto van Holland. Denier
O. I. Compagnie. Gelderland. 1788. 1/2 Duit.
Geschenk van den Heer TH. M. ROEST.

Gelderland. z. j. Philips II. Stuiver, 1756 1/4 Ned. gulden. (H)., 1756 1/2 Duit. (Z)., 1757 1/2 versierde Duit. (Z)., 1759 1/4 Ned. gulden, 1785 Dubbele stuiver.
Gelderland. (Steden) 1685 Nijmegen. Dubbele stuiver
" " 1690 Zutfen, Acht en twintig (klop HOL).
" " 1590 Culemborg. Floris van Pallant. Duit of twee penningen.
Holland. 1296/1299 Jan I. Denier van Dordrecht.
" 1345/1359 Willem V. Zwarte tournois of groot met den leeuw.
" 1345/1359 Willem V. Botdrager.
" 1586 Leycesterdaalder, 1723 Duit, 1738 Stuiver 1739 Duit, 1749 1/2 Ned. Gulden. 1759 1/4 Ned. Gulden.
West-Friesland. 1601 Roosschelling, 1673 Stuiver (E), 1678 Scheepjesschelling. 1678 Dubbele stuiver, 1716 Scheepjesschelling □ 1738 Stuiver (goud), 1741 Duit (zilver).
Zeeland. 1750 Scheepjesschelling. (pdf.)
Bat.-Republiek. 1802 1/8 gulden.
Koninkrijk Holland. 1808 Rijksdaalder, 1809 1/2 gulden.

O. I. Compagnie. 1786 Utrecht. Drie gulden, 1786 Gelderland. Drie gulden.

Ned. Indië. 1826 Kwartje, 1839 Gulden.

W. I. Bezittingen. 1794 1/4 Gulden.

Geschenk van den Heer H. G. DU CROCQ.

B Gedenkpenningen

1866. Oprichting van den Nederlandschen weerbaarheidsbond. B. 54 mM.

Geschenk van den Heer H. G. DU CROCQ.

C Legpenningen

Dugniolle 2148, 2812, 3398, 3463, 3726, 3764, 4534, verv. v. Loon, No. 185.

Geschenk van den Heer H. G. DU CROCQ.

Dugniolle 3324 (Z.), 3325 (Z.), 3338, 4643.

Geschenk van den Heer A. J. C. VAN GEMUND.

Een notenhouten penningkast. 1.43 × 0.47 M.

Geschenk van den Heer H. G. DU CROCQ,

Verslag van de Commissie voor de Redactie van 't Tijdschrift.

Indachtig dat verscheidenheid behaagt, trachtten wij in Jaargang 1894 zooveel mogelijk afwisselingen te brengen in 't onderwerp der artikelen.

Munten.

Wij plaatsten belangrijke brieven over de frankische trientes met 't opschrift TRIECTVM, welke zijdelings tot opmerkingen omtrent de toepassing van Archimedes' wet voor de bepaling van 't gehalte aanleiding gaven. Verder: eene ordonnantie van Karel den Stoute in dato 18 Nov. 1473, waarin het slaan van tot dusver onbekende Gouden Leeuwen voor Gelderland gelast wordt — eene beschrijving van de 's-Hertogenbossche 1/2 gouden reaal en 't 1/2 negenmanneke van 1581 — over Uytersche mijten in 1537 te Antwerpen geslagen en aan-

merkingen over de foutieve spelling KONINGRYK met Y op onze tegenwoordige geldstukken. Hiertusschen mochten wij vlechten: beschrijvingen der muntvondsten van Bunschoten, van de Zelhemsche Heide, die ons de tot dusver onbekende 1/2 albussen van Zutfen, groot en 1/2 groot van Arnhem en Schelling 1487 van Leeuwarden deed kennen — en van de noordnederlandsche munten in de rue Léopold te Brussel gevonden.

Penningen.

Deze rubriek was vertegenwoordigd door beschouwingen en vragen over de Rotterdamsche vroedschapspenningen van 1705 — door beschrijvingen van den draagpenning van griffier PELS te 's-Hertogenbosch (1738) — van de vervalschte 16e eeuwsche raadspenningen van Zierikzee — door een overzicht van 't 's-Hertogenbossche blikwerkersgild en van hunne tot dusver onbekende gildepenningen en aanteekeningen omtrent den officierspenning van Bergen-op-Zoom (1623). Wij plaatsten hierbij de Bossche acte van admissie om te bedelen (1775), eene beschrijving van den brandspuitpenning van Eindhoven en een 4-tal artikelen over de penningen der in Noord-Brabant talrijke bedevaartsoorden, nl. van 't mirakel van 't H. Bloed te Boxtel, van 't H. Bloed te Boksmeer, van de H. Maria in den Eijck te

Oirschot en van de grot van de H. Maria te Sint-Willibrord. Omtrent de stempelsnijders bevatte de Jaargang uitvoerige levensberichten van J. Ph. Menger en Johann Crocker, met de beschrijvingen van al hunne voortbrengselen op numismatisch gebied.

Zeer veel dank zijn wij verschuldigd aan hen, die zich wilden belasten met levensberichten omtrent onze afgestorven medeleden, de heeren J. A. Smits van Nieuwerkerk te Dordrecht, Jhr. Gustave de Stuers te Brussel en F. L. J. Dumoulin te Maastricht.

Onze Jaargang liep uit tot 17 vel à 16 blz. Wel is waar overschreden wij hierdoor de ons gestelde grenzen van 12 vel — doch wij oordeelden dat 't Tijdschrift, als voornaamste band, die onze leden vereenigt, niet ter wille van een klein pecuniair verschil schade mocht lijden.

De platen, die wij ten getale van 5 aan onze medeleden mochten aanbieden, werden door den kundigen Leidschen graveur P. W. M. Trap vervaardigd, terwijl de firma G. Theod. Bom en Zoon weder welwillend als uitgeefster en verspreidster optrad.

De Commissie voor de Redactie
van 't Tijdschrift,
Th. M. Roest.
Marie de Man.
Joh. W. Stephanik.

LEDENLIJST

EERE-LEDEN

Namen.	Dagteekening der benoeming
VICOMTE B. DE JONGHE, rue du Trône 60, Brussel.	17 Juni 1894.

GEWONE LEDEN

C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD, Notenboomstraat 87, Groenloo. Lid-Oprichter.	
ADRIAAN BOM, Keizersgracht 149, Amsterdam, Lid-Oprichter.	
P. J. VAN DIJK VAN MATENESSE, Schiedam, Lid-Oprichter.	
Jhr. Mr. J. M. H. J. DE GREZ, Hinthamereinde, 's Hertogenbosch, Lid-Oprichter.	
TH. M. ROEST, Conservator van het Munt- en Penningkabinet van Teyler's Genootschap te Haarlem — Rapenburg 31, Leiden, Lid-Oprichter.	
Jhr. M. A. SNOECK, Kamerheer in b. d. van H. M. de Koningin, Bestuurder van 't Prov. Genootschap van K. en W. in Noord-Brabant, Hintham. Lid-Oprichter.	
JOH. W. STEPHANIK, Conservator van 't Munt- en Penningkabinet van 't Kon. Oudh. Genootschap te Amsterdam, Heerengracht 231. Lid-Oprichter.	
Mr. L. W. A. BESIER, Lid van het Munt-college, Maliesingel 20, Utrecht.	12 Juni 1892.
J. GERADTS, Kasteel Aerwinkel, Posterholt (Limburg).	—
Mr. A. J. ENSCHEDÉ, Gemeente-Archivaris, Zijlstraat, Haarlem.	—

O. G. H. HELDRING, Kapitein der Infanterie, Langestraat 30, Amersfoort.	12 Juni 1892.
CHR. J. VAN EEGHEN, Burgemeester, Putten (Veluwe).	—
TH. H. A. J. ABELEVEN, Van Welderenstraat 54, Nijmegen.	—
C. W. BRUINVIS, Oudegracht 184, Alkmaar.	—
J. H. W. UNGER, Gemeente-Archivaris, Kruiskade, Rotterdam.	—
Mejuffrouw MARIE DE MAN, Conservatrice van 't Munt- en Penningkabinet van 't Zeeuwsch-Genootschap der W., St. Pieterstraat, Middelburg.	—
Jhr. C. M. C. A. VAN SYPESTEYN, Lange-Voorhout 46, 's Gravenhage.	—
Dr. W. CALAND, Conrector, Nieuwe-Binnensingel 46, Breda.	18 Juni 1893.
Jhr. Mr. G. J. TH. BEELAERTS VAN BLOKLAND, Lid 2e Kamer St. G., Koninginnegracht 62, 's-Gravenhage.	—
Mr. W. R. VEDER, Gemeente-Archivaris, Waaggebouw, Nieuwmarkt, Amsterdam.	—
Mr. J. A. FEITH, Rijks-Archivaris, Martiniplein 181, Groningen.	—
A. J. C. VAN GEMUND, Architekt, Kleine Houtstraat 48, Haarlem.	17 Juni 1894.
Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Direkteur van het Koninklijk Munt- en Penningkabinet, Javastraat 70c, 's-Gravenhage.	—
Mr. G. N. DE STOPPELAAR, Conservator van de oudh. verzameling op het raadhuis, Langedelft 22/23, Middelburg.	—
H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam.	—
L. C. VAN DEN BRANDELER, Kapitein van den Generalen Staf, Sweelinckstr. 34, 's-Gravenhage.	16 Juni 1895.
W. L. FREDZESS. Zoutmansstraat 79, 's-Gravenhage.	—
Mr. W. J. ROIJAARDS VAN DEN HAM, Utrecht.	—
W. K. F. ZWIERZINA, Ontvanger der Registratie en Domeinen, Oss.	—

BUITENGEWONE LEDEN

W. J. FORTUIJN DROOGLEEVER, Oud-Notaris, Gouda.	12 Juni 1892.
Dr. L. P. H. SCHOLS, Maastricht.	—
J. A. ORT, Kolonel, Zwolschestraat 13, Deventer.	—
D. C. MEIJER Jr., Vondelstraat 51, Amsterdam	—
W. M. VAN LANSCHOT, Kruisstraat, 's-Hertogenbosch.	18 Juni 1893.
B. J. A. BRUYNESTEYN, Leidschegracht 83, Amsterdam.	—
H. KUIPERS, Wilhelminastraat 46, Haarlem.	—
J. E. TER GOUW, Krakebeen 38, Hilversum.	—
Mr. P. DEKETH, Piet-Heinstraat 3, 's-Gravenhage.	—
Jhr. H. M. SPEELMAN, Schotersingel 11, Haarlem.	—
Dr. L. J. A. BRAAKENBURG, Leiden.	—
A. C. M. VAN ETTEN. Ingenieur, Damrak 13, Amsterdam.	—
F. H. BARON VAN VERSCHUUR, Willemsplein 12, Arnhem.	—
Jhr. P. L. VAN MEEUWEN, Jur. cand. Leiden.	17 Juni 1894
Jhr. H. E. RAM, Ingenieur, 's-Hertogenbosch.	—
E. PH. ERFMANN, Binnenweg 112, Rotterdam.	—
Mr. F. A. J. VAN LANSCHOT, Huize Zegenwerp, St Michiels-Gestel.	—
A. TH. HARTKAMP, Marnixkade 9, Amsterdam.	—
Jhr. Mr. W. C. G. VAN EIJSINGA, Leeuwarden.	16 Juni 1895.
JAN HORDIJK JACzn, Dordrecht.	—
J. PH. M. MENGER, Utrecht.	—
AUG. SASSEN, Archivaris, Helmond.	—
Jhr. M. W. SNOECK, Leiden.	—
Mr. W. A. BARON VAN VERSCHUER, 's-Gravenhage.	—

BUITENLANDSCHE LEDEN

E. VANDEN BROECK, rue du Commerce 50, Bruxelles.	12 Juni 1892.
ALPH. DE WITTE, Ingénieur, rue du Trône 49, Ixelles.	—
CAV. ERCOLE GNECCHI, via Gesù 8, Milano.	—

LE COMTE TH. DE LIMBURG-STIRUM, rue Haute Porte 56, Gand.	12 Juni 1892.
G. CUMONT, Avocat à la cour d'appel, rue de l'Aqueduc 19, Bruxelles.	—
LE BARON FÉLIX BETHUNE, Chanoine et prélat de Sa Sainteté, rue d' Argent 43, Bruges.	—
CAV. FCO. GNECCHI, via Filodrammatici 10, Milano.	—
Mr. J. A. VAN DER CHIJS, Lands-Archivaris, Batavia.	—
CAMILLE PICQUÉ, Conservateur du Cabinet numismatique à la Bibliothèque royale, rue Dupont 70, Schaerbeek.	— 9 Aug. 1892.
V. DE MUNTER, Agent de la Banque nationale, rue Haute 30, Audenarde.	—
AMEDÉE DE ROISSART, Conseiller de la cour d'appel de Bruxelles, avenue de la Couronne 12, Ixelles.	—
MAURICE PROU, Attaché au cabinet des médailles de la Bibliothéque nationale, rue des Martyrs 41, Paris.	—
F. LÉON NAVEAU, Docteur en droit. Chateau de Bommershoven, Tongres.	—
Dr. HANS RIGGAUER, Conservator des k. Münzkabinets, München.	—
ARTHUR ENGEL, rue de la Tour 40, Paris-Passy.	—
LE BARON JEAN BETHUNE, Oost-Roosbeke.	—
CHARLES VAN SCHOOR, Procureur général près la cour d'appel de Bruxelles, avenue Louise 93, Brux.	—
P. I. B. RUIJS DE PEREZ, rue Joseph II 26, Bruxelles.	18 Juni 1893.
LE CHEV. FRED. MAYER VAN DEN BERGH, rue de l'Hôpital 21, Anvers.	—
ROGER VALLENTIN, Officier d'Académie; Receveur des Domaines, St. Péray (Ardèche).	8 Sept. 1893.
MAURICE BARBEY, Château de Valleyres, Valleyres.	—
LE CHEV. L. C. M. VAN EERSEL, Major d'Etat-major, Chef d'Etat-major de la 2ieme Dn. de Cavie., Quai des Moines 9, Gand.	—
GEORGE C. ADAMS, Box 171, Oneonta (New-York).	—

H. C. DOUWES DEKKER, Controleur 2e klasse b/h. binnenlandsch bestuur, Padang Oelak Tanding.	8 Sept. 1893.
ROBERT A. C. THIRKELL, Collins-street, Tattersall's Club, Hobart, Tasmania.	24 Sept. 1893.
P. H. BORDEAUX. Avocat, rue Charles Lafitte 97, Neuilly sur Seine	24 Mei 1894.
JOHN EVANS, Nash Mills, Hemel Hempstead, London.	—
W. O. GALLOIS, Vice-President van den Raad van Ned.-Indië, Batavia.	—
PAUL CH. STROEHLIN, Président de la Société Suisse de Numismatique, rue de la Cité 20, Genève.	17 Juni 1894.
A. VISART DE BOCARMÉ, rue des Aiguilles 18, Bruges.	5 Juli 1894.
Dr. PHIL. KARL HAMANN, Heerenstrasse 4, Hamburg. (overl. 22 Nov. 1894).	11 Oct. 1894.

ERRATA.

Jaargang VI 1894:

Blz. 103 7e regel van boven staat: als N°. 42, lees: N°. 43.

In dezen Jaargang:

Blz.	18	4e	regel van boven staat:	schyn, lees: schijn.
„	18	12e	„ „ „ „	VAN E, „ VAN D
„	68	3e	„ „ „ „	la ville, „ celle.
„	72	2e	„ „ „ „	n'approchant, lees: n'approchent.
„	73	13e	„ „ „ „	poinçons, lees: coins.
„	73	6e	„ „ onderen „	et dont le dessin suit,

Voeg hierbij:

La pièce porte en trois lignes les mots: „CHRIS—SEVL • EST—TOVT" dans un grénetis; légende. en lettres microscopiques: „. . . . . . . RELIGIE VSEMEN". — Ce méreau est sans doute du même temps que le suivant, dont voici le dessin:

„	76	9e	„ van boven staat:	e. a. possède, lees: possède e. a.
„	78	12e	„ „ „ „	poinçon, lees: coin [2])
„	78	3e	„ „ onderen „	poinçon, „ coin.

Blz. 79	10e regel van boven staat:	Fontainiers,	lees: Fontainistes.
„ 92	13e „ „ onderen „	Siècle,	lees: Siècle.
„ 156	3e „ „ „ „	31d	„ 39d
„ 185	laatste regel, „	1491,	„ 1391.
„ 215	6e regel van boven „	HUYGEN,	lees: HUYGHEN.
„ 216	13e „ „ „ „	ADAMS,	„ ADAMSZ.
„ 217	8e „ „ onderen „	MERTENSSN,	lees: MERTENSEN.
„ 221	5e „ „ „ „	Chantraini,	„ Chantraine.
„ 240	10e regel van boven „	varieteit.	„ variëteit.
„ 245	9e „ „ „ „	Billonnoir, enz.,	lees: Billon noir inédit frappé á Vilvorde par JEAN III, duc de BRABANT (1312—1355), par M. G. CUMONT. Histoire numismatique du Barrois (cinquième article), par M. L. MAXE-WERLY.

INHOUD.

VERWIJZING DER PLATEN.

1.

OR

2.

OR

3.

Æ

4.

Æ

Het **TIJDSCHRIFT** zal ieder jaar in vier afleveringen uitgegeven worden. Deze afleveringen verschijnen in Januari, April, Juli en October en worden vrachtvrij per post verzonden.

Alle leden van het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde ontvangen het Tijdschrift kosteloos; voor niet-leden bedraagt de **inteekenprijs** *f* 5.25 per jaar.

De **inteekening** heeft plaats bij de uitgevers of bij een der leden van de Commissie van Redactie — over den inteekenprijs wordt door den Penningmeester van het Genootschap per postkwitantie beschikt.

Alle voor het Tijdschrift bestemde artikelen moeten vrachtvrij aan een der leden van de **Commissie van Redactie** gezonden worden.

Deze Commissie bestaat uit de heeren:

TH. M. ROEST,	Rapenburg 31,	*Leiden.*
JOH. W. STEPHANIK,	Heerengracht 231,	*Amsterdam.*
Mej. MARIE DE MAN,	St. Pieterstraat,	*Middelburg.*

De Commissie van Redactie heeft het recht artikelen te weigeren; zij laat de schrijvers volkomen vrij in de behandeling der onderwerpen, maar neemt ook daardoor hoegenaamd geene verantwoordelijkheid voor den inhoud op zich.

De voor de artikelen te bezigen talen zijn Nederlandsch, Fransch, Duitsch of Engelsch.

Den schrijvers wordt, op aanvraag, een **vijftigtal overdrukken** in onbedrukten omslag, van hunne in het Tijdschrift opgenomen artikelen kosteloos toegezonden.

Voor omslag met titel, zwaarder papier of een grooter aantal exemplaren gelieven zij zich rechtstreeks tot de Uitgevers te wenden, die hun de daardoor veroorzaakte kosten in rekening brengen.

Alle bijdragen voor de Bibliotheek en voor de numismatische Verzamelingen gelieve men rechtstreeks aan den Conservator te zenden.

Bestuur van het Genootschap 1895.

Voorzitter, TH. M. ROEST, Rapenburg 31, Leiden.
Vice-Voorzitter, Mr. L. W. A. BESIER, Maliesingel 20, Utrecht.
Penningmeester, C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD, Groenloo.
Secretaris, JOH. W. STEPHANIK, Heerengracht 231, Amsterdam.
Conservator, H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam

TIJDSCHRIFT

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt"

TE

AMSTERDAM

4e Jaargang

AMSTERDAM
G. THEOD. BOM EN ZOON
1896

Particulier papieren geld in Nederlandsch-Indië.

Papieren geld circuleert in Nederlandsch-Indië, althans te Batavia, sedert Juli of Augustus 1752, nadat op den 2den Juni van dat jaar aan de Bataviasche Bank-courant van Regeeringswege was toegestaan uit te geven bankbrieven ter waarde van 100, 500 en 1000 rijksdaalders, een half jaar later vermeerderd met gezegelde bankbrieven van 2000 tot 10.000 rijksdaalders en van ongezegelde ad 5 rijksdaalders en daar beneden. *)

Niet één exemplaar dezer bankbrieven heeft, voor zooverre bekend, aan den tand des tijds weerstand geboden.

De Indische Regeering zelve, door gebrek

*) *N. I. Plakaatboek*, *VI*, 225—311. Zie ook deel V, bl. 559, waar sprake is van eene vier jaren oudere poging om door middel van 200, voor de circulatie bestemde, rentegevende obligatiën aan toonder, ieder 1000 rijksdaalders groot, te voorzien in geldgebrek.

aan klinkende munt in hare kassen gedwongen, ging eerst in 1782 noode over tot de uitgifte van papieren geld ter waarde van 25, 50, 100, 200, 300, 400, 500 en 1000 rijksdaalders, welk papieren geld den naam van credietbrieven of papieren van crediet kreeg. *)

Hoogst bescheiden was die eerste stap op een weg, welke aan Indië zooveel leed zoude bezorgen.

Het bedrag toch dezer uitgifte werd tot niet meer dan 150.000 rijksdaalders beperkt; het papier der Crediet-brieven was gewoon Hollandsch schrijfpapier; de druk niet beter dan die, welken ieder boekdrukker kan leveren; drie handteekeningen van leden van den Raad van Indië moesten dit onbeholpen product sanctioneren.

Maar de Indische Regeering kon in 1782 gemakkelijk tot den aanmaak en tot de uit-

---

*) *N. I. Plakaatboek*, *X*, 632, *vlg.* „In byzondere aanmerking genomen weezende,” leest men daar, „of ten dien eynde [t. w. de voorziening in kas-middelen] onder andere meede niet van nut en dienst zoude konnen zyn het introduceeren en gangbare verklaren van brieven van credit, dog de dispositie daar op telkens in surchéance gehouden zynde, in hoope, dat de reets beraamde en in het werk gestelde maatregelen aan de verwagting beantwoorden en dat, zo daar door, als door den aanbreng van geld uit Nederland, de gevreesde ongelegentheeden, waarin men, zonder het inslaan en emploieeren van buitengewone wegen en middelen, ongetwyffeld eerlange zal geraaken, binnen korten cesseeren zouden; en dat gewigtig object thans nader in aandagtige overweeging en nogmaals resumtie genomen wordende van eenige, over dit onderwerp handelende papieren, zo is” enz.

gifte van papieren geld besluiten, minder gemakkelijk viel 't haar zulks aan den man te brengen. Want aanvankelijk wilde het Indische, meer bepaald het Bataviasche publiek van dit geld niets weten, — volgens den kassier der Regeering omdat de coupures op te hooge sommen waren gesteld. Zij haastte zich dan ook in Februari 1783 stukken van 5, 10, 15 en 20 rijksdaalders en een jaar later van 2, 3 en 4 rijksdaalders te doen vervaardigen. 1)

Al ras moest de Indische Regeering ondervinden, dat haar gebrekkig, uiterst primitief, papieren geld voor vervalsching niet veilig was. Herhaaldelijk zag zij zich dientengevolge genoodzaakt hare „goede en beminde onderdanen" te waarschuwen tegen vervalschte, eerlang ook voor absoluut valsche stukken en in December 1785 was zij verplicht al haar tot dat tijdstip uitgegeven papieren geld in te wisselen tegen nieuwe stukken, welke, als beteren waarborg tegen namaak, niet drie, maar zes handteekeningen vertoonden. 2) Doch ook dit tamelijk zwakke middel hielp niet. Een nieuwe, meer gecompliceerde druk der biljetten met

1) *N. I. Plakaatboek, X,* 649 *vlg. en* 705. — Te gelijker tijd (Febr. 1783) kwam bij de Ind. Regeering het heillooze denkbeeld op om van Japansch staafkoper de welbekende, afschuwelijke „bonken" te laten maken, welk denkbeeld echter eerst in 1796 verwezenlijkt werd.

2) *N. I. Plakaatboek, X,* 777.

cursieve letters, hoopte de Indische Regeering in April 1788, zoude beter voldoen; eveneens te vergeefs.

Het zoude te verre voeren en te eentoonig worden alle maatregelen der achtereenvolgens over Ned. Indië geregeerd hebbende besturen uit het laatst der vorige en het begin dezer eeuw op te sommen, welke op hun papieren geld betrekking hebben; ook behoort zulks niet tot het eigenlijke doel van dit opstel. Genoeg zij aan te teekenen, dat Ned. Indië met onvoldoend gewaarborgd, papieren geld overstroomd werd en, als natuurlijk gevolg daarvan, een colossaal agio op contanten te voorschijn trad.

Nog verkeerde het Indische muntwezen in een schromelijk verwarden toestand, toen in 1828 de Javasche Bank in het leven werd geroepen, niet zonder pressie van de zijde der Regeering om de aandeelen dier bank, welke thans 170 à 180 pCt. genoteerd staan, geplaatst te krijgen.

Met uitsluiting van alle andere werd die bank geoctroyeerd, o.a. tot de uitgifte van biljetten, groot 1000, 500, 300, 200, 100, 50 en 25 guldens, *) eene bepaling, waarbij men de lessen der geschiedenis uit het oog verloor.

---

*) *Indisch Staatsblad*, 1827, *No.* 111.

Want dezelfde fout van 1782 werd thans weer begaan, t.w., dat coupures van minder waarde dan *f* 25,— juist diegene, waaraan het groote publiek de meeste behoefte heeft, niet werden aangemaakt en uitgegeven.

Van die fout beproefde eerlang het Engelsche, te Batavia gevestigde Handelshuis, THOMAS BAIN and C°., partij te trekken door de uitgifte van biljetten ter waarde van *f* 10.— daarbij zorg dragende, dat zijne biljetten weinig kans op namaak aanboden, eene kans, welke voor het overige, toenmaals in Indië gangbare, papieren geld nog al te groot was. Opmerkelijk is dan ook het verschil in karakter van laatst bedoeld papieren geld en dat van de firma BAIN and C°. Terwijl de eerste soort smakeloos, lomp en plomp op een gewone drukpers was aangemaakt, munt de laatste uit door fijnheid en door een echt Engelsche type.

Tot het graveeren van de hiertoe onmisbare koperen plaat riep genoemde firma de hulp in van eenen te Meester-Cornelis gedetineerden „falsaris-crimineel," met name BLANDFORT, die blijkens achterstaanden, *) met de origineele, toevallig bewaard gebleven plaat vervaardigden afdruk zich zeer goed van zijne taak kweet, — ten spijt van de personen, belast met het toezicht op de gevangenis te Meester-

*) Zie plaat I.

Cornelis, die van BLANDFORD'S graveeren niets bespeurden. Veel kan alzoo dat toezicht niet te beduiden hebben gehad; trouwens bedoelde gevangenis verkeerde, evenals toenmaals vrijwel alle gevangenissen in Ned.-Indië, ook in andere opzichten in een zeer gebrekkigen staat.

Het vignet, dat dien afdruk versiert, stelt onmiskenbaar Batavia voor, gezien van het zoogenaamde Jaagpad. Immers de noordzijde van het bekende kasteel van Batavia met de daarin aanwezige Waterpoort en het daarboven staande „logis" zijn er duidelijk herkenbaar op afgebeeld, maar overigens is alles phantasie. Want de stad en bergen, welke ter zijde van het kasteel op den achtergrond te voorschijn treden, liggen in de werkelijkheid achter of zuidelijk, niet oostwaarts, zooals op het vignet, van het kasteel en zijn dientengevolge van het standpunt, hetgeen de teekenaar koos, onzichtbaar.

Opvallend is, dat de firma BAIN and C°. haar papieren geld niet bij zich, te Batavia, maar bij hare filialen te Londen en te Liverpool inwisselbaar stelde, — een feit dat slechts verklaard kan worden door gebrek aan contanten te Batavia, tenzij men aan kwade trouw wil denken, welke moeielijk te bewijzen zoude zijn. Die overwijzing naar Londen en Liverpool moest echter, naar het voorkomt, de

uitgifte van dat papieren geld al dadelijk onmogelijk maken. Want wie zoude zich, bij de toenmaals gebrekkige communicatie tusschen Batavia en Londen of Liverpool, de moeite, het tijdverlies en het risico getroosten om eene noemenswaardige hoeveelheid van dat papieren geld ter inwisseling naar Londen of Liverpool mede te nemen, dan wel derwaarts te remitteeren? En zonder één van die twee wegen in te slaan zoude geen houder van het papieren geld daarvoor ooit 10 guldens of 15 shillings 6 pence in handen krijgen. *) De kans was derhalve al zeer gering, dat het papieren geld van de firma BAIN and C°. op Java algemeen gangbaar zoude worden.

Ten onrechte verontrustte zich daarom het plaatselijke bestuur van Batavia, toen het de aanstaande verschijning van het bewuste papieren geld vernam.

Want nauwelijks was de plaat gereed en waren daarvan drie proefdrukken genomen, of de Baljuw der Ommelanden van Batavia, onder wien Meester-Cornelis sorteerde, liet de plaat van den graveur afvragen, zooals de firma BAIN & Co. beweerde „for the purpose

---

*) De koers, volgens welken deze verhouding van Ned.-Indisch tot Engelsch geld is berekend, is ± 2 pCt. lager dan de in 1829 te Batavia gewone koers op Londen, vermoedelijk omdat de firma BAIN & Co. op fluctuatiën in dien koers rekende.

of looking at and showing to his friends," maar inderdaad om zich van de plaat meester te maken, welke hij weigerde terug te geven.

Den 23sten Maart 1829 vestigde de Hoofd-Baljuw van Batavia de aandacht van den Landvoogd, den Commissaris-Generaal L. P. J. BURGGRAAF DU BUS DE GISIGNIES, op het bestaan dier plaat, daarbij zijne vrees te kennen gevende, dat de afdrukken aan de inlandsche bevolking als gereed geld zouden worden opgedrongen.

De Commissaris-Generaal raadpleegde naar aanleiding hiervan het Hoog-Gerechtshof van Ned. Indië, welk college den 1sten April 1829 adviseerde, dat geene vrees voor eenig misbruik in casu behoefde te bestaan; dat aan de firma BAIN & Co. evenmin als aan iemand anders de vrijheid kon worden betwist tot het uitgeven van zoodanig papieren geld, als genoemde firma bleek voornemens te zijn uit te geven; en dat, ingeval van verkeerd gebruik van dat geld, de politie en de justitie den schuldige konden vervolgen.

Dit alleszins juiste, maar voor dien tijd wel wat liberale advies, veroorzaakte verschil van gevoelen in den Raad van Ned. Indië, aan wiens oordeel de kwestie tien dagen later werd onderworpen.

Het Raadslid GOLDMAN was 't met den Hoofd-Baljuw volkomen eens, dat de min schrandere

inlander met het bewuste papieren geld ten zeerste benadeeld zoude kunnen worden, omdat deze zoovele jaren gewoon was geraakt aan de behandeling van papieren munt, waarmede het papier in kwestie, wat den uiterlijken vorm betrof, volgens den heer GOLDMAN, zeer veel overeenkomst had. *) Naar zijn gevoelen zoude 't ook nadeelig kunnen zijn voor de operatiën van de Javasche Bank en de uitgifte van het papieren geld dier bank belemmeren, terwijl overigens geene noodzakelijkheid voor de emissie van papieren geld der firma BAIN & Co. op Java bestond. De heer GOLDMAN vond tevens alleszins gegrond en der aandacht van den Commissaris-Generaal overwaardig de opmerking van den Hoofd-Baljuw, dat bij het publiek niet bekend was, als zouden de heeren CASTELLAIN, SCHAERTER & Co. de firma BAIN & Co. tot hunne bankiers te Batavia hebben aangesteld en vermeende, dat in allen gevalle daartoe vooraf de vergunning van het Gouvernement had behooren gevraagd te worden.

Op grond van deze overwegingen adviseerde de heer GOLDMAN, — een ambtenaar van den echten, ouden, Compagnie's-stempel, die niet

---

*) Deze adviseur heeft kennelijk de beide soorten van papieren geld, waarvan hij melding maakt, niet nauwkeurig met elkaar vergeleken, want in werkelijkheid gelijken ze niets op elkaar.

vroeg wat kon en mocht, maar alleen lette op hetgeen hij goed en nuttig vond, — dat aan de firma BAIN & Co. moest worden ontzegd de permissie om het door haar vervaardigde bankpapier uit te geven.

De overige leden van den Raad van Ned. Indië deelden dit gevoelen niet, maar vereenigden zich met het advies van het Hoog-Gerechtshof. Naar hun oordeel was, noch in den vorm, noch in den tekst van het Engelsch-Bataviasche papieren geld eenige overeenkomst met het oude gouvernementspapier te vinden.*) De briefjes waren niets anders dan accepten om eene som van *f* 10.—, gereduceerd tot Engelsch geld, bij de heeren CASTELLAIN, SCHAERTER & Co. te Londen of te Liverpool te betalen. Het maken en afgeven van zoodanige accepten kon, volgens die raadsleden, aan niemand worden belet, evenmin als het verkoopen van wissels; noch had het Gouvernement de bevoegdheid om den vorm daarvan aan de acceptanten of trekkers voor te schrijven. Geen mensch, die eenigszins met gouvernementspapier of met zoodanig ander papier, als door het Gouvernement toenmaals aangenomen en uitgegeven werd, bekend was, zou de accepten van de firma BAIN & Co. beschouwen als daartoe te behooren; en de inlander was zoo

*) Waarschijnlijk wordt bedoeld het papieren geld, creatie A° 1815.

onnoozel niet meer, dat hij geen onderscheid zoude zien. 1) Daarenboven zoude het wantrouwen, waarmede de inlander over het algemeen nieuwigheden bejegent, hem spoedig doen beproeven, of de accepten van de firma Bain & Co. bij 's lands kassen of door particulieren als courant geld in betaling werden aangenomen; en, het tegendeel daarvan ondervindende, zoude hij bespeuren, dat men hem zocht te bedriegen, zoodat het misbruik, hetwelk gemelde firma daarvan zoude willen maken, — gesteld dat zulks werkelijk haar voornemen was, — al zeer spoedig ontdekt en verijdeld zouden worden.

De meerderheid van de leden van den Raad van Ned. Indië of eigenlijk van de toenmalige Indische Regeering 2) vond derhalve geene termen om de firma Bain & Co. te verbieden zich van de bedoelde accepten te bedienen en deze, evenals hare overige handels-effecten, te plaatsen bij een iegelijk, die genoeg crediet

---

1) Zoo algemeen als deze stelling hier wordt gesteld, was zij onjuist, want nog menig jaar later zijn etiquetten van flesschen, enz. meermalen aan den het lezen niet machtigen inlander als bankpapier in de handen gestopt, — iets, dat in het meer ontwikkelde Nederland met bons voor sigaren, enz. in den vorm van bankpapier ook is gebeurd.

2) Met de benaming: „Regeering" bedoelde men te dien tijde den Luitenant-Gouverneur-Generaal in Rade, boven welke hooggeplaatste ambtenaren de Minister van Staat, Commissaris-Generaal als hoogste macht gesteld was.

in hare handteekening en in hare soliditeit stelde, behoudens de maatregelen, welke in allen gevalle de politie behoorde te nemen tegen bedrog. Zij stelde daarom bij missive van den 15[den] April 1829, No 627 aan den Commissaris-Generaal voor overeenkomstig hare zienswijze te beslissen.

Deze was blijkbaar met de zaak verlegen. De argumenten van het Hoog-Gerechtshof en van de meerderheid der Regeering zag hij geene kans te ontzenuwen en aan den anderen kant wilde hij geen ongelijk geven aan het Raadslid GOLDMAN en aan den Hoofd-Baljuw van Batavia. Hij besloot daarom — misschien ook om tijd te winnen — nog een adviseur te raadplegen en wel de Directie van de Javasche Bank.

Veel licht verschafte hem dat raadplegen niet, want bedoelde Directie, meer bevreesd voor namaak van haar eigen papieren geld dan voor iets anders, schreef: „dat het moet be-„vreemden, hoe aan den maker van het over-„gelegd billet, die als falsaris crimineel gese-„cludeerd wordt gehouden, oogluikend blijft „vergund om door een ieder naar goedvinden „tot allerlei einden gebezigd te worden, en „de Directie van gevoelen is, dat geene om-„standigheden rechtvaardigen om dien gevaar-„lijken misdadiger van de scherpste bewaking

„te ontslaan, en diensvolgens in eerbiedige „overweging geeft, dat hiertoe maatregelen „worden geprovoceerd met uitdrukkelijk verbod, „dat immer buiten voorkennis der politie iets, „hoegenaamd, door dien gedetineerde worde „vervaardigd."

Ten slotte gaf de Directie als haar gevoelen te kennen: „dat noch de privilegiën, aan de „Javasche Bank geschonken, noch de hier te „lande beschreven wetten, het uitgeven van „promessen aan toonder kunnen weren. Doch, „bijaldien het bedenking mocht overlaten, of „deze onbestemde vrijlating niet eenigermate „kon worden gewijzigd, de Directie als een „dienstig middel tot voorziening vermeent te „mogen aanbevelen — in navolging der in „Engeland bepaalde zegelheffing op alle bank- „noten, uitgezonderd die, welke de Bank van „Engeland uitgeeft — bij ampliatie op het „recht van het klein-zegel in Ned. Indië te statu- „eeren, dat alle billetten betaalbaar aan toonder, „van welken naam of vorm ook, welke niet „bijzonderlijk zijn bevrijd of ontheven, in eene „verhouding niet beneden één ten honderd „gezegeld zullen worden en dat dit recht telkens „om de twee jaren zal worden hernieuwd."

In dat zegelen schijnt de Commissaris-Generaal weinig heil gezien te hebben; althans hij bepaalde zich voorloopig tot eene aanschrijving

aan Z. Exc. den Luitenant-Gouverneur-Generaal om den Hoofd-Baljuw van Batavia te verzoeken maatregelen te nemen, opdat met de accepten, door de firma Bain & Co. uit te geven, geen bedrog zoude worden gepleegd en dat deze vooral niet aan inlanders of andere onkundige personen als gereed geld, als gouvernements crediet-papier, als banknoten van de Nederlandsche Bank of als eenig ander, met gereed geld gelijkstaand papier zouden worden opgedrongen. Tevens moest de Hoofd-Baljuw onderzoeken, hoe een gevangene, buiten voorkennis van de politie, tot het graveeren van een koperen plaat gebruikt was kunnen worden, met aanbeveling dien gevangene ten strengste te doen bewaken en zijne handelingen van zeer nabij te doen nagaan.

Hiermede zoude de zaak waarschijnlijk afgeloopen zijn, althans voorloopig, ware het niet, dat vier dagen later (19 Mei 1829) de firma Bain & Co. schriftelijk aan den Hoofd-Baljuw de teruggave van de haar toebehoorende plaat had verzocht, met bedreiging in beleefde bewoordingen van zich tot den Commissaris-Generaal te zullen wenden, indien haar verzoek niet werd ingewilligd.

Dit gaf den Hoofd-Baljuw, die nog onbekend was met de beschikking van den Commissaris-Generaal, aanleiding op denzelfden dag aan

de Regeering nadere bevelen te verzoeken, welke hem den 22sten Mei daaraanvolgende verstrekt werden en luidden:

1°. het noodige te verrichten ter voldoening aan de boven omschreven beschikking, met last ter zake nader te rapporteeren;

2°. de bewuste plaat aan den waarnemenden Luitenant-Gouverneur-Generaal op te zenden *);

3°. aan de firma Bain & Co. mede te deelen, dat, bijaldien zij vermeende op de onder berusting van den Baljuw der Ommelanden zich bevindende plaat tot het afdrukken van bankbriefjes eenig recht van eigendom te bezitten, zij zich deswege tot de Regeering kon wenden.

De firma Bain & Co. kende zich dat recht toe en richtte daarom een rekest aan de Regeering, houdende verzoek om teruggave van haren eigendom.

Zij kreeg de plaat terug, want deze is in den boedel van haren chef door een zijner bedienden aangetroffen, maar op welke wijze de teruggave van Regeeringswege is geschied, zulks blijkt niet.

Weder in het bezit van haren eigendom geraakt, maakte de firma daarvan toch geen gebruik. Waarschijnlijk vernam zij het een en ander nopens de zienswijze der Regeering omtrent haar voornemen en, wetende, dat het

*) Zulks is den 18den Juli 1829 geschied.

geene zaak was die zienswijze te trotseeren, zag zij van hare plannen tot de uitgifte van papieren geld af. Misschien ook was BLANDFORT toenmaals de eenige op Java, die, niet alleen koperen platen kon graveeren, maar ook van dergelijke platen afdrukken wist te maken; en deze werd sedert te veel op de vingers gezien, dan dat hij ook in dat opzicht de firma BAIN & Co. zoude kunnen helpen.

Hoe dit zij, papieren geld van de veel besproken firma heeft nooit in Nederlandsch-Indië gecirculeerd.

Van 1854 tot October 1866 bestond eene leemte in het Ned.-Indische papieren geld, doordien de van gouvernementswege uitgegeven recepissen van ƒ 1.— en van ƒ 5.— waren ingetrokken en de Javasche Bank de bevoegdheid nog niet bezat om papieren geld van minder waarde dan ƒ 10.— uit te geven.

Deze leemte wilde in 1861 de te Batavia gevestigde naamlooze vennootschap DE NEDERLANDSCH-INDISCHE ESCOMPTO MAATSCHAPPIJ aanvullen en tevens hare operatie-middelen op voordeelige wijze vermeerderen door de uitgifte van papieren geld, de waarde van ƒ 2.50 en ƒ 5.— vertegenwoordigende, waartoe zij de

volgende biljetten deed aanmaken. 1)

A. Een biljet van 9½ bij 7½ centimeter, bevattende binnen een sierlijken rand op een gestreept veld:

Serie C.
Nommer *2564*.

| *f 5.—* |

Ontvangen van **Toonder** de Somma van Vijf Gulden INDISCH COURANT, om tegen intrekking dezes weder uit te betalen.

BATAVIA, 1° *September* 1861

DE NEDERLANDSCH-INDISCHE ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ.

De Commissaris, *Directeuren,*

Serie C . : *2564*

In de vier hoeken van den rand het cijfer 5, in het midden van de boven- en benedenrand: **BATAVIA**, tusschen: Nederlandsch-Indische—Escompto-Maatschappij, op de zijwanden links en rechts: *Nederlandsch Indische Escompto Maatschappij.* In het midden van het biljet bevinden zich op ongestreepte ondergrond de letters NIEM en in de linker benedenhoek het cijfer 5. Behalve de handteekeningen en de nommers is het geheel met wijnroode inkt gedrukt op licht blauw getint papier.

B. Een biljet van geheel gelijken vorm doch met zwarte inkt gedrukt op licht grijs, getint

---

1) De hooge kosten aan de afbeelding dezer biljetten verbonden, alsmede de wetenschap, dat daarvan nog eenigen in omloop kunnen zijn, hebben ons doen besluiten deze afbeeldingen niet te doen vervaardigen. DE REDACTIE.

papier, eveneens gestreept, doch met verandedering van de cijfers: 5 in $2^1/_2$.

Gretig maakte het publiek van dit nieuwe betaalmiddel gebruik, al beweerde ook een spotvogel, dat de letters: N. I. E. M., op de biljetten voorkomende, niet beteekenden: NEDERLANDSCH-INDISCHE ESCOMPTO MAATSCHAPPIJ, maar Never I Expect Money.

Reeds in 1859 schijnt die Maatschappij bedacht te zijn geweest op de uitgifte van biljetten aan toonder, want in haar verslag over 1860 zegt zij:. „in den loop des jaars heeft het bestuur opnieuw in rijpe overweging genomen, in hoeverre de uitgifte van papier à *f* $2^1/_2$ en *f* 5 aan Toonder, ontvangbaar binnen acht dagen na zicht, zoowel ten gerieve van het publiek, als ten bate der Maatschappij zoude kunnen strekken. Het bestuur gelooft, dat daarin evenveel waarborg voor het publiek zoude bestaan als in bank-biljetten; niettemin heeft het gemeend de zaak in verdere overweging te mogen houden tot een geschikter tijdstip."

Dat tijdstip was volgens het bestuur in de laatste helft van 1861 aangebroken, toen het in de Bataviasche nieuwsbladen de navolgende advertentie liet plaatsen:

„De behoefte aan klein, papieren geld, welke zich na de intrekking der recepissen op Java

doet gevoelen, heeft het bestuur der NED. IND ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ op het denkbeeld gebracht eene proeve te nemen, in hoeverre eene uitgifte van op vertoon betaalbare billetten van *f* 5 en *f* 2½ geschikt zou wezen om aan die behoefte eenigermate te voldoen.

„Tot uitvoering van dit denkbeeld zijn voorloopig aangemaakt en zullen in de eerste dagen van de maand September worden verkrijgbaar gesteld *f* 100,000 (een honderd duizend gulden), verdeeld, als volgt:

„15,000 billetten, elk van *f* 5, gestempeld met de handteekening van den kommissaris, D. T. PRYCE, en van directeuren; en

„10,000 billetten, elk van *f* 2½, gestempeld met de handteekening van den kommissaris, D. J. BIJLEVELD, en van directeuren.

„Mocht de wenschelijkheid tot verdere uitgifte later blijken, dan zal van die uitgifte door middel der nieuwsbladen mededeeling worden gedaan.

„De billetten zullen dagelijks (Zon- en feestdagen uitgezonderd) verwisselbaar zijn ten kantore der Maatschappij van 's morgens 10 tot 's namiddags 1 ure." *)

---

*) Zie o. a. de *Javasche Courant van* 31 *Augustus* en 14 *September* 1861 en de *Java Bode van* 31 *Augustus* en 4 *September* 1861 *No.* 70 *en* 71. — Van het voornemen om de biljetten „binnen acht dagen na zicht" betaalbaar te stellen is alzoo afgezien.

In het verslag der ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ over het jaar der uitgifte van de biljetten, deelde de direkteur nopens de aanvankelijke met die uitgifte verkregen resultaten het navolgende mede: „ik ben nu genaderd tot den laatsten maatregel, door het algemeen bestuur in het afgeloopen jaar genomen; ik bedoel de uitgifte van biljetten aan toonder, betaalbaar op zicht.

„Als feiten, daarop betrekkelijk, constateert het algemeen bestuur, dat die uitgifte in November 1861 het aanvankelijk bepaald cijfer van *f* 100/m had bereikt, zooals blijkt uit de daarvan opgemaakte en door commissarissen geteekende proces-verbalen. Onder ultimo December 1861 was daarvan slechts een zeer klein bedrag in de kas teruggevloeid en heeft ook bij voortduring de inwisseling slechts hoogst zelden plaats.

„Uit dit feit vermeent het algemeen bestuur te mogen afleiden, dat het publiek met den maatregel is ingenomen en het juiste oogenblik tot uitgifte, — bepaald gebleken behoefte, — gekozen is.

„Overigens verklaart het algemeen bestuur, dat het evenzeer doordrongen was van de doeltreffendheid, als van de wettigheid van den maatregel, in verband tot de Statuten der Maatschappij, en twijfelt het geen oogenblik,

of hare aandeelhouders zullen daarmede overeenstemmen.

„Tot waarborg eener gereede inwisseling wordt steeds 30 pCt. van het uitgegeven bedrag in wettige betaalmiddelen gereserveerd.

Het voordeel, dat daaruit voor de Maatschappij zal kunnen voortvloeien, zal eerst met het nu ingetreden boekjaar [1862] eenigszins merkbaar zijn."

Dat voordeel is echter voor de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ nimmer groot geweest, want al spoedig maakte de Regeering een einde aan hare uitgifte van biljetten.

Immers, hoezeer die uitgifte in ± 3 maanden, hoofdzakelijk te Batavia, gelukte en het publiek aldaar gaarne van de biljetten gebruik maakte, al kon het daarmede bij 's Lands kassen niet te recht, toch gingen ook uit datzelfde publiek stemmen op, welke den maatregel der ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ afkeurden.

Zoo, vindt men reeds in de *Java-bode van* 16 *November* 1861, *No.* 92 een stuk, geteekend A., waarin o. a. gewezen wordt op de omstandigheid, dat de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ, ingevolge hare Statuten, geene circulatie-, maar eene escompto- en beleenings-bank was en derhalve met de uitgifte van biljetten aan toonder, volgens dien anonymus, de bepalingen harer Statuten had overschreden. Indien de Regeering

bij de oprichting van de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ (1857) geweten had, dat men voornemens was eene volledige bank op te richten, dan zoude zij ongetwijfeld de concept-acte niet goedgekeurd hebben; want de uitgifte van biljetten aan toonder was in Nederlandsch-Indië een monopolie, toegekend aan de Javasche Bank, zoo al niet ipsis verbis, dan toch stilzwijgend.

De onbekende schrijver van dit stuk noemde de uitgifte van biljetten aan toonder door de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ eene onvoorzichtigheid, welke de ontbinding dier Maatschappij zoude kunnen ten gevolge hebben. Bestond werkelijk behoefte aan de door haar beproefde uitgifte van muntbiljetten, dan moest zij, zoo spoedig mogelijk, hare Statuten veranderen en daarop de bewilliging der Regeering trachten te erlangen. „Dat houden wij," gaat hij voort, „voor de eenige, mogelijke voorwaarde, waaronder zij een duurzaam en uitgebreid crediet voor haar papier verwachten kan. Want, zoolang het publiek niet recht weet, waaraan zich te houden, zoolang zal de proeve als mislukt te beschouwen zijn. Thans schijnt de maatschappij nog geen gevaar te dreigen, doch, zoodra zij in staat is met een waar bank-kapitaal te werken en de Javasche Bank op den achtergrond geraakt door het groot worden van hare jongere en vrije zuster, dan zal de Regeering

wel van haar recht gebruik maken, en het aan de Javasche Bank verleende privilegie handhaven.

„Het kan niet missen, of zulks zoude nadeelig èn voor het algemeen èn voor de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ zelve zijn, en daarom herhalen wij, dat wij niets liever zouden zien dan eene regeling, die het werken van beide banken in het belang van het algemeen gedoogt, — iets, wat wij nu voor eene onmogelijkheid houden."

Nevens deze, verhieven zich nog andere stemmen, ook in Nederland, waarom de Regeering, die van oordeel was, dat vrije, door haar niet gecontroleerde emissie-banken voor Ned. Indië gevaarlijk waren, in Maart 1863 de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ uitnoodigde hare uitgifte van muntbiljetten te staken en de uitgegevene in te trekken, — een wenk, welke voor die Maatschappij genoeg was om geen enkel biljet haar kantoor meer te doen verlaten.

Inmiddels had deze Maatschappij, vernemende, hoe de Regeering over hare handelwijze dacht, reeds in 1862 een einde gemaakt aan de uitgifte harer biljetten, zooals blijkt uit haar verslag over het jaar 1863, waarin o.a. voorkomt:

„In het vorige verslag deelde de directie mede, dat met de uitgifte van escompto-bons aan toonder niet verder zoude worden voortgegaan. Sedert heeft zij tengevolge eener

pertinente aanschrijving van het Gouvernement 1) tot de intrekking zelve moeten besluiten en werd daaraan gelijdelijk voldaan, met het gevolg, dat het nog in omloop zijnde bedrag op ultimo December 1863 slechts *f* 6.697.50 bedroeg. Ofschoon het aan twijfel onderhevig is, in hoeverre het Gouvernement rechtens de uitgifte dier bons zoude kunnen verbieden, en de directie hare bezwaren daartegen in eene uitvoerige memorie aan de Regeering heeft kenbaar gemaakt, zoo heeft zij toch vermeend aan den wensch der Regeering te moeten toegeven, aangezien dit gepaard ging met eene bedreiging van legale opheffing der maatschappij, waaraan de directie haar niet mocht blootstellen 2). Aannemende zelfs, dat het Gouvernement daartoe niet zoude zijn overgegaan, zoo bestond het gevaar van intrekking door het Gouvernement zijner toestemming om de 4 % obligatiën der Maatschappij als borgtocht voor comptabele ambtenaren te doen strekken; 3) en aangezien dit het levensbeginsel der Maatschappij vormt, mocht de directie dit niet in de waagschaal stellen."

1) Die pertinente aanschrijving bestond slechts, zooals wij boven zagen, uit eene uitnoodiging.

2) Van zoodanige bedreiging is wel sprake geweest, maar zij is nimmer officieel aan de ESCOMPTO-MAATSCHAPPIJ medegedeeld. De woorden van het verslag: „die gepaard ging" enz. zijn derhalve minder juist gekozen.

3) *Indisch Staatsblad*, 1858, *No.* 114.

Allengs verdwenen sedert uit de circulatie nagenoeg alle biljetten welke niet reeds in 1863 ingewisseld werden, zoodat daarvan nog in wandeling, althans nog niet ingewisseld, waren:

op ult°.	Dec.	1864	voor	eene	waarde	van	*f* 2.687,50
„	„	1866	„	„	„	„	1.212,50
„	„	1867	„	„	„	„	1.117,50
„	„	1868	„	„	„	„	1.077,50
„	„	1869	„	„	„	„	1.047,50
„	„	1870	„	„	„	„	1.030,—
„	„	1871	„	„	„	„	1.002,50
„	„	1872	„	„	„	„	997,50
„	„	1873	„	„	„	„	980,—
„	„	1874	„	„	„	„	962,50
„	„	1875 6	„	„	„	„	957,50
„	„	1877	„	„	„	„	955,—
„	„	1878 80	„	„	„	„	950,—
„	„	1881	„	„	„	„	947,50
„	„	1882 93	„	„	„	„	945,—
„	„	1894	„	„	„	„	945,—

Verreweg het grootste gedeelte der biljetten, welke laatstgenoemde waarde vertegenwoordigen, is ongetwijfeld verloren geraakt. Zij zijn dan ook uiterst zeldzaam geworden en komen thans hoofdzakelijk slechts in enkele verzamelingen van papieren geld voor.

Batavia, Dec. 1894.

Mr. J. A. van der Chijs.

Le Jeton dans les Comptes des maîtres des Monnaies du duché de Brabant.

Aux XVIIe et XVIIIe siècles.

„Les jetons, dont l'origine en Belgique re„monte au XIVe siècle, ne furent pendant „longtemps que de petits monuments en argent „ou en bronze qui avaient un usage déterminé; „à partir du règne de Charles-Quint on se „plut à y rappeler par une allégorie un grand „événement du temps. Ils sont intéressants au „point de vue du dessin et du plus ou moins „de goût que l'artiste a mis dans la compo„sition de l'emblème, mais ils ne peuvent ser„vir d'objets d'étude pour qu'on se fasse une „idée des progrés des graveurs dans l'art „du bas-relief." 1)

Cette appréciation de PINCHART ne nous semble pas de la dernière exactitude. D'abord, il y a tout lieu de croire, que les jetons à compter,

1) *Histoire de la gravure des médailles en Belgique* p.p. 74—75.

tout au moins ceux que l'on désigne sous le nom de jetons bannaux, existaient, dans les Pays-Bas, bien avant le XIVe siècle. Ce n'est pas non plus avec Charles-Quint qu'apparait, sur le jeton, des sujets allégoriques; cet usage remonte, tout au moins, à la seconde moitié du XVe siècle: témoins certains jetons de la minorité de Philippe le Beau. Du reste, ces allégories n'ont pas toujours trait à des faits importants, comme le pense PINCHART, elles rappellent parfois des événements locaux, d'assez mince intérêt. Enfin, à notre avis, le jeton a, le plus souvent, un caractère artistique que l'on aurait tort de négliger.

D'ailleurs, il faut bien le dire, l'histoire numismatique du jeton aux Pays-Bas est encore à faire. En effet, l'*Historie der Nederlandsche Vorsten*, de VAN MIERIS, tout comme sa continuation, *l'Histoire métallique des XVII provinces des Pays-Bas* de GÉRARD VAN LOON, ne sont que des histoires politiques illustrées ou, si l'on préfère, complétées par la reproduction de médailles, de nombreux jetons et de quelques monnaies.

Quant au *Jeton historique des dix-sept provinces des Pays-Bas* du DOCTEUR DUGNIOLLE, c'est un simple catalogue dénué de toute critique, et, dans lequel, les jetons sont classés, un peu au hasard, par ordre chronologique. De toute autre valeur est le *Penningkundig Repertorium* de M. J. DIRKS; malheureusement,

il a le grand défaut de n'être qu'un supplément aux ouvrages déjà parus sur la matière. 1)

Le „Standard work" manque donc encore et cela faute d'éléments suffissants pour l'établir; car, si le lieu et la date d'émission des jetons sont le plus souvent connus, si l'on est parvenu dans bien des cas à expliquer leurs figurations, à déterminer les administrations, les offices, les personnages pour lesquels ils ont été frappés, les faits historiques ou anecdotiques auxquels ils font allusion, on ne sait rien, ou presque rien, concernant leur fabrication proprement dite.

En quel nombre ces milliers de jetons divers ont-ils été forgés? Quel était leur aloi, leur prix de revient? Quels artistes en ont gravé les coins? Voilà toutes questions qui attendent, et attendront longtemps encore peut-être, leurs solutions. Ces solutions ne sont, en effet, guère faciles à trouver. Il faudra pour y réussir dépouiller les comptes des diverses Monnaies des Pays-Bas, les comptes de recettes et dépenses des provinces et des villes, fouiller les archives de la chambre des Comptes, du Conseil des Finances, etc., etc.

---

1) Tels que la *Beschrijving van Nederlandsche Historie-Penningen, ten vervolge op het werk van* Mr. GERARD VAN LOON, uitgegeven door de Tweede Klasse van het Koninklijk-Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten; les publications de GÉRARD VAN ORDEN, du comte de NAHUYS, etc.

Il faut avouer qu'il y a là de quoi faire reculer le plus archarné chercheur et qu'on ne peut guère espérer voir de sitôt un numismatiste entreprendre, de propos délibéré, une pareille oeuvre de bénédictin, d'autant que l'importance du résultat ne semble guère en proportion du travail à dépenser.

Si donc, nous voulons que la publication d'une histoire numismatique du jeton aux Pays-Bas devienne oeuvre faisable, il faut, dès à présent, que chacun en facilite l'établissement, en fournissant à l'auteur le plus possible de matériaux d'archives. C'est pour prêcher d'exemple que nous avons relevé dans les comptes des maîtres des Monnaies du Brabant, en fonctions aux XVIIe et XVIIIe siècles, les quelques paragraphes relatifs à la fabrication des jetons. Comme ces documents sont des pièces officielles, il y a tout lieu de présumer que les jetons, dont mention y est faite, ont été gravés par les tailleurs des fers attachés aux divers hôtels monétaires du duché ou par les graveurs généraux, lorsqu'il en existait. Cette remarque a son importance, surtout lorsqu'il est possible de fixer à quels jetons, connus en nature, se rattachent les renseignements fournis par les comptes. C'est d'ailleurs cette identification qui constitue le côté délicat de la question; aussi, loin de nous, la prétention de parvenir à sur-

monter cette difficulté; nous laisserons ce soin à ceux de nos confrères qui ont fait du jeton une étude spéciale. Notre seule ambition est de leur fournir quelques renseignements utiles.

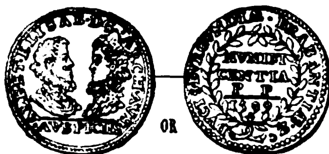
ALPHONSE DE WITTE.

Bruxelles, octobre 1895.

— — —

Règne des Archiducs Albert et Isabelle.

1598—1621.

Atelier d'Anvers.

I. COMPTE D'ADELAÏDE PAUWELS, veuve de Pierre Sinck, du 2 avril 1598 au 31 janvier 1600, établi tant en son nom qu'en celui de son fils Gérard.

Tailleur des fers: JOOSE VAN STEYMOELEN.

Vanden wercke vanden Silveren leggelt.

De voorscreven meesters hebben noch bin-

nen den voorseyden tydt doen wercken ende munten een Silvere leggelt, houdende elff penningen vyff greyn fyns silvers in alloy, de quantiteyt van hondert achtien merck drye onchen ses ingelssen waer van bevonden syn aen sisalien seven merck thien ingelssen ende in de busse negen penningen, sisalien affgetrogen ende negen penningen om de assaye te maecken wegende I[c] negen ingelssen, rest hondert elff marck een onche seven ingelssen ende nae dat den assayeur generael behoorlicke assay daeraff heeft gemaeckt is die bevonden comende vuyten viere te houdene elff penningen V greyn $\frac{VII}{VIII}$ deel ende alsoe te goet $\frac{VII}{VIII}$ deel van een greyn ende overmits 'tselve by den assayeur particulier oock te goet bevonden, is ergo hier: niet.

Vande wercken vande goude Saygelt van Vyftich stuvers.

De voorscreven meesters hebben noch binnen den voorseyden tydt doen wercken ende munten aen goude Saypenningen houdende achtien caraten fyns goudts in alloy ende van LXXVII stucken ende een quaert der selver inde snede int troisse merck de quantiteyt van negen hondert XXXVIII penningen waer van bevonden syn aen sisalien hondert LXV penningen ende inde busse seven penningen, sisa-

lien affgetogen ende ses penningen wegende XIIII ingelssen XII aes $\frac{III}{IIII}$ om de assaye te maecken rest VII^{c} LXVII penningen die geconverteert int gewichte maecken negen merck seven onchen acht ingelssen negenthien aes ende alsoe ses penningen daer van syn afgetogen ende bevonden verschaelt syn te schaers int gewichte eenen ingelssen drye aes $\frac{I}{IIII}$ op elck merck wercks beloopt opt heel werck thien ingelssen dertich aes tot een hondert dryentnegentich guldens twee stuyvers d'merck valet . . . . . . XIII gul. IIII st. 1 myte.

Vanden wercke vanden goude Saygelt van XXX Stuyvers.

De voorscreven meesters hebben noch binnen de voorgenoemdden tydt doen wercken ende munten aen goude Saypenningen houdende achtien caraten fyns gouts in alloy ende van hondert achtentwintich stucken ende $\frac{III}{IIII}$ der selver inde snede int troysse merck de quantiteyt van negen hondert tweeentwintich penningen waer van bevonden syn aen sisalien een hondert dryentachtig penningen ende inde busse acht penningen sisalien affgetogen ende seven penningen om de assay te maecken rest seven hondert tweendertich penningen deselve geconverteert int gewichte brengen vuyt vyff merck vyff onchen negen ingelssen eenen-

twintich aes ende alsoe seven penningen daer van syn afgetogen ende bevonde te schaers int gewichte twee ingelsse dertich aes op elck merck werck beloopt opt heel werck sesthien ingelssen XXII aes, ten pryze van hondert XCIII guldens II stuyvers 1/2 d'merck beloopt . . . . . XX gul. II st. XL myten.

Vande wercke vande silvere Saygelt.

De voorscreven meesters hebben noch binnen den voorseyden tydt doen wercken ende munten aen silvere saygelt houdende thien penningen fyns silvers in alloy de quantiteyt van twee hondert negentich merck vier onchen waer van bevonden syn aen sisalien XLIX merck drye onchen ende in de busse eenendertich penningen sisalien affgetogen ende eenendertich penningen wegende vier onchen II ingelssen drie aes om de assay te maecken rest II^c XL merck vier onchen ende alsoe XXXI penningen daer van syn afgetogen de welcke bevonden syn te schars int gewichte een ingelssen vier aes op elck merck wercks beloopt opt heel werck een merck vyff onchen thien ingelssen XVIII aes, ten pryse van XVIII guldens dmerck beloopt: XXX gul. VIII st. XXXVI myten.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17896.

Les „silveren leggelt" dont il est question dans ce compte sont vraisemblablement les jetons frappés à Anvers, en 1599, pour le Bureau des Finances au nom de l'Infante Isabelle, duchesse de Brabant. VAN LOON, édit. franç., T. I, p. 511, n . 6; édit. holl., T. I., p. 524. — DUGNIOLLE, n°s. 3463—65. — Catalogue DE COSTER, n°. 287. 1)

Un bon exemplaire d'argent du cabinet de l'État belge pesant 5 grammes et un marc Troyes valant, d'après CHALON, 244 gr. 752, ces jetons auraient donc été frappés au nombre d'environ 5440.

Quant aux „Saygelt", il n'y a pas de doute possible, ce sont les jetons d'inauguration des archiducs. C'est, d'ailleurs, sous cette appellation spéciale que sont désignés, le plus souvent, dans les comptes monétaires les jetons destinés à être distribués au public, lors de l'inauguration du Souverain.

Les „Saygelt" en or d'Albert et Isabelle sont de deux espèces ayant respectivement pour valeur intrinsèque cinquante et trente sols. Il en fut livré 767 exemplaires de la première espèce et 732 de la seconde. Pour ce qui est des jetons d'argent, on en connait de trois modules différents, il est donc impossible avec les données fournies par le compte d'ADELAIDE PAUWELS de déterminer leur nombre.

Au sujet des jetons d'or d'inauguration nous devons encore faire une remarque. Bien que le compte de la Monnaie d'Anvers, constate la frappe de deux sortes de jeton d'or pesant, en chiffres ronds, 3 gr. 20 et 1 gr. 90, le cabinet de l'État belge en possède trois ayant respectivement pour poids: 7 gr 60, 3 gr. 16 et 1 gr. 85. Les deux premiers correspondent, comme diamètre au plus grand et au plus petit des jetons d'argent publiés par VAN LOON, édit. franç., T. I, p. 522, n°s. 1 et 3; le troisième a des dimensions moindre. (Diam. = 0,24 au lieu de 0.27.) Nous le reproduisons en tête de ce chapitre. Que déduire de tout celà, sinon que les deux plus petites pièces du cabinet de l'État sont, les poids le prouvent, les jetons officieis et que la pièce de 7 gr. 60 est tout simplement le produit d'une fantaisie numismatique obtenue à l'aide des coins du plus grand des jetons d'argent. Nous ne voyons pas d'autre explication possible.

ROMBAUT DE RAZIÈRES, que M. PINCHART qualifie de graveur général, est l'auteur des poinçons et des coins matrices d'un des jetons d'or et d'un des jetons d'argent: „Item, XVI augusti 1599, by lasten „ende vuyt vrachte van sekere missyve van de Generaels van Haere „Hoocheden munte, gemaect die pointsoonen ende munt-ysers van „twee sorten van saye-penninck, d'een van silver ende d'ander van

1) Tous les jetons décrits dans le catalogue DE COSTER sont d'argent. DUGNIOLLE au contraire donne le plus souvent les exemplaires de cuivre.

„gout." Le graveur particulier de la Monnaie d'Anvers n'aurait donc eu qu'à reproduire ces modèles.

II. COMPTE DE CORNELIS DE LETTER, du 18 février au 10 juin 1600.

Tailleur des fers: JOOSE VAN STEYNMOLEN.

Anderen ontfanck vanden wercke vande Silvere leggelt.

De voornoempde meester heeft noch binnen den voorscreven tydt doen wercken ende munten aen silvere leggelt houdende elff penningen vyff greyn fyns silvers in alloy, de quantiteyt van XXVII merck IIII onchen, aen sisalien een marck vyff onchen ende inde busse drye penningen sisalien affgetogen ende drye penningen om de assaye te maecken, rest XXV merck VI onchen XVIII½ ingelssen ende nae dat behoorlycke assaye daer aff by den assayeur generael gemaeckt is geweest, is die bevonden comende vuyten viere deen dander te houden elf penningen vyff greynen ende $\frac{\text{XIII}}{\text{XXXII}}$ deel van een greyn ergo hier . . . . nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17897.

1) „Specificatie van den wercken gedaen by ROMBAUT RASIÈRES, „ysersnyder van der munte." Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, collection des acquits. Revue belge de num., T. XI, p. 380.

Faut-il voir dans ces pièces les jetons du Bureau des Finances émis, à Anvers, en 1600? VAN LOON, édit. franç., T. I, p. 531, édit. holl., p. 544. — DUGNIOLLE, n°s. 3501—3503. — Catalogue DE COSTER, n°. 300. On verra par l'étude des autres comptes, qu'il est permis de répondre affirmativement à cette question. Il a été frappé environ 1320 exemplaires d'argent. 1) Les poids de ces jetons varient, en effet, de 4 gr. 76 (collection VANDEN BROECK) à 4 gr. 80 (collection VAN DIJK VAN MATENESSE).

III. COMPTE DE CORNELIS DE LETTER, du 10 juin 1600 au 10 mars 1601.

Tailleur des fers: JOOS VAN STEYNMOLEN.

Vanden wercke vanden Silvere leggeldt insgelycx gemaeckt voor haere voorscreven hoocheydt ende heeren van de finantie.

De voorscreven muntmeester heeft noch doen maecken ende muntten in silvere leggeldt voor heure voorscreven hoocheyden, de quantiteyt van XXXVII mercken XVII½ ingelssen daeraff syn geweest aen sisalien twee merck drye onscen ende inde busse drye penninghen om d'assaye te maken, rest neth XXXIIII mercken vyff onscen vyff ingelssen die syn bevonden by den assayeur generael just in alloy maer overmidts byden billeten vanden assayeur particulier daerop genomen is remedie van een greyn fyn silvers op elck merck ende dat den

1) Il est à noter que les comptes monétaires ne font qu'exceptionellement mention de la fabrication de jetons de cuivre, ce qui ne veut pas dire qu'il n'en a pas été frappés chaque fois que des jetons d'argeit ont été forgés.

voorscreven meester daeraff gehouden is te betalen ten profyte van heure hoocheden deen helft volgende den inhoudt van syne instructie bedragende die voorscreven helft op heel werck XVII greyn een quart die maken, tot XXI gulden d'merck . . . . 1 £ V s. VII myten.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17897.

Ici, le doute n'est pas possible, nous nous trouvons en présence du jeton du Bureau de Finances à la date 1601. Il est au type de celui qui a été émis en 1600. DUGNIOLLE n°. 3523. — Catalogue DE COSTER, n°. 318

IV. COMPTE DE CORNELIS DE LETTER, du 10 mars 1601 au 13 avril 1602.

Tailleur des fers: JOOS VAN STEYMOLEN.

Vanden wercken vanden Silveren dicke penningen 1) *ende leggelt insgelycx gemaect voor haere hoocheden ende heeren vanden finantien.*

Den voorscreven muntmeester heeft alnoch doen maken in voorscreven dicken penningen een en dertich marc thien engelssen ende in voorscreven leggelde XXXVIII marck seven onsen zeventhien en een halff engelssen, compt tsamen tseventich marck seven en een halfen

1) Ces „dicke penningen" ne sont autre chose que des monnaies de poids fort auxquelles les membres du Conseil des Finances, etc., avaient droit à l'apparition d'un type monétaire nouveau.

engelssen hieraff syn geweest scissalien drye marc vier onsen de welcke affgetrocken ende twee onsen twelff en halff engelssen om dmaken vande assayen rest LXVI marcq een onse XV engelssen ende soo voorscreven penningen ende leggelt deen deur dander genomen syn bevonden by den assayeur generael just in in alloy, compt daerom hier voor . . nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17897.

Il s'agit toujours des jetons du Bureau des Finances. Le type reste le même, le millésime seul change. DUGNIOLLE, n°s. 3542—44. Il n'est pas possible, cette fois, de fixer le nombre de pièces frappées puisque la quantité des marcs d'oeuvre mentionnée comprend, en même temps, l'émission de forts deniers et la frappe des jetons.

V. COMPTE DE CORNELIS DE LETTER, du 13 avril 1602 au 31 mai 1603.

Tailleur des fers: JOOS VAN STEYNMOLEN. 1)

Anderen ontfanck vanden Silveren leggelt.

Dese voornoempde meester particulier heeft noch binnen den tyde deser rekeninge doen wercken ende munten in silveren leggelt voor myne Eer: heeren vanden finantien van elff penningen vyff greyn fyns silvers in alloy de

1) L'orthographe de ce nom varie sans cesse dans les comptes que nous avons sous les yeux.

quantiteyt van dryendertich marcken daer van geweest syn sisalien twee merck vyff oncen ende inde busse vier penningen welcke sisalyen affgetrocken ende een halff onse om d'assaie te maecken rest dertich merck vier oncen thien engelssen, maer alsoe de selve syn bevonden byden assayeur generael te goet in alloy van een greyn compt daer voor hier: nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17897.

Les auteurs que nous avons consultés ne donnent pas le jeton du Bureau des Finances pour l'année 1603. Il est, probablement, au même type que ceux des années 1600, 1601 et 1602, puisque celui au millésime 1604 (DUGNIOLLE n°s. 3593—3594) l'est encore.

VI. COMPTE DE CORNELIS DE LETTER, du 24 mars 1604 au 14 mai 1605.

Tailleur des fers: JOOS VAN STEYNNEMOELEN.

Anderen ontfanck van Silvere leggelt.

Den voirscreven meester heeft noch doen maecken ende munten silvere leggelt voer mynne Eer. heeren vander finantien die quantiteyt van LXXII merck VII onssen VII½ ingelschen daeraff geweest syn aen sisalien drye merck vyff onssen ende inde busse VII penningen deselve affgetrocken rest LXIX merck ende syn bevonden by den assayeur generael te schaerts in alloy op elck merck drye VIIIe

deelen van een greyn ende alsoe opt heel werck eenen penninck twee greyn ten prouffyte van huere hoocheden die beloopen ten pryse van XXI guldens XVII st. dmerck de somme van . . . . XXXIX st. XXI myten.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17897.

Avec l'année 1605, le jeton du Conseil des Finances change de type. Au lieu des bustes affrontés des archiducs et d'une Foi ailée serrant trois épis; on voit, d'un côté, une Victoire s'avançant, une clef et une palme dans les mains, vers un autel gardé par la Paix et, de l'autre côté, l'écu aux armes des archiducs, couronné et entouré du collier de la Toison d'or. (VAN LOON, édit. franç., T. II, p. 21; édit. holl., T. II, p. 21. — DUGNIOLLE, nos. 3597—3598.)

VII. COMPTE DE CORNELIS DE LETTER, du 8 juin 1605 au 31 mars 1606.

Tailleur des fers: JOOS VAN STEYNNEMOELEN.

Anderen ontfanck geprocedeert ter causen van Silvere leggelt ende andere dicke Schenkpenninghen. 1)

Desen selven muntmeester heeft noch doen wercken ende munten in silvere leggelde ende andere dicke penninghen zoe voer zyne hoocheyt ende myne Eer. heeren vander finantien die quantiteyt van een ende vyftich mercken twee

1) Schenkpenning, denier de présent, de schencken, donner, faire présent. Il s'agit encore ici de monnaies de poids fort.

onssen eenen ingelschen ende drye quaert daeraff geweest in sisalien ses merck vier onssen ende inde busse een vande voirscreven penningen ende vier van den voirschreven leggelde, welcke sisalien affgetrocken ende die penninghen omt maecken vande assaye generaele, rest net XLIIII merck drye onssen thien ingelschen ende alsoe die voorschreven penninghen zyn bevonden byden assayeur generael te schaers in alloy een quaert van een greyn op elck merck ende dyėn volgende opt heel werck te schaers elff greyn die maecken a ladvenant van XXI guldens XVIII stuyvers: XVI stuyvers.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17897.

Le jeton du Bureau des Finances pour l'année 1606 est le même que celui qui a été frappé en 1605. (DUGNIOLLE n°. 3608-3610. — Catalogue DE COSTER, n°. 348.)

VIII. COMPTE DE DOMINIQUE WOUTERS, du 1er avril 1606 au 7 septembre 1607.

Tailleur des fers : JOOS VAN STEYNNEMOLEN.

Anderen ontfanck van dicke penningen ende legghelt penningen van silver.

Desen rendant heeft noch doen munten in dicke penningen ende leggeldt van silver XLIX

marck IIII onsen XVII engelsen daeraff geweest syn in scissalien III marc een onse XV engelsen ende inde busse eenen dicke penninck ende vyff leggelt penningen welcke scissalien ende voerschreven penningen afgetrocken om dmaecken van assaye blyft net XLVI marck die welcke syn bevonden by den assayeur generael schaers in alloye deen voor dander gecomen $\frac{III}{VIII}$ deel van een greyn compt over t'heel werck XVII greyn I quaert die maecken aladvenant van XXI guldens XVII stuyvers dmarck de somme van : I gul. VI st. VIII myten.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, Supplément, registre n°. 48273.

IX. COMPTE DE DOMINIQUE WOUTERS, du 7 septembre 1607 au 4 septembre 1609.

Tailleur des fers: JOOS STEYNNEMOELEN.

Silvere leggelt.

Den voorschreven muntmeester heeft noch doen wercken ende munten in silvere leggelt voor myne Eer. heeren van der finantien soo voor d'Jaer XVI^c acht als XVI^c negen die quantiteyt van vyffentsestich marck een onse VI engelschen daeraff geweest zyn in scisalien een

marck vyff onsen X engelschen ende inde busse VII penninghen welcke scisalien afgetrocken zynde ende die voorschreven VII penningen omt maecken vande assaye generael rest LXII marck II onsen XIIII engelschen maer alzoo t voorschreven leggelt just is bevonden in alloy compt daer omme alhier daer voere . nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17898.

Il est fort difficile de déterminer les jetons auxquels ces deux derniers comptes font allusion. En effet, nous ne connaissons pas de piéces marquées de la main d'Anvers, pour les années 1607, 1608 et 1609 à la légende ordinaire employée par le Bureau de Finances. Dès lors, à moins de nouvelles découvertes, il n'y a guère que les jetons aux bustes affrontés des archiducs, variés de revers et offrant respectivement les légendes: RESPICE · FINEM, 1607 (DUGNIOLLE, n°. 3622), — MODERATIO · 1608 (DUGNIOLLE, n°. 3631) — SAPIENTIA DVCE · 1609 (DUGNIOLLE n°. 3647) qui puissent convenir. Ils ont tous le même droit, ce qui permet de les considérer comme appartenant à un même groupe, à une même famille de jetons. L'une des pièces réproduites par VAN LOON, édit. franç., T. II, p. 57, n°. 3, année 1609, pourrait aussi entrer en ligne de compte. Dans le doute nous nous abstiendrons de nous prononcer d'avantage; les éléments nous font d'ailleurs défaut pour arriver à une solution définitive.

X. COMPTE DE DOMINIQUE WOUTERS, du 4 septembre 1609 au 4 mars 1611.

Tailleur des fers: JOOS VAN STEYNNEMOELEN.

Silvere leggelt.

Den voirschreven muntmeester heeft noch

doen maecken ende munten in silvere leggelt voer minne Eer. heeren vander Finantien soe voer d'Jaer XVI^c thiene ende elf die quantiteyt van LXIX marc VI onssen daeraff geweest syn in scissalien een marc ende inde busse vyff penningen om het maecken vander assayn, rest net LXVIII marck V onssen V engelschen die welcke syn bevonden te schaers in alloy op elck marc vyff XXXII deel van een greyn maer volgende die billeten vanden assayeur particulier daer over gegeven soe moet den muntmeester betaelen over elck marc een VIIIe deel van een greyn ende alsoe overt' heel werck acht ende een halff greyn die maecken a ladvenant van XXI guldens XVIII stuyvers fyns de somme van: XII st. VIII myten.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes. Supplément n°. 48274.

Ici encore les jetons à la légende si explicite GECT. DV BVREAV DES FINANCES manquent, aussi bien pour 1610 que pour 1611. De tous les jetons publiés à ce jour, nous ne voyons pour ces deux années, que les n°. 3664 et 3670 de DUGNIOLLE (VAN LOON, édit. franç. et holl. T. II.. p. 66 et p. 74) ayant entre eux assez de similitude pour pouvoir, faute de mieux, se rapporter à l'extrait du compte de DOMINIQUE WOUTERS.

XI. COMPTE DE DOMINIQUE WOUTERS, du 1er Octobre 1612 au 30 avril 1613.

Tailleur des fers: JOOS VAN STEYNNEMOELEN.

Silvere leggelt voor myne heer vander finantien.

Van desen leggelde heeft den voorschreven muntmeester laten maken ende munten alle scissalien afgetrocken synde XXXVIII marc III onsen die bevonden syn byden assayeur generael te schaers in alloy van dry VIIe deelen van een greyn op dmarck ende alsoo in alloy te schaers over t'heel werck XIIII greynen maeckende a l'advenant van XXIII guldens II stuvers dmarck de somme van: I Gul. XI st. XLII myten.

Archives générales de royaume de Belgique. Chambre des Comptes, Acquits liasse, n°. 3575*bis*.

Les jetons sur la fabrication desquels nous venons de donner quelques renseignements sont de l'année 1613. Voilà tout ce que nous pouvons en dire 1) pour le moment.

XII. COMPTE DE DOMINIQUE WOUTERS, du 2 novembre 1613 au 12 juillet 1614.

Tailleur des fers: JOOS VAN STEYNNEMOELEN.

Ten lesten heeft den voorschreven muntmeester doen maken in silveren leggelt voor myne Eer. heeren van de finantien alle scis-

1) Voyez: DUGNIOLLE, n°. 3697. VAN LOON, T. II, édit franç., p. 90, édit. holl., p. 89.

salien afgecort synde XXXIX marc V oncen die bevonden syn te schaers in alloy over dmarck dry VIIIe deelen van een greyn compt alsoo te schaers in alloy over de voorseyde quantiteyt XIIII greynen ende dry quaert makende ten advenante van XXIII guldens twee stuyvers dmarc fyns de somme van: 1 gul. III st. XXXI myten.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des comptes, Supplément n°. 48272.

XIII. COMPTE DE DOMINIQUE WOUTERS, du 1er avril 1615 au 11 avril 1616.

Tailleur des fers: Joos van Steynnemoelen.

Ander vuytgeven ter saeken vant Silvere leggelt gedistribueert onder de heeren van de finantien.

Item noch heeft desen rendant betaelt in handen van Ambrosius van Oncle, raedt ende rentmeester generael vande finantien van hunne hoocheyden de somme van derthien hondert tweeendertich guldens thien stuyvers en halven waer op dat beloopen de legpenningen soe van silver als coper die gedistribueert syn geweest onder die voorschreven heeren van de finantien dezen loopenden Jaere XVI ende

XVI naer breeder vuytwysen vanden brief van descharge daer van synde gegachetteert ende geteeckent al soo 't behoort in date den V[en] february XVI[c] XVI hier overgegeven aldus vuyt crachte vanden selven die voorschreven. . XIII[c] XXXII gul. X st. VI d[rs].

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17899.

XIV. COMPTE DE DOMINIQUE WOUTERS, du 1er avril 1617 au 31 mars 1618.

Tailleur des fers: Joos van Steynnemoelen.

Item den voorschreven muntmeester heeft noch gemaeckt voor de heeren vande finantie silveren leggelt de quantiteyt van eenenveertich marck drye oncen negenthien ende een halff engelschen.

Ende in cooperen leggelt gemaeckt by den voorschreven muntmeester vier hondert marck.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17901.

Comme on le voit, il est bien difficile, pour ne pas dire impossible, de déterminer tous ces jetons. Seul, M. van Dijk van Matenesse qui depuis plus d'un demi siècle se livre à l'étude de ces souvenirs métalliques, pourrait peut-être y réussir. Aussi nous bornerons nous à cette seule réflection, qu'il est probable que les jetons du

Bureau des Finances pour les années 1613, 1614, 1616 et 1618 offrent une certaine similitude de type avec ceux qui furent frappés au cours des années précédentes. Dès lors, il semble logique, de diriger les recherches parmi les jetons aux bustes conjugués des archiducs et parmi ceux qui offrent l'écu couronné de ces princes.

Atelier de Bruxelles.

COMPTE DE PIERRE VAN DER HEYDEN, du 23 octobre 1619 au 29 janvier 1621.

Tailleur des fers: BALTHAZAR LAUREYS.

Anderen ontfanck van Silveren leggelt.

Den voorschreven muntmeester heeft noch doen maecken ende munten in silveren leggelde van XI Drs V greyn fins silvers in alloy die quantiteyt van t'zeventich marck, scisalien ende de penningen vande busse affgetrocken synde ende syn bevonden byden assayeur generael te schaers in alloy van derthyen sesthyende deelen van een greyn op elck marck bedraegende op de voorschreven quantiteyt twee penninghen acht greyn ende dry quart fyns silvers ende a l'advenant van dryentwintich gulden het marck fyns compt alhier de somme van: IIII gul. XI st. 1te.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre no. 17999.

Comme jeton portant la tête d'ange de Bruxelles, nous ne connaissons, pour l'année 1620, que la pièce décrite par VAN LOON, édit. franç. et holl., T. II, p. 130; DUGNIOLLE, n°. 3760—68; Catalogue DE COSTER, n°. 411, et sur laquelle se voient les bustes conjugués des archiducs et, au revers, une ancre sous un foudre. Un bel exemplaire de la collection VAN DIJK VAN MATENESSE, pèse 5.10, il en aurait donc été frappé quelque chose comme 3360 exemplaires.

Nous n'avons rien trouvé concernant les jetons dans les comptes des maîtres des Monnaies de Maestricht et de Bois-le-Duc au temps d'Albert et Isabelle.

*
* *

En resumé, les documents que nous venons d'analyser donnent des renseignements assez circonstanciés sur la fabrique des jetons d'inauguration. Pour ce qui concerne les jetons du Bureau des Finances, ils établissent, d'une façon incontestable, qu'il en a été frappés, à Anvers pour les années 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1605, 1606, 1607, 1608, 1609, 1610, 1611, 1613, 1614, 1616 et 1618; ce qui ne veut pas dire qu'il n'en existe pas pour d'autres années — nous en connaissons pour 1604 — certains comptes étant encore à retrouver.

Comme les documents fournis par les maîtres des Monnaies donnent la quantité de matières employée, il est facile de déterminer, comme nous l'avons fait pour quelques cas, le nombre de jetons émis. Il suffit pour cela de réduire en grammes la quantité de métal mis en oeuvre et de diviser par le poids le plus élevé des exemplaires retrouvés.

Les jetons des années, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1605 et 1606 sont connus, nous avons timidement tenté la détermination de ceux qui portent les millésimes 1607, 1608, 1609, 1610 et 1611, les quatre autres sont à rechercher.

Tous les jetons du Bureau des Finances ayant été fabriqués sous le contrôle direct des officiers de la Monnaie d'Anvers et partant du gouvernement, il n'est pas trop téméraire de supposer que les coins ont été gravés soit par le graveur général soit par le tailleur des fers attaché à l'Hôtel. Ils seraient donc peut-être l'oeuvre de JOSSE VAN STEYNNEMOELEN, 1)

1) Le reglement, édicté en 1600, par les archiducs définit comme suit au point de vue de la fabrication monétaire, les fonctions du graveur général et celles du graveur particulier „Les premiers „devoient tailler tous les poinçons nécessaires et servans pour la gra„vure des coings à monnoyer, et d'iceux poinçons faire matrices „pour être livrées aux graveurs particuliers. Ceux-ci ont pour ou„vrage de frapper sur ou avec les matrices qui leur ont été delivrés, „au moyen desquels poinçons ils frappent et gravent ensuite les coins „ou carrez à monnoyer à tel nombre qu'il faut." En a-t-il été de même pour les jetons? Il semble que oui, si l'on en croit les réclamations faites par JACQUES ROETTIERS, le 5 Janvier 1752. Il proteste en effet „de ce que l'on me prend les prérogatives de ma charge, en „permettant que tous les jettous, que les villes et franc font faire, ce „fasse à Bruges que de tout tems n'ont jamais étés faites que par „les graveurs générals." Divers documents prouvent cependant, et la réclamation de ROETTIERS l'établit au surplus que certains jetons n'ont pas eu pour auteur le maître général. Ces hauts fonctionnaires sont connus pour le XVIIIe siècle, il n'en est malheureusement pas de même pour le XVIIe.

Dans tous les cas le nom du graveur général, pour cette époque, n'est pas cité dans les comptes de fabrication.

Quant au jeton frappé à Bruxelles, en 1620, nous croyons avoir proposé à son égard une hypothèse fort acceptable. Certes, ces résultats ne sont pas bien considérables mais c'est cependant quelque chose, surtout si l'on considère que jusqu'ici on ne connaissait pour ainsi dire rien concernant la fabrication de ces nombreux jetons. Le règne de Philippe IV est d'ailleurs plus riche en renseignements.

ALPHONSE DE WITTE.

(*A suivre*)

Twee penningen van Koningin Wilhelmina.

Hoewel het geen stukken van hooge waarde zijn, willen wij toch even de aandacht vestigen op twee in het Buitenland geslagen gedenkpenningen, die betrekking hebben op onze Koningin of Haar beeltenis althans vertoonen.

1. H. M. de Koningin bezocht met H. M. de Koningin-Regentes op 9 Mei van het jaar 1895 de munt te Londen. Ter gedachtenis van dit feit werd een penning geslagen waarvan wij hier de beschrijving doen volgen:

Aan de voorzijde de naar links gewende buste van H. M. de Koningin van Engeland met kroon en sluier. Omschrift: Victoria. Dei. Gra. Britt. Regina. Fid. Def. Ind. Imp., (in de afsnede T. B.) Op de keerzijde, omringd door met een strik verbonden olijf- en eikenlooftak, H. M. — The Queen - of - Holland - visited - The Royal Mint — 9 May 1895. 22.8 gram. 29 mM. z.

Wanneer wij ons niet vergissen is er slechts een zeer klein aantal exemplaren dezer penning geslagen.

Zooals men weet, is het een gebruik, dat wanneer een vorstelijk persoon de „corporation of London" en de city bezoekt, er een medaille ter eere dier gebeurtenis wordt geslagen, daar H. M onze Koningin niet *officieel* de city bezocht, is er echter geen medaille ter eere van Haar bezoek geslagen.

2. Op 9 Juni 1895 werd het Noord-Oostzee-Kanaal plechtig geopend, in tegenwoordigheid van de schepen van alle zeevarende volkeren. De graveur OERTEL te Berlijn, heeft bij die gelegenheid gedachtenis-medailles doen slaan met de beeltenissen der regeerende vorsten van al die natien en een opschrift in hun landstaal. Voor Nederland is deze penning aldus: Voorzijde: Buste der Koningin naar links gewend (nabootsing van het type der gulden van 1892). Omschrift: God bescherme onze Koningin WILHELMINA (ster). Keerzijde: Ter - herinnering - aan de plechtige - opening van het - Noord-Oostzee-Kanaal - Kiel 9 Juni - 1895. 21.5 gram. 34 m.M. z.

D. C.

Gedenkpenning uitgereikt aan Mr. G. N. de Stoppelaar.

(Zie Pl. II.)

Den 27en Februari 1895, werd te Middelburg door een zeer groot aantal ingezetenen aan den hierboven genoemden beschermer van kunsten en wetenschappen aangeboden eene herinneringsmedaille in goud, zilver en brons, bij gelegenheid van zijn 70sten verjaardag, dien hij met zijne echtgenoote in zijne geboortestad mocht vieren.

Ofschoon meester in de rechten, koos hij van den beginne af een meer administratieven werkkring en werd weldra Secretaris, later lid van den Raad van Middelburg, van welke stad zijn vader eens wethouder was.

In de vele betrekkingen die hij waarnam, was hij weldra de persoon op wiens kracht en ondernemingsgeest zich gaarne alles als op een middelpunt bewoog.

Het is hier de plaats niet om den lof van den jubilaris te verkondigen, noch op te sommen welke nuttige instellingen, Middelburg, door zijne groote liberaliteit aan hem te danken heeft, — wie meer hierover wenscht te weten, neme het tweede deel van F. NAGTGLAS „*Levensberichten van Zeeuwen*" bij de hand, — genoeg zij hier te vermelden welke corporatiën en besturen, — vereenigd tot eene commissie onder voorzitterschap van den heer J. J. DOORENBOS, Secretaris de heer L. K. VAN DER HORST J.Jz. — den populairen man bij zijn kroonfeest kwamen gelukwenschen. Het zijn de volgende:

Confrèrie van St.Sebastiaan, Kinderspeeltuin, Commissie tot het opsporen, het behoud en het bekend maken van de overblijfsels van kunst en oudheid in Zeeland, Commissie van Toezicht op het middelbaar onderwijs, Vereeniging Uit het Volk — Voor het volk, Volkszangschool, Schippersvereeniging „Schuttevaer," Zeeuwsch Gen. der Wetenschappen, College van Burg. en Wethouders, de Kamer van Koophandel en fabrieken, Kunstmuseum, Vereeniging tot bevordering van het vreemdelingenverkeer in Walcheren.

Onnoodig hier bij te voegen dat de heer

DE STOPPELAAR deel uitmaakt van genoemde besturen.

Alhoewel de *numismatiek* niet bepaald beoefenende, heeft MR. DE STOPPELAAR als conservator van de stedelijke verzameling op het raadhuis, zich zeer verdienstelijk gemaakt in het bijeen brengen van een groot aantal munten en penningen op *Middelburg* betrekking hebbende.

Ook gaf hij onder meer in het licht eene zeer merkwaardige en uitvoerige verhandeling over den vermaarden eeuwenouden *Schuttershof van St. Sebastiaan te Middelburg*, een arbeid die dubbel mag gewaardeerd worden, omdat door een fellen brand de officiëele stukken van die confrèrie geheel zijn verloren gegaan.

In 1893 werd MR. DE STOPPELAAR tot buitengewoon en het jaar daarop tot gewoon lid van ons numismatisch genootschap gekozen.

De penning zelve bevat op de voorz. zijn goed gelijkend borstbeeld en face, doch eenigszins naar rechts ziende, versierd met de ridderkruizen van den Nederlandschen Leeuw en van de Eikenkroon.

De keerzijde heeft in een lauwerkrans het volgende opschrift:

MIDDELBURG'S
INGEZETENEN
AAN
MR. G. N. DE STOPPELAAR
1825 27 FEBRUARI 1895
Onder de lauwerkrans:
BEGEER UTRECHT

De gouden penning weegt 86 gram, meet 59 m.M. en is vervaardigd door de firma BEGEER in Utrecht, terwijl ook de ijzeren stempel het eigendom van den jubilaris is geworden.

Een prachtige, buitengewoon kunstvol bewerkte album op piedestal, vergezelde de feestmedaille.

DE REDACTIE.

Onuitgegeven munt van Batenburg.

Duit. Vz. De leeuw van Bronkhorst in een versierd en gekroond schild binnen een krans. Kz. Binnen een krans: BATEN — BVRGV — CVSA. Boven en onder dit opschrift: o ⁎ o. Deze duit mag als zeer zeldzaam beschouwd worden en is noch bij VERKADE, noch bij DE VOOGT beschreven. (Naar een vrij goed bewaard exemplaar in mijne verzameling).

Hilversum. J. E. TER GOUW.

Les trouvailles de monnaies de l'année 1894.

Comme nous avons eu l'honneur de l'annoncer à la fin de notre article sur la trouvaille de Bois-le-Duc, nous publions maintenant la liste des trouvailles faites dans les Pays-Bas pendant l'année 1894. 1)

La valeur de cette liste sera plutôt administrative que scientifique, nous croyons pourtant qu'il est utile de combiner les renseignements épars afin qu'on puisse obtenir un aperçu aussi complet que possible des trouvailles.

Nous nous sentons persuadé que cette liste est loin d'être complète, un bon nombre de trouvailles nous échappe, soit que leur mention ne parvienne pas jusqu'à ceux qui s'y intéressent, soit que l'égoïsme et la cupidité les fassent disparaître si vite que possible dans le

1) *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde* 1895. *II. p.* 94.

creuset ou entre les mains des marchands, de nature peu communicatifs en cette matière.

Nous suivrons l'ordre géographique.

HOLLANDE MÉRIDIONALE.

1. Environs de Voorburg, près de la Haye.

114 après J. C.	Aureus de Trajanus. Cohen. (Première édition) II p. 29 n°. 72.
167 „ „ „	Moyen bronze de Lucius Verus. Cohen. II p. 29 n°. 184.
195 „ „ „	Aureus de Septimus Severus. Cohen. III p. 260 n°. 234.
213 „ „ „	Aureus de Caracalla. Cohen. III. p. 408 n°. 352.
environ 284	Petit bronze de Magna Urbica. Cohen V. p. 367 n°. 12.
335—340	Petit bronze de Constantinus II. Cohen. p. 223 n°. 331.

Probablement ces monnaies sont pêchées avec la drague dans le canal, dit „Delftsche Vliet," qui lie les villes de Leyde et de Delft, entre le pont dit „Hoornbrug" et la commune Leidschendam. Là où maintenant s'étend la campagne „Arentsburg" se trouvait aux temps des Romains le Forum Hadriani, un centre de commerce dans la province romaine. Déjà avant 1711 on y avait trouvé des monnaies romai-

nes 1) Dans les années 1827 jusqu'en 1833 le professeur REUVENS faisait des fouilles à cet endroit et on y trouvait un grand nombre de monnaies romaines, pour la plupart du temps de Hadrianus et de ses successeurs. Une partie de ces monnaies se trouve à Leyde dans le Musée des Antiquités. (Inventarisées A—R 1174^{a}—1174^{mm}.)

2. Près du „Delftsche Schouw" on a pêché avec une drague une monnaie romaine:

2 avant J. C. Denarius d'Augustus. Cohen (Première édition) p. 93 n°. 223.

3. A Vianen dans un jardin, dit „Batenerf," a été trouvé un double gros, dit „Botdrager" d'Antoine de Bourgogne.

Ce jardin a fait partie des possessions de la célèbre famille des BREDERODE. Il paraît qu'on y trouve de temps en temps des monnaies.

4. A Scheveningen a été trouvé un grand nombre de monnaies du 18ième siècle. Des maçons ont fait cette trouvaille peu intéressante, du reste, dans un jardinet derrière une maison dans le „Waaigat" à Scheveningen.

Il paraît qu'à la fin du siècle passé, quand

---

1) VAN WIJN. *Historische avondstonden.* II p. 6.

ce „trésor" doit avoir été caché, habitait dans cette maison un des échevins de Scheveningen, Boudewijn de Witte.

Les monnaies n'avaient aucune valeur numismatique ou historique et un aperçu très concis peut suffire. Ce furent en tout 1073 pièces, dont la plus ancienne fut un ducaton du Brabant de l'année1618, la plus récente un florin d'Utrecht de 1794. La collection fut composée de pièces de trois florins et de florins de Gueldre, de florins des villes de Nimègue et de Zutphen, de pièces de trois florins et florins de Hollande, de pièces de trois florins, écus et florins de Westfrise, de pièces de trois florins, de double écus et d'écus de Zélande, de florins de Frise, de pièces de trois florins, écus et florins d'Utrecht, pièces de trois florins, écus et florins d'Overijssel, pièces de trois florins, écus et florins de la ville de Deventer, écus des villes de Kampen et de Zwolle, ducatons du Brabant, un florin de la compagnie des Indes Néerlandaises.

Il paraît que des monnaies ont été trouvées à Noordwyk-Binnen et à Lekkerkerk, mais nous n'en avons pas pu prendre connaissance.

HOLLANDE SEPTENTRIONALE.

5. Une trouvaille assez curieuse a été faite

dans l'île de Texel où l'on a trouvé deux monnaies byzantines:

527—565 après J. C. Solidus de Justinien I. Sabatier p. 177, nº. 3, avec AVGGGH.

Solidus de Justinien I. Sabatier p. 177, nº. 3, avec AVGGGΔ.

On a trouvé ces solidi dans le cimetière du petit village de Waal situé au milieu de l'île. Ce n'est pas la première fois qu'on a fait des trouvailles de monnaies dans ce village, déjà dans le siècle passé on a trouvé des médailles romaines. On peut consulter: „*Beschrijving van eenige oudheden gevonden in een tumulus .... op het eiland Texel,*" door P. van Cuyck. Amsterdam 1780. p. 9 etc. „*Brieven over Texel, etc , uit de aanteekeningen van wijlen den heere* Pieter van Cuyck. Delft 1789. p. 10 squ."

6. A Monnikendam, ville morte du Zuiderzée, en novembre un équipe d'ouvriers était occupé à démolir un magasin, situé au port de la ville, et dans la façade duquel était placé comme un souvenir vivant de la grandeur à jamais évanouie du commerce florissant de Monnikendam au 16ième et 17ième siècle, une pierre calcaire ornée d'un navire dont les voiles étaient largement déployées et qui portait l'inscription „De Lisbonveerder."

La dame à qui avait apartenu ce magasin

avait fait, en femme avisée, en vendant sa propriété la condition, que si l'on y trouva des monnaies, elle aurait droit à la moitié. Bien lui en fut! car un beau matin, quand les ouvriers furent occupés à faire descendre une poutre du toit, une pluie de cavaliers d'or commença à tomber sur la tête de ces gens émerveillés et gaiment surpris de cette bonne aubaine inattendue. Caché par une planche très mince on trouva dans la jointure de deux poutres une collection assez intéressante de cavaliers d'or et de ducats, dont nous faisons suivre la description:

PROVINCE DE GUELDRE.

1607 Cavalier d'or de Voogt n°. 121
1607 Demi-cavalier d'or „ „ „ 122
1608 Cavalier d'or avec .✢—. cf: de Voogt n°. 127
1613 „ „ „ ✢—. „ „ „ 144
1613 Demi-cavalier d'or „ „ „ 145
1615 Cavalier d'or avec GEL·—✢ . cf: de Voogt n°. 156
1616 Demi-cavalier d'or de Voogt n°. 164
1617 Demi-cavalier d'or avec GEL.✢—. de Voogt n°. 172.
1618 Cavalier d'or avec GEL.—✢. cf.: de Voogt n°. 178. (2)
1618 Demi-cavalier d'or avec CONF—OE . BELG . GEL . ✢ . cf: de Voogt n°. 179.

1618 Demi-cavalier d'or avec CONFO — E. BEL. GEL ✥. cf: de Voogt nº. 179.

1619 Cavalier d'or avec 16—19 cf: de Voogt nº. 185.

1619 Cavalier d'or avec . 16 . — . 19 . cf: de Voogt nº. 185.

1619 Cavalier d'or avec . 16—19 . cf: de Voogt nº. 185.

1619 Cavalier d'or avec . 16—19 . cf: de Voogt nº. 185.
Le 9 a été premièrement un 6.

1619 Cavalier d'or avec 1619. De Voogt nr. 185
Le 9 a été un 7.

1619 Cavalier d'or avec GEL . et . 16—19 . De Voogt nº. 185.
La 9 a été un 4.

1619 Demi-cavalier d'or avec CRESCVNT . et 16—19 cf: de Voogt nº. 186.

1619 Demi-cavalier d'or avec GEL ✥ . R/v CRESCVNT . 16—19. cf: de Voogt nº. 186.

1619 Demi-cavalier d'or avec CRESCVNT — . 16—19 . cf: de Voogt nº. 186.

1619 Demi-cavalier d'or avec CONF — OE. cf: de Voogt nº. 186.

1619 Demi-cavalier d'or avec CONF — OE et . 16 . — . 19 . cf: de Voogt nº. 186.

1620 Cavalier d'or avec CONFO — E . BELG . GEL — ✥. R/v . 16—20 . cf: de Voogt nº. 192.

1620 Demi-cavalier d'or avec GEL ✢ cf: de Voogt n°. 193.

1620 Demi-cavalier d'or avec BEL . GEL cf: de Voogt n°. 193ᵃ.

1620 Demi-cavalier d'or avec CRESCVNT. 16—20. cf: de Voogt 193ᶜ.

1620 Demi-cavalier d'or CRESCVNT . 1 . 6 ∸ 20. cf: de Voogt 193ᶜ.

1620 Demi-cavalier d'or avec BELG . R/v CRESCVNT. 16—20. cf: de Voogt n°. 193ᶜ.

1622 Demi-cavalier d'or avec 1—6—22. cf: de Voogt n°. 201.

1622 Demi-cavalier d'or avec PRO: cf: de Voogt n°. 201.

1623 Cavalier d'or avec MO . AVR . PRO . CON—FOE . BELG . GEL . ✢ . R/v CONCORDIA . RES . PARVÆ . CRESCVNT . 16—23.
Cette monnaie n'est pas mentionnée par de Voogt.

1623	Demi-cavalier d'or	de Voogt 204 (2)
1624	„ „ „	„ „ 206
1625	Cavalier d'or	„ „ 209 (3)
1625	Demi-cavalier d'or	„ „ 210

(*A suivre.*)

Dr. H. J. de Dompierre de Chaufepié.

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt.

Revue belge de numismatique.

51e année (1895), IVe Livraison.

Un médaillon inédit de Philippe père, trouvé à Rome, par M. F. GNECCHI.

Histoire numismatique du Barrois (septième article), par M. MAXE-WERLY.

Deux monnaies frappées à Luxembourg par les archiducs Albert et Isabelle, par M. le Vte B. DE JONGHE.

Médaille uniface de Levinus Bloccenus a Burgh, par Mlle MARIE DE MAN.

L'oeuvre du médailleur Nicolas Briot en ce qui concerne les jetons (suite et fin), par M. J. ROUYER.

Méreaux de familles brugeoises Jean de Vleeschhouwer, chevalier, et Barbe de Witte, par M. le Bon BETHUNE.

Médaille religieuse et méreau de Notre-Dame de Miséricorde à Verviers, par M. A. DE WITTE.

Annuaire de la Société française.

Livraison juillet-août 1895:

I. État des connaissances numismatiques concernant les ateliers monétaires de Compiègne et de Melun pendant la Ligue, par M. PAUL BORDEAUX.

II. Les francs à pied frappées à Limoges et à la Rochelle, par M. DE MARCHÉVILLE.

III. Une curieuse petite médaille satirique inédite avec légende latine en caractères runiques, par M. CHARLES TRACHSEL.

IV. De la détermination des monnaies du dauphin Louis Ier (1410—1415), par M. ROGER VALLENTIN.

V. Description générale des monnaies au type chinonais, par M. le baron R. DE PONTON D'AMÉCOURT (A suivre).

VI. Chronique.

Livraison septembre-octobre 1895:

I. Les ateliers monétaires de Clermont-Ferrand et de Riom pendant la Ligue; le sceau de l'hôtel des monnaies de Riom, par M. PAUL BORDEAUX.

II. Description générale des monnaies du type chinonais, par M. le baron R. DE PONTON D'AMÉCOURT. (A suivre.)

III. Monnaies alexandrines, terre cuite du Fayoum et les seize génies de la statue du Nil, par M. D. J. E. DUTILH.

IV. Rectifications numismatiques concernant le quaternal et le patac de Provence et d'Avignon frappés en 1414, par M. LOUIS BLANCARD.

V. Chronique.

Revue suisse de numismatique.

THOMMEN, R. Ein Münzvertrag aus dem XV Jahrhundert.

VALLENTIN, ROGER. De la moneta blaffardorum.

HAAS, FR. Die Münzen des Standes Luzern.

GROSSMANN, TH. Berner Rollbatzen oder Plappart zu 24 Haller.

MAZEROLL, F. Dassier et Montesquieu.

M. Médailles suisses nouvelles.

Rivista italiana.

Anno VIII. fascicolo III.

GNECCHI, FRANCESCO. Appunti di Numismatica romana XXXV. Ancora intorno ai contorniati. (Fig.)

GABRICI ETTORE. Contributo alla Storia della moneta romana da Augusto a Domiziano. (con una tav.)

MILANI, L. A. Monetina aurea col nome e col ritratto di Sesto Pompeo. (Fig.)

ROSSI UMBERTO Il Fiorino d'oro di Urbano V. (Fig.)

MOTTA EMILIO. Documenti Visconteo-Sforzeschi per la storia della zecca di Milano. Parte IV. Periodo Sforzesco. (continuazione.)

H. Castellain Schaezler & C.o London

N.o

Ten Guilders

ƒ10 or 15s 6 d.

BATAVIA

18

Thomas Bain & C.o

N.o

Ten Guilders

ƒ10 or 15s 6 d.

JAVA

18

We Thomas Bain & C.o Bankers Batavia,

Promise to pay the bearer on demand at the Counting

Houses of Mess.rs H. C. Castellain Schaezler & C.o

in London or Liverpool, the sum of Ten Guilders

or Fifteen shillings and six pence sterling.

Registered

H. Castellain Schaezler & C.o Liverpool

MIDDELBURG'S
INGEZETENEN
AAN
Mr. G.N. DE STOPPELAAR
1825 27 FEBRUARI 1895
BEGEER UTRECHT

A.J.W. sculp

VRAGENBUS.

Wie is thans de bezitter van de stukken verkocht:

1°. Auctie (Collectie DE RAVE VAN WICHEN) 23 Nov. 1863, bij Bom, blz. 192, N°. 5080. 1803—06. Geefhuispenningen van den Bosch. 4 stuks. Koper.

2°. Auctie (Collectie DE WIJS) bij F. Heussner te Brussel, 23 Nov. 1857, bl. 97, N°. 3019. 17 stuks bedeelingslootjes van het Geefhuis en verschillende wijken der stad 's Hertogenbosch, Lood.

Iedere inlichting zal hoogst welkom zijn aan

M. A. SNOECK.

Hintham bij 's Bosch.

Het **TIJDSCHRIFT** zal ieder jaar in vier afleveringen uitgegeven worden. Deze afleveringen verschijnen in Januari, April, Juli en October en worden vrachtvrij per post verzonden.

Alle leden van het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde ontvangen het Tijdschrift kosteloos; voor niet-leden bedraagt de **inteekenprijs** *f* 5.25 per jaar.

De **inteekening** heeft plaats bij de uitgevers of bij een der leden van de Commissie van Redactie — over den inteekenprijs wordt door den Penningmeester van het Genootschap per postkwitantie beschikt.

Alle voor het Tijdschrift bestemde artikelen moeten vrachtvrij aan een der leden van de **Commissie van Redactie** gezonden worden.

Deze Commissie bestaat uit de heeren:

TH. M. ROEST,	Rapenburg 31,	*Leiden.*
JOH. W. STEPHANIK,	Heerengracht 231,	*Amsterdam.*
Mej. MARIE DE MAN,	St. Pieterstraat,	*Middelburg.*

De Commissie van Redactie heeft het recht artikelen te weigeren; zij laat de schrijvers volkomen vrij in de behandeling der onderwerpen, maar neemt ook daardoor hoegenaamd geene verantwoordelijkheid voor den inhoud op zich.

De voor de artikelen te bezigen talen zijn Nederlandsch, Fransch, Duitsch of Engelsch.

Den schrijvers wordt, op aanvraag, een **vijftigtal overdrukken** in onbedrukten omslag, van hunne in het Tijdschrift opgenomen artikelen kosteloos toegezonden.

Voor omslag met titel, zwaarder papier of een grooter aantal exemplaren gelieven zij zich rechtstreeks tot de Uitgevers te wenden, die hun de daardoor veroorzaakte kosten in rekening brengen.

Alle bijdragen voor de Bibliotheek en voor de numismatische Verzamelingen gelieve men rechtstreeks aan den Conservator te zenden.

Bestuur van het Genootschap 1896.

Voorzitter, TH. M. ROEST, Rapenburg 31, Leiden.
Vice-Voorzitter, Mr. L. W. A. BESIER, Maliesingel 20, Utrecht.
Penningmeester, C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD, Groenloo.
Secretaris, JOH. W. STEPHANIK, Heerengracht 231, msterdam.
Conservator, H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam

TIJDSCHRIFT

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt"

TE

AMSTERDAM

4e Jaargang — 2e Aflevering

AMSTERDAM
G. THEOD. BOM EN ZOON
1896

INHOUD

Het muntwezen op Lombok.

Prof. MILLIES zegt: „Plus on avance vers l'est dans l'Archipel Indien, plus on peut observer que la civilisation va diminuant et cela se manifeste dans un de ses signes les plus distinctifs, dans l'usage de monnaies propres au pays" *).

Deze stelling is vooral op Lombok toepasselijk, dat, evenmin als Bali, ooit eigen munten gehad heeft. Heeft het oostelijk gedeelte van Java, met name Djangala en Madjapahit in Soerabaja den muntslag gekend, de Sultan van Soemanap op Madoera daarentegen liet op de in zijne handen komende munten slechts een kleinen stempel of dut slaan.

Volgens gevoelen van een mijner bekenden, die langen tijd op Madoera heeft doorgebracht, was dit stempelen niet eens de uitoefening van

*). H. C. MILLIES, *Recherches sur les monnaies des Indigènes* etc. p. 173.

eenig muntrecht, maar een waarborg, èn voor de echtheid èn van zijn eigendomsrecht op die geldstukken, evenals iemand doet, die zijn naam in zijn boeken stempelt.

Een particuliere brief uit Ampenam van het jaar 1850 meldt mij, dat destijds op Lombok grootendeels Chineesche koperen munten circuleerden, in het Maleisch pities, in de Balitaal Keppings, in het Engelsch, China cash en door de Hollanders pitjes of kasjes genoemd. Twee honderd pitjes, aan een touw geregen, heetten atak en vijf ataks bij elkander gebonden maakten één pekoe en 10 pekoes één bonkoes uit.

De gewone koers was 1000 pitjes voor een Spaanschen piaster of Amerikaanschen dollar, maar deze koers was afhankelijk van den grooteren of kleineren aanvoer van pitjes en dollars en van meer of minder aanvoer van en vraag naar producten. Onder de handelaren circuleerden sovereigns, Californisch goud en Nederl. Ind. recepispapier, maar de inboorlingen ontvingen alleen de dollars en de pitjes en bewaarden de eerste vooral als kleinooden in hunne kasten of lieten er sieraden van maken. De Chineesche munt werd meest door Engelsche en Javaansche schepen uit China aangebracht en diende om rijst in te koopen. De belastingen, die de inboorlingen aan den Radja opbrachten, werden in dollars berekend.

Een halve eeuw bijna later, volgens schrijven van een der officieren, die de jongste expeditie medemaakten, is de toestand niet veel veranderd. Alle geldstukken der wereld, mits van goud en zilver, groot van stuk en blinkend, worden nog in betaling aangenomen, en wel bepaald: Mexicaansche gouden onzas van 40 tot 60 gulden waarde, oude Spaansche goudstukken, gouden tientjes, sovereigns, Nederlandsche rijksdaalders en Mexicaansche dollars. In koper vindt men er de Chineesche pitjes of wang bollong, waarvan er 400 tot 600 op een gulden gerekend worden. Zij worden aan een touwtje geregen bij 200 stuks en heeten dan soekoe; drie zulke bosjes bij elkander gebonden heeten sa-tak. (Deze mededeeling verschilt van die hierboven en toch zijn beide even geloofwaardig; in een halve eeuw veranderen ook dáár namen en gebruik der zaken).

Bij den aanvang der expeditie wilden de Lombokkers noch guldens, noch kleine zilveren munten, noch centen aannemen, zij kenden er de waarde niet van. Toen zij met ons geld kennis maakten, rekenden zij somtijds 10 à 15 kepengs voor een dubbeltje; later gaven zij gaarne *f* 2.75 tot *f* 3.50 aan kwartjes en dubbeltjes voor éénen rijksdaalder. Tegenwoordig zijn zij zeer verzot op rijksdaalders, waarin ook de belastingen moeten voldaan worden.

De in omloop zijnde Chineesche pitjes of kepengs *) komen uit Singapore, Canton en Honkong; de koers is aldaar 1000 en op Lombok 1500 voor één rijksdaalder. Onze cent wordt gerekend op zes kepengs. Haantjesduiten of doewit ajam zijn niet meer gangbaar.

Een door bedoelden officier mij toegezonden soekoe, die 200 kepengs heette te bevatten, maar natuurlijk veel minder telt, bestaat uit munten van allerlei aard aan een koordje van bamboe-vezelen geregen. Door welwillende medewerking van den Heer JOH. W. STEPHANIK ben ik in staat gesteld van deze stukken de beschrijving te geven.

KEIZERRIJK CHINA.

Dynastie *Soeng II* 960 - 1278.
Keizer *Tsjeen-Tsoeng* 998 - 1022.
Lie, 21 - 22 mM. CHAUDOIR VII, 2; 3 ex.
Onzekere Chineesche lie met *jwan-foeng-toeng-pao*. CHAUDOIR XLIX, 18; 3 „

---

*). „De kepeng is op Lombok en Bali een deel van het maatschappelijk kapitaal en wel een, dat eene overheerschende rol speelt." *Soer. Hdbl.*, aangehaald in het *Algemeen Handelsblad*, *Nieuwe Amst. Cour.* van 13 April 1895.

In het *Bat. Nbl.* van 22, 23 en 26 Nov. 1895 (zie *Alg. Hdbl.* van 23 Jan. 1896) leest men: „De kepeng beheerscht (op Lombok) alles en is zoowat, wat de reis (sic) in Portugal is. Vraagt gij een Sassak naar de waarde van zijn paard, hij zal u antwoorden: 40.000 kepeng."

Dynastie *Ts'ing* of *Ta-Ts'ing* (de groote Ts'ing) sedert 1644.

Sjie-Tsoe-Tsjang, keizer der Mandsjoes, (in de noordelijke provincie Ljantong) verovert geheel China en sticht deze dynastie.

Keizer *Sjie-Tsoe-Tsjang* 1644—61.
Regeeringsnaam *Sjun-Tsjie.*

Lie, 25,5 m.M. BUSHELL, 2 — 1 ex.

Keizer *Sjeng-Tsoe-Dsjeen* 1662—1722.
Regeeringsnaam *K'ang-hie.*

Lie van Peking (prov. Tsjie-lie) - Kz. *pao-tsjwan*, d. i. Ministerie van Financiën. Een ex. van 23 mM., drie ex. van 28 mM. WYLIE 57 Nr. 70. — 4 „

Lie, nagebootst naar de voorgaande, 25 mM. — 1 „

Lie van Peking. Kz. *pao jwan*, d. i. Ministerie van Openbare Werken. 24 mM. W. 57 Nr. 71. — 1 „

Lie van Tsie-nan-foe (prov. Sjang-toeng). Kz. in 't Chineesch en in 't Mandsjoersch: *toeng*, 28 mM. W. 59. Nr. 89 — 1 „

Keizer *Koa-Tsoeng-Sjun* 1736—95.
Regeeringsnaam *K'jen-loeng.*

Lie van Peking. Kz. *pao tsjwan.* 22—25 mM. W. 66. Nr. 115 — 22 „

Lie van Peking. Kz. *pao jwan.* 23—25 mM. W. 66. Nr. 116 — 8 ex.
Lie van Pao-ting-foe (prov. Tsjie-lie). 24 mM. W. 67. Nr. 129 — 1 „
Lie van T'ai-jwan-foe (prov. Sjan-si). 24 mM. W. 67. Nr. 123 — 1 „
Lie van Nan-tsjang-foe (prov. Kjang-sie). 26 mM. W. 67. Nr. 126 — 1 „
Lie van Hang-tsjoe-foe (prov. Tsjee-kjang). 24 en 25 mM. W. 66. Nr. 118 — 2 „
Lie van Sie-ngan-foe (prov. Sjen-sie). 23 mM W. 68. Nr 131 — 1 „
Lie van Tsjing-toe-foe (prov. See-tsjwan). 24—26 mM. W. 67. Nr. 124. — 4 „
Lie van Kwee-lin-foe (prov. Kwang-sie). 25 mM. W. 67. Nr. 122 — 2 „
Lie van Joe-nan-foe (prov. Joe-nan). 24.5—26 mM. W. 67. Nr. 119 — 13 „
Lie, nagebootst naar de voorgaande, 22 mM. — 1 „
Lie van Kwee-jang-foe (prov. Kwee-tsjoe). 24 mM. verg. BUSHELL Nr. 30 — 1 „
Lie van Kwang-tsjoe-foe (prov. Kwang-toeng). 25 mM. W. 67. Nr. 130 — 1 „
Lie van?, muntplaats onleesbaar — 1 „

Keizer *Dsjeen-Tsoeng-Joei*, 1796—1820.
Regeeringsnaam *Kja-K'ing.*

Lie van Peking. Kz. *pao tsjwan.* 22.5—24.5 mM. W. 71. Nr. 137 — 2 „

Lie van Peking, als voren, doch op de Kz. een punt boven het vierkant gat, 23.5 mM. BUSHELL 26 — 1 ex.

Lie van Peking. Kz. *pao jwan*. 23—24 mM. W. 71. Nr. 138 — 3 „

Lie van Soe-tsjoe-foe (prov. Kjang-soe). 24,5 mM. W. 71. Nr. 139 — 1 „

Lie van Hang-tsjoe-foe 23 mM. W. 71. Nr. 140 — 1 „

Lie van Kwang-tsjoe-foe 26 mM. W. 72. Nr. 151 — 1 „

Lie van Kwee-lin-foe 23 en 24 mM. W. 71. Nr. 144 — 2 „

Lie van Joe-nan-foe 25 en 26 mM. W. 72. Nr. 154 — 4 „

Keizer *Hsuan-Tsoeng-Tsjeeng* 1821—50.
Regeeringsnaam: *Tao-Kwang*.

Lie van Peking. Kz. *pao tsjwan* 22--23 mM. W. 73. Nr. 155 — 3 „

Lie van Peking. Kz. *pao jwan* 22,5 mM. W. 73. Nr 156 — 1 „

Lie van Hang-tsjoe-foe 22,5 mM. W. 73. Nr. 158 — 1 „

Lie van Woe-tsjang-foe (prov. Hoe-pee). 24 mM. W. 74. Nr. 164 — 1 „

Lie van Joe-nan-foe, 25,5 mM. W. 74. Nr. 167 — 2 „

Lie van Tung-tsjwan-foe (prov. Joe-nan). 23 en 26 mM. Vergelijk W. 74. Nr. 159, die dit stuk, volgens BUSHELL ten onrechte, aan Tsie-nan-foe toeschrijft — 2 ex.

Keizer *Tsai-Tjen* sedert 1875.
Regeeringsnaam: *Kwang-Su.*

Lie van Kwang-tsjoe-foe. Verg. BUSHELL Nr. 206 — 18 „

KEIZERRIJK ANNAM.

Dynastie *Lie-Trioe* of I[e] Lie 1010—1225.
Keizer *N'on-Tong* 1073—1127.
7[e] Regeeringsnaam *T'jen-foe-de-vo.*

Dong, 21 mM. TODA 7 — 2 „

Dynastie *Tran* 1226—1414.
Keizer *T'ai Tong* 1226—1258.
3[e] Regeeringsnaam *Ngoein-fong.*

Dong, 21—22 mM. T. 17 — 2 „

Keizer *Doe-Tong* 1342—1368
1[e] Regeeringsnaam *T'joefong.*

Dong, 21—22 mM. T. 19 — 2 „

Opstandeling *Soe* 1391—92.
Regeeringsnaam *T'joe-t'an,*

Dong, 22 mM. T. 28 — 4 „

Opstandeling *Ho-Kwie-lie* 1402—3.
Regeeringsnaam *T'an-ngoein.*

Dong met vierkant gat. T. 30 6 ex.
Dong met rond gat. T. 31. 1 „

Onafhankelijkheidsoorlog tegen China onder *Le-loi* 1414—28.
Regeeringsnaam van *Le-loi*: *An-fap.*

Dong, 22 m.M. T. 41 2 „
Dong, 21 mM. T. 42 9 „

Regeeringsnaam *Trie-t'han.*

Dong, 21—22 mM. T. 47 7 „

Opstandeling *Kam-gjang-wong* 1509.
Regeeringsnaam *T'ai-bin'.*

Dong, 22 mM. T. 166 1 „
Onzekere stukken, waarschijnlijk van de talrijke opstandelingen. Verg. T. 254 5 „

BANTAM (op het eiland Java).

Pangeran Arya, regent van 1596 *) tot?
Stuk van twee pitjes met een zeshoekig gat en het omschrift *Pangeran ratou ing Bantan*, afgebeeld MILLIES pl. XIV. Nr. 113 1 „

---

*) Of 1608? (*Cat. Steph. Nr.* 3182).

PALEMBANG op Sumatra.

Pitje teboh of *feloes* van rood koper met het jaartal 1198=1783/4. afgebeeld MILLIES, pl. XIX Nr. 188 en NETSCHER & VAN DER CHIJS. pl. XXIII. Nr. 193 — 1 ex.

En eindelijk een rood koperen *Geldersche Compagniesduit* van 1776 met een rond gat — 1 „

Totaal 160 ex.

Met betrekking tot dezen laatsten vermelden wij, dat, volgens N. en V. D. CH. bl. 64, reeds in 1754 door de Regeering voor *f* 20.000 aan halve duiten naar Oost-Java gezonden zou worden, welke halve duiten van een gaatje voorzien moesten worden om met de aldaar gebruikt wordende Balische pitjes te concurreeren. Deze munt bewijst dus, dat ook heele duiten door de Lombokkers in kepengs herschapen werden, door er een gaatje in te slaan.

— — —

Bij de mij gezonden soekoe bevond zich ook, los, een vergulde of geelkoperen (?) cent van Sarawak. A°. 1890, die door zijn blinkend uiterlijk ook zeker de aandacht van een Sassakker zal getrokken hebben en door dezen als een rariteit is bewaard geworden.

Daarentegen komt het mij vreemd voor, dat er geene enkele Japansche munt in deze soekoe gevonden wordt, daar de Japansche kasjes veelvuldig in omloop waren en waarschijnlijk nog zijn. Om een bewijs te noemen: in 1699, bijv. werden voor rekening van 't Gouvernement 1.920.000 stuks uit Japan ontboden en op Java in circulatie gebracht, om te voorzien in 't gebrek aan klein geld; mogelijk zijn zij door de duiten geheel verdrongen.

Aan 't slot van dit artikel betuig ik mijn bijzonderen dank zoowel aan den Heer JOH. W. STEPHANIK voor zijne uitvoerige verklaring, als aan den Luitenant der Inf. V. D. W. voor zijne belangrijke bijdrage tot de Ned-Indische numismatiek.

HILVERSUM. J. E. TER GOUW.

Gedenkpenningen ter herinnering aan het bezoek van HH MM. de Koninginnen aan de Zuidelijke Provinciën 15—24 Mei 1895.

De zuidelijke provinciën van ons land werden in het voorjaar van 1895 vereerd met een bezoek van H.M. de Koningin en H.M. de Koningin Weduwe Regentes; met Noord-Brabant, kwam de hoofdstad 's Hertogenbosch het eerst aan de beurt op 15 en 16 Mei, en op den 18den Mei genoot het nijvere Tilburg het voorrecht H.H. M.M. te mogen ontvangen.

Ter herinnering aan eene uitvoering van Noordbrabantsche liefhebberij-, harmonie- en fanfare gezelschappen aldaar op dien dag gegeven, werd een gedenkpenning geslagen.

No. 1. Vz. De borstbeelden der beide Koninginnen in profiel.

Kz. In het midden in vier regels: AAN H.H. M.M. — DE KONINGINNEN — 18 MEI 1895 — TILBURG, door een zwaren eiken- en

mirten krans, met linten samengebonden, omgeven. Daarom heen in een rand: × HERINNERING PROVINCIALE HULDEBETOOGING [1]) × NOORDBRABANTSCHE LIEFHEBBERIJ HARMONIE- EN FANFAREGEZELSCHAPPEN. Naast de krans: SPERLING. Zie plaat III.

In mijne verzameling in verguld koper, met oog en ring, 50 mM. muntmeter STEPHANIK.

Van dit Vorstelijk bezoek werd ook een gedenkpenning geslagen.

No. 2. Vz. Gelijk de hiervoor beschrevene.

Kz. In het midden in een cirkel als *omschrift*:

HERINNERING AAN HET BEZOEK 18 MEI 1895, voorts in vier regels: VAN — H.H. M.M. DE — KONINGINNEN — AAN TILBURG, door een zwaren eiken- en mirtenkrans met linten samengebonden omgeven. In mijne verzameling in verguld koper met oog en ring, 50 mM. muntmeter STEPHANIK [2]). Zie Plaat III.

Ook te Maastricht werd ter herinnering aan de voor deze stad zoo heugelijke dagen de volgende gedenkpenning geslagen.

No. 3. Vz. Het rechts gewend borstbeeld der Koningin met loshangend haar, in rijk geborduurd gewaad en met een parelsnoer om

1) Voor BETOONING.

2) Beiden verkrijgbaar bij HENRI VINKS, in gouden en zilveren werken te Tilburg, Heuvelstraat, No. 1123.

den hals, op den schouder E. ALARD. *Omschrift*: WILHELMINA KONINGIN DER NEDERLANDEN.

Kz. Het met de hertogelijke kroon gedekte, gevierendeelde wapen van Limburg [1]) tusschen twee lauwertakken, daaronder: ALARD—MAASTR. *Omschrift*: DE KONINGINNEN BEZOEKEN LIMBURG · 20—24 MEI 1895 · zie Plaat III.

Goud, zilver, zilver verguld, brons, brons verzilverd en brons verguld, mM. 42, muntmeter STEPHANIK [2]).

M. A. S.
H.

---

1) 1 Limburg, in zilver een leeuw met gesplitste staart van keel, gekroond en genageld van goud. 2 Gulik, in goud een leeuw van sabel, getongd en genageld van keel. 3 Hornes, in goud drie jachthorens van keel beslagen van zilver. 4 Gelre, in lazuur een gouden leeuw, gekroond van goud en getongd van keel. Hartschild als Nr. 1.

2) Vervaardigd in de werkplaatsen van den Heer C. I. BEGEER te Utrecht en verkrijgbaar bij den Heer E. ALARD te Maastricht, Groote staat Nr. 16.

Gildepenning van Abraham Hildernisse, deken van het timmermansgilde te Middelburg.

Niet onaardig is het te weten, dat er nog gildepenningen bestaan, waarvan men, om het zoo eens te noemen, de latere wandelingen voor een groot deel kent en waarvan men met zekerheid kan getuigen, dat dit zelfde exemplaar een paar eeuwen geleden aan den toenmaligen deken van het gilde heeft toebehoord.

Dit is het geval met een gildepenning, die, na in de laatste jaren aucties en kooplui gepasseerd te hebben, ten laatste het eigendom is geworden van den heer G. CUMONT, te Brussel.

Het merkwaardige van dezen penning nu, bestaat daarin, dat hij gewikkeld was in een beschreven papier dateerende uit de 18e eeuw, waarop, volgens mededeeling van den heer CUMONT, aan de buitenzijde te lezen staat:

Penning uit den boedel van A. M. VAN HUIJEN WED. SECURIUS.

Gemeen onder hare erfgenamen volgens scheiding 30 April 1790.

Aan de binnenzijde vindt men vermeld, dat de penning in 1671 aan ABRAHAM HILDERNISSE heeft toebehoord, toen ter tijde deken van het timmermansambacht te Middelburg, terwijl een uitvoerig familieregister verklaart hoe de penning achtereenvolgens aan de WED. SECURIUS is ten deel gevallen.

De penning zelve is niet zeldzaam, het is de gewone zeer fraaie geel koperen van de timmermans alhier, afgebeeld in het standaardwerk van J. DIRKS over *Noord-Nederlandsche gildepenningen plaat LXX No.* 45.

De voorzijde vertoont St. Jozef met een passer in de rechter- en een maatstok in de linkerhand tusschen TIMMERMANS AMBACHT.

De buitenrand heeft tot *omschrift*: ✠ ABRAHAM HILDERNISSE · DEKEN · A° 1671.

De keerzijde heeft in het veld zeven verschillende timmermanswerktuigen.

Omschrift: ✱ LOVIJS · IOLIJT · OVDEN · DEKE · ERASMVS · BEDLO · BELEED ⁘.

In geen enkel opzicht wijkt hij van de bestaande penningen af, behalve dat het gilde-

nummer er op ontbreekt, wat voor een dekenpenning ook geheel onnoodig was.

Vóór het jaar 1671 waren hier reeds twee andere timmermans gildepenningen in gebruik geweest; zij dragen de jaartallen 1594 en 1630; in genoemd jaar evenwel schijnt de penning met omschrift ABRAHAM HILDERNISSE deze vervangen te hebben. Bij die gelegenheid is hij zeker aan den deken slechts in koper en aan den overdeken in zilver, als huldeblijk uitgereikt. Deze laatste hoogst zeldzame afslag bevindt zich in mijne eigene verzameling.

Behalve de vermelding dat de penning van ABR. HILDERNISSE afkomstig is, bevatte het manuscript nog een familieregister, dat over meer dan 100 jaren loopt en dat ons opheldert aan wie dat koperen familiestuk achtereenvolgens heeft toebehoord.

ABR. HILDERNISSE nu, behoorde in zijn tijd tot eene deftige familie, immers een heer REIMERT HILDERNISSE, gestorven in 1728, wordt als schepen der stad Veere vermeld, terwijl eene juffrouw ARIESIA H. onder eene fraaie tombe in de groote kerk aldaar begraven ligt.

Nog kent men een zekeren ISAAC H., die als teekenaar en wiskundige eenige vermaardheid had, en van wiens hand vele teekeningen van oude kasteelen op Walcheren zijn bewaard gebleven.

Onze ABR. HILDERNISSE *) had, zooals wij uit het manuscript lezen, eene dochter, MAGDALENA, die getrouwd is geweest met ISAAC SPELDERNIEUW. Zij hadden twee kinderen, ANDRIES en JOSINA.

ANDRIES SPELDERNIEUW huwde met S. D. THOBIASSEN en liet slechts eene dochter na. Deze, CORNELIA genaamd, werd de vrouw van Mr. PIETER BUTEUX. Zij hadden bij hun overlijden de volgende zonen: PIETER, JACOB ANDRIES, REINIER JAN, ISAAC CORNELIS en CORNELIS BUTEUX.

De penning is na den dood van ANDRIES SPELDERNIEUW niet aan diens dochter CORNELIA ten deel gevallen, doch is naar zijne zuster JOZINA SPELDERNIEUW teruggegaan, die gehuwd was met JOOST VAN HUIJEN — VAN UIJEN'S zijn thans nog in Middelburg bekend, maar VAN HUIJEN'S niet meer. Zij waren de ouders van eene dochter, ANNA MARIA, die de echtgenoote is geworden van DANIEL SECURIUS.

---

*) Zeer waarschijnlijk behoorden allen tot een geslacht dat naar den naam te oordeelen zeker afstamde van het op den rechter Schelde oever, niet ver van Bergen op Zoom, gelegen dorp van dien naam. Op het einde der 15 eeuw is het echter door eene overstrooming geheel verdronken, zoodat er van den polder niet veel meer dan eene kleine hoogte is overgebleven.

(V. D. AA. *Aardrijksk. Woordenboek*).

Nog heden ten dage wonen in Middelburg verschillende families van dien naam, grootendeels tot den welvarenden neringdoenden stand behoorende.

Zij sterft in 1788 op 75 jarigen leeftijd kinderloos en liet al hare bezittingen na aan de vijf kinderen van hare nicht CORNELIA SPELDERNIEUW, gehuwd met Mr. PIETER BUTEUX.

Onze eerste ABR. HILDERNISSE was dus de bet overgrootvader van moederszijde van die vijf erfgenamen van de wed. SECURIUS.

Hier eindigt het manuscript en er wordt niet vermeld wie van de vijf neven BUTEUX den penning heeft geërfd.

Van al die personen is ANDRIES SPELDERNIEUW nog al een bekende persoonlijkheid geweest.

Hij was behalve Equipagemeester der O. I. Compagnie ook nog waardijn aan de munt van Zeeland gedurende 1751—1758.

Wat nu de vijf zonen van Mr. P. BUTEUX betreft, hier wijkt het document belangrijk af van het familieregister dat bijgehouden is door de nog te dezer stede wonende familie BUTEUX.

Dit aanzienlijke geslacht is uit het noorden van Frankrijk afkomstig vanwaar het misschien ten gevolge van geloofsvervolgingen is gevlucht.

Dat familieregister nu, spreekt in plaats van vijf, slechts van twee zonen, PIETER en ISAAC CORNELIS *).

---

*) Ik ben deze inlichtingen verschuldigd aan de welwillendheid van den Heer P. S. BUTEUX, burgemeester van Oost- en West-Souburg.

De oudste PIETER, huwde in 1792 met eene aanzienlijke dame te dezer stede, Mej. GODIN, die zelve van een Vlaamsch of Brabantsch geslacht afkomstig was. Hij was schepen en raad der stad en representeerde in 1814, de Vereenigde Nederlanden op de Groote Vergadering te Brussel.

Hoe het nu komt, dat de penning te Brussel op eene publieke veiling is verkocht geworden is niet uit te maken, misschien heeft P. BUTEUX in den Franschen tijd herhaalde malen in Brussel verblijf gehouden en bestaat de mogelijkheid dat het familiestuk toen in handen van een Belgischen verzamelaar van munten en penningen is gekomen, zooals hij dit op het oogenblik ook nog is.

De andere broeder ISAAC CORNELIS, was langen tijd raad der stad Goes.

Van de drie overige broeders, wordt zooals ik reeds heb aangehaald in het familieregister geen melding gemaakt; zij komen ook niet voor in het groote werk van A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN „*Stam en Wapenboek van aanzienlijke Nederlandsche familiën.*"

Wat hiervan de reden kan zijn geweest, is mij niet recht duidelijk, immers toevalligerwijze met een ander doel de Middelburgsche courant van het eerste jaar der Bataafsche vrijheid, het jaar 1795, doorbladerende, vond ik

dat er inderdaad een Reinier Jan Buteux heeft bestaan.

De advertentie van zijn overlijden staat er op 13 Oct. 1795, als volgt in vermeld:

„Mijn oudste broeder de heer R. J. Buteux, „op het Kasteel te Arten, Meijerij van 'sBosch „overleeden zijnde aan eene borstziekte, geve „daarvan bij deeze kennis aan alle vrienden „en naastbestaanden."

(was get.:) P. Buteux.

Deze advertentie in de Midd. courant heeft het opmerkelijke dat zij de eenige is, van den geheelen jaargang 1795, waarin nog het woord *heer* in plaats van het traditioneele burger voorkomt.

Van de beide overige broeders Jacob Andries en Cornelis, heb ik niets kunnen opsporen. Zij zullen misschien jong, doch in ieder geval ongehuwd zijn gestorven.

Marie de Man.

Aanvulling van Dirks' Repertorium.

Zie Plaat IV.

Bij het dezer dagen doorloopen mijner verzameling met DIRKS' *Penningkundig repertorium* naast mij, vond ik de volgende daarin niet vermelde penningen:

1°. 1644. Penning beschreven bij VAN LOON II blz. 315 No. 4 als geslagen op den vrede van Munster. *Vz.* in de afsnede S.D. 1644 (v. LOON heeft S 1649 D). *Kz.* In de afsnede 1644 (bij VAN LOON glad) Zilver.

2°. 1652. Legpenning. *Vz.* Wapen van Antwerpen, daaronder S. P. Q. A. in een bloemkrans. *Kz.* In gladden rand tusschen krullen:

VT. VINCAS
CVM
JVDICARIS
16 [illegible] 52

Randschrift: Thomas de Pottere Questor generalis. Koper.

3°. 1662. Ovale begrafenispenning *Vz.* Gelauwerd doodshoofd (zonder onderkaak) waarop gevleugelde zandlooper, rustende op 2 gekruiste

doodsbeenderen en twee gekruiste seizen. Onder: medaillon omgeven door riet met opschrift (gegraveerd):

Den dach des Doots
Is beter als den Dach
der geboorte.

Door de seizen kronkelt zich een lint, waarop: *Salich sijn de Dooden die in den Heere sterve(n), want zij Rusten van haren Arbeijt*, (alles in schrijfletters). *Kz.* Medaillon vastgehouden door 2 engelen, de een met een kaars, de ander met een uitgedoofde vlaswiek. Boven het medaillon komt de dood uitkijken met toorts en zeis. Opschrift (gegraveerd):

Een gerust gemoet
Is thoochste goet.
Samuel Marinier
Obiit 30 *May* 1662. (schrijfletters)

Zilver - 62 bij 53 mM. gedreven.

4°. 1743. Begrafenispenning van MR. GERARD HINLÓPEN overleden te Hoorn, 26 April 1743. Geslagen - zilver - mM. 32.

5°. 1775. Vijf en twintigjarig huwelijk van CHRISTIAAN SCHOLTEN en JOHANNA CATHARINA VAN WESEL, baron en baronesse van Haarlem, heer en vrouwe van Aschat, gevierd te Amsterdam 22 December 1775.

Geslagen - 66 mM. - afslag. Z.

Les trouvailles de monnaies de l'année 1894.

(Suite de p. 69).

PROVINCE DE HOLLANDE.

1607 Cavalier d'or avec HOL . ❀ . cf: Verkade 40.2 (3).

1608 Cavalier d'or cf: Verkade 40.2

1621 „ „ „ 40.2 (4)

1621 Demi-cavalier d'or avec HOL . ❀ . cf: Verkade 40.2.

1621 Ducat (le guerrier tient quatre flèches) Verkade 39.5.

1622 Cavalier d'or avec HOL . ❀ . cf: Verkade 40.2 (6).

„ Cavalier d'or cf: Verkade 40.2

„ Demi-cavalier d'or avec HOL . ❀ . cf: Verkade 40.3.

1623 Cavalier d'or avec HOL . ❀ . cf: Verkade 40.2 (2).

On a changé le 2 en 3.

1623 Cavalier d'or avec HOL . ✿ . cf: Verkade 40.2 (2).
„ Demi-cavalier d'or avec HOL . ✿ . cf: Verkade 40.3
1624 Cavalier d'or cf: Verkade 40.2.
„ Cavalier d'or avec HOL . ✿ . cf: Verkade 40.2 (2).
1625 Cavalier d'or avec HOL . ✿ . cf: Verkade 40.2.

Province de West-Frise.

1621 Cavalier d'or avec MO . AV . PRO . CONF—E . BELG . WESTFRI ✿ cf: Verkade 60.1

Province de Zélande.

s. d. Noble à la Rose avec AVR . COMITAT . ZELAN . Verkade 77.2.
1617 Demi-cavalier d'or avec ZEL ✾ ♜ . cf: Verkade 79.2.
1621 Demi-cavalier d'or avec ZEL . ♜ R/v . 1621 . ♜ cf: Verkade 79.2.
1622 Demi-cavalier d'or avec ZEL ✿ ♜ . R/v 1622 ♜ . cf: Verkade 79.2.
1622 Demi-cavalier d'or avec ZEL ✿ ♜ . R/v ♜ . 1622. cf: Verkade 79.2.
1623 Demi-cavalier d'or avec ZEL . ♜ . R/v . 1623 ♜ . cf: Verkade 79.2.

1623 Demi-cavalier d'or avec ZEL . . R/v 1623 . . cf: Verkade 79.2.

1625 Demi-cavalier d'or avec ZEL . . R/v 1625 . . cf: Verkade 79.2 (6).

Province d'Utrecht..

s d. Noble à la Rose avec : ·:· cf: Verkade 97.3 (2).

1598 Ducat avec TRA — .

1607 Demi-cavalier d'or avec CONF - OE . BELG . TRAIEC R/v 16 + 07 cf: Verkade 98.6

„ Demi-cavalier d'or avec CON - FOE . BELG . TRAIEC . . R/v 16 - 07 cf: Verkade 98.6.

1609	Ducat	Verkade 98.3
1610	„	„ „ (2)
1613	„	„ „ (2)

1615 Demi-cavalier d'or avec CONF - OE . BELG . TRAIEC . cf: Verkade 98.6.

1616 Cavalier d'or avec MO . etc TRAI . R/v 16 : 16 sans croix cf: Verkade 98.5.

„ Cavalier d'or avec . MO . R/v . 1616 . cf: Verkade 98.5.

1617 Cavalier d'or avec 'MO R/v . 1617 . cf: Verkade 98.5.

„ Cavalier d'or avec MO· etc TRAI . R/v 1617 cf: Verkade 98.5.

„ Cavalier d'or cf: Verkade 98.7.

1617 Demi-cavalier d'or avec CONF - OE . BELG . TRAIEC . R/v CRESCVNT cf: Verkade 98.6.

1618 Cavalier d'or avec TRAI . cf: Verkade 98.5.

„ Cavalier d'or avec . MO . R/v 16 - 18 sans croix . cf: Verkade 98.5.

1619 Cavalier d'or avec . MO . R/v 16 : 19 cf: Verkade 98.5.

„ Cavalier d'or avec . MO . R/v 16 - 19 cf: Verkade 98.5 (2).

„ Cavalier d'or avec . MO . R/v 1619 cf: Verkade 98.5 (3).

„ Cavalier d'or avec . MO . etc. TRAIEC . . R/v . 16 : 19 . cf: Verkade 98.5 (2).

„ Cavalier d'or avec CONFO - E . BELG TRAIEC + . cf: Verkade 98.5.

1620 Cavalier d'or avec CON - FOE etc. TRAIEC . . R/v 16 : 20 cf: Verkade 98.5

„ Cavalier d'or avec CON - FOE etc. TRAIEC . . R/v 1620 cf: Verkade 98.5.

„ Cavalier d'or avec R/v 16 : 20 cf: Verkade 98.5 (2).

„ Cavalier d'or avec R/v 16 . 20 cf: Verkade 98.5 (2).

„ Cavalier d'or avec . MO . etc. TRAIEC R/v 16 . 20 cf: Verkade 98.5 (2).

„ Cavalier d'or avec . MO . etc. TRAIEC R/v 1620 cf: Verkade 98.5.

1620 Cavalier d'or avec . MO . etc. CONFO - E R/v 1620 cf: Verkade 98.5.

1621 Cavalier d'or avec CONF - OE etc. TRAIEC . . R/v 16 . 2.1 cf: Verkade 98.5

„ Cavalier d'or avec CON - FOE etc. TRAIEC . . R/v 16 · 21 cf: Verkade 98.5

1622 Demi-cavalier d'or avec CON-FOE etc. TRAIEC R/v . 1622 . cf: Verkade 98.6

„ Ducat avec TRAI cf: Verkade 98.3.

1623 Cavalier d'or avec . MO . R/v . 1623 .

1624 „ „ „ . MO . R/v . 16 - 24 . cf: Verkade 98.5.

1629 Demi-cavalier d'or avec MO etc. CONF - OE etc. TRAIEC R/v 16 - 29.

Années indéchifrables. Cavaliers d'or. Verkade 98.5 (6).

Province de la Frise.

1607 Cavalier d'or. Verkade 118.4.

1608 Ducat avec RES - P - ARVA CRES . FRI R/v ORDI cf: Verkade 117.5.

1610 Ducat avec RE - SP - ARVÆ + R/v ORDI cf: Verkade 117.5 (2)

1611 Ducat avec RES - . P - AR . R/v ORDI cf: Verkade 17.5.

1614 Ducat avec CONCORDIA . R - ES - PAR . CRES . FR
R/v MO : ORD - PROVIN - FOEDER - BEL : AD - LEG : IMP cf: Verkade 117.5.

1616 Ducat avec CONCOR : RES : P - A - R : CRES ⁝ FRI : ⚜ R/V MO : etc. AD : cf: Verkade 117.5.
1626 Demi-cavalier d'or avec . ⚜ . MO . etc. C - ONFOE . BEL . G . FRI cf: Verkade 118.5.

Province d'Overijssel.

1607 Cavalier d'or avec des croix R/V TRANSI ✠ cf: Verkade 134.4.
1612 Ducat avec TRAN cf: Verkade 134.2.
1617 Cavalier d'or avec des croix R/V . 16 + 17 . Verkade 134.4.
„ Cavalier d'or avec MO × etc. CONFOE . — . BELG × TRANSI ✠ R/V . 16 + 17 . cf: Verkade 134.4.
1620 Cavalier d'or avec croix cf: Verkade 134.4.
„ „ „ „ ✿ MO etc. TRANSISV cf: Verkade 134.4.

Ville de Campen.

s. d. Noble à la Rose. Verkade 158.3

Brabant.

s. d. Double ducat d'Albert et d'Isabelle avec GRATIA ☝ + cab. pr. de Ligne 720.
1600 Double Albertin d'Albert et d'Isabelle cab. pr. de Ligne 722.

1601 Double Albertin d'Albert et d'Isabelle cab. pr. de Ligne 723. (2).
1603 Double Albertin d'Albert et d'Isabelle cab. pr. de Ligne 725 (2).
1604 Double Albertin d'Albert et d'Isabelle cab. pr. de Ligne 726 (3).
1605 Double Albertin d'Albert et d'Isabelle cab. pr. de Ligne 727.
1608 Double Albertin d'Albert et d'Isabelle cab. pr. de Ligne 729.

Ville de Tournai.

1600 Double Albertin d'Albert et d'Isabelle avec TORN · Revue Belge 1877 p. 56.
1601 Double Albertin d'Albert et d'Isabelle Revue Belge 1877 p. 56 (2).
1602 Double Albertin d'Albert et d'Isabelle Revue Belge 1877 p. 56 (2).
1603 Double Albertin d'Albert et d'Isabelle Revue Belge 1877 p. 56.
1604 Double Albertin d'Albert et d'Isabelle (2).

Flandre.

1602 Double Albertin d'Albert et d'Isabelle (2).

Angleterre.

s. d. (1461—1483) Noble à la rose d'Eduard IV Ruding III . 4.

s. d. (1509—1547) Angelot de Henri VIII Ruding VI . 6.

ESPAGNE.

s. d. (1566—1598) Quatre Escudos de Philippe II Heiss pl. 28.4

PROVINCE D'UTRECHT.

7. La trouvaille de l'année 1894 qui a fait le plus de bruit et mis en émoi tous les Numismatistes Neerlandais est celle d'Amersfoort, ville assez paisible en temps ordinaires.

Le 19 février 1894, deux maçons furent occupés à creuser un puits dans un terrain situé dans la Nieuwstraat. Le terrain était destiné à y bâtir des maisons nouvelles en remplaçant une ancienne maison qu'on avait démolie. A une profondeur de 0.4 mètres ils trouvèrent trois vases en poterie remplies de monnaies d'or et d'argent.

Le trésor était ainsi composé:

Angleterre: nobles des rois Henri IV(1399-1413) Henri V (1413—1422)Henri VI (1432—1461) des nobles, à la rose, demi-nobles à la rose, angelots d'Edouard IV, des angelots de Richard III (1483—1485), Henri VII (1485—1509), et de Henri VIII (1509—1546).

Espagne: doubles ducats et ducats de Ferdinand et d'Isabelle (1492—1516).

Barcelone: ducats de Ferdinand III (1479—1516).
Valence: ducat de Ferdinand et d'Isabelle (1479—1516).

France : écus d'or de Charles VI (1380—1422). Saluts d'or de Henri VI (1422—1453). Ecus à la couronne de Charles VII (1422—1461) et de Louis XI (1461—1483), des écus au soleil de Charles VIII (1483—1497).

Des écus au soleil et au porcépic de Louis XII (1498—1512).

Des écus au soleil du Dauphiné, à la croissette et de Bretagne de François I (1515—1547).

Hongrie: des ducats de Sigismund (1387—1427), de Wladislaus I (1440—1444), de Posthumus (1452—1457), de Mathée Corvin (1458—1490) de Wladislaus II (1490—1516), de Louis II (1516—1526). Des ducats et des thalers de Ferdinand I (1527—1564).

Majorque: ducats de Charles I (1516—1555).

Portugal: deux portugueza (pièces de 10 Cruzados) de Joao III (1516—1556).

Sicile: escudo d'oro de Ferdinand I (1458—1479).

Autriche (archiduché): florins d'or de Sigismund, comte de Tyrol (1439—1495).

Bade (Marquisat): florins d'or de Christoph I (1475—1527).

Brabant: lions d'or de Philippe le Bon (1427—1467), florins d'or de St. André, de Marie

de Bourgogne (1477—1482), „schuitkens" de Maximilien et Philippe (1482—1496), florins d'or et florins St. Philippe de Philippe majeur (1494—1506); des florins St Philippe des années 1490—1502, toisons d'argent des années 1496, 1497, 1499, 1502, des doubles sols des années 1496 jusqu'à 1506.

Charles V (mineur 1506—1515); florins St. Philippe, demi-florins St. Philippe, doubles patards de 1506—1509. 1512—1515. 1517—1520.

Charles V (majeur 1515—1555): réaux d'or, demi-réaux d'or, florins d'or, „Carolus," couronnes d'or au soleil (1542) réaux d'argent.

Brandenbourg: Florins d'or d'Albrecht Achilles (1471—1486). Friedrich et Sigismund (1486—1495). Friedrich seul (1486—1515) florins d'or des années 1497—1501 . 1503 . 1504 . 1506 . 1507—1512. Casimir et George (1515—1527) (années 1516—1524—1525). Joachim I (1498—1535) (années 1519—1521). George (tuteur d'Albrecht le jeune) 1527—1543. (années 1533—1541) ensuite du même: thalers de 1538, 1540—1544. Aibrecht seul (1543—1554) des thalers de 1549.

Ferrara: des florins d'or d'Hercule I, duc d'Este (1471—1505).

Flandre: des doubles gros de Jean sans peur (1405—1419), des nobles de Philippe le Bon

(1419—1430 première période) et de la seconde période (1430—1467); du même: lion d'or.

Florins St. André de Charles le Téméraire (1467—1477). Florins St. André de Marie de Bourgogne (1477—1482). Réaux de Maximilien et Philippe le Beau (1482—1494). Florins St. Philippe, demi-florins St. Philippe, toisons d'argent, doubles sols (1504—1505) de Philippe le Beau. Florins St. Philippe et double patards de Charles V (mineur 1506—1515). Des réaux d'or, demi-réaux d'or, florins d'or „Carolus" réaux d'argent de Charles V (majeur).

Florence (république): florins d'or (s d).

Fugger (seigneurie): florins d'or d'Antoine seigneur de Weissenhorn (+ 1596).

Gueldre: florins d'or dits „clemmerguldens," cavaliers d'or, „snaphanen" de Charles d'Egmond (1492—1538).

Florins d'or „Carolus" de Charles V. 1543—1555.

Nimègue: florin d'or.

Hainaut (comté): lions d'or de Philippe le Bon.

Hohnstein (comté): thalers 1555 et 1557.

Hollande (comté): chaises d'or de Guillaume VI (1346—1359). Florin d'or de Jean de Bavière (1413—1425). Lions d'or de Philippe le Bon. (1433—1467) „Schuitkens" (1488) de Maximilien et Philippe (1482—1496). Philippe le Beau majeur (1496—1506) florins St. Philippe et

double sols (1496—1499). Florins St. Philippe de Charles V (mineur) (1506—1515). Demi-réaux d'or, florins d'or, „Carolus", réaux d'argent dc Charles V (majeur 1515—1555).

Juliers (duché): florins d'or de Guillaume IV (1475—1511) thaler de Guillaume V (1539—1592).

Leuchtenberg (landgraviat): thaler de Georges III (1548).

Lorraine (duché): florins de René II (1473—1508).

Luxembourg (duché): florins St. Philippe de Philippe le Beau (1494—1506).

Mansfeld: thalers s. d. et de 1532 . 1535 . 1536 . 1542 . 1543 . 1545 . 1547 . 1557.

Namur (comté): florins St. Philippe de Philippe le Beau (années 1499 . 1502 . 1503), ensuite double patards de 1501 . 1502 . 1503. Florins St. Philippe de Charles V (mineur) (1506—1515).

Ost-Frise (comté): Edzard I (1491—1528) florins d'or, florins d'or d'Enno II (1528—1540).

Overijssel (seigneurie): florins d'or de Charles V (1515—1555).

Palatinat (comtes palatins du Rhin, ducs de Bavière): florins de Bacharach, de Ludwig III (1410—1436). Florin d'or de Heidelberg de Friedrich I (1469—1476), florins d'or rhénans (s. d.) de Philippe (1476—1508).

Rochefort (comté): thaler 1548 de Louis comte de Stolberg (1535—1575).

Saxe (électorat et duché): florins d'or, schwert groschen, thalers des années 1535 – 1546.

Saxe (branche Albertine) florins d'or, thalers des années 1547 . 1549—1553.

Schlick (comté): thalers s. d. et 1526; quart de thaler s. d.

Silésie: florins d'or de 1512 . 1516; ducat de 1522 de Charles I (1498—1536).

Vénise: zecchini des Doges Tomasso Mocenigo (1414—1423) et Léonardo Loredan (1501–1521).

Wurtembourg (duché): florins d'or d'Uhlrich 1498—1550).

Papes: zecchini de: Nicolas V (1447—1455), Calixte III (1455—1458). Pie II (1458—1464). Sixte IV (1471—1484) Alexandre VI (1492—1503), Jules II (1503—1513). Léon X (1513—1521) zecchini des sénateurs anonymes de Rome (1285—1347).

Brême (archevêché): florins d'or de Heinrich de Schwarzbourg (1463—1497).

Cologne (archevêché): florins d'or de Riel de Dietrich II de Mörs (1414—1463). Florins d'or de Riel et florins de Deutz de Ruprecht du Palatinat (1463—1480) Florins d'or de Bonn et florin d'or rhénan (année 1503) de Hermann III de Hesse (1480—1508) Florins d'or

rhénans (1510-1512) de Philippe II comte de Daun (1508—1515). Florins d'or rhénans (années 1516, 1522) de Herman de Wied (1515—1546).

Liège, (évêché): florins d'or postulat de Jean de Horn (1484—1505) et du même un patard (1486). Florins d'or postulat d'Erard de la Marck.

Mayence (archevêché): florins de Bingen de Johann II comte de Nassau (1397—1416). Florins d'or de Dietrich d'Isembourg (1459—1461) et d'Adolphe II de Nassau (1461—1475). Florins d'or (1501) de Berthold, comte de Henneberg (1484—1504) et d'Uriel de Gemmingen (1508—1514). Florin d'or rhénan 1536 d'Albert margrave de Brandenbourg (1514—1545).

Osnabrück (évêché): florin d'or d'Erich de Brunswick (1508—1532).

Ratisbonne (évêché): florin d'or (1523) de Johann III du Palatinat (1507—1538)

Salzbourg (archevêché): florins d'or de Léonard de Keutsbach (1495—1519). Matthéus Lang de Wellenberg (1519—1540) florin d'or de 1537.

Trèves (archevêché); Florins d'or de Werner de Falkenstein et de Jacob I de Sirck (1439—1456).

Utrecht (archevêché): Florins d'or de Rudolphe de Diepholt (1431—1455), et de David de Bourgogne (1455—1496) un double sol de 1478.

Augsbourg: Charles V, florins d'or.

Bâle: florins d'or

Bologne: Jean II de Bentivoglio (1445 1506), florins d'or.

Cologne: florins d'or 1515, 1518, 1527 et s d.

Deventer: florin d'or: 1523.

Dortmund: florin d'or.

Francfort s M. florins d'or: s.d., 1493, 95, 96, 98, 99, 1501, 2, 3, 5, 7, 8, 11, 15 et 22.

Hambourg: florin d'or.

Lucques: scudo d'or.

Lunebourg: florins d'or.

Metz: florins d'or.

Neuss: thaler 1557.

Nordlingen: florins d'or: 1491, 93, 94, 98, 1508 et s. d.

Nürnberg: thalers: 1508, 10, 12, 19, 25, 33, 34, 35 et 36.

Strasbourg: thaler. s. d.

Vénise: François Foscari: zecchini.

Nous croyons que cet aperçu rapide suffira parce que les catalogues de vente sont dans toutes les mains.

M. Schulman a publié son catalogue sous le titre suivant: „La trouvaille d'Amersfoort" Catalogue des monnaies en or et en argent de la trouvaille d'Amersfoort, appartenant à Mademoiselle Anna van der Heyden et à l'ouvrier Elsenaar. La vente a eu lieu le 18, 19 et 20 juin 1894 à Amersfoort.

M. Bom a profité du précieux concours de M. Roest pour la composition de ses deux catalogues. Le titre du premier catalogue est: Description d'une partie de la trouvaille d'Amersfoort propriété de M. van der Heijden par M. Th. M. Roest. La vente a eu lieu, le 2 et 3 juillet à Amsterdam. La dernière partie, propiété de l'ouvrier Jan van de Wetering „qui lui même a fait la trouvaille" a été décrite aussi par M. Roest, et a été vendue le 3 et 4 juillet à Amsterdam par les soins de M. M. G. Theod. Bom et Zoon.

Quoiqu'on ait fait des suppositions plus ou moins probables et ait bâti force conjectures sur la cause de l'ensevelissement de ce trésor, il est impossible de la fixer.

Les monnaies sont dispersées dans les différentes collections de la Hollande et de l'étranger et ce gros évènement numismatique est de nouveau déjà presque oublié.

8. A. Houten on a trouvé des sous des villes de Campen, de Zwolle, et de la province de la Zélande. Leur intérêt numismatique est nul.

Province de Gueldre.

9. Nimègue. A Nimègue ont été trouvées les monnaies suivantes *).

Monnaies consulaires romaines:

Denarius de la famille Caesia. Cohen p. 67. Pl. VIII.

Denarius de la famille Carisia. Cohen p. 76. Pl. X . 3.

Monnaies impériales romaines:

Grand bronze de Claudius. Cohen, première édition, I. p. 164. n°. 80.

Moyen bronze de Vespasianus. Cohen, I p. 298 n°. 247 mais le buste est tourné à gauche.

Grand bronze de Vespasianus. Cohen I p. 315 n°. 378.

Denarius de Domitianus. Cohen I p. 411 n°. 209.

Denarius de Marcus Aurelius. Cohen II p 488. Le droit comme n°. 260, le revers comme n°. 261.

Postumus. Billon. Cohen V p. 27 n°. 93.

---

*) Nous devons cette liste à la bienveillance de M. Abeleven à Nimègue.

Une partie de ces monnaies de Nimègue et de Berg-en-Dal a été trouvée avant 1894, nous avons cru devoir les mentionner pourtant. cf. Le „*Catalogus van het Museum van Oudheden te Nijmegen* door Th. H. A. J. Abeleven en Mr. C. G. J. Bijleveld (4de druk 1895)."

Magnentius. Moyen Bronze. Cohen VI p. 335. n°. 43.

Ville de Nimègue: 1619 Sou avec MO . NO . IMP . CIV . NOVIM cf: de Voogt 81[c].

Gueldre: 1763 Florin, marque monétaire avant HAC NITIMVR cf: Verkade XIV 2.

Hollande 1702 Dute (frappé en argent) cf: Verkade pl. 57 . 6.

1765	Demi-ducaton	cf: Verkade pl.	42 . 2
1767	„ „	„ „ „	42 . 2
1789	Pièce de deux sous	„ „ „	56 . 4

10. Berg-en-Dal (près de Nimègue).

Monnaies consulaires:

Denarius de la famille Antonia. Cohen p. 93 pl. V n°. 61.

Denarius de la famille Julia. Cohen pl. XX n°. 11.

Monnaies romaines impériales:

Denarius d'Octavianus Augustus. Cohen (première édition) I p. 64 n°. 209.

Denarius de Vespasianus. Cohen (première édition) I p. 275 n°. 36.

Denarius de Vespasianus. Cohen (première édition) I p. 277 n°. 60.

Denarius de Vespasianus. Cohen (première édition) I p. 287 n°. 151.

Denarius de Vespasianus. Cohen (première édition) I p. 292 n°. 192.

Denarius de Vespasianus. Cohen (première édition) I p. 292 n°. 196.

Denarius de Vespasianus. Cohen (première édition) VII p. 61 n°. 37.

Denarius de Vespasianus. Cohen (première édition) I p. 296 n°. 229.

Denarius de Domitianus. Cohen (première édition) I p. 390 n°. 17.

Denarius de Domitianus. Cohen (première édition) I p. 398 n°. 79.

Denarius de Domitianus. Cohen (première édition) I p. 415 n°. 293.

Denarius de Nerva. Cohen (première édition) I p. 469 n°. 28.

Denarius de Trajanus. Cohen (première édition) II p. 4 n°. 9.

Denarius de Trajanus. Cohen (première édition) II p. 8 n°. 35.

Denarius de Trajanus. Cohen (première édition) II p. 10 n°. 45.

Denarius de Trajanus. Cohen (première édition) II p. 10 n°. 47.

Denarius de Trajanus. Cohen (première édition) II p. 19 n° 104.

Denarius de Trajanus. Cohen (première édition) II p. 21 n°. 113.

Denarius de Trajanus. Cohen (première édition) II p. 23 n°. 129.

Denarius de Trajanus. Cohen (première édition) II p. 102 n°. 11.

Denarius de Trajanus. Cohen (première édition) II p. 28 n°. 168.

Denarius de Hadrianus. Cohen (première édition) II p. 137 n°. 317.

Denarius de Hadrianus. Cohen (première édition) II p. 140 n°. 390.

Denarius de Hadrianus. Cohen (première édition) II p. 168 n°. 477.

Denarius de Hadrianus. Cohen (première édition) II p. 169 n°. 509.

Denarius d'Antoninus Pius.

A/V Tête laurée d'Antoninus Pius à droite: ANTONINVS - AVGPP.

R/V Divinité féminine tenant de la main droite un globe, dans la main gauche une lance dont la pointe est tournée à terre. Cette monnaie n'est pas mentionnée par Cohen.

Denarius d'Antoninus Pius. Cohen II p. 286 n°. 47.

Denarius d'Antoninus Pius. Cohen II p. 296 n°. 148.

Denarius d'Antoninus Pius. Cohen (première édition) II p. 319 n°. 321.

Denarius d'Antoninus Pius. Cohen (première édition) II p. 323 n°. 355.

Denarius de Faustina Senior. Cohen II p. 431 n°. 90.

Denarius de Faustina Junior. Cohen (première édition) II p. 581 n°. 35.

Denarius de Lucius Verus. Cohen III A/v p. 13 n°. 80.

R/v p. 12 n°. 76.

„ „ „ „ „ III p. 13 n°. 85.

Denarius de Septimius Severus. Cohen III p. 256 n°. 203.

„ „ „ „ „ III p. 258 n°. 217.

„ „ „ „ avec SEV. cf: Cohen III p. 258 n°. 218.

Denarius de Septimius Severus. Cohen III p. 263 n°. 257.

„ „ „ „ „ III p. 264 n°. 264.

„ „ „ „ „ III p. 266 n°. 277.

„ „ „ „ „ III p. 269 n°. 305.

„ „ „ „ „ III p. 272 n°. 328.

„ „ „ „ „ III p. 273 n°. 331.

„ „ „ „ „ III p. 279 n°. 376.

„ „ „ „ „ III p. 282 n°. 400.

Denarius de Caracalla. A/V buste de Caracalla jeune à dr. avec le paludamentum et ANTONINVS PIVS AVG.

R/V La Victoire, allant à gauche, dans la main droite branche, dans la main gauche? VICTORIA PARTH MAX cf: Cohen p. 410 n°. 362.

Denarius de Plautilla cf: Cohen p. 451 n°. 18.
„ „ Geta Cohen III p. 464 n°. 53.
„ „ „ „ III p. 468 n°. 85.
„ „ „ „ III p. 470 n°. 103.
„ d'Elagabalus.

A/V Buste lauré à dr. avec paludamentum IMP. ANTONINVS AVG.

R/V La déesse de la liberté assise, tenant de la main droite un bonnet, de la main gauche un sceptre. LIBERTAS AVGVSTI cf: Cohen III p. 522 n°. 58.

Denarius d'Elagabalus. Cohen (première édition) III p. 524 n°. 74.

Denarius d'Elagabalus avec étoile dans le champ cf: Cohen III p. 525 n°. 81.

Denarius d'Elagabalus Cohen III p. 526 n°. 91.
„ „ „ III p. 527 n°. 96.
„ „ „ III p. 528 n°. 105.
„ „ „ III p. 530 n°. 121.
„ „ „ III p. 533 n°. 144.

Denarius d'Alexandre Severus. Cohen IV p. 3 n°. 4.
„ „ „ „ IV p. 6 n°. 35.

Denarius d'Alexandre Severus. Cohen IV p. 8 n°. 49.
" " " " IV p. 10 n°. 66.
" " " " IV p. 12 n°. 78.
" " " " IV p. 14 n°. 92.
" " " " IV p. 16 n°. 116.
" " " " IV p. 16 n°. 118.
" " " " IV p. 22 n°. 163.
" " " " IV p. 22 n°. 165.
" " " " IV p. 23 n°. 174.
" " " " IV p. 27 n°. 197.
Denarius de Maximinus I. Cohen IV p. 90 n°. 16.
" de Philippus I. Cohen IV A/v p. 175 n°. 6.
R/v p. 176 n°. 9.
Billon de Volusianus " IV p. 289 n°. 13.
" " Valerianus I " IV p. 318 n°. 45.
" " " " sans F entre P et AVG cf: Cohen IV p. 331 n°. 161.
Billon de Gallienus. Cohen IV p. 435 n°. 686.
" " Salonina " IV p. 467 n°. 35.

Billon de Saloninus		Cohen	IV p. 486 n°. 32.
„ „	Valerianus II	„	IV p. 498 n°. 1.
„ „	Postumus	„	V p. 19 n°. 30.
„ „	„	„	V p. 27 n°. 93.
„ „	„	„	V p. 28 n°. 100.
„ „	„	„	V p. 30 n°. 114.
Petit bronze de Probus		„	V p. 268 n°. 315.

Je n'aurai guère besoin de rappeler à mes lecteurs que les trouvailles de monnaies romaines et d'antiquités ont été très fréquentes à Nimègue et Berg-en-Dal. On peut en trouver les traces dans les catalogues et rapports annuels du Musée d'antiquités de Nimègue et dans le „*Kunst en Letterbode*," passim.

11. A. Beets ont été trouvés quatre écus de la Zélande de la fin du 18 siècle.

12. A Wehl un ouvrier, occupé à élargir un fossée a trouvé quatre monnaies françaises dont voici la description:

1328—1350 Ecu d'or de Philippe VI de Valois avec × GRA × et le glaive plus rapproché de la tête. cf. Hoffman XVI. 3.

1328—1350 Ecu d'or de Philippe VI de Valois avec entre les jambes ××× et × GRA × cf. Hoffman XVI 3.

1328—1350 Ecu d'or de Philippe VI de Valois. Hoffman XVI 3.

1328—1350 Ecu d'or de Philippe VI de Valois avec . GRA . cf Hoffman XVI . 3.

13. A Tiel on a trouvé en réparant une conduite d'eau dans la rue dite „kleine Jodenstraatje" des monnaies du 17ième et 18ième siècle.

Zélande. Ecus de 1666, 1672, 1694, 1704, 1706, 1713, 1735, 1771, 1773, 1774, 1775, 1777, 1781, 1785, 1786, 1787, 1793

1/8 d'Ecus de 1762 et 1763.

Hollande. Florin de 1794.

Westfrise. „ „ 1794.

Utrecht. „ „ 1736.

Overijssel. „ „ 1723.

14. *Hengelo:* Les lecteurs du „Tijdschrift" ont déjà pu prendre connaissance d'une trouvaille faite à Zelhem, commune de Hengelo; M. Roest en a donné une description conscientieuse dans la seconde livraison de l'année 1894 p. 109.

15. *Hattem.* Près de Hattem se trouve le Gaasberg, des fouilles ont été faites par M. Hoefer conservateur du musée provincial d'Overijssel, on y a trouvé trois monnaies:

1150—1156 Denier de Herman évèque d'Utrecht.

1416—1465 Quart de gros de Guillaume II, seigneur de 's Heerenberg et une monnaie mé-

connaissable par sa mauvaise conservation. On peut consulter sur ces fouilles: F. A. HOEFER. de Gaasberg bij Hattem. Zwolle. P. MOLENAAR s. d.

Province du Brabant Septentrional.

16. Dans le n°. 2 de l'année 1895 du „Tijdschrift" nous avons sollicité l'attention de nos lecteurs pour une trouvaille faite à Bois-le-Duc: nous pouvons donc maintenant la passer sous silence.

17. Dans le mois de novembre de nouveau une trouvaille a été faite à Bois-le-Duc. On a trouvé les pièces suivantes, sur l'emplacement où l'on était occupé à bâtir un nouveau bureau central des postes, dans la rue dite „Kerkstraat."

Zélande: 1660 Ducaton avec COM : ZE ✠ ♖ ✠ cf: Verkade 81.1.

Brabant (s.d.) 1598—1621, Un quart de patagon d'Albert et d'Isabelle, frappé à Bruxelles. *Cabinet prince de Ligne* n°. 764.

1633 Ducaton de Philippe IV, frappé à Anvers Heiss pl. 191. 8.
1635 Ducaton de Philippe IV, frappé à Anvers Heiss pl. 191. 8.
1637 Ducaton de Philippe IV, frappé à Bruxelles. Heiss pl. 191. 9.

1637 Ducaton de Philippe IV, frappé à Anvers. Heiss pl. 191. 9.
1644 Ducaton de Philippe IV, frappé à Anvers. Heiss pl. 191. 9
1648 Ducaton de Philippe IV, frappé à Bruxelles Heiss pl. 191. 9.
1649 Ducaton de Philippe IV, frappé à Anvers, Heiss pl. 191. 9.
1649 Ducaton de Philippe IV, frappé à Bruxelles. Heiss pl. 191. 9.
1650 Ducaton de Philippe IV, frappé à Anvers. Heiss pl. 191. 9.
1650 Demi-ducaton de Philippe IV, frappé à Anvers. Heiss pl. 191. 11.
1651 Ducaton de Philippe IV, frappé à Bruxelles. Heiss pl. 191. 9.
1660 Ducaton de Philippe IV, frappé à Anvers. Heiss pl. 191. 9
1661 Ducaton de Philippe IV, frappé à Bruxelles. Heiss pl. 191. 9.
1664 Ducaton de Philippe IV, trappé à Anvers. Heiss pl. 191. 9.
1665 Demi-ducaton de Philippe IV, frappé à Anvers. Heiss pl. 191. 11.
1665 Ducaton de Philippe IV, frappé à Bruxelles. Heiss pl. 191. 9.
1668 Ducaton de Charles II, frappé à Anvers. Heiss pl 194. 6
1671 Ducaton de Charles II, frappé à Anvers.
1673 „ „ „ II, „ „ „

Flandre 1654. Quart de patagon de Philippe IV, Catl: Mailliet 1360.
1668 Ducaton de Philippe IV, Catl: Mailliet 1369.

Tournai 1634. Ducaton de Philippe IV.

(*A suivre*).

LA HAIJE, 20 octobre 1895.

H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt.

Revue belge de numismatique.

52e année (1896), 1e Livraison.

Trois monnaies liégeoises inédites, par M. le Vte B. DE JONGHE.

Restitution d'un florin d'or à GOEDARD, seigneur de Heijden, par M. J. SCHULMAN.

Histoire numismatique du Barrois (huitième et dernier article), par M. L. MAXE-WERLY.

Les monnaies frappées à Avignon durant la vice-légation de MAZARIN (1634—1637), par M. R. VALLENTIN.

Quelques sceaux, jetons et armoiries concernant les corporations de médecins, chirurgiens, barbiers aux XVIIe et XVIIIe siècles, par M. J. CHAUTARD.

Sceau, médailles et insignes des ancienes corporations armées de la Ville de Hasselt, par M. le Dr. C. BAMPS.

Le Florin d'or dit „Stampraidsche Gulden", par M. TH. M. ROEST.

Un manuscrit de PEIRESC du museum Meermanno Westhrenianum à la Haye, par M. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.

Annuaire de la Société française.

L'atelier monétaire de Laon, pendant la Ligue, par

M. P. BORDEAUX.

Laurea Noves Petrarc Amata.

Médaille originale du XIVe siècle, jusqu'à présent inédite par M. C. F. TRACHSEL.

Calculs sur la marc de Paris et sur ses subdivisions usitées dans les ateliers monétaires par M. ROGER VALLENTIN.

Description générale des monnaies au type chinonais. (Suite et fin). par M. le baron DE PONTON D'AMÉCOURT.

Rivista Italiana. Anno VIII, fascicolo IV.

GNECCHI, FRANCESCO. Appunti di Numismatica Romana XXXVI. Sull' autenticità degli aurei di URANIO ANTONINO.

PAPADOPOLI NICOLÒ. La zecca di Nasso.

MARIANI. M. Desana-Mirandola

VAN GENNEP ARNOLD RAUGE. Les viennois noirs d'AMÉDÉE VIII, duc de Savoie de 1416 à 1439.

MORSOLIN, BERNARDO. Medaglia in onore di MARSIGLIO DA CARRARA.

MORSOLIN, BERNARDO. Una medaglia in onore di NICOLÒ QUINTO.

Mittheilungen der Bayerischen numismatischen Gesellschaft. XIV Jahrgang. 1895.

Dr. L. FIKENTSCHER. Versuch zu einer Münzgeschichte der Herzoge van Meranien, Markgrafen von Istrien, Grafen von Andechs und Plassenburg weltlichen und geistlichen Standes.

Dr. V RAIMAN Der Münzfund bei Pfaffenmünster.

HANS RIGGAUER. Eine unedirte Médaille auf LUDIGER VON RAESFELDT.

VON TAUBER in Graz. Eine Denkmünze des Grafen SEBASTIAN VON ORTENBURG.

Gemengde Berichten.

Penning op het gouden Jubelfeest van Musis Sacrum te Dongen in 1890 *(Noord-Brabant)*

Middellijn 28 m.M. muntmeter STEPHANIK, koper, in mijne verzameling.

Vz. Muziekinstrumenten, omgeven door een krans van mirten, door linten saamgebonden, onder:

C. FIELENS, ANV(ERS).

Kz. In het midden in drie regels:

GOUDEN | JUBELFEEST | 1890.

daaromheen:

⁎ MUSIS SACRUM ⁎ DONGEN.

M. A. S.
H.

Twee Noordbrabantsche Wielrijders Prijs-Medailles

De numismatique heeft ook hare nouveautés. Aan de Koninklijke Utrechtsche Fabriek van zilverwerken van den heer C. J. BEGEER zijn vervaardigd twee medailles. Deze waarlijk fraai uitgevoerde prijsmedailles zijn niet algemeen bekend en verdienen de aandacht van verzamelaars en lezers van dit tijdschrift.

a. Z. j. Vz. in het midden een monogram samengesteld uit de sierlijke letters N B W waar om heen:

∴ NOORDBRABANTSCHE WIELRIJDERS-KRING.

Kz. Een mirtenkrans met linten samengebonden.

Middellijn 28 mM. muntmeter STEPHANIK.

b. Z. j. Vz. In het midden een monogram, samengesteld uit de sierlijke letters W R B, maar anders gegroepeerd dan de onder *a* beschrevene; waar om heen WIELER WEGWEDSTRIJD OISTERWIJK.

Kz. In het midden boven aan PRIJS waar om heen een zware mirtenkrans met linten samengebonden.

Middellijn 32 mM., muntmeter STEPHANIK.

Beide in mijne verzameling in brons.

M. A. S.
H.

Zwitsersche muntgeschiedenis.

Van de uitgevers, de heeren PAUL STROEHLIN & CIE te Genève ontvingen wij het in December l.l. verschenen fraaie werk: *Münzgeschichte der Schweiz* von LEODEGAR CORAGGIONI, *mit fünfzig Lichtdrucktafeln. In* 4°.

Sedert 't verschijnen der twee deelen van HALLER's *Schweizerisches Münz- und Medaillenkabinet* in 1781, had geen schrijver den moed gehad de munten van geheel Zwitserland uitvoerig te behandelen en moesten de verzamelaars zich dus behelpen met den beknopten

Essai sur la numismatique suisse van DR. E. LEHR in 1875 verschenen en met de verspreide monographiën over 't muntwezen der afzonderlijke kantons.

In deze leemte voorziet de heer CORAGGIONI. De schrijver verdeelt zijn werk in twee gedeelten; 't eerste behandelt Zwitserland als één geheel, het tweede gedeelte bespreekt den lokalen muntslag der kantons, der steden en der geestelijke en wereldlijke vorsten.

Na eene korte inleiding met algemeene beschouwingen, welke grootendeels aan HALKE's *Einleitung in das Studium der Numismatik* ontleend zijn, volgen de negen hoofdstukken, die op het geheele land betrekking hebben, en wel:

I. Keltisch-Gallisch tijdvak (vroegste tijden tot 58 v. Chr.). Besproken worden hier de gouden regenboogschoteltjes en asterisken der Kelten, stater en $\frac{1}{3}$ stater genaamd, welke veelvuldig in Zwitserland, vooral bij paaldorpen, gevonden worden

Verder de gouden nabootsingen van macedonische munten aan de Raetiërs en Helvetiërs toegeschreven en zilveren stukken van de naburige Sequaners en Allobrogen.

II. Romeinsch tijdvak (58 v. Chr. - 500 na Chr.). Het vinden van Romeinsche muntstempels in de omgeving van Augst bij Bazel (Augusta Rauricorum), Windisch (Vindonissa) en Avenches (Aventicum) maakt de attributie waarschijnlijk.

III. Merovingisch tijdvak (500—751). De toekenning der munten wordt zekerder; immers de gouden trientes der Merovingers vermelden de muntplaatsen,

als Genève, Lausanne, Vevey, Bazel, Sitten en S. Moritz (Agaunum).

IV. Karolingisch tijdvak (752—843). Het eenige stuk, dat de schrijver vermeldt, is de bekende denarius van LODEWIJK DEN VROME met XRISTIANA RELIGIO, door hem slechts huiverend (en terecht) aan S. Moritz toegeschreven. Voor de munten van Chur en Bazel wordt naar ESCHER's *Schweizerische Münz- und Geldgeschichte* verwezen.

V. Tijdvak der Duitsche Koningen en Keizers (843—1291). Dit behandelt de zeldzame Keizerlijke deniers van Bazel (BASILEA), Chur (CVRA) en Zurich (TVRECVM) benevens de deniers en obolen der geestelijke vorsten: Bisschoppen van Genève, Lausanne, Chur en Bazel en der abdijen Zurich, Solothurn en S. Gallen.

Vreemd is het dat de schrijver geen gebruik heeft gemaakt van 't standaardwerk op dit gebied: DANNENBERG's *Deutsche Münzen der Sächsischen und Fränkischen Kaiserzeit.*

VI. Zwitserland's ontwikkeling tot- en als zelfstandige staat (1291—1798). Dit is zeker het belangrijkste gedeelte van 't werk. Het bevat een beknopt en duidelijk overzicht van de verschillende kantonale munten, die in het tweede deel uitvoerig, doch dààr kantonsgewijze besproken worden.

Na de brakteaten of holmunten volgen de verschillende grootere muntsoorten volgens hunne invoering, als: plapparten (1421); groschen (1424); dicken (1483 Bern) eene navolging der milaneesche testoni, later = $\frac{1}{4}$ thaler; gulden groschen (1490 Bern) later thaler genaamd;

batzen, kreuzer, heller, enz. Het eerste jaartal komt voor op den groschen van S. Gallen (1424).
VII. Helveetsche Republiek (1798 1803). Het muntrecht der kantons gaat aan 't centraal gezag over en een oogenblik schijnt de eenheid in 't muntwezen hersteld. In plaats van de verschillende kantonale rekenwijzen komt nu de Schweizerfrank (6.3738 wichtjes fijn zilver) verdeeld in 10 batzen à 10 rappen.
VIII. Zwitsersch Eedgenootschap (1803—48). De Steckli-krijg maakte een einde aan de Helveetsche Republiek en de mediatie-acte van 1803 herstelde nagenoeg de oude staatsregeling, zooals die vóór 1798 bestaan had. De kantons herkregen het muntrecht en dezelfde verwarring in 't muntwezen van vóór 1798 heerschte spoedig weder in 't land. Er volgde eene overstrooming van slechte inlandsche pasmunten en allerlei grove buitenlandsche zilverstukken, die volgens tarieven in omloop waren.

Genève was de eerste die krachtig tot herstel van de eenheid in 't muntwezen optrad. Dit kanton sloot zich in 1838 bij 't Fransche muntsysteem aan: franc (= 5 wichtjes zilver, 0.900 fijn) à 100 centimes; de andere kantons bleven halstarrig bij hunne oude rekenwijzen volharden tot de bondsregeering door de wet van 12 Sept. 1848 het muntrecht aan de kantons ontnam en aan de centrale regeering toekende.
IX. Sedert 1848. Na eene hevige strijd tusschen de oostelijke en westelijke kantons (Zuidduitsche gulden of franc), werd bij de wet van 7 Mei 1850 het Fransche muntstelsel voor geheel

Zwitserland ingevoerd, d. i. de franken verdeeld in 100 rappen (centimes, centesimi). 1 Sept. 1855 werd 't nieuwe munthuis te Bern geopend.

De schrijver staat geruimen tijd stil bij deze hermunting en levert uitvoerige gegevens, die daarop betrekking hebben; het verlies bedroeg frs. 1,139,494.49

Het tweede gedeelte behandelt de kantons naar de officieel vastgestelde volgorde, zijnde: Zurich, Bern, Luzern, Uri, Schwytz, Unterwalden, Glarus, Zug, Freiburg, Solothurn, Bazel, Schaffhausen, Appenzell, S. Gallen, Graubunderland, Aargau, Thurgau, Tessino, Waadland, Wallis, Neuchâtel en Genève.

Ieder kanton heeft een afzonderlijk hoofdstuk; vooraf gaat telkens een kort geschiedkundig overzicht, daarna volgen gegevens omtrent muntslag, rekenwijze, beeldenaars der munten en de inwisseling in den nieuweren tijd. Het werk is op schrijfpapier met duidelijke romeinsche letters gedrukt en in netten linnen stempelband gebonden.

De firma BRUNNER & HAUSER te Zurich heeft blijkbaar veel zorg besteed aan de vijftig platen in lichtdruk, welke ruim twee duizend afbeeldingen (1091 munten) vertoonen. Deze zijn in licht sepiabruin op witten grond weergegeven, zijn zeer helder en duidelijk en vermoeien 't oog niet, zooals de lichtdrukken, die wij in de laatste muntcatalogi te aanschouwen kregen.

Gaarne brengen wij een woord van hulde aan den heer CORAGGIONI, onzen nieuwen gids in 't doolhof der kantonale muntgeschiedenis.

JOH. W. S.

Maskerade-Medaille, Leiden 1895

Door de Commissie tot regeling der Maskerade is eene oude gewoonte, die sedert 1870 niet meer was nagekomen, weder in eere hersteld.

Op haar initiatief en op hare aanwijzingen is door den heer J. PH. M. MENGER, Stempelsnijder aan 's Rijks Munt, eene medaille vervaardigd ter herinnering aan de Lustrumfeesten in Juni jl. (31½ mM muntmeter STEPHANIK; zilver en brons).

Vz. Het gekroonde wapen van Bergen-op-Zoom, omschrift:

AVXILIIS. PROTECTA. TVIS. 3 OCTOB. 1622. *

Kz. *Omschrift:*

IN MEMORIAM FESTI DIEI NATALIS CCCXX ACAD. LVGD. BAT. XVIII JVN. MDCCCXCV. *

In het veld onder twee samengevoegde uit de wolken komende handen, de naam van een der deelhebbers, tenzij 't veld ledig zij.

W. S.

Draagpenninkje van het gild van St. Jan te Kaatsheuvel (Noord-Brabant).

Dit ovalen draagpenninkje heeft op de Vz. in het midden het lam Gods (agnus dei) liggende op een gesloten balk, tegen het lam rust de gespleten vaan.

Boven het lam : GILD VAN ST. JAN, onder het lam Q. B. F. F. S. [1]) en daaronder zeer klein H. D. F. [2]) randschrift onder KAATSHEUVEL. [3]) 1840. Het geheel door een parelrand omgeven.

Kz. In het midden gegraveerd 72, volgnummer op de lijst, waaronder het lid is ingeschreven.

In mijne verzameling van zilver, diameter 26 bij 22 mM.

Dit gild werd einde October 1840 opgericht en bestaat uit 38 leden, die gezellig verkeer ten doel hebben; een onderdeel oefent zich wekelijks in den zomer in het schieten op den zoogenaamden schietbaan. Een paar maal in het jaar wordt er prijswedstrijd gehouden.

Het insigne wordt gedragen door de leden aan een groen en door het Bestuur aan een rood lint; bij begrafenissen der leden waarbij allen tegenwoordig moeten zijn om het lijk grafwaarts te brengen en de lijkmis bij te wonen is het lint wit.

M. A. S.
H.

1). Dat zijn de initialen van de vijf woorden; QUOD BONUM FELIX FAUSTUM SIT, wat de formule is, waarmee de Voorzitter van den Romeinschen Senaat de vergadering opende: „Hetgeen goed, gelukkig, heilaanbrengend zij," (dan volgde een meedeeling, een voorstel), zoo is het in het algemeen een geluk- en heilwensch geworden; soms is er nog een F bijgevoegd Q. B. F. F. F. S. voor: QUOD BONUM, FELIX, FAUSTUM, FORTUNATUMQUE SIT.

2). H(endrik) D(ekkers) F(ecit) naam van den graveur koperslager, geb. 5 Nov. 1829 te Kaatsheuvel (Loon-op-Zand) en aldaar overleden 16 Jan. 1895.

3). Kaatsheuvel of Ketsheuvel gemeente Loon-op-Zand, ligt een uur ten N.W. van die gemeente, $^1/_4$ uur ten Z.W. van Sprang en $2^1/_2$ uur ten Oosten van Geertruidenberg.

Tentoonstelling Amsterdam 1883.

In den XXXXIsten jaargang van de *Revue Belge de Numismatique* (1885) werd door den heer A. BRICHAUT de serie gedenkpenningen beschreven en afgebeeld (blz. 377—382 pl. XII—XV), geslagen ter gelegenheid van de Internationale Koloniale en Uitvoerhandel Tentoonstelling in 1883 te Amsterdam gehouden.

Hieraan zoude ik gaarne de beschrijving der volgende medaille toevoegen (28 m.M. muntmeter STEPHANIK met oog).

Vz. De beeltenis van Z. M. Koning WILLEM III en H. M. Koningin EMMA naast elkander, omgeven door een lauwerkrans, waaromheen:

* HERINNERING AAN AMSTERDAM * 1883.

Kz. Gezicht op den ingang van de Tentoonstelling, omschrift:

INTERNATIONALE KOLONIALE EN
UITVOERHANDEL TENTOONSTELLING *

W. S.

Tentoonstelling Amsterdam 1895.

Ter herinnering aan de Tentoonstelling dezen zomer te Amsterdam gehouden, zijn de twee volgende gedenkpenninkjes in verschillende metalen geslagen, beide met oog en ring 23 m.M. muntmeter STEPHANIK

a. Vz. Borstbeeld onzer Koningin, omgeven door een lauwerkrans, *omschrift:*

WILHELMINA KONINGIN
DER NEDERLANDEN 1895

Kz. SOUVENIR
VAN
Oud Holland
1895
*

b. Vz. Gezicht op de brug in Oud-Holland en daarachter gelegen huizen, waaronder POSTHUMUS AMST. F.
Kz. = Kz. van bovengemelden penning.

W. S.

„Liefdadigheid naar Vermogen" Amsterdam. 25-jarig bestaan (28 Jan. 1896).

Bij gelegenheid van dit zilveren feest werden H.H. Bestuurderen door de mildheid van eenige belangstellenden in staat gesteld een gedenkpenning te doen vervaardigen.

Vz. De Engel der Liefdadigheid beschermt de Armoede tegen gebrek. De armoede is gepersonifieerd door eene naakte vrouw met kind op den schoot.

Kz. In zeven regels TER | HERINNERING | AAN HET XXV JARIG BESTAAN | VAN | LIEFDADIGHEID NAAR VERMOGEN | TE | AMSTERDAM

Hierboven naar binnen gebogen: 1871 JANUARI 1896, Onder 't opschrift een bundel bloeiende eike- en olijftakken, waarop 't amsterdamsche wapen rust.

50 mM. Geslagen zijn 300 exemplaren, alleen in brons.

De stempels werden gesneden door onzen bekenden amsterdamschen graveur, Prof. L. JÜNGER en de afslagen vervaardigd in de Kon. Utrechtsche Fabriek van Zilverwerken van C. J. BEGEER te Utrecht.

Zoolang de voorraad strekt is deze penning verkrijgbaar ten kantore van 't Genootschap (Baangracht 4, Amsterdam) voor *f* 2.— **of meer**.

Gaarne willen wij onze lezers er op wijzen, dat de baten, die de verkoop van dit gedenkstuk zal opleveren, aan de armen ten goede komen.

JOH. W. S.

Het Russische ministerie van finantiën heeft besloten een kleinere munteenheid in te stellen dan de tegenwoordige roebel. Deze zal een zilveren munt zijn ter waarde van 50 kopeken (ongeveer 60 cent) die den naam *Rusz* zal dragen.

De kleinste munt zal dan worden een koperstuk van een halven kopeke, waarvan er dus honderd in een Rusz zullen gaan. Verder zullen worden geslagen gouden munten ter waarde van vijf papieren roebels d. i. tien Ruszen. Bij Rusz heeft men hier niet te denken aan den volksnaam Rus. Naast Rossaya is Rusa de naam van het land, Rusland Deze gouden munten zullen waarschijnlijk reeds in April uitgegeven worden.

(*Alg. Hand.* 3 *mrt.* '96.)

Bij 't ter perse gaan van deze aflevering, gewordt ons 't treurig doodsbericht van ons medelid en vriend, den heer

Mr. ADRIANUS JUSTUS ENSCHEDÉ

te Haarlem.

DE REDACTIE.

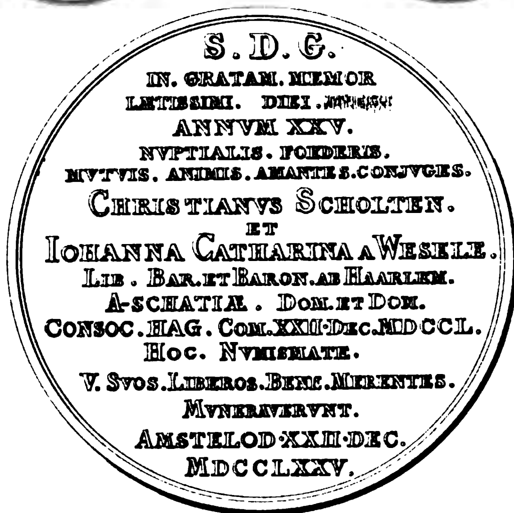

A J W sculp
P W M T imp

A.J.W. sculp. P.W.M.T. imp.

Het **TIJDSCHRIFT** zal ieder jaar in vier afleveringen uitgegeven worden. Deze afleveringen verschijnen in Januari, April, Juli en October en worden vrachtvrij per post verzonden.

Alle leden van het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde ontvangen het Tijdschrift kosteloos; voor niet-leden bedraagt de **inteekenprijs** *f* 5.25 per jaar.

De **inteekening** heeft plaats bij de uitgevers of bij een der leden van de Commissie van Redactie — over den inteekenprijs wordt door den Penningmeester van het Genootschap per postkwitantie beschikt.

Alle voor het Tijdschrift bestemde artikelen moeten vrachtvrij aan een der leden van de **Commissie van Redactie** gezonden worden.

Deze Commissie bestaat uit de heeren:

TH. M. ROEST,	Rapenburg 31,	*Leiden.*
JOH. W. STEPHANIK,	Heerengracht 231,	*Amsterdam.*
Mej. MARIE DE MAN,	St. Pieterstraat,	*Middelburg.*

De Commissie van Redactie heeft het recht artikelen te weigeren; zij laat de schrijvers volkomen vrij in de behandeling der onderwerpen, maar neemt ook daardoor hoegenaamd geene verantwoordelijkheid voor den inhoud op zich.

De voor de artikelen te bezigen talen zijn Nederlandsch, Fransch, Duitsch of Engelsch.

Den schrijvers wordt, op aanvraag, een **vijftigtal overdrukken** in onbedrukten omslag, van hunne in het Tijdschrift opgenomen artikelen kosteloos toegezonden.

Voor omslag met titel, zwaarder papier of een grooter aantal exemplaren gelieven zij zich rechtstreeks tot de Uitgevers te wenden, die hun de daardoor veroorzaakte kosten in rekening brengen.

Alle bijdragen voor de Bibliotheek en voor de numismatische Verzamelingen gelieve men rechtstreeks aan den Conservator te zenden.

Bestuur van het Genootschap 189?.

Voorzitter, TH. M. ROEST, Rapenburg 31, Leiden.
Vice-Voorzitter, Mr. L. W. A. BESIER, Maliesingel 20, Utrecht.
Penningmeester, C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD, Groenloo.
Secretaris, OH. W. STEPHANIK, Heerengracht 231, Amsterdam.
Conservator, H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam

TIJDSCHRIFT

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt"

TE

AMSTERDAM

4e Jaargang — 3e Aflevering

AMSTERDAM
G. THEOD. BOM EN ZOON
1896

INHOUD

Le jeton dans les Comptes des maîtres des Monnaies du duché de Brabant,

Aux XVIIe et XVIIIe siècles.

(*Suite*).

Règne de Philippe IV.

1621—1665.

A la mort d'Albert d'Autriche, survenue le 15 juillet 1621, les Pays-Bas méridionaux firent retour à l'Espagne où régnait alors le roi Philippe IV. Sous ce prince, quatre ateliers monétaires, Anvers, Bruxelles, Maestricht (1624—1632) et Bois-le-Duc (1621—1624), furent en activité dans le duché de Brabant. Nous n'avons pas relevé pour ces ateliers, aux archives générales du Royaume de Belgique, moins de 104 comptes de fabrication; heureusement, pour le lecteur, qu'un bon tiers de ces documents contient seul quelques détails concernant la frappe des jetons.

Voici, d'ailleurs, les extraits qui se rapportent à notre sujet.

*
* *

Atelier d'Anvers.

I. COMPTE DE JEAN EMONS; du 1er janvier au 17 décembre 1625.

Tailleur des fers: GASPARD BRUYDEGOM.

Anderen ontfanck van zilveren leggelde.

Den voorschreven muntmeester heeft noch laeten maecken in silveren leggelde voor myne *heeren van den finantien* houdende elff penninghen vyff greynen fyns silvers in alloy ter remedien van 1½ greyn op elck marcq, de quantiteyt van LIIII marcken ende noch IIIIc marcken coperen leggelt. . . . . . Nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17913.

Des onze jetons donnés par DUGNIOLLE à l'année 1625, un seul (n°. 3822) porte la main d'Anvers. Il offre, au droit, l'écu couronné de Philippe IV et, au revers, la légende: SERVARE MELIUS QUAM SPERARE. Un exemplaire d'argent semblable est décrit dans le *Catalogue* DE COSTER n°. 420. Nous ne croyons pas être trop téméraire en proposant de considérer ces pièces comme les jetons frappés pour le conseil des Finances. Les exemplaires d'argent pèsent 5.20 1), ceux de cuivre 4.60 2). Il a donc été émis environ 2.538 exemplaires des premiers et 21.280 des seconds.

---

1) Collection VAN DIJK VAN MATENESSE.

2) Cabinet de l'Etat belge.

II. COMPTE DE JEAN EMONS; du 17 décembre 1625 au 31 mars 1627.

Tailleur des fers: GASPARD BRUYDEGOM.

Anderen ontfanck in silveren leggelt.

Ten lesten heeft den voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten inden voorscreven silveren leggelt voor myne *heeren vande finantien* de quantiteyt van negenenveertich marcken bevonden te goet in alloy soo by den voorschreven assayeur generael als by de billetten van den assayeur particulier ende over sulcx daer vooren . . Nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17914.

Peut-être ce texte se rapporte-t-il au jeton de 1627, à la main d'Anvers, décrit par DUGNIOLLE sous le n°. 3836 et dont une variété porterait pour légende, au revers, — s'il faut en croire VAN ORDEN, (T. I, no. 1183), — le traditionnel: GECT. POVR LE BVREAV DES FIN. Cette dernière pièce, si elle existe, pourrait bien être le produit d'un mélange de coins.

Parmi les jetons décrits, à ce jour, comme ayant été forgés à Anvers, au cours de l'année 1626, nous n'en avons rencontré aucun pouvant se rattacher, avec quelque certitude, à la série des jetons émis pour le bureau des Finances.

III. COMPTE DE MARTIN CAMBIER; du 26 juillet 1629 au 31 mars 1630.

Tailleur des fers: GASPARD BRUYDEGOM.

Silveren leggelt.

Den voorscreven muntmeester heeft noch ten lesten laeten wercken ende munten in voorscreven silveren leggelt voor myne edelen ***heeren vande finantien*** de quantiteyt van sevenen veertich marcken waer van geweest syn inde busse vyff stucken bevonden a elff penningen vier greynen ende elff tweendertichste deelen van een greyn ende over sulcx te schaers van een entwintich tweendertichste deelen opt marck dan alzoo den wardeyn der voorscreven munte verclaert heeft dat den voorscreven muntmeester tselve leggelt alleenlyck gerekent heeft volgens 't billet daer over gegeven by den assayeur particulier der selver munte te weten aladvenant van elff penningen vier greynen fyns silvers in alloy gelyck 'tselve gesien can wordden byde decharge oft quietantie daer over gegeven by den raedt ende rentmeester general van Oncle, compt hier daer voer . . . . Nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17918.

Le seul jeton frappé à Anvers, en 1630, décrit par DUGNIOLLE, qui puisse convenir en l'occurrence porte le no. 3853 (Exemplaire d'argent, DE COSTER no. 426, pds. = 4.90). 1) D'après VAN ORDEN, t. I, no. 1195, il existerait une variété de cette pièce portant, au revers, l'inscription: GECT: DV BVRAV DES FINANCES. Le jeton du bureau des Finances pour l'année 1629 sort de l'atelier de Bruxelles.

1) Collection DE WITTE.

IV. COMPTE DE MARTIN CAMBIER; du 1er septembre 1631 au 31 mai 1632.

Tailleur des fers: GASPARD BRUYDEGOM.

Silveren leggelt.

Noch hebben finalyck de voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten in voorschreven silveren leggelt voor myne *heeren vanden financien* de quantiteyt van eenenvyfftich marcken de welcke bevonden syn by den assayeur general te schaers in alloy van een greyn ende XI sesthienste deelen van een greyn zynde 'tzelve buyten de remedien dry sesthienste deelen van een greyn dwelck gedobbleert achtervolgende d'inhouden vande instructie compt dat den muntmeester moet belast worden van een greyn ende seven achste deelen op d'marcq bedraegende overde voorschreven quantiteyt te schaers van dry penningen dryentwintich greynen ende een halff ende a l'advenant van dryentwintich gulden ende seven stuyvers d'marcq compt daer voren de somma van . . . . VII gul. XIIII st. XLI myten.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17920.

Le jeton du bureau des Finances au millésime de 1631 est frappé à Bruxelles, (DUGNIOLLE n°. 3871); nous ne connaissons pas de jeton

anversois, déjà publié, marqué de la date 1632, pouvant se rapporter à la fabrication de MARTIN CAMBIER. D'après les comptes on aurait aussi frappé des jetons pour les Finances, à Bruxelles, cette même année 1632.

V. COMPTE DE GHIJSBRECHT CLENAERTS; du 1er mars au 31 décembre 1639.

Tailleur des fers: JACQUES CALUWAERT.

Silveren leggelt.

Ten lesten heeft den voorscreven muntmeester laeten wercken ende munten in voorscreven silveren leggelt voor *particulier steden* die quantiteyt van negentich marck twee oncen sesthien engelschen waer van in de busse syn geweest thien stucken ende bevonden by den assayeur generael te goet in alloy ende over sulcx. . . . . Nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17932.

Nous laissons à de plus versés que nous en la science jetonienne, le soin de rechercher quelles sont les villes qui firent frapper des jetons d'argent, à Anvers, en l'an 1639.

VI. COMPTE DE GHIJSBRECHT CLENAERTS, du 1er janvier au 30 juin 1640.

Tailleur des fers: JACQUES CALUWAERT.

Silveren leggelt.

Ten lesten heeft den voorscreven muntmees-

ter laeten wercken ende munten inde voorscreven silvere leggelt voor *particulier persoonen* de quantiteyt van dry marck een once vyff ingelschen waer van inde busse is geweest een stuck ende is bevonden te goet in alloy ende over sulcx. . . . . Nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17933.

Ici encore, les jetons frappés pour des particuliers sont à retrouver.

VII. COMPTE DE GHIJSBRECHT CLENAERTS; du 1er juillet 1640 au 6 april 1641.

Tailleur des fers: JACQUES CALUWAART.

Silvere ende copere leggelt.

Ten lesten heeft den voorscreven muntmeester laeten wercken ende munten in voorscreven leggelt voor *myne heeren van de finantien* waer van XLV marcq silvere ende copere Vc marcken ende inde busse seven stucken bevonden te goet in alloy oversulkcx. . Nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17934.

Il s'agit évidemment des jetons (DE COSTER n°. 446, DUGNIOLLE n°s 3959-60) frappés à Anvers en 1641, a l'effigie de Philippe IV,

portant, au revers, l'écu du roi et la légende GECT · DV · BVREAV DES FINANCES ou GECTZ POUR LE BVREAV DES FINA. L'exemplaire d'argent pèse 5 gr. 80 1), celui de cuivre 4 gr. 70 2), il en a donc été fabriqué environ 1900 des premiers et 26.000 des seconds.

VIII. COMPTE DE GASPARD ANTHEUNIS; du 13 novembre 1646 au 15 octobre 1647.

Tailleur des fers: JACQUES CALUWAERT.

Silvere leggelt.

Noch heeft den voorscreven muntmeester laeten werken in voorscreven silvere leggelt soo voor de *stadt Ghendt* als *Mechelen*, houdende XI penningen V greyn fyn silvers int alloy ter remedie van een greyn ende een halff opt marcq de quantiteyt van twelff marcq ses oncen twee engelschen ende syn geweest inde busse twee stucken waer van essaye gemaeckt by den assayeur general syn bevonden te houden int alloy XI penningen VI greyn ende een quart soo te goet hier voor . . . . Nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17937.

Ces jetons pour les villes de Gand et de Malines sont restés inconnus à VAN LOON, VAN ORDEN, DUGNIOLLE et DIRKS. Il ne s'en rencontre pas non plus dans le catalogue de COSTER. Pour Malines voyez, cependant, le compte n°. XV.

IX. COMPTE DE GASPARD ANTHEUNIS; du 16 juillet 1650 au 19 mai 1651.

1) Collection VANDEN BROECK.

2) Collection DE WITTE.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT.

Silver leggelt.

Noch heeft den voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten int voorschreven leggelt voor *heeren van finantie* ende *eenige steden* de quantiteyt van sestich marck seven oncen het welcke bevonden is by den voorschreven assayeur generael te houden elff penningen vyff greyn ergo te goet ende alsoo hier voor . . . . Nyet.

Copere leggelt.

Item heeft den voorschreven muntmeester noch laeten wercken ende munten voor syne ma[ts] *Rekencaemer* in Brabant hondert negentich marck copere leggelt ende alhier voor . . Nyet.

Archives générales du royaume de Belgique.Chambre des Comptes. tes. Acquits n°. 3581.

Le jeton du bureau des Finances, pour l'année 1651, est décrit sous le n°. 4041 dans DUGNIOLLE, qui n'indique pas s'il porte une marque d'atelier. Il est à noter, qu'en cette année, il fut frappé de ces pièces à Bruxelles, le jeton d'Anvers pourrait donc être de 1650. Nous n'avons pas retrouvé le jeton pour la chambre des Comptes.

X. COMPTE DE GASPARD ANTHEUNIS; du 23 mai 1651 au 27 février 1652.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT.

Silvere leggelt.

Noch heeft den voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten silvere leggelt voor myne *Eed. heeren van Financien* de quantiteyt van seventhien marcken vyff oncen thien engelsen ende syn bevonden byden voorschreven assayeur generael te goet in alloy ergo hier voor . . . . Nyet.

Copere leggelt.

Noch heeft den voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten copere leggelt voorde *heeren van syne mats recken camer* in Brabant de quantiteyt van ses hondert der thien marck ende hier voor . . . . Nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, acquits n°. 3581

XI. COMPTE DE GASPARD ANTHEUNIS; du 2 janvier au 18 novembre 1653.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT.

Silvere leggelt.

Noch heeft den voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten silvere leggelt voor *myne Eed. heeren vande finantien* die quantiteyt van twintich marcq een once waer van syn in

de busse geweest twee penningen, welcke voorschreven twee penningen syn bevonden byden assayeur generael opden behoorlycken voet ende alsoo hier voor . . . . Nyet.

Copere leggelt.

Noch heeft den voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten copere leggelt voor de voorschreven *heeren vande finantie* die quantiteyt van ses hondert dertich marcq ende hier voor van gelycken . . . . Nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, acquits n°. 3581.

DUGNIOLLE donne un seul jeton à la main d'Anvers pour l'année 1653, c'est celui (n°. 4050) qui fait allusion à la prise de Dunkerke et de Barcelone (*Catalogue* DE COSTER, n°. 472, VAN LOON, T. II, édit. holl. p, 370; édit. franç. p. 357). L'exemplaire d'argent à ce type, du cabinet de l'État belge, pèse: 5 gr. 90; celui de cuivre: 6 gr. 30. Il en aurait donc été émis seulement 830 des premiers et 24.450 des seconds.

XII. COMPTE DE GASPARD ANTHEUNIS; du 4 janvier 1655 au 4 mars 1656.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT.

Noch heeft den voorscreven muntmeester laeten wercken ende munten in silvere leggelt voor *de heeren van syne Ma^ts domaine ende finantien* dry marcq seven oncen thien engelschen houdende in alloy elff penningen V grains

waervan inde busse is geweest eenen penningen . . . . Memorie.

Noch heeft den voorscreven muntmeester laeten wercken ende munten in copere leggelt voor deselve *Eerw. heeren van de finantie* ses hondert eenentachentich marcq vier oncen . . . . Memorie.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, acquits n°. 3581.

Peut-être faut-il retrouver ce jeton dans celui qui est décrit par DUGNIOLLE, sous le no. 4086. (VAN LOON, T. II, édit. holl, p. 409, édit. franç. p. 397, *Catalogue* de COSTER n°. 478). Cette pièce est au type le plus ordinaire des jetons pour les Finances: tête du roi, au droit; écu couronné, au revers. Un exemplaire d'argent pèse 6 gr. 30, un exemplaire de cuivre 6 gr. 20. (Cabinet de l'État belge).

XIII. COMPTE DE JEAN ANTHEUNIS; du 5 décembre 1656 au 14 novembre 1657.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT.

Silvere leggelt.

Noch heeft den voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten in silvere leggelt voor myne *Eerw. heeren vande finantie* de quantiteyt van VII marcq VII oncen XV engelschen waer van inde busse syn geweest II penningen de welcke by den assayeur generael syn bevonden te houden in alloy XI penningen VI½ grain, ergo alhier . . . . . . Nihil.

Copere leggelt.

Item noch heeft den voorschreven muntmeestere laeten wercken ende munten in copere leggelt voor myne *Eerw. heeren vande finantien* de quantiteyt van 668 marcq, de selve alhier. . . . . par Memorie.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, acquits n°. 3582.

DUGNIOLLE ne donne ancun jeton frappé à Anvers en 1657, excepté celui de la délivrance de Valenciennes (nos. 4108 et 4109).

XIV. COMPTE DE GEORGES DE BRUYN ; du 15 novembre 1657 au 31 décembre 1658.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT.

Silvere leggelt.

Noch heeft den voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten in silvere leggelt voor de *Raedt van Mechelen* de quantiteyt van een marcq twee oncen XVIII engelschen, ende midts tselve door den assayeur generael is bevonden te houden in alloy elff penningen ses grains, compt alhier. . . . . . Nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, acquits n°. 3582.

XV. COMPTE DE GEORGES DE BRUYN; du 4 janvier 1659 au 11 octobre de la même année.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT.

Silvere leggelt.

Noch heeft den voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten silveren leggelt *voor den heyligen Geest van Mechelen*, de quantiteyt van een marcq ses oncen ende is bevonden byden assayeur generael te houden elff penningen ses greyn ende een achste, ende alsoo bevonden te goet compt hier voor . . Nyet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, acquits n°. 3582.

Il s'agit ici de l'une des nombreuses variétés du jeton forgé à la suite de la Fondation malinoise du maître ès-arts Jean van Hemelrycx (*Catalogue* DE COSTER, nos. 11 à 20). Par un testament, reçu le 6 mai 1491, ce personnage légua sa maison aux tables du Saint-Esprit des églises de Saint-Pierre, de Saint-Jean et de Sainte-Catherine. Ces pièces ont été émises à diverses reprises depuis la fondation de Jean, les dernières sont du XVIIIe siècle. D'après M. V. HERMANS, ces jetons se distribuaient, chaque année, au mois d'août, après la messe du St. Esprit, aux magistrats et à d'autres dignitaires. 1)

XVI. COMPTE DE GEORGES DE BRUYN; du 7 novembre 1659 au 9 octobre 1660.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT.

---

1) *Inventaire des archives de la ville de Malines*, T. VIII.

Peut-être est-ce à des pièces de même nature que se rapporte le compte no. XIV.

Silvere leggelt.

Noch heeft den voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten in silvere leggelt voor *syne Mats financie* ende *de stadt van Cortrick* de quantiteyt van eenenveertich marcq ses oncen sesthien engelsen waer van syn inde busse geweest vyff penningen ende midts de selve syn bevonden geweest by den assayeur generael op den gewoonelycken voet, compt alhier voor . . . . Nyet.

Copere leggelt.

Noch heeft den voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten in copere leggelt voor *syne Mats financie* de quantiteyt van ses hondert tweenegentich marcq ende alhier voor . Niet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, acquits n'. 3582.

C'est par erreur que le compte porte „ende stadt van Cortrick" il s'agit, en réalité, de la châtellenie. En effet, mention de ce jeton est faite au compte 1660—1662 de la châtellenie de Courtrai, comme ayant été fourni par GEORGES DE BRUYN, en juin 1660, pour les commissaires de sa Majesté et les magistrats du collège de la châtellenie. Le maître de la Monnaie d'Anvers reçut pour cette fabrication 74 livres 17 sous 8 gros: 1)

„Den rendant bryught in mysen de somme van vierent-zeventich pont XVII sch. VIII gr. over ghelycke somme by hem betaelt aen sieur GEORGE DE BRUYNE van Aelst, over de leverynghe van de silveren leghpennynghen by hem ghedaen in Juny 1660 omme ghe-

1) *Revue belge de numismatique*, T. XLV, p. 565.

distribueert te worden int vernieuwen vande wet dese Casselrye, soo aen de heeren comyssarissen van Syne Majesteyt, als aen de heeren van het collegie der zelver Casselrye, by quytantie van den XXII 7bre 1660. (Archives de l'Etat, à Bruges.)

Ce jeton est décrit dans VAN ORDEN, t. I. no. 1289, dans DUGNIOLLE no. 4168 et dans le *Catalogue* DE COSTER no. 494.

XVII. COMPTE DE GEORGES DE BRUYN; du 4 novembre 1660 au 17 janvier 1661.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT.

Silvere leggelt.

Noch heeft de voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten in silvere leggelt voor *syne Mats finantie* ende *rentmeester der stadt Anvers* ontwerpen de quantiteyt van vyfthien marcq dry oncen veerthien engelsen waer van syn inde busse geweest vier penningen ende mits de selve syn bevonden geweest door den assayeur generael te houden elff penningen ses ende een quaert greyn, compt alhier. Niet.

Copere leggelt.

Noch heeft den voorschreven muntmeester laeten wercken ende munten in copere leggelt voor *syne Mats finantie* ende *rentmeester der stadt van Antwerpen* de quantiteit van acht hondert vyff marcq vyff oncen ende hier voor . Niet.

Archives générales du royaume de belgique. Chambre des Comptes, acquits no. 3582.

Le seul jeton décrit par DUGNIOLLE comme ayant été frappé à Anvers, en 1661, est celui reproduit par VAN LOON, t. II, édit. holl. p. 496; édit. franç. p. 476. Nous ne connaissons pas le jeton des trésoriers de la ville d'Anvers pour les années 1660 et 1661. Le catalogue TERBRUGGEN en cite un pour 1662. (DUGNIOLLE no. 4188.)

XVIII. COMPTE DE GEORGES DE BRUYN; du 9 avril 1661 au 14 janvier 1662.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT.

Silvere leggelt voorden Heyligen Geest der stadt van Mechelen.

Noch heeft den voorscreven muntmeester laeten wercken ende munten in voorscreven leggelt de quantiteyt van een marcq vyff oncen derthien engelschen, het welck bevonden is by den assayeur generael elff penningen vyff ende een half greyn ende alsoo inde gewoonlycke remedie, ergo hier voor . . Niet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17940.

Il s'agit, cette fois encore, d'une livraison de jetons pour la fondation malinoise de Jean van Hemelrycx. Un jeton au Saint Esprit de notre collection, que sa gravure classe au XVIIe siècle, pèse 6 gr. 20. On voit par là combien peu il en était fabriqué à la fois.

XIX. COMPTE DE GEORGES DE BRUYN; du 26 avril 1662 au 19 janvier 1664.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT

Silvere leggelt voor myn Ed. heeren van syne Mats finantie ende differente plaetsen.

Noch heeft den voorscreven muntmeester laeten wercken ende munten in het voorscreven leggelt die quantiteyt van hondert negenthien marcquen vyff oncen twelff engelschen waer van syn inde busse geweest derthien penningen de welcke syn bevonden by den assayeur generael tot elff penningen ses grain ende dyen volgens op den voet geordonneert ende alsoo hier voor . . . . Niet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17942.

Le jeton du bureau des Finances pour l'année 1663 est frappé à Bruxelles (DUGNIOLLE n°. 4192).

Parmi les jetons compris sous la désignation „ende differente plaetsen" viennent se ranger les jetons livrés par GEORGES DE BRUYN a la châtellenie de Courtrai en 1662. 1) Il recut pour cette fourniture 77 livres 9 sous 13 gros.

XX. COMPTE DE GEORGES DE BRUYN ; du 21 janvier au 7 mai 1664.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT.

Silvere leggelt voor particuliere personen.

Noch heeft den voorscreven muntmeester

1) *Revue belge de Numismatique*, T. XLV, p. 565

laeten wercken ende munten in het voorscreven leggelt de quantiteyt van tweendertich marcq twee oncen twelff engelschen waer van syn inde busse geweest vier penningen de welcke syn bevonden door den assayeur generael op den voet geordonneert aldus hier. . . . . Niet.

Copere leggelt voor de Selve.

Noch heeft den voorscreven muntmeester laeten wercken ende munten in copere leggelt voor particuliere de quantiteyt van hondert vieren vyftich marcq een once thien engelschen daer voeren alhier . . . . Niet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17943.

XXI. COMPTE DE GEORGES DE BRUYN, du 8 mai 1664 au 28 janvier 1666.

Tailleur des fers: MICHEL VAN THIELT.

Silvere leggelt voor myne Edl. heeren van syne Ma[ts] finantie ende andere plaetsen.

Noch heeft den voorscreven muntmeester laeten wercken ende munten in het voorscreven leggelt de quantiteyt van sessen vyftich marcq veerthien engelschen waer van syn in

de busse geweest seven penningen de welcke syn bevonden geweest byden assayeur generael a elff penningen vyff greynen ende drye quart ende dien volgende op de remedien geaccordeert ende alzoo hier voor . . . Niet.

Copere leggelt.

Noch heeft den voorscreven muntmeester laeten wercken ende munten in copere leggelt voor de voorscreven *heeren vande finantie ende rekencamere* de quantiteyt van duysent sevendertich marcq een once waer voor hier oock . . . . Niet.

Archives générales du royaume de Belgique. Chambre des Comptes, registre n°. 17944.

Le jeton du bureau des Finances pour l'année 1665 porte la main d'Anvers. Il est décrit dans DUGNIOLLE no. 4215.

ALPHONSE DE WITTE.

(*A suivre*)

De Alkmaarsche Vroedschapspenning.

II.

(Vervolg van Jaargang 3, blz. 61.)

Buiten en behalve het door dr. P. SCHELTEMA in zijn *Inventaris van het archief der gemeente Alkmaar* aangewezene, vonden wij ten stadhuize nog een aantal stukken betreffende bovengenoemd onderwerp 1), waaruit wij nadere bijzonderheden aangaande het reeds medegedeelde en bovendien veel nieuwe leerden kennen.

Voor de 50 gouden penningen, tot het doen maken waarvan burgemeesteren in December 1706 gemachtigd werden, leverde ANTHONY GRILL den 21 dier maand 35 ons 4¾ engels fijn goud à *f* 47 : 15, zijnde *f* 1682 : 12. JACOBUS VAN DISHOECKE gaf den volgenden dag bewijs af voor 2 ontvangen stukjes goud,

1) Dit geval staat lang niet alleen; bovendien bevat de *Inventaris*, gedrukt in 1869, menige onjuistheid en geheel verkeerde omschrijving.

tot het slaan dezer penningen, en den 29 zond hij er 42 af, wegende 29 ons 6 3/4 engels, de stempels nog houdende voor het geval dat er meer benoodigd waren.

Bij de overeenkomst met MARTINUS SMELTZING, in December 1712 tot het maken van 4 stempels (een der oude lag aan stukken) en van minstens 1000 penningen, werd bedongen, dat met den minsten stempel 50 penningen „tot een proef van derselver valeur" zouden worden gemaakt of geplet, dat het eerste 12 of 15tal penningen aan burgemeesteren gezonden en niet dan na hunne goedkeuring voortgegaan zou worden. Burgemeesteren zouden het zilver leveren, en SMELTZING genieten voor de stempels *f* 400 en voor het slaan 2 stuivers per stuk, ook later bij bestelling op zijn risico (voor den duur der stempels) tot 4200 stuks toe. Het oordeel over de goede afwerking der stempels en de beslissing over geschillen werd overgelaten aan den kunstschilder KAREL DE MOOR.

Den 15 September 1735 werd geaccordeerd met NICOLAAS VAN SWINDEREN, wonende in de Raamstraat te 's Gravenhage, over het maken van 2 stempels van zoodanigen aard, dat zij in staat zouden zijn de van tijd tot tijd te bestellen penningen er mede te slaan tot een getal van 4000 zilveren en 100 gouden. Wat proef

enz. betreft, werden de voorwaarden van 1712 herhaald, en DE MOOR zou wederom beoordeelaar en beslisser van geschillen zijn. VAN SWINDEREN nam aan het goud te leveren voor *f* 50, het zilver voor 3 : 5 per ons fijn, voor de stempels genieten *f* 200 en voor het slaan 8 stuivers per penning, alles ongeveer gelijk hij van Haarlem bekomen had. Den 22 October 1736 had hij met het leveren van 106 gouden en 2760 zilveren penningen aan zijne opdracht voldaan en beliep zijne rekening: voor de stempels *f* 200, aan goud *f* 3231 : 5, aan zilver *f* 2846 : 16 : 8, voor het slaan der gouden *f* 212 en der zilveren *f* 904, te zamen *f* 7194 : 1 : 8.

In 1772 kwam men overeen met PIETER BUYSKES, muntmeester te Medemblik, voor het leveren van 600 zilveren penningen, elk waardig *f* 1 : 4, en 13 gouden, elk waardig *f* 25 : 6, tegen een muntloon van 5 stuivers per zilveren en van *f* 2 per gouden penning. Den 18 Mei verzond hij 500 zilveren penningen, hopende dat de overige in Juni gereed zouden zijn, dewijl de eene stempel gebroken was en hij daarin zou moeten voorzien. Maar het gezondene beviel zoo slecht, dat burgemeesteren hem den 26 verzochten niet voorttegaan en de stempels terug met de rekening te zenden. BUYSKES, vreezende dat de zaak tot veel

onaangenaamheden en nadeel van hem zou strekken, verzocht den 2 Juni de penningen terug te sturen en het gebeurde, dat niet met zijne affaires overeenkwam, maar uit liefhebberij ondernomen was, als niet geschied te beschouwen, maar den stempelsnijder WEIMANS een klein douceur toe te kennen, terwijl hij den nieuwen stempel terughield ter dispositie van burgemeesteren. Deze zonden, den 8 Juli, met de onvoldoende penningen, 4 ducaten voor WEIMANS, waarmede hij, blijkens schrijven van BUYSKES van den 27, niet zeer content scheen te zijn.

Reeds den 30 Juni hadden burgemeesteren zich gewend tot JOAN GEORGE HOLTZHEY 1), muntmeester en medailleur te Utrecht, over het slaan van gouden en zilveren penningen, wat de laatsten betreft nu ter waarde van *f* 1 : 2, zijnde 7½ engels. De stempel met de burg was gebarsten, en het breken van een stempel onder het munten moest voor rekening van den maker blijven. Hij antwoordde den 3 Juli, wel tot het werk genegen te zijn en den stempel tegen *f* 60 te zullen vervaardigen; het ducatengoud, fijne ²/₃ lunenburger-

1) Het zegellak van HOLTZHEY's brieven toont op een gehelmd, rood geblasonneerd schild een gekleed man, tot de knieën, in de rechterhand een gestengde bloem en in de linkereen kruis dragende; dit beeld wordt herhaald als helmteeken.

munt, zou op *f* 56 het ons, het zilver op 50 stuivers per lood komen. Burgemeesteren schreven den 11, dat zij tegen de *f* 60 voor den stempel geen bezwaar, maar geen antwoord bekomen hadden ten aanzien van het arbeidsloon; tegen de aangegeven waarde voor de penningen was het goud steeds tot *f* 50 en het zilver tot *f* 3 : 5 per ons berekend; men was niet gewoon alle jaren, maar om de 3 of 4 jaren 500 à 600 zilveren en gouden naar proportie te doen slaan en de stempels steeds terug te ontvangen. HOLTZHEY berichtte daarop den 15, dat hij, evenmin als voorheen zijn vader, gewend was bij het stuk te leveren, maar naar zijne berekening zou het maakloon voor de gouden op *f* 1 : 2, voor de zilveren op 13 stuivers komen. Hij zou de stempels gaarne terugzenden, om van de zorg ervoor ontslagen te zijn; maar werden ze tusschentijds door anderen gebruikt, dan kon hij niet voor het onderhoud instaan. Men antwoordde hem den 21, dat het muntloon vroeger 8 stuivers voor de zilveren geweest was, en vroeg dus of hij daarop wilde ingaan. Over de gouden is men het dus eens, schreef hij den 24, maar wat de zilveren betrof was het verschil te groot; wilde men best werk hebben en keerde het om de 3 of 4 jaren terug, dan zou hij zich met 10 stuivers vergenoegen en in

September gereed kunnen zijn. Men nam daar vrede mede en droeg hem den 2 Augustus de vervaardiging van 13 gouden en 600 zilveren op.

Het bestelde liet zich in September en nog veel langer wachten. Holtzhey meldde den 17 November, dat hij den 11 October door eene verdooving van levensgeesten en verzwakking van lichaamskrachten getroffen en nog zwak van hoofd en gezicht was, maar zijn werk hervat had en binnen weinige dagen met den stempel gereed dacht te komen. Toen den 8 December aangedrongen was om vóór den 20 bij provisie 300 stuks te zenden, antwoordde hij den volgenden dag, daaraan spoedig gevolg te zullen geven; zijne oogen waren nog niet zoo hersteld als hij wenschte, en hij was in zorg geweest voor den ouden stempel met Alcmaria victrix, maar had tot zijn genoegen gezien, dat die het uit zou houden. Den 17 zond hij 17 gouden en 300 zilveren penningen, er bijvoegende „onbegrijpelijk wat mij al in den weg komt de volle leverantie te doen"; maar reeds den 18 volgden de ontbrekenden. Hij schreef toen, sedert bijna 6 jaren gesukkeld te hebben, „edog sedert de laatste stoot, en het attrapeeren van een Doctor hier dewelke raad wist, en appliceerde, ben ik onder Gods zegen volkomen hersteld." Met veel

moeite was de oude stempel nog bruikbaar gebleven, maar voor eene volgende leverantie zou een nieuwe gemaakt dienen te worden. Hij bemerkte 4 gouden penningen te veel gezonden te hebben en verzocht die terug. Den 23 werd hem de rekening gevraagd en bericht, dat de penningen zeer naar genoegen waren, „dog eenige sijn van gedagten dat de leeuwen wat duyster voorkomen, dog in de goude voldoen sy beter." Bij de rekening schreef HOLTZHEY den 5 Januari, dat hij den stempel gaarne wat uitvoeriger gemaakt had, maar het moest voor deze reis passeeren, vermits hem de zwakheid der oogen nog eenigen tijd bijgebleven was en de zaak geen langer uitstel duldde. Hij was circa 8 jaren (d. i. 2 meer dan hij den 18 December gemeld had) „door eene pijnlijke indispositie geïncomodeerd" geweest. Den 17 werd *f* 1522 : 2 afgezonden aan zijn kantoor van negotie te Amsterdam, aan de Kalverstraat bij de Osjessluis, waar zijn naam aan de deur stond; zijnde *f* 60 voor den stempel, *f* 437 : 10 voor 17 gouden en *f* 705 : 18 voor 600 zilveren penningen, *f* 18 : 14 en *f* 300 voor het schroeven van beide soorten.

In 1778 werd wederom aan HOLTZHEY de vervaardiging van 600 penningen opgedragen, en, toen hij den 5 September 300 gezonden

had (voor zilver *f* 366 : 8, voor het schroeven *f* 150) hem in bedenking gegeven niet voort te gaan, maar alvorens een nieuwen stempel te snijden. Maar hij had er toen al weder 200 gereed, en bracht het werk met voorzichtigheid ten einde. Bij de afzending daarvan den 6 October schreef hij: „krakende wagens duren het langst"; maar den 26, de voldoening zijner tweede rekening berichtende, liet hij zich hooren: „edog de eene alwaar Alcmaria victrix op staat aan deselve is geen eer te behalen, ook zo drukt dezelve zo bol rond, dat de Medailles veel gelijkenis zullen hebben met een schippers broeksknoop."

Toen aan het raadsbesluit van 29 Augustus 1784 uitvoering gegeven werd en HOLTZHEY — alsnu wonende te Amsterdam op het Singel over de oude luthersche kerk — nogmaals 300 penningen moest verschaffen, meldde hij in September, te zullen beproeven of het zonder nieuwen stempel kon geschieden, daar het den vorigen keer al zorgelijk was. Dat die proef niet zou slagen was na het bovenvermelde te wachten, en HOLTZHEY sneed dus een nieuwen stempel en daarna nog een, wijl de eerste onder het werk sprong. Zijne rekening van 6 November bedroeg, behalve *f* 60 voor den stempel en *f* 150 voor het slaan, *f* 395 : 10 voor het zilver, dus meer dan te voren. De pen-

ningen waren iets zwaarder, schreef hij, „doordat de platen aangelegd om op de oude stempels te schroeven, voorheen in de bewerking meer verloren hebben door het ongelijk drukken der penningen, en opzetten telkens van de rand, die dan weggenomen moest worden hetgeen bij dezen nieuwen stempel niet zoo behoefde."

Gaan wij na in hoever aan de verschillende bestellingen gevolg is gegeven, dan blijkt ons, dat in een tijdsverloop van weinig meer dan 90 jaren, voor Alkmaar zijn geslagen 277 gouden en 9263 zilveren vroedschapspenningen, zoodat ze, al zijn er velen ter smeltkroes gegaan, vooreerst nog wel niet zeldzaam zullen worden.

Nevens de vroeger vermelde verscheidenheden kan nog genoemd worden die, waaraan de hoed op het voorvlak van het altaar ontbreekt.

C. W. BRUINVIS.

Twee gouden-bruiloftspenningen van de familie de Jong van Beek en Donk.

Metalen getuigen voor genealogiën zijn de penningen, geslagen, gegraveerd of ingevuld bij gelegenheid van geboorte, huwelijk, 12½-, 25-, 40- of 50jarige echtvereeniging

Van de bruiloftspenningen is denkelijk de oudste de penning op het huwelijk van MARGARETHA VAN OOSTENRIJK en PHILIBERTUS DEN SCHOONE, Hertog van Savoye, berustende in het penningkabinet van de Kon. bibliotheek te Brussel.

Het geslacht VAN LOON heeft de grootste serie van bruiloftspenningen. 1)

De twee grootste penningen zijn op brui-

---

1) En wel: 28 Oct. 1621. MAARTEN RUIJCKHAVERS en ALIJD VAN DER LAAN.
27 Mei 1647. HANS VAN LOON en JANNA RUIJCKHAVERS.
15 Feb. 1659. CORNELIS GRASWINKEL en MARIA VAN DER DUSSE.
26 Mei 1674. NICOLAAS VAN LOON en EMMERENTIA VAN VEEN.
21 Dec. 1694. HUGO GRASWINKEL en A. HALTERS.
21 Nov. 1706. ADRIAAN VAN LOON en CORNELIA HUNTHUM.
14 Dec. 1722. PIETER VAN LOON en AGNETA GRASWINKEL.
1 Nov. 1726. AARNOUD VINK en ANNA NIEUWPOORT.

loften in de familie VAN CITTERS 1), vervaardigd door M. HOLTZHEY.

De Noordbrabantsche familie DE JONG VAN BEEK EN DONK heeft twee gouden bruiloftspenningen.

Nr. 1. 1764. *Vz.* De wapenschilden van het echtpaar met eene kroon gedekt.

DE JONG: In goud, een van ter zijde gezien manshoofd van lazuur.

JOSSELIN: In keel, een droogscheerdersschaar waarboven eene ster, alles van zilver.

Daaronder in vier regels AUREA RIDENTI MANEAT / CONCORDIA VULTU / AUGESCAT DOMUS SOBOLES/OPTATA PERENNET. De gulden (= heerlijke) eendracht met lachend gelaat (met blijden lach op het gelaat) dure voort, moge het huis (geslacht) groeien (en) moge het begeerde nageslacht blijven (bestaan).

Omschrift: * JOHANNA JUDITH JOSSELIN 2) ET DOM = GERARD DE

---

1) WILLEM VAN CITTERS en MARIA KIEN, DIRKS' *Repertorium*, Dl. III, no. 632, middellijn 73 mM.

ARNAUD VAN CITTERS en SARA JACOBA OCKERSE, *Revue Belge*, 1878, blz. 123, pl. 10, middellijn 67 mM.

2) JOHANNA JUDITH JOSSELIN, geb. te 's Hertogenbosch, 6 Oct. 1690 † te Vechel 18 Maart 1768, huwde te Schijndel 5 Nov. 1714.

GERARD DE JONG, Heer van Beek en Donk en van Frisselsteijn, (zie *a.* DE CASTILLON, *vermakelijkheden van Brabant*, Dl. IV, bl. 52, *gezicht op Frisselstijn of Huis te Veghel*) erfsecretaris van Erp en Vechel, Drossaart van Croy, Stiphout en Vlierden, geb. te Schijndel 13 April 1685, † te Vechel 25 Sept. 1770.

Zie ook *b. Noordbrabantsche Almanak* 1891, bl. 501, MR. P. DE JOSSELIN DE JONG „*De Heerlijkheden Erp en Vechel, het Kasteel Friesselsteijn.*"

JONG DYNASTA DE BEEK ET DONK. 1)

Kz. In het midden een altaar, aan beide zijden gedekt met een hoorn des overvloeds, en van voren met eene slang, die zich in den staart bijt, met het getal 50, daarboven twee ineengesloten handen, waarboven een omkranst hart, dat door het alziend oog bestraald wordt, in de afsnede: V. NOV. MDCCLXIV.

Omschrift: AUREUM HUNC AUREIS SACRAMUS NUPTIIS NUMMUM.

(Dezen gouden penning wijden wij aan de gouden bruiloft.)

Middellijn 42 mM. van den muntmeter STEPHANIK. 2)

Volgens eene aanteekening van Dr HERMANS had in 1839 het Raadslid te 's Hertogenbosch, HENDRIK DE JONG hem verklaard dat die penning vervaardigd zoude zijn door TH. VAN BERCKEL, en dat er geslagen waren 6 gouden exemplaren voor de kinderen van het echtpaar, 100 zilveren exemplaren voor de

---

1) Beek, heerlijkheid met Donk, gehucht, de gemeente Beek en Donk, 1½ uur ten N. W. van Helmond, uitmakende; Beek werd met Stiphout en Aarle-Rixtel den 15 November 1392 als eene heerlijkheid uitgegeven en later weder ingelost, doch is weder in 1643 aan het adellijk geslacht VAN LEEFDAAL als heerlijkheid verkocht. In de XVIIIe eeuw kwam zij bij verkoop aan het geslacht DE JONG, dat het nu nog bezit.

2) Zie *Catalogus van Munten en Penningen van het Provinciaal genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant*, bl. 104,

verdere familieleden en de gasten en een groot aantal exemplaren in brons voor geschenken.

N°. 2. 1886. *Vz.* De door een lint samengebonden wapenschilden van het echtpaar met een Nederlandsche Ridderkroon gedekt.

a. DE JONG: In goud, een van ter zijde gezien manshoofd van lazuur. 1)

b. VAN DER COLFF. In zilver, drie in het schildhoofd faasgewijs geplaatste kolven van sinopel, vergezeld in het schildpunt van twee dooreengeschoven driehoeken van ......

Daaronder in vier regels: AUREA REDENTI MANEAT/CONCORDIA VULTU/AUGESCAT DOMUS SOBOLES/OPTATA PERENNET.

Omschrift: * JOHANNA ALBERTA VAN DER COLFF ET JHR. BENJAMIN DE JONG VAN BEEK ET DONK. 2)

---

1) Hier ziet het hoofd naar links, evenals in het Wapenboek van RIETSTAP Dl. I, pl. 45; terwijl op den gouden penning, hiervoor beschreven, het hoofd naar rechts ziet. In het diploma van den 30sten Juni 1831 van Jonkheer JOHAN VAN BEEK EN DONK, lid der Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, is het wapen aldus beschreven:

„Een schild van goud, beladen met een hoofd van lazuur, ter reg„terzijde gekeerd."

2) JOHANNA ALBERTA VAN DER COLFF, geboren te Woudrichem, 19 Jan. 1817, † te Ginneken 22 Febr. 1891, huwt te Woudrichem 9 Maart 1836, Jonkheer BENJAMIN DE JONG VAN BEEK EN DONK, geb. te Vechel, 27 Febr. en gedoopt 31 Maart 1805, † te Ginneken, 11 Juni 1890. Hij trad in dienst bij het corps Ingenieurs, Mineurs en Sapeurs, werd 2de Luitenant 12 Maart 1825, in 1830 adjudant van den

Kz. Gelijk aan die hiervoren beschreven van G. DE JONG en J. J. JOSSELIN.

In de afsnede in twee regels: IX MART/ MDCCCLXXXVI.

Middellijn 42 mM., muntmeter STEPHANIK. 1)

In mijne verzameling in brons.

M. A. SNOECK.

Generaal-Majoor der Genie, Jonkheer M. A. SNOECK, 1ste Luit. 20 Maart 1831, Kapt. 2 Mei 1842, Majoor 28 Dec. 1859, gepensioneerd met den rang van Luitenant-Kolonel 31 Juli 1862.

1) Zie ROEST, *Catalogue du Cabinet numismatique de la fondation Teijler à Harlem, page* 149.

Extract Genealogie DE JONG VAN BEEK EN DONK.

GIJSBERTUS DE JONG, Erfsecretaris van Schijndel, Son en Breugel, Notaris te Schijndel, geb. te Erp .... 1645, begraven te Schijndel, 17 Augustus 1743, huwt AELTJE VAN DEN HOUT.

GERARD DE JONG, Heer van Beek en Donk, huwt JOHANNA JUDITH JOSSELIN (zie Penning sub N°. 1).

BENJAMIN DE JONG, Heer van Beek en Donk, Erfsecretaris van Erp en Vechel, geb. te Vechel, 3 Nov. 1726, † te Erp, 18 Mei 1808, huwt te Hedikhuizen, 16 Nov. 1756, ANNA DE JONGH, geb. te Hedikhuizen, 8 Oct. 1735, † te Erp, 30 Juli en begraven 3 Aug. 1765.

Jonkheer Mr. JOHAN DE JONG, Heer van Beek en Donk, Erfsecretaris van Erp en Vechel, Lid van het Departementaal Bestuur van Brabant, Lid van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant, geb. te Erp, 4 Dec. 1758, † te Beek en Donk, 17 Nov. 1846, huwt te Enkhuizen, 23 Juli 1792, PETRONELLA CORNELIA VAILLANT, geb. te Enkhuizen, 21 Mei 1773 † te 's Hertogenbosch, 24 Juni 1841.

Jonkheer BENJAMIN DE JONG VAN BEEK EN DONK, huwt JOHANNA ALBERTA VAN DER COLFF (zie Penning N°. 2).

Penning op de verlegging van de uitmonding der Maas.

Nadat de wet van den 26sten Januari 1883 Stbl. nº. 4, tot verlegging van de uitmonding der Maas naar den Amer was tot stand gekomen door de warme verdediging van den toenmaligen Minister van Waterstaat JHR. G. J. G. KLERCK, ondanks de felle bestrijding van sommige afgevaardigden uit de Noordelijke gewesten, traden de leden der toenmalige Provinciale Watersnoodcommissie in overleg met de leden van het Bestuur van het Waterschap tot bevordering en verbetering van den waterstaatstoestand van het N. O. deel van Noord-Brabant, de leden van Gedeputeerde Staten in Noord-Brabant, en van het Gemeentebestuur van 's Hertogenbosch, om aan den algemeenen wensch der bevolking te voldoen om der Regeering een bewijs

van belangstelling te geven met dit voor een groot deel van Noord-Brabant zoo heugelijke feit.

Uit hun midden kwam den 3den Februari 1883 een Commissie tot stand bestaande uit de heeren:

JHR. JOS. DE LA COURT, Lid van Gedeputeerde Staten, *Voorzitter*,

DR. A. VAN DER STEEN, Lid van Gedeputeerde Staten,

F. J. POMPE, Wethouder van 's Hertogenbosch,

MR. F. A. J. VAN LANSCHOT, Raadsheer in het Gerechtshof te 's Hertogenbosch,

MR. A. H. SASSEN, President van het Waterschap N. O. Noord-Brabant,

P. F. A. SPRENGERS, Lid der Provinciale Staten,

JHR. M. A. SNOECK, *Penningmeester*,

A. JANSEN, *Secretaris*,

terwijl JHR. MR. P. J. BOSCH VAN DRAKESTEIN, Commissaris des Konings in Noord-Brabant, welwillend het hem aangeboden Eere-Voorzitterschap aanvaardde.

Kort na haar optreden wendde deze Commissie zich tot de verschillende Gemeentebesturen in Noord-Brabant met het verzoek om Sub-Commissies in het leven te roepen om haar ter bereiking van haar doel bij te staan,

aan welk verzoek door 82 gemeenten voldaan werd, terwijl een bedrag van *f* 3425.51[5] werd samengebracht.

Daarop werd besloten een gedenkpenning te doen slaan en daarvan exemplaren in goud, zilver en brons aan te bieden aan Z. M. den Koning en aan den Minister van Waterstaat Jhr. G. J. G. Klerck.

Een internationale Wedstrijd werd uitgeschreven voor het ontwerpen van de voorzijde der medaille, terwijl op verzoek der Commissie, de heeren:

J. A. Alberdingh Thijm, Hoogleeraar aan 's Rijks Academie van Beeldende Kunsten,
Jhr. Mr. V. E. L. de Stuers, Referendaris aan het Departement van Binnenlandsche Zaken, afd. Kunsten en Wetenschappen;
en J. Th. Stracké, Directeur der Koninklijke school van nuttige en beeldende kunsten te 's Hertogenbosch,

zich bereid verklaarden als lid der Jury op te treden.

Veertien ontwerpen werden ingezonden om mee te dingen naar de beide prijzen (*f* 200.— en *f* 100.—).

De eerste prijs werd eenparig toegekend aan het ontwerp dat later bleek vervaardigd te zijn

door den heer LUDWIG JÜNGER, academisch beeldhouwer te Amsterdam, leeraar aan de school voor kunstnijverheid aldaar, de tweede aan dat van den heer ROBERT HAERTEL, Professor aan de Königliche Kunstschule te Breslau.

De vervaardiging van den penning werd opgedragen aan den heer F. BEATES, graveur te Antwerpen.

De penning heeft een middellijn van 75 mM., muntmeter Stephanik.

De hoofdfiguur 1) stelt den Wetgever voor op een troon gezeten die de rol der wet, waarop de woorden:

WET VAN
26 JANUARI
1883
Staatsblad n°. 4

aan de provincie Noord-Brabant, voorgesteld door eene vrouw in dankende houding, welke met een der armen het gewestelijk wapen omvat, overreikt.

De beide kinderfiguren aan weerszijde van den wetgever, stellen de rivieren voor: de Waal (links) en de Maas (rechts); eerstgenoemde houdt in de hand een roeispaan door wijngaarden omgeven (een herinnering aan den Rijn), terwijl hij zijn blik vestigt op de Maas,

1) Zie blz. 7.

aan welke door den wetgever een nieuwe richting wordt gewezen en die in heengaande houding met spade en houweel afgebeeld, gereed staat de handen aan het werk te slaan.

Op de onderste trap L. JÜNGER INV. In de afsnede ter zijde van een maatstok en schietlood F. BAETES . FEC. — ANTVERP.

Op de keerzijde in versierden rand:

IN HET
34^E JAAR DER
REGEERING VAN
KONING WILLEM III
ONDER HET BESTUUR
VAN DEN
MINISTER VAN WATERSTAAT
JONKH^R G. J. G. KLERCK
IS DE WET
VAN 26 JANUARI 1883
TOT VERLEGGING
VAN DE
UITMONDING DER MAAS
TOT STAND
GEKOMEN.

De penning werd in goud zilver en brons aan Z. M. den Koning aangeboden.

Door het overlijden van den minister KLERCK (17 Januari 1884), die inmiddels was afgetreden voordat de aanbieding kon plaats hebben, wer-

den de voor Hem bestemde exemplaren in drie metalen gegeven aan zijn zoon JHR. MR. R. A. KLERCK.

In zilver werd de medaille nog gegeven aan de Ministers, ambtgenooten van JHR. KLERCK, tijdens de aanneming der wet. In zilver en brons aan den Commissaris des Konings in Noord-Brabant, aan de provincie Noord-Brabant, aan de stad 's Hertogenbosch, aan het genootschap voor Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant. In zilver aan den Inspecteur van 's Rijks Waterstaat, den heer H. S. J. ROSE, aan den ingenieur C. F. M. H. SCHNEBBELIE en aan de leden der Jury, in brons aan een aantal musea en genootschappen zoo hier te lande als in België en aan de gemeenten wier inwoners bijdragen zonden, met een oorkonde in kleurendruk. (Zie de bijlage.)

De matrijzen en de niet teruggehaalde ontwerpen werden aan het Provinciaal Genootschap ten geschenke gegeven.

De penningen werden publiek verkrijgbaar gesteld, terwijl in het geheel 2 gouden, 38 zilveren en 150 bronzen exemplaren geslagen werden. Bij elk exemplaar werd een beschrijving gevoegd, (ten getale van 200 gedrukt) in kleurendruk, waarin de handelingen der Commissie zijn opgenomen.

Bij de exemplaren aan JHR. KLERCK aange-

boden, werd een album gevoegd, vervaardigd naar de oude bindwerken der XVIde en XVIIde eeuw, door de firma NEDERVEEN & Co., te 's Bosch, naar de teekeningen van den heer L. C. HEEZEMANS, architect te 's Bosch, waarin de namen der deelnemers voorkomen volgens de gemeenten waar ze wonen. — Photographiën van dezen album werden ook publiek verkrijgbaar gesteld voor belangstellenden.

W. S.

OORKONDE.

In het jaar MDCCCLXXXIII den zes en twintigsten dag der maand Januari is de wet tot verlegging der uitmonding van de Maas naar den Amer tot stand gekomen.

Ter herinnering aan dit voor Noord-Brabant zoo gewichtig feit, is een Gedenkpenning geslagen, die in drie metalen, goud, zilver en brons aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden en aan Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat Jonkh[r] G. J. G. Klerck is aangeboden.

De Gemeente ....

wier inwoners tot het vervaardigen van dien Penning hebben bijgedragen, ontvangt ter eeuwige gedachtenis een afslag van dien Penning in brons.

's-HERTOGENBOSCH, 15 *April* 1884.

De Commissie tot aanbieding van een Huldeblijk aan de Regeering, naar aanleiding der Wet van 26 Januari 1883 (Staatsblad No. 4).

Jhr. JOS. DE LA COURT, *Voorzitter*,
Dr. A. VAN DER STEEN.
F. J. POMPE.
Mr. F. A. J. VAN LANSCHOT.
Mr. A. H. SASSEN.
P. F. A. SPRENGERS.
Jhr. M. A. SNOECK.
A. JANSEN, *Secretaris*.

Zie blz. 177.

Les trouvailles de monnaies de l'année 1894.

(*Suite de page* 123.)

18. A Tilbourg ont été trouvées dans le cours de l'année 1894 des monnaies, mais il paraît qu'on les a tout de suite fait passer la frontière. Tout ce que nous avons pu trouver est une courte notice dans la *Revue de Numismatique Belge* 1894 p 547: que nous reproduisons ici:

„En juin dernier, plusieurs pièces d'or ont été trouvées à Tilbourg. Douze entre elles furent vendues à un antiquaire d'Anvers: un noble de Jean sans Peur, comte de Flandre, cinq nobles à la rose de Philippe le Bon (Flandre); cinq nobles Henricus (V ou VI) d'Angleterre, et un cavalier de Philippe le Bon comte de Flandre. Tout le restant de la trouvaille fut vendu à un bijoutier de la même ville qui fondit presque toutes les monnaies, mais conserva cependant cinq nobles Henricus, trois saluts de Henri VI, l'un frappé à St. Lô (lis) l'autre à Paris (couronne) et le troisième à Rouen (léopard) une pièce à la grande harpe (David jouant de la harpe) de David de Bourgogne évê-

que d'Utrecht et enfin un florin d'or frappé à Bonn de Thierry II de Meurs, archevêque de Cologne."

19. *Zundert*: On trouva à Zundert des ducatons et des patagons du Brabant des années 1619 jusqu'à 1656.

20. *Teteringen:* A Teteringen on a trouvé dans le cours de l'année des monnaies dont la plus grande partie a été tout de suite fondue; nous n'avons pu voir qu'une mediaonza de Philippe III et un demi-écu d'or de Henri IV roi de France de l'année 1603.

Province de Zélande.

21. *Hulst:* „Au mois d'aout dernier (c'était „en 1894) un habitant de la petite ville de „Hulst dans la Flandre Zélandaise trouva, en „restaurant l'étable, une petite cruche renfer- „mant 320 monnaies d'or". . . . „Sans doute „c'est pendant le siège de 1591 qu'on a enterré „ce petit trésor" 1).

Grâce à l'obligeance de l'expert J. SCHULMAN nous pouvons donner une liste complète de cette trouvaille. Nous nous bornons de donner

1). *La trouvaille de Hulst (Zélande) Catalogue de la vente qui aura lieu le 2 novembre* 1894 *à Amsterdam.*

les numéros des catalogues: *trouvaille de Hulst* et *trouvaille d'Amersfoort*, qui probablement sont dans les mains de tous ceux qui s'intéressent à cette trouvaille.

Angleterre: 1489—1509 Henri VII Angelot. Hulst 248.

Henri VII six angelots semblables aux monnaies décrites dans le catalogue, „*trouvaille d'Amersfoort*" (SCHULMAN) 40. 42. 45. 49.

1509—1546 Henri VIII Angelot Hulst 249.
„ „ Crown „ 250.

Quatre angelots semblables aux monnaies décrites dans le catalogue „Amersfoort" 62. 64. 66. 70.

Aragon, Ferdinand et Isabelle, rois d'Espagne depuis 1492. Double ducat. Hulst 251.

Jeanne la Folle (1516) Double ducat. Hulst 252.

Artois 1582. Philippe II Couronne d'or. Dewismes pl. VII. 99. Hulst 253.

Batenbourg 1562. Guillaume de Bronkhorst Angelot, variété van der Chys X. 16. Hulst 254.

Batenbourg 1573—1612. Herman Théodore Ducat. variété van der Chys XV. 4. Hulst 255.

Batenbourg (1573 - 1612) Herman Théodore Ducat. variété van der Chys XV 5. Hulst 256.

's Heerenberg (1577—1580) Frédéric. Ducat. Hulst 257.

Besançon 1579 Double pistole de la ville de Besançon. Hulst 258.

Brabant 1544. Charles V Couronne d'or, van der Chys XXIV 6.

1545 Charles V Couronne d'or, van der Chys XXIV 6. Hulst 259.

1554 Charles V Couronne d'or, variété de van der Chys XXIV 7. Hulst 260.

(1515—1555) Charles V Réal d'or, variété de van der Chys XXIV 2. Hulst 261 (2).

(1515–1555) Charles V Réal d'or, variété de van der Chys XXIV, 2. Hulst 262.

1555—1598 Philippe II Réal d'or, variété de van der Chys XXVI 1. Hulst 263 (2.)

1555–1598 Philippe II Réal d'or. Hulst 264.

„ „ „ „ „ „ „ 265.

„ „ „ „ „ „ „ 266.

1562 Philippe II Demi Réal d'or. Hulst 267.

1555—1598 Philippe II Demi Réal d'or, variété de van der Chys XXVI 5. Hulst 268.

1555—1598 Philippe II Deux demi-réaux semblables, sans le contremarque du lion.

1567 Philippe II Florin d'or au St. André, variété de van der Chys XXVII 7. Hulst 269.

1570 Philippe II Florin d'or au St. André. Hulst 270.

1581 Couronne d'or. Hulst 271.

1582 François d'Alençon. Couronne d'or. Hulst 272.

1584 Etats de Brabant. Lion d'or. Hulst 273.

Les numéros 272—273 sont achétés à la vente pour le Cabinet de la Haye.

1585 Etats de Brabant. Lion d'or. Hulst 274 (2).

„ „ „ „ „ „ „ 275.

„ (ou 1584) Etats de Brabant. Lion d'or. Hulst 276.

„ Phillippe II (seconde période). Couronne d'or. Hulst 277 (4).

Brandenbourg. 1507 Frédéric. Florin d'or. 278.

Breslau. 1513 Ducat de Breslau évêché. Johann Turzo évèque. Hulst 279.

Cette pièce très remarquable est passée dans la collection du Regierungsrath Friedensburg. Il paraît que jusqu'à la trouvaille de Hulst on ne connaissait de l'évêque Johan de la famille hongroise des Turzo, que des „groschen" et deux médailles, frappées en 1508. l'Empereur Maximilien lui a alloué en 1515 (31 août) le droit de frapper des monnaies en or. Probablement donc la monnaie trouvée à Hulst est une pièce d'essai, qu'on a frappée en attendant l'autorisation définitive suivie en 1515. (*cf: Zeitschrift für Numismatik herausgegeben von* Alfred von Sallet. Berlin 1895. *Band XIX. Heft* 4. *p.* 37. *Compte rendu de la séance du* 3 *décembre* 1894 *de la Société numismatique de Berlin*).

Breslau. 1577 Ducat de Breslau (ville). Hulst 280.

Carinthie. 1564 Ferdinand I. Empereur. Ducat Hulst 281.

Cologne. 1575 Salentin d'Isembourg. Ducat frappé à Deutz. Hulst 282.

Deventer (1515—1555) Charles V. Florin d'or au titre de Charles V. Hulst 283.
Van der Chys X. 7

Espagne. Ferdinand et Isabelle. Double ducat. Hulst 284 (6).

Ferdinand et Isabelle. Ducat.

Flandre. Comté. 1543 Charles V. Couronne d'or. Hulst 285.

(1555—1598) Philippe II. Réal d'or. Hulst 286.

„ „ Trois demi-réaux de Philippe II. Hulst 286.

Les Etats de Flandre. Lion d'or de Bruges. Revue Belge. 1878 pl. XIV. 12. Hulst 287.

1581 François d'Alençon. Noble de Gand. Revue Belge 1878. pl. XV. 16. Hulst 288.

1581 François d'Alençon. Noble de Gand, variété. Hulst 288.

1581 François d'Alençon. Noble de Gand variété Hulst 289.

1582 François d'Alençon. Noble de Gand, variété. Hulst 290.

„ François d'Alençon. Noble de Gand, variété. Hulst 291.

„ François d'Alençon. Noble de Gand, Revue Belge 1878 n°. 30. Hulst 292.

1582 François d'Alençon. Noble de Gand, variété. Hulst 293.

„ François d'Alençon. Noble de Gand, variété. Hulst 294.

Franckfort. Florin d'or cf. Trouvaille d'Amersfoort n°. 1155. Hulst 295.

France: 1483—1497 Charles VIII. Ecus au soleil semblables aux monnaies trouvées à Amersfoort numéros 136. 137. 139. 142. 143.

„ 1498—1512 Louis XII. Double ducat de Milan. Hulst 296. *).

„ 1561 Charles IX. Ecu d'or frappé à Rouen. Hulst 297.

„ 1570 Charles IX. Ecu d'or frappé à Rouen. Hulst 298.

„ 1574 Charles IX. Ecu d'or frappé à Rouen. Hulst 299.

„ Deux écus d'or de Charles IX, l'année illisible.

Gueldre: (Duché) 1544 Charles V. Couronne d'or, variété de van der Chys XX.1. Hulst 300.

„ Philippe II. Réal d'or, van der Chys XXIV.1. Hulst 301.

„ Philippe II. Réal d'or, variété Hulst 302.

*) Cette monnaie a été achetée par le Cabinet de la Haye.

Gueldre: Philippe II. Demi-réal d'or, variété de van der Chys XXIV. 4. Hulst 304.

„ Philippe II. Demi-réal d'or comme van der Chys XXIV . 4 mais contre-marqué d'un lion. Hulst 304A.

„ 1574 (?) Philippe II. Couronne d'or. Hulst 305.

Hollande: (Comté) 1543 Charles V. Couronne d'or. van der Chys. pl. XXVI . 16. Hulst 306.

„ 1544 Charles V. Deux couronnes d'or.

„ Philippe II. Demi-réal d'or. van der Chys pl. XXVIII 4.5 deux variétés. Hulst 307 (6).

„ Philippe II. Demi-réal d'or, variété Hulst 308.

„ Philippe II. Demi-réal d'or, variété Hulst 309.

„ Philippe II. Demi-réal d'or, variété. Hulst 310.

„ Philippe II Demi-réal d'or. Van der Chys. pl. XXXVIII . 47. Hulst 311.

Hongrie: 1567 Johann II de Zapolya. Ducat Hulst 312.

„ 1562 Ferdinand I. Ducat frappé à Kremnitz. Hulst 313.

„ 1563 Ferdinand I. Ducat frappé à Kremnitz. Hulst 313.

Deux ducats de Ferdinand I ont été fondus.

Hongrie: 1568 Maximilien II. Ducat frappé à Kremnitz. Hulst 314.
Lucques: 1552 Charles V. Scudo d'oro. Hulst 315.
Majorque: Charles I(V). Pistolet. Hulst 316.
Mirandole (Seigneurerie) Louis Pic II. Ecu d'or. Hulst 317.
Milan (Duché) 1578. Double ducat. Hulst 318.
Nimègue (Ville) Double ducat au St. Etienne. Variété de van der Chys pl. I. 3. Hulst 319.
Ostfrise: Edzard I. Florin d'or, trouvaille d'Amersfoort nº. 1043. Hulst 320.
Palatinat. Simmern: 1576. Richard. Ducat. Hulst 321.
„ „ 1578. Richard. Ducat. Hulst 322.
Portugal: Joao III Cruzado. Hulst 323.
„ „ III „ Aragâo XV. 5. Hulst 324.
Portugal: Joao III Cruzado. Variété. Hulst 325 (2).
„ „ III „ „ „ „ 326.
„ „ III „ „ „ „ 327.
„ „ III „ „ „ „ 328.
„ „ III „ „ „ „ 329.
„ „ III „ „ „ „ 330.
„ „ III „ „ „ „ 331.
„ „ III „ „ „ „ 332.
„ Cruzado calvario „ „ „ 333.
„ „ „ „ „ „ 334.
„ „ S. Vicente „ „ „ 335.

19 cruzados, étant mal conservés, ont été fondus.

Portugal: Sebastiao I. Vicente. Hulst 336.
„ „ I. Vicente frappé à Porto. Hulst 337.
„ Sebastiao I. Cruzado Aragao XIX . 7. Hulst 338.
„ Sebastiao I. Cruzado variété „ 339.
„ „ I. „ „ „ 340.

Rome: 1523—1534 Clement VII. Scudo d'oro de Boulogne Rossi 431. Hulst 341
„ 1572—1585. Grégoire XIII. Rossi 470. Hulst 342.

Salzbourg Archevêché 1541. Ernest de Bavière. ducat. Hulst 343.
„ 1561. Joan Jacob Khuon von Belasy Ducat. Hulst 344.
„ 1566. Joan Jacob Khuon von Belasy. Double ducat. Hulst 345.
„ 1574. Joan Jacob Khuon von Belasy. Ducat. 346.
„ 1577. Joan Jacob Khuon von Belasy. Double ducat. 347.

Savoie: (Duché.) 1581 Charles Emmanuel. Doppia. Hulst 348.
1582. Charles Emmanuel. Doppia. Hulst 349.

Sicile: Jeanne la Folle et Charles V. Ducat Variété de Rossi 2950. Hulst 350.

Silésie: Münsterberg-Oels (Duché) 1556.
Joachim, Heinrich et Carl. Ducat.
Saurma n°. 59. Hulst 351.
„ 1548 Joachim Heinrich, Johann et
George. Ducat. Variété de Saurma.
pl. XXV 14. Hulst 352.
Transylvanie: 1575 Stephan Bathori. Ducat. Montenuovo 119. Hulst 353.
Utrecht: 1575 Philippe II. Couronne d'or,
Hulst 354
Vénise: Aloys Mocenigo. Zecchino. Hulst 355.
Zélande: 1583 Noble. Variété de Verkade.
pl. 77.3. Hulst 356.
„ Philippe II. Double ducat. Variété de Verkade 78.1
„ Philippe II. Double ducat. Hulst 357.
„ „ II. „ „ „ 358.

A côté de ces monnaies dont la plus grande partie est décrite aux numéros indiqués du catalogue de la vente, ce trésor contenait encore des doubles ducats de Zélande, des nobles à la rose (type de Gand), des cavaliers d'or de Charles d'Egmond de Gueldre, des florins d'or dits „Clemmerguldens" du même, des doubles ducats de Ferdinand et d'Isabelle d'Espagne, des doubles pistoles d'Espagne, des florins d'or „Carolus" du Brabant, de Flandre et de la Hollande. Toutes ces monnaies n'ayant

pas de valeur numismatique à l'avis de l'expert ont été mises au creuset.

22. A Zoutelande on a trouvé quelques monnaies et jetons sans aucune valeur numismatique.

23. A Biervliet on a trouvé un écu d'or de Philippe de Valois roi de France (1328—1350).

24. *Limbourg.* Il paraît que des monnaies ont été trouvées à Venlo mais il m'a été impossible d'en avoir des renseignements.

25. *Overijssel.* A Collendoorn (commune de Ambt Hardenberg) des angelots d'Angleterre, des doubles ducats de Batenbourg, d'Espagne, et un réal d'or, frappé en Gueldre ont été trouvés.

26. *Drenthe.* A De Wijk on a trouvé un ducaton de West-Frise de 1660.

27. A Rhoden un écu de Lübeck de 1549.

28. A Assen une pièce de 8 heller de Coesveld de 1713.

29. *Groningue.* A Noordhorn. 1502 demi-florin rhenan de la ville de Groningue.

30. A Noorderhoogebrug. Une pièce de quatre sous, dite flabbe de Groningue de l'année 1580.

31. A Feerwerd: 1471—1486. Brandenbourg, florin d'or d'Albert Achille.

32. *Frise.* A la distance d'une heure de la commune d'Oosterwolde a été trouvé un piastre Espagnol de Philippe II de l'année 1598. A cet endroit paraît avoir été situé le couvent 's Wereldslicht."

33. A Hardegaryp ont été trouvés des écus de Philippe II, frappés pour la Flandre et des écus à la croix de Bourgogne, réaux dits „Leicesterdaalders" des provinces de la Gueldre, d' Overyssel, de Hollande, de West-Frise, de Zélande, de la Frise, des villes de Campen, et de Tournai des années 1517. jusqu'à 1592.
Les monnaies mentionnées à la page 22 et suivante du rapport annuel (1893 - 1894) des Actes du Friesch Genootschap sont toutes trouvées dans des années antérieures à 1894.

Nous sommes parvenus à la fin de notre liste. Vraiment le moisson de 1894 a été assez riche et si nous avons pu en donner les résultats c'est surtout grâce à tous ceux qui ont bien voulu nous adresser des communi-

cations sur les trouvailles faites dans le voisinage de leurs domiciles.

C'est en comptant sur leur bienveillant concours que nous espérons pouvoir donner chaque année des listes semblables 1)

LA HAYE, 20 octobre 1895.

H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.

---

1) Dans une prochaine liste nous communiquerons le résultat des fouilles de Vechten (province d'Utrecht).

Mr. J. A. ENSCHEDÉ

In memoriam

Den 19den Maart l.l. overleed te Haarlem ons hooggeacht medelid MR ADRIAAN JUSTUS ENSCHEDÉ, aldaar den 20sten Juni 1829 geboren.

Na zijne eerste opleiding in zijne geboortestad te hebben ontvangen, studeerde hij te Leiden in de rechten en promoveerde aldaar den 3den Juli 1852, waarna hij zich te Haarlem als advocaat vestigde. Den 9den December 1854 benoemd tot kantonrechter-plaatsvervanger, werd hij den 9den Januari 1855 als zoodanig beëedigd en vervulde deze betrekking tot in het jaar 1874, toen hij op zijn verzoek daaruit eervol, met ingang van den 1sten Juli, werd ontslagen.

Reeds den 20sten Juni 1852 was hij lid der van ouds zoo gunstig bekende firma JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN geworden, welke betrekking hij tot op zijn overlijden met zijne algemeen bekende ijver en nauwgezetheid bleef vervullen.

Bezield met eene bijzondere voorliefde voor de geschiedenis waren de oude archieven voor

hem zoo vele bronnen om menig belangrijk feit op te sporen. Dit trok reeds vrij spoedig de aandacht der stedelijke regeering en deed haar besluiten hem in 1857 tot archivaris-bibliothecaris te benoemen, overtuigd dat door zijnen ijver het stedelijk Archief eenmaal een ware schat voor menig geschiedvorscher zoude worden. Hoe hij daarvoor gewerkt heeft en wat hij tot stand heeft gebracht is reeds elders vermeld 1) en behoeven wij dus hier niet te herhalen.

Zeker is het licht te verklaren dat zijne geschiedkundige studien hem spoedig deden besluiten zich ook aan de numismatiek te wijden, deze hulpbron voor de geschiedenis, waardoor niet alleen menige belangrijke gebeurtenis wordt herdacht, maar ook soms minder bekende feiten aan de vergetelheid worden onttrokken. Bij het verzamelen van penningen dienden de algemeen bekende werken van VAN MIERIS, VAN LOON en de vervolgen op diens werk, alsmede de werken van latere schrijvers over Nederlandsche Gedenk-penningen hem tot richtsnoer en wist hij eene verzameling bijeen te brengen, die door hare uitgebreidheid en keuze der stukken, het be-

---

1) *Ned. Archievenblad no.* 4 *van* 1895/96,

wijs levert van den ijver en smaak waarmede zij bijeen werd gebracht.

Ook de munten van het oude West-Friesland, het gewest zijner inwoning, trokken zijne bizondere aandacht en deden hem eene met groote kennis gekozen en zoo volledige collectie vormen, dat hare weerga niet gemakkelijk te vinden is.

Tot Lid van TEYLER's tweede Genootschap benoemd, was hij Heeren Directeuren gedurende vele jaren met raad en daad behulpzaam om de numismatische verzameling dier instelling uit te breiden en verrijkte haar bovendien menigmaal door geschenken. Aan zijnen invloed is het hoofdzakelijk te danken, dat deze rijke collectie, die zoo vele jaren nagenoeg ontoegankelijk was, nu door belangstellenden geraadpleegd kan worden.

Hoe na hem deze verzameling ter harte ging, blijkt ten overvloede uit het feit, dat hij bij testament zijne geheele collectie Westfriesche, Hollandsche en Koloniale munten aan haar vermaakte, een legaat, dat, na het boven door ons van deze afdeeling vermeldde, zeker zeer belangrijk is.

Als voorzitter en lid van de Commissie van toezicht van het stedelijk museum, bewees hij mede zeer vele diensten aan de stad zijner inwoning.

De overledene was ridder van de orde van den Nederl. Leeuw, officier der orde van den Gouden Leeuw van Nassau, en officier d'Académie, welke onderscheidingen hem zeker te recht werden verleend.

Alle Genootschappen te vermelden die hem tot lid benoemden, zoude ons te ver voeren, genoeg zij het hier slechts de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, het Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam, het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, het Historisch Genootschap te Utrecht, het Friesch Genootschap voor Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, het Noord-Brabantsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde en de Société royale de Numismatique Belge te noemen, om het bewijs te leveren van de vele blijken van waardeering die hij van alle zijden ontving.

Ten slotte mogen wij nog vermelden dat de numismatiek aan hem den catalogus der munten en penningen van de Kon. Akademie der Wetenschappen te danken heeft, die hij te zamen met den Heer Jhr. Dr, J. P. Six vervaardigde, terwijl van zijne hand mede verscheen „*Médaille commémorative d'un réfugié.*"

Leiden 1896. Th. M. Roest.

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt.

Revue belge de numismatique.

52e année (1896), 2e Livraison.

Un triens mérovingien inédit, frappé à Huy, par M. FRED. ALVIN.

Monnaies contremarquées à Ypres par le seigneur de Marquettes, superintendant du quartier d'Ypres (1582—1583), par M. le Vte B. DE JONGHE.

Recherches numismatiques, par M. A. DE WITTE.

Pièces rares ou inédites, par M. G. CUMONT.

Une médaille liégeoise inédite, par M. LÉON NAVEAU.

Méreau gravé de la vieille gilde des arbalétriers de Bois-le-Duc (1680), par M. le Chevalier M. A. SNOECK.

Annuaire de la Société française.

Livraison janvier—février 1896.

I. Deux nouveaux ateliers monétaires delphinaux: Bourgon et Quirieu, par M ROGER VALLENTIN.

II. La prétendue livre de Charlemagne, par M. M. DE VIENNE.

III. Lettre à M. le directeur de l'Annuaire au sujet de la médaille de Laure de Noves, par M. E. JOUY.

IV. Monnaies de Charles VIII frappées en Italie, par M. J. A. SAMBON.

V. Trouvaille de Chevroux en 1886, par M. CH. F. TRACHSEL.

Livraison mars—avril

I. Les monnaies des Voconces, essai d'attribution et de classement chronologique. par M. C. A. SERRURE (à suivre).

II. Les billets de confiance émis pendant la guerre de 1870—1871, par M MARC FABRÉ DE LARCHE (à suivre).

III. De l'envoi à la cour des monnaies des boites de Villeneuve (1622), par M. ROGER VALLENTIN.

IV. Monnaies mérovingiennes, par M. E. CARON.

Rivista Italiana. Fascicolo I. 1896.

GNECCHI FRANCESCO. Appunti di Numismatica Romana XXXVII. Monete della republica inedite o varianti, ristabilite e corrette nella mia collezione (Fig.)

CAPOBIANCHI VINCENZO. Il denaro pavese ed il suo corso in Italia nel XII Secolo. (1 Tav.).

RUGGERO GUISEPPE Annotazioni numismatiche genovesi: XXVII Il doge Isnardo Guarco ha coniato moneta. — XXIX. Nuove monete. (Fig.)

CIANI GIORGIO. Frinco e Messerano. Monete inedite. (Fig).

MORSOLIN BERNARDO. Una medaglia satirica di Camillo Mariani.

MOTTA EMILIO. Documenti Visconteo-Sforzeschi per la storia della zecca di Milano. Parte seconda Periodo Sforzesco. (Continuazione).

AMBROSOLI SOLONE. Bibliografia numismatica di Giangia como de' Medici Castellano di Masso (Fig.).

Revue suisse de numismatique.

Livraison août—octobre.

HAAS, FR. Die Münzen des Standes Lucern (Fortsetzung).

VALLENTIN, ROGER. Du compte par livre, sol et denier, synonymes respectifs des nombres 240, 12 et 1.

GROSSMANN, TH Médaille religieuse inédite de Fribourg

STÜCKELBERG, E. A. Barbarenmünzen des III Jahrhunderts n. Chr. aus der Schweiz.

M. Médailles suisses nouvelles.

Livraison novembre—décembre.

IMHOOF-BLUMER, Dr F. Zur Münzkunde Kleinasiens (Die Münzen von Hierakome und Hierokaisareia).

CAHORN, A. Les monnaies de Glaris.

RAUGÉ VAN GENNEP, ARNOLD Les monnaies d'Amédée VIII de Savoie.

LIEBENAU, Dr TH. VON. Ein luzerner Pathenpfennig.

M. Médailles suisses nouvelles III.

Gemengde Berichten.

Herinneringspenning met oog en ring op het 50*jarig bestaan van de liedertafel „Souvenir des Montagnards" te Tilburg.*

Middellijn 32½ m.M. van den Muntmeter STEPHANIK, in zilver, in mijne verzameling.

Vz. In het midden van een parelrand een staande vrouwenfiguur, à l'antique, voorstellende de overwinning, houdende den palmtak in de linkerhand en met, de rechter leunende op een cartouche, roccocostijl, alles door een eiken- en mirtenkrans omgeven. Onder rechts B (egeer) U (trecht).

Kz. In het midden in drie regels: SOUVENIR / DES / MONTAGNARDS / Omschrift *LIEDERTAFEL * TILBURG 1845$\frac{27}{10}$1895 1)

„De Muziekbode" van 10 *Nov.* 1895, *Nrs,* 44 *en* 45, *bl.* 250, X*de jaargang,* deelt mede, dat, toen in 1844 en 45 een gezelschap van zangers uit de italiaansche hooglanden, die zich naar hunne herkomst „LES MONTAGNARDS" noemden, eene concertreis door Europa maakten en ook Tilburg bezochten, eenige

---

1) *Van dezen penning zijn in het geheel een dertigtal geslagen, hij is verkrijgbaar bij den Heer* H. VERSCHUUREN—JANSSEN, *Heuvelstraat, Tilburg.*

muziekliefhebbers zoo door hunnen melodischen zang overweldigd werden, dat weldra vier heeren besloten eene zangvereeniging op te richten en de liederen der Montagnards te beoefenen. En werkelijk gaf op 27 October 1845 de nieuwe vereeniging, waarvoor zich als van zelf het devies opdeed „SOUVENIR DES MONTAGNARDS" eene uitvoering, waarop vooral uitmuntte het lied *„Halte la, les Montagnards sont la!"* Bij het gouden jubilé op 27 October 1895, reikte het Bestuurslid BERN. MUTSARETS, de hiervoren omschreven jubilémedailles uit, een in goud aan den Oprichter-Directeur den Heer J. VERSCHUUREN, en in zilver aan de twaalf zangers, die meer dan 25 jaren werkend lid zijn.

M. A. S.
H.

Aanvulling Dirks gildepenningen. Dl. I bl. 31. *pl. II,* 18.

De gemeente Hedikhuizen, een uur ten O. van Heusden en 2½ uur ten N. W. van 's Hertogenbosch, aan de Hedikhuizensche Maas gelegen in Noord-Brabant, en vroeger tot de Provincie Holland behoorende, wordt in de landtaal Heekesen genoemd. De familie LOEF, aldaar wonende, waren beurtschippers op Amsterdam. Om te Amsterdam aan den Stijger te lossen en te laden, moest men Gildebroeder zijn van het Klein Binnenlandsvaardersgilde aldaar, als zoodanig is deze penning uitgereikt.

M. A. S.
H.

Twee gedenkpenningen van „De liedertafel Oefening en Uitspanning te 's-Hertogenbosch."

Nr 1, 1868. Op het 25jarig bestaan

Vz. In het midden, rustende op eene wolk, eene harp omhangen met een krans op een blad muziek, tegen de harp steunt een boek en een dirigeerstok.

Omschrift: DE LIEDERTAFEL OEFENING EN UITSPANNING. 'S BOSCH.

Kz. In vijf regels in het midden AAN/........./ MEDEOPRICHTER / BIJ HAAR 25JARIG / BESTAAN. / 1843—1868/ door een mirtenkrans met linten saamgebonden, omgeven.

Middellijn 45 m.M. In zilver en brons in mijne verzameling.

Deze penning schijnt nooit uitgereikt te zijn.

Nr. 2. 1873. Kwartet-Zangwedstrijd te Utrecht.

Vz. Het staande beeld van Apollo met de lyra in de rechterhand.

Omschrift: LIEDERTAFEL „OEFENING EN UITSPANNING" 'S BOSCH.

Kz. In twee regels in het midden door een mirtenkrans met linten saamgebonden VEREERD/AAN HET LID/........./

Omschrift: KWARTET-ZANG-WEDSTRYD TE UTRECHT * 22. JUNI 1873 *

Middellijn 29 m.M. In zilver en brons in mijne verzameling. De vier zangers de Heeren A. DE LEEUW Sr., A. DE LEEUW Jr., H. WERTENBROEK en W. C. DECKERS ontvingen ieder een afslag in goud.

In de *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbosche Courant Nr.* 283, derde blad van 1893,

komt een opstel voor van den Heer J. A. K(LASENS) getiteld „*Liedertafel Oefening en Uitspanning te 's Hertogenbosch* 8 *December* 1843—1893."

M. A. S.
H.

Catalogus der numismatische verzameling van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Onder dezen titel verscheen van de hand van Mr. J. A. VAN DER CHIJS, Lands-Archivaris te Batavia, de vierde aanzienlijk vermeerderde en verbeterde druk van den catalogus der verzameling te Batavia.

In zijn voorwoord wijst de schrijver er op, dat dit de eenige openbare verzameling in Nederlandsch-Indië is en men daarom niet te exclusief mag zijn, niettegenstaande het hoofddoel veel beperkter is.

Dat doel toch betreft hoofdzakelijk het verzamelen van alle munten en penningen die op Nederlandsch-Indië betrekking hebben, in de tweede plaats komen de Aziatische en Australische munten en penningen, de derde categorie omvat de koloniale munten en penningen in het algemeen, terwijl in de vierde alles wordt opgenomen wat buiten de drie vorigen valt.

Zeker is het zeer verblijdend wanneer de schrijver kan verklaren, dat de verzameling reeds na een slechts dertigjarig bestaan, vrij wel aan het hoofddoel beantwoordt, vooral als men in aanmerking neemt dat de ligging van Batavia niet zeer geschikt is om belangrijke aanwinsten te doen.

De hoofdafdeelingen zijn: Gedenkpenningen, Amuletten, Munten en Papieren geld, gerangschikt naar de verschillende werelddeelen, die op hunne beurt weder naar de verschillende rijken, staten, enz. verdeeld zijn.

Alleen de inzage van den „*inhoud*" is voldoende om zich een denkbeeld te maken van de uitgebreidheid dezer verzameling, waarin van de vier hoofdafdeelingen voor Nederlandsch-Indië ruim 1200 soorten gevonden worden.

Werpt men een blik op de afdeeling Amuletten, dan zal zeker ieder zich verheugen in de nauwkeurige beschrijving dezer bij den inlander zoozeer in aanzien zijnde stukken; ditzelfde geldt ook voor de bewerking der Chineesche en aanverwante munten, die voor menigeen van groot nut kan zijn.

Doch in een woord, het geheel verdient allen lof, al ware ook bij vele stukken een verwijzing gewenscht geweest, men vergete echter niet, dat de schrijver de daarvoor zoo noodige hulpbronnen ontbraken, en dat, waar de geldmiddelen ter nauwernood voldoende zijn om de ontbrekende stukken aan te koopen, er zeker geen sprake van kan zijn zich een, in allen deele, voldoende bibliotheek aan te schaffen, die met het oog op het hoofddoel der verzameling, tevens van geen overwegend belang is.

TH. M. ROEST.

Erklaerung der Abkuerzungen auf Muenzen der neueren Zeit des Mittelalters und des Alterthums sowie auf Denkmuenzen und muenzartigen Zeichen von F. W. A. SCHLICKEYSEN *Berlin und Stuttgart* 1896

Het is SCHLICKEYSEN gegaan evenals GROTE; beiden hebben indertijd voor hunne eigene numismatische studiën tabellen saamgesteld, beiden hebben aan den drang hunner vrienden gehoor gegeven door deze tabellen te doen drukken en thans is geen numismatische bibliotheek meer compleet als bovenstaande Erklaerung der Abkuerzungen of de Stamtafeln ontbreken.

In 1855 zagen de Erklaerungen 't licht, 26 jaar later bewerkten Dr. REINHOLD PALLMANN en Dr. H. DROYSEN de tweede uitgave en thans biedt eerstgenoemde ons de Dritte verbesserte und vermehrte Auflage aan.

Verbeterd is deze uitgave zeker, daar de bewerker zijn voordeel heeft gedaan met de gegevens, die de duitsche tijdschriften na 1882 hebben aangeboden. Dat de chronologische aanteekeningen omtrent de muntheeren, de muntmeesters, de stempelsnijders, enz. hierbij gewonnen hebben, ligt voor de hand. Deze waren trouwens in de uitgave van 1882 dikwijls onnauwkeurig, zooals de bewerker thans zelf erkent.

Vermeerderd is zij ook; het aantal bladzijden toch steeg van 438 tot 512 en dat hoofdzakelijk door 't toevoegen van nieuwe muntmeesters en stempelsnijders.

Wel is 't te betreuren dat de heer PALLMANN bij 't kiezen zijner toevoegingen te nationaal is geweest en o. a. ook ons land daarbij stiefmoederlijk heeft bedeeld. In een werk als dit mogen immers niet ontbreken ARONDEAUX, de beide ANDELES, CHEVALIER, DRAPENTIER, GEERTS, EVERTS en de rei van graveurs, wier naamcijfers in TEYLER's schoonen Catalogus 1) voorkomen. Dit wordt niet vergoed door alleen in de Nachträge A. I. DEVRIES von Amsterdam (1883) te vermelden. Ook missen wij er noode in een lijst van de munt- en muntmeesters-teekens, zooals wij die voor ons land 2) bezitten en die voor de beschrijvers der duitsche munten van zooveel nut zou zijn. Denken wij slechts aan die tal van versierde kruizen, sterren, zwanen, hamers, bijlen, haken, enz., die ten onzent slechts sporadisch op de munten van Batenburg en 's-Heerenberg voorkomen.

Doch deze opmerkingen daargelaten, zijn wij den bewerker dankbaar dat hij onze bibliotheken met een handig, zeer duidelijk gedrukt handboek verrijkt heeft.

Na een kort voorwoord behandelt Prof. PALLMANN in 't eerste gedeelte, alfabetisch gerangschikt, de verkortingen die op de munten, nood- en huismunten en op de penningen der middeneeuwen en van den nieuweren tijd voorkomen. Iedere letter is onderverdeeld in vier rubrieken, waarvan de eerste bevat de

---

1) *Catalogue du Cabinet numismatique Teyler à Harlem par* TH. M. ROEST. *Harlem* 1890. *In* 4o.

2) *De muntmeesters en hun muntslag in de provinciale en stedelijk munthuizen door Mr.* L. W. A. BESIER. *Utrecht* 1890. *In* 8o.

personen die de stukken hebben doen slaan, de 2e bevat de muntplaatsen, de 3e de stempelsnijders, muntmeesters en waardijns en de 4e die verklaringen welke in de drie eerste rubrieken niet konden worden ingelascht. Aan 't einde van dit alfabet vinden de russische afkortingen een afzonderlijk plaatsje.

Het tweede gedeelte van 't boek behandelt, eveneens in alfabetische volgorde, de voornaamste afkortingen, welke op grieksche — daarna die, welke op romeinsche munten voorkomen.

Het boek wordt opgeluisterd door twee platen met 139 monogrammen, is gevat in een sierlijken linnen stempelband en verkrijgbaar voor 20 mark bij den uitgever W. SPEMANN te Berlijn.

JOH. W. S.

Wereldtentoonstelling Amsterdam 1895.

Ter aanvulling van de mededeeling gedaan op blz. 134 (zie vorige aflevering) volge hier de beschrijving van nog eenige penningen, welke op 't tentoonstellingsterrein of in de stad verkrijgbaar waren:

I. *Vz.* Gezicht op den voorgevel van 't hoofdgebouw. Hierboven in een halven cirkel: WERELD-TENTOONSTELLING AMSTERDAM

Op de afsnede in twee regels MEI—NOVEMBER/1895

Kz. Een reiswagen, waarop in twee regels: HOTEL EN/REISWEZEN bespannen met één paard, daalt een heuvel af. De voerman leidt 't paard aan de hand. In 't verschiet drie torens. Hierboven in

halven cirkel: SOUVENIR AMSTERDAM Op de afsnede: 1895

Middenlijn 30 m.M. Met oog en ring. Verzameling van den heer J. M. A. RIEKE te Amsterdam.

Geslagen in geelkoper. Deze penning en n°. II werden in de stad (Amsterdam), niet op 't terrein, verkocht.

II. *Vz.* Geheel als n°. I.

Kz. Een voor anker liggend fregat op golvend water.

Middenlijn 30 m.M. Met oog en ring. Verzameling RIEKE. Geslagen in geelkoper.

III. *Vz.* Gezicht op 't marktplein. Hierboven op een vliegend lint: OUD—HOLLANDT en 't wapen van Oud-Holland (op goud een leeuw van keel).

Op de afsnede van 't stadsgezicht:

E. BREMAN INV. J. D. POSTHUMUS GRAV.

Hieronder:

BESTUUR

A. N. J. FABIUS. E. VAN BIEMA.
M. B. WEZELAAR. N. VAN HARPEN.
A. MENSING. A. L. J. LANDRÉ.

1895

Kz. Twee gekruiste olijftakken omgeven het leege veld. Hieronder in kleine letters: J. D. P.

Middenlijn 48 m.M. Verzameling RIEKE.

Geslagen in: zilver (*f* 8.--), brons (*f* 5.—) en compositie (*f* 1.—). De verguld zilveren kosten *f* 10.—, de verzilverd koperen *f* 5.—

Voor deze prijzen zijn zij nog verkrijgbaar bij den heer J. D. POSTHUMUS, St. Luciensteeg 1, Amsterdam.

IV. *Vz.* Geheel als n°. III.

Kz. Het wapen van Amsterdam. Hieronder in kleine letters: J. D. POSTHUMUS

Middenlijn 48 m.M. Verzameling RIEKE.

Geslagen in dezelfde metalen als n°. III.

De op blz. 134 genoemde penningen zijn geslagen in: compositie (*f* 0.10), aluminium (*f* 0.25), brons (*f* 0.50) en zilver (*f* 1.—)

De enkele voorzijde van 't daar beschreven n°. *b.* (grachtje van Oud-Holland) is ook in zilver geslagen en als speldje opgemaakt (*f* 1.—).

V. *Vz.* 't Borstbeeld van den reus Goliath. (Thans weer in 't Rijksmuseum). Omschrift GOLI – ATH.

Kz. In vier regels: BEZOEK/DOOLHOF/OUD-/HOLLAND

Omschrift: * WERELDTENT 1895 AMSTERDAM.

Middenlijn 26 mM. Verzameling RIEKE.

Geslagen in geelkoper.

VI. *Vz.* Binnen een eikenkrans in zeven regels: SOUVENIR / DE / MA VISITE / A / L'EXPOSITION/ D'AMSTERDAM/1895

Kz. Binnen een eikenkrans in zes regels: BRONZES D'ART/COUPIER FILS & DROUART/PARIS/ RUE AMELOT/100

Middenlijn 37 m.M. Verzameling RIEKE

Geslagen in geelkoper en uitgereikt bij de opening der Fransche afdeeling.

VII. In den bekenden olifant werd 't volgende ruitvormige penninkje uitgereikt:

Vz De olifant met kornak en toren, omlijst aan de vier zijden door: FLECKENSTEIN'S/RIESEN-ELEPHANT / M. AUSICHTSTURM / 35 METER HOCH.

Kz. Gezicht op Mainz van den rechter rijnoever af genomen, met rijnbrug. Hierboven 1894 en op een vliegend lint: AUREA MOGUNTIA. Onder 't stadsgezicht in drie regels: XI. DEUT. BUND./SCHIESSEN/MAINZ.

Ruitvormig; iedere zijde 28 m.M. lang. Met gat en ring. Geelkoper. Verzameling RIEKE.

Dit penninkje heeft dus oorspronkelijk dienst gedaan in Mainz, later op de tentoonstellingsterreinen van Antwerpen, en is van daar met den olifant naar Amsterdam verhuisd.

JOH. W. S.

De drie merkwaardige schellingen: het Schild, het Lam en de Gulden van Gewicht. Uitvoerige beschrijving van het middeleeuwsche pond- of geldwezen met tal van berekeningen, zoo voor het bepalen van het gewicht, als voor de waarde van oude munten, door A. HOLLESTELLE. 1e *Gedeelte.* 1) *Tholen* 1896. 8°.

Voor eenige jaren verscheen er te Tholen een werk, dat zeker de geheele historische wereld in Nederland van vreugde had doen rillen — als 't duidelijker geschreven ware geweest. 't Was „*Het schild of handleiding voor 't berekenen van geldswaarden in char-*

1) Dit werk zal verschijnen in 5 gedeelten of afleveringen à *f* 1.— per stuk.

ters en oude rekeningen voorkomende. En 't moet ons thans van de lippen: dat Schild was een duister boek!

De geleerde schrijver had over 't hoofd gezien zijn auditorium langzamerhand voor te bereiden op de groote waarheden, die zijne door ijverige studie gescherpte opmerkingsgave, die zijn kalm, logisch overdenken gevonden had en, zonder ons voor te bereiden, trad hij ons te gemoet met zijne axioma's: de ponden zijn gegrondvest op 't Schild en 't Schild is gelijk aan *f* 3.15!

Wel gevoelden wij allen destijds dat de grondgedachte goed was, dat de schrijver blindelings den weg wist in ons middeneeuwsch muntgecijfer — doch iedere bladzijde wekte zoovele vragen op, die onbeantwoord bleven, dat de meesten onzer het boek onvoldaan ter zijde legden.

Gelukkig heeft de geleerde schrijver dit zelf ingezien en hij heeft allen, die iets gevoelen voor ons verleden, aan zich verplicht door eene herziening en omwerking, waarvan de 1e aflevering, onder den aan 't hoofd dezes vermelden titel, thans 't licht ziet.

De heer HOLLESTELLE behandelt de IXe—XVe eeuwen en begint ons te wijzen op 't feit dat onze voorouders uit die dagen hunne rekeningen hielden bij ponden, verdeeld in 20 schellingen à 12 grooten. De groot kwam meestal in metaal gemunt, dus als tastbaar geldstuk, voor en dit stuk als eenheid aannemende, verkregen 12 dezer munten den naam: schelling en 240 den naam: pond. Doch niet alleen de groot kwam als munt voor, men sloeg ook sterlingen, mijten, duiten, enz. Maar om 't even, welk

geldstukje men ook als eenheid verkoos aan te nemen, 240 stuks heeten steeds: pond.

Ter onderscheiding echter kregen die ponden eene verschillende benaming en zoo heetten 240 grooten = een pond grooten; 240 duiten = een pond hollandsch; 240 tournooische penningen = een pond tournooisch; 240 mijten = een pond mijten; 240 sterlingen = een pond sterling, enz.

Men rekende dus gelijktijdig met verschillende ponden en alhoewel in de meeste steden of landstreken het een of ander pond 't meest verbreide en gebruikelijke was, vinden wij toch dikwijls in ééne stad, ja zelfs in ééne rekening, van twee verschillende ponden gebruik gemaakt. De oorzaak was hierin gelegen: op de plaats, waar de uitgaven gedaan waren, was een ander pond in gebruik, dan waarmede de rentmeester van den reizenden graaf rekende. Een aardig voorbeeld levert reeds dadelijk blz. 16 van deze aflevering:

Anno 1340 De balivo Delflandie et Scielandie, scilicet Daniele de Roederizen, per litteram domini, datam in Dordraco feria quarta post Gregorii anno 40°.

100 ℔ holl. fac. 12 ℔ 10 sc. gr.

Honderd pond hollandsch worden hier gelijk gesteld met 12 pond, 10 schellingen of 12½ hoofdpond of pond grooten.

En zoo gaat 't voort

Is 't daarom niet verklaarbaar dat onze hedendaagsche onderzoekers 't spoor bijster werden en zich verwarden in eene kluwe van ponden, onsen en schellingen, die hen dreigde te verstikken?

Wij juichen daarom den pionier toe, die in zijn rustig studeervertrek den weg in dit doolhof vond en ons dien mededeelt

En hij voert ons dadelijk op een vluchtterp in dien stroom van becijferingen. Wij verademen, als hij ons mededeelt: al deze pondenstelsels staan immer in eene vaste verhouding tot elkander.

Welke nu zijn die ponden? Men had 't hoofd- of muntpond, ook pond grooten genaamd, dat de landsmunten tot basis had. Of het muntje: „groot" 2, 3 of 4 wichtjes zilver bevatte, om 't even — 240 dezer muntjes heetten steeds een pond grooten.

Eigenaardig is dat dit hoofdpond altijd een nevenpond naast zich had, in de verhouding van 21:20; en dat soms dit nevenpond in de plaats trad van 't hoofdpond. Het waarom? blijkt niet. Misschien vindt dit zijn oorsprong in de onedele gewoonte der regeering om steeds de nieuwe munt te verzwakken, in plaats van de geldstukken op eene vaste metaalhoeveelheid te houden. Doch ter zake!

Behalve 't hoofd- en zijn nevenpond, had men nog de zoogenaamde afgeleide of rekenponden, die, zooals gezegd, immer in eene vaste verhouding onderling en tot het hoofdpond of pond grooten stonden, en waarvan de meest gebruikelijke zijn:

't pond sterling	$= \frac{1}{3}$	hoofdpond
't hofpond	$= \frac{1}{6}$	„
't pond hollandsch	$= \frac{1}{8}$	„
't pond flandres	$= \frac{2}{21}$	„

't pond parisis $= \frac{1}{12}$ hoofdpond
't pond klein tournooisch of pond zwarte $= \frac{1}{16}$ „
en 't pond mijten $= \frac{1}{24}$ „

Ook gebruikte men ten onzent nog de marken, die de volgende waarde hadden:

de kleine mark $= \frac{1}{10}$ hoofdpond.
de groote mark $= \frac{1}{5}$ „

Door de vaststelling van bovenstaande tabel verkrijgen wij dus een duidelijken blik in 't gecijfer onzer voorouders en hebben wij hierbij hoofdzakelijk te onderzoeken in welk pond deze of gene rekening is opgemaakt. Doch hiermede staan wij nog altijd voor de groote moeielijkheid om hunne geldsommen in onze tegenwoordige munt over te brengen.

Konden wij maar een vaste, ons bekende, waarde vinden, waarmede onze voorvaderen van tijd tot tijd het bij hen in gebruik zijnde pond hadden vergeleken, dan zou 't ons thans gemakkelijk vallen hun pond juist te berekenen en in onze munt te herleiden.

Dit nu is de groote verdienste van dezen onderzoeker: Hij toch vond dat de, in geheel West-Europa bekende, fransche gouden munt: het Schild of Klinkert, in latijnsche teksten scutum of denarius aureus genaamd, als een leiddraad door al onze pondenstelsels loopt en hiervoor *a priori een bedrag van f* 3.15 aannemende, doet hij ons verbaasd staan door de gemakkelijke ontsluiting en verklaring der tot dusver zoo geheimzinnig-duistere gravelijke rekeningen.

De hier aangenomen waarde (*f* 3.15) voor 't schild

berust echter geenszins op berekeningen, ten minste de schrijver deelt ze niet mede; doch geheel op empirisme; op blz. 10 lezen wij toçh: „het geheele werk moet als een doorgaande bewijsvoering worden aangemerkt." Wij zullen dus eerst later over de juistheid van deze stelling kunnen oordeelen.

De heer HOLLESTELLE gaat daarna over tot de behandeling van het oudste door hem gevonden hoofdpond of pond grooten, n.l. dat van 1180—1290, dat, blijkens de aanteekening van een stipten voorvader, gelijk was aan 20 schilden of 20 × 3.15 = *f* 63.— en in charters van ± 1248—1270 bijna uitsluitend gebruikt werd.

Volgens de hierboven genoemde tabel golden de rekenponden van die jaren dus: pond sterling = *f* 21.—; hofpond *f* 10.50; pond hollandsch = *f* 7.87[5]; pond flandres *f* 6.—; pond parisis *f* 5.25; pond zwarte *f* 3.9375; 't pond mijten *f* 2.625; de kleine mark *f* 6.30 en de groote mark *f* 12.60.

Zooals wij hierboven reeds aanstipten, rekenden verschillende plaatsen ook met verschillende ponden; zoo rekende Zeeland in die jaren meestal bij ponden mijten, die dus *f* 2.62[5] golden; Utrecht bij hoofdponden van *f* 63.—; Friesland daarentegen met het sterling en eindelijk ook nog met 't nevenpond van *f* 60.—, enz.

Na eene korte uitweiding over 't keulsche pond (= [illegible] sterling van *f* 21.—), van 't leuvensche pond (= *f* 8.40), van de keulsche mark (d. i. de groote mark van *f* 12.60) waarop 't z. g. geld van REDNATHES werd geslagen, 't groninger stadspond van

f 0.63 1) alle in verband met 't pond grooten van *f* 63.—, staat de schrijver uitvoerig stil (blz. 56—69) bij die rekeningen, in welke van 't pond van *f* 63.— of met een zijner rekenponden is gebruik gemaakt.

Met een groot genoegen volgen wij onzen gids op zijn verderen tocht in ons grijs verleden, n.l. in de jaren die 1180 en dus ook 't pond van *f* 63.— voorafgaan; een tijdvak toen eveneens met ponden, doch deze verdeeld in onsen en penningen, gerekend werd Wij stijgen op in een tijdvak toen 't pond munten nog gelijk was aan 't gewichtspond, toen dus 1 pond penningen nog werkelijk een pond woog. Wij volgen den schrijver in zijne theoretische berekeningen van de zwaarte onzer munten en staan verbaasd over de juistheid waarmede zijne uitkomsten samenvallen met onze tegenwoordige wegingen. Dit is voor ons de clou van 't boek!

Wij gaan terug tot 't einde der IXe eeuw, toen het pond van 20 onsen à 20 penningen, ook verdeeld in 24 schellingen à 10 penningen, in gebruik was 2) pond dat de heer HOLLESTELLE op *f* 35.— becijfert en op blz. 73 gelijk stelt met 1 ℔ Trooisch gewicht (= 492 wichtjes).

Immers, volgens HOCSEMIUS woog 1 sterling zooveel als 36 rijpe gerstekorrels en 't gewicht van deze laatsten op 205 wichtjes stellend, verkrijgen wij voor

---

1) Zijnde dus = 1/100 pond grooten.

2) Dit is het pond van 't 3e karolingische tijdvak (884—1150) of „période de dégénérescence ou d'altération," zooals onze stipte belgische collega, wijlen Generaal COCHETEUX, 't in de *Revue belge* van 1884 noemt.

't pond 240 × 2.05 = 492 wichtjes of 1 ℔ Trooisch gewicht.

Dit was 't pond sterling, waarvan 't hoofdpond, als 't bestaan had, theoretisch, dus 3 maal zooveel of 3 × *f* 35 = *f* 105.— en 3 × 492 w. = 1476 wichtjes zilver zou gegolden hebben.

Daarna volgde 't pond van *f* 28.— verdeeld in 16 onsen à 10 penningen en ook in 24 schellingen à 10 penningen en ten slotte 't pond van *f* 21 — verdeeld in 12 onsen. Dit laatste, niet meer als vroeger, verdeeld in 24 schellingen à 10 penningen, maar in 20 schellingen à 12 penningen, sluit zich als het $^1/_3$ gedeelte of pond sterling bij het oudste pond grooten van *f* 63.—, dus ook weer aan 't schild van *f* 3.15 aan.

Bij de ingebruikstelling van 't pond van *f* 63.— werd de oude indeeling (1 pond = 24 schell. à 10 penn.) voor goed verlaten en verkreeg de nieuwe (1 pond = 20 schellingen à 12 penn.) het burgerrecht.

De schrijver staaft zijne uitkomsten door voorbeelden uit den tijd onzer oude hollandsche graven: ARNULF, DIRK III, FLORIS I, DIRK V, enz., toen vooral bij onsen (steeds = *f* 1.75) gerekend werd.

Immers woog 't pond sterling 492 wichtjes, dan zou 't gewicht voor 't hoofdpond 3 × 492 = 1476 w.; van het pond hollandsch 1476 : 8 = 184.5 en van den penning hollandsch 184.5 : 240 = 0.76875 moeten zijn, terwijl wij voor goede, alhoewel besnoeide exemplaren van penningen onzer eerste graven ± 0.61 w. vinden.

De toenmalige verhouding van goud tot zilver zijnde 1 : 12, gaat de schrijver voort het theoretische gewicht van tal van inheemsche munten, als: dubbel

lam, klinkert (schild), gouden engel, enz. op te sporen en ziet zich beloond door de verbazende overeenkomst van zijne uitkomsten met de empirische gegevens onzer muntbeschrijvers.

Met eene beschouwing over de ponden en marken zilvers en gouds besluit de heer HOLLESTELLE deze eerste aflevering.

Gewichtig voor den muntkundige zijn zeker de blz. 95 e. v. waar de schrijver in tegenspraak komt met Prof. v. D. CHIJS.

Zonder de verklaringen van dezen laatste als onfeilbaar aan te nemen, vermeenen wij toch, dat er nog heel wat inkt door de pen zal vloeien voor de toursche grooten aan FLORIS III (1157–90) kunnen toebedeeld worden. Zooals bekend, gebruikte FLORIS V (1256—96) den in Frankrijk door LOUIS IX (1226—70) ingevoerden beeldenaar dezer muntstukken. Ook kent de schrijver de grooten van 3.85 wichtjes alle aan FLORIS IV (1222—1234) toe, terwijl de muntvondsten klaarblijkelijk eerst op de tijden van diens kleinzoon, FLORIS V, wijzen.

Verder is 't nog niet duidelijk welke munt de schrijver op blz. 11 bedoelt met den gulden van gewicht. Is dit de gouden brabantsche gulden, met den rijnschen beeldenaar (de Witte nº 442. v. d. Chijs XIII. 1)?

Wij vernemen dat dit in eene volgende aflevering zal worden opgehelderd.

Ten slotte, hopen wij zeer dat de geleerde schrijver ons aan 't einde van zijn werk met een uitvoerig alfabetisch register zal verrassen of misschien de becijferde tabellen der verschillende pondenstelsels in

streng chronologische volgorde zal herhalen. Eerst dan toch zal „het Schild" niet meer een studieboek, maar een handboek, een echt Nachschlagebuch worden, dat op geen studietafel zal mogen ontbreken.

Er is zeker tot dusver geen boek verschenen, dat zoovele nieuwe lichtpunten in ons oude geldwezen blootlegt en dat ons er toe noopt niet meer uitsluitend onze aandacht te wijden aan den beeldenaar, maar die te verdeelen over beeldenaar en intrinsieke waarde, d. i. hoeveelheid edel metaal der afzonderlijke munten.

JOH. W. S.

NIEUWE UITGAVEN

Histoire monétaire de Tranquebar (1644—1845) *suivie d'une description des monnaies et médailles frappées par le gouvernement ou les compagnies danoises de commerce des Indes orientales, de la Chine et d'Afrique* (*Guinée danoise*) *par M. le Dr. Prof.* V. BERGSOE. *Prix* 14 *francs.*

Dit werk verschijnt tegelijkertijd in vier talen: deensch, fransch, duitsch en engelsch, ieder in 300 exemplaren en is verkrijgbaar bij den schrijver, Bredgade 40, Kopenhagen K.

Lettres sur les monnaies égyptiennes par E. REVILLOUT. *Paris* 1895. *In* 8°. Handelt over de munten der Ptolemäen en van Alexander. Prijs *f* 13.75.

Les monnaies des landgraves autrichiens de la Haute-Alsace par ERNEST LEHR. *Muhlhouse* 1896. *In* 8°. Met 12 lichtdrukplaten; prijs *f* 5.50.

Die Münzen unter der Regierung seiner Kais. u Kön. Apostolischen Majestät des Kaisers Franz Joseph I bis zur Einführung der Kronenwährung, von HEINRICH CUBASCH JUN. Mit 2 Lichtdruck-Tafeln. Wien 1896. In 4°. *f* 3.90.

Die Punzirung in Oesterreich von KARL KNIES. Wien 1896. In 8°. *f* 2.60. Mit 10 Lichtdrucktafeln.

Zeer belangrijke studie over de waarborgteekens der edele metalen in Oostenrijk.

Mededeeling aan de Leden omtrent 't verhandelde in de Jaarlijksche Vergadering van 16 Juni l.l. te Nijmegen.

Tegenwoordig zijn de heeren: ROEST, BATTAERD, STEPHANIK, BURGGRAAF DE JONGHE, JHR. BEELAERTS VAN BLOKLAND, JHR. M. A. SNOECK, GERADTS, FREDZESS, ZWIERZINA, KUIPERS, MENGER, SASSEN en JHR. M. W. SNOECK.

Blijkens 't verslag van den Secretaris is onze kring aangegroeid tot 84 leden, zijnde 1 eerelid, 27 gewone leden, 24 buitengewone leden en 32 buitenlandsche leden.

De rekening 1895 wijst een bedrag in ontvangsten aan van *f* 1041.57, in uitgaven van *f* 895.19⁵, zoodat een batig eindcijfer van *f* 146.37⁵ op 1896 kon worden overgeboekt.

Bij punt 6, benoeming van leden, vraagt de heer BATTAERD 't woord. Hij deelt mede

dat onder de leden een voorstel is rondgegaan om ons 5-jarig bestaan op huishoudelijke wijze te vieren en wel door hulde te brengen aan onzen President. Van de 25 stemhebbende leden zijn 22 briefjes ingekomen — en deze wijzen alle den heer ROEST tot eerelid aan. Spreker wenscht den heer ROEST geluk met zijne benoeming, hulde brengend aan diens ijverig werken om *Concordia* tot bloei te brengen. De benoemde is zeer gevoelig voor de sympathieke hulde hem gebracht, dankt voor de uitgebrachte stemming en verklaart de benoeming met waardeering te aanvaarden.

Met algemeene stemmen worden benoemd tot gewoon lid de heeren: MR. P. DEKETH, 's Gravenhage; JHR. H. M. SPEELMAN, Haarlem; H. KUIPERS, Haarlem; tot buitengewoon lid, de heeren: A. SCHELLENS, Eindhoven; J. D. OORTMAN GERLINGS, Utrecht; DS. H. A. J. LÜTGE, Amsterdam; MR. C. G. J. BIJLEVELD, Nijmegen en MR. H. J. D. D. ENSCHEDÉ te Haarlem.

Tot bestuurslid wordt de heer CORBELIJN BATTAERD herkozen.

Voor een lid van de Redaktie vereenigen alle stemmen zich op mejuffrouw MARIE DE MAN te Middelburg.

De Commissie van Redaktie vraagt dezelfde som als verleden jaar aan, zijnde *f* 670.—, aangezien deze voldoende is gebleken voor de 4 afleveringen.

Utrecht wordt aangewezen tot plaats van bijeenkomst op 16 Juni 1897.

De Voorzitter wijst er nu op dat hij als Eerelid geene bestuursplaats mag innemen — de vergadering meent echter dat art. 9 der Stat. in dezen zin niet mag uitgelegd worden, aangezien genoemd art. in eene benoeming als die van heden niet voorziet. Aanvulling van de Statuten blijkt echter wenschelijk te zijn. De heer ROEST zal nu aan den wensch der leden gehoor geven en de voorzittersplaats blijven bekleeden.

Burggraaf B. DE JONGHE leest eene belangrijke bijdrage voor de numismatiek van 's Heerenberg en laat een viertal tot dusver onuitgegeven munten dier heerlijkheid rondgaan.

De heer JHR. BEELAERTS VAN BLOKLAND schenkt voor de Verzameling een volledig stel munten der Z. Afr. Republiek, geslagen in 't munthuis te Pretoria. Deze serie bestaat uit: (goud) pond en half pond, (zilver) 5, 2½, 2 en 1 shilling, 6 en 3 pence, (brons) penny, terwijl van den heer DE STOPPELAAR is ontvangen een bronzen afslag van den penning hem in 1895 vereerd door Middelburg's ingezetenen.

JOH. W. STEPHANIK, *Secretaris.* TH. M. ROEST, *Voorzitter.*

1

AUREUM HUNC AUREIS SACRAMUS NUPTIIS NUMMUM.
60
V·NOV·MDCCLXIV

IOHANNA IUDITH IOSSELIN ET DOMS GERARD DE IONG DYNASTA DE BEEK ET DONK
AUREA RIDENTI MANEAT
CONCORDIA VULTU
AUGESCAT DOMUS SOBOLES
OPTATA PERENNET

2.

AUREUM HUNC AUREIS SACRAMUS NUPTIIS NUMMUM.
50
IX MART
MDCCCLXXXVI

JOHANNA ALBERTA VAN DER COLFF ET JHR BENJAMIN DE JONG VAN BEEK EN DONK
AUREA RIDENTI MANEAT
CONCORDIA VULTU
AUGESCAT DOMUS SOBOLES
OPTATA PERENNET

Het **TIJDSCHRIFT** zal ieder jaar in vier afleveringen uitgegeven worden. Deze afleveringen verschijnen in Januari, April, Juli en October en worden vrachtvrij per post verzonden.

Alle leden van het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde ontvangen het Tijdschrift kosteloos; voor niet-leden bedraagt de **inteekenprijs** *f* 5.25 per jaar.

De **inteekening** heeft plaats bij de uitgevers of bij een der leden van de Commissie van Redactie — over den inteekenprijs wordt door den Penningmeester van het Genootschap per postkwitantie beschikt.

Alle voor het Tijdschrift bestemde artikelen moeten vrachtvrij aan een der leden van de **Commissie van Redactie** gezonden worden.

Deze Commissie bestaat uit de heeren:

TH. M. ROEST,	Rapenburg 31,	*Leiden.*
JOH. W. STEPHANIK,	Heerengracht 231,	*Amsterdam.*
Mej. MARIE DE MAN,	St. Pieterstraat,	*Middelburg.*

De Commissie van Redactie heeft het recht artikelen te weigeren; zij laat de schrijvers volkomen vrij in de behandeling der onderwerpen, maar neemt ook daardoor hoegenaamd geene verantwoordelijkheid voor den inhoud op zich.

De voor de artikelen te bezigen talen zijn Nederlandsch, Fransch, Duitsch of Engelsch.

Den schrijvers wordt, op aanvraag, een **vijftigtal overdrukken** in onbedrukten omslag, van hunne in het Tijdschrift opgenomen artikelen kosteloos toegezonden.

Voor omslag met titel, zwaarder papier of een grooter aantal exemplaren gelieven zij zich rechtstreeks tot de Uitgevers te wenden, die hun de daardoor veroorzaakte kosten in rekening brengen.

Alle bijdragen voor de Bibliotheek en voor de numismatische Verzamelingen gelieve men rechtstreeks aan den Conservator te zenden.

Bestuur van het Genootschap 1896.

Voorzitter, TH. M. ROEST, Rapenburg 31, Leiden.
Vice-Voorzitter, Mr. L. W. A. BESIER, Maliesingel 24, Utrecht.
Penningmeester, C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD, Groenloo.
Secretaris, JOH. W. STEPHANIK, Heerengracht 231, Amsterdam.
Conservator, H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam

TIJDSCHRIFT

VAN HET

NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt"

TE

AMSTERDAM

4e Jaargang -- 4e Aflevering

AMSTERDAM
G. THEOD. BOM EN ZOON
1896

INHOUD

Iets uit de Geschiedenis der Zeeuwsche assignaten 1) in 1795

Platen VI en VII

De veldtocht onder generaal DUMOURIEZ, in 1793 tegen Noord-Nederland ondernomen, die geheel mislukte, 2) werd in 1795 door PICHEGRU hervat en met volslagen succes ten einde gebracht.

Den 3[den] Januari trok hij den Haag binnen en was weldra in het bezit der voornaamste Nederlandsche steden. Zeeland was wel is waar nog onafhankelijk, doch deze provincie werd niet aan de rampen van een oorlog blootge-

---

1) Ofschoon de geschiedenis der assignaten o.a. ook in de Nieuwe Nederlandsche jaarboeken van 1795 is te lezen, heb ik gemeend dat een kort aaneengeschakeld verhaal over deze zaak direct uit de Notulen der staten van Zeeland getrokken, den lezers van dit tijdschrift wellicht niet ongevallig zal zijn.

2) L. LEGRAND. *Geschiedenis der Bataafsche Republiek. Arnhem* 1895. *blz.* 39.

steld, daar zij den 6[den] Februari voor generaal MICHAUD capituleerde.

In Frankrijk was men over de capitulatie niet zoo bijzonder tevreden; immers de Nationale Conventie had gewild dat men er met het recht van den overwinnaar ware binnengetrokken 1), doch generaal MICHAUD wist zich te verontschuldigen door er op te wijzen, dat hij genoodzaakt was geweest haast te maken met de inbezitneming van de vesting Vlissingen, omdat men aan dit gewenschte punt een landing vreesde der Engelsche vloot onder bevel van den oudsten zoon van den prins van Oranje.

De Franschen waren nu meester van het geheele land. Met het inwendige staatsbestuur bemoeiden zij zich oogenschijnlijk niet, doch in het geheim gebruikten zij des te meer hun invloed om personen aan de regeering te krijgen, die zij voor ons land en niet minder voor hunne eigene belangen nuttig en noodzakelijk dachten. Patriotten en Revolutionnairen waren dan ook voortdurend aan het werk, met het gevolg dat de oude besturen spoedig door nieuwe regeeringscomités werden vervangen.

In Zeeland had deze verandering den 3[den] Maart 1795 plaats. Met dien datum immers

1) Loc. cit. blz. 76.

werd de eeuwenoude vergadering van de Edel Mogende Heeren Staten van Zeeland ontbonden, als in de tegenwoordige omstandigheden niet meer aan het doel beantwoordende; in plaats daarvan werd die vergadering ingesteld, welke van nu af onze provincie in lief en leed zou besturen, en die men „de Vergadering der „Provisionele Repraesentanten van het Volk „van Zeeland" betitelde.

De dagen der Fransche overheersching waren in aantocht; de verheerlijking der Fransche broeders had als het ware haar toppunt bereikt. De jonge vergadering had reeds dadelijk na haar optreden met groote moeielijkheden te kampen, waarvan de drukkende geldzorgen wel niet de minste waren. Men vond de Provinciale kas zeer gedund, en men begreep maar niet waar het geld kon zijn gebleven. Een tijd lang werd nog beslag gelegd op de goederen der afgetreden ambtenaren, doch bij gebrek aan bewijs moest men het besluit daartoe weer spoedig vernietigen. Er moest dus naar een ander middel worden gezocht om de provinciale finantiën te verbeteren, immers zoolang het vredestraktaat niet was geteekend, moest de jonge Nederlandsche republiek het Fransche leger onderhouden en salarieeren. De Fransche militairen hadden wel is waar hunne papieren assignaten medegebracht, die

in hun eigen land gewild en geldig waren, doch de burgerij hier te lande stelde in dat papieren Fransche geld, en waarlijk niet ten onrechte, al heel weinig vertrouwen

Het is dus begrijpelijk, dat het nieuwe Zeeuwsche bestuur in de eerste plaats een commissie benoemde, om te onderzoeken, of het wel was aan te bevelen om de Fransche assignaten, die tot nu toe, tegen negen stuivers de livre, werden aangenomen, als geheel „vertrouwbaar" te verklaren.

Het antwoord van de Commissie klonk niet gunstig. Ten sterkste raadde zij af om de Fransche assignaten als wettig betaalmiddel in te voeren, daar zij overtuigd was, dat er in de verste verte geen contant geld genoeg voorhanden zoude zijn, om ze behoorlijk te kunnen inwisselen, te meer, daar er, door de assignaten als courant geld aan te nemen, een enorm misbruik van zoude gemaakt worden, bijv. door ze goedkoop op te koopen en deze daarna, onder voorwendsel van het papier ontvangen te hebben wegens verteringen aan Fransche militairen, tegen den gestelden prijs van 9 stuivers de livre, ter inwisseling aan te bieden.

De Commissie oordeelde, en terecht, dat de provincie door dit waardelooze papier zou overstroomd worden, en dat zij daardoor in

nog drukkender finantieele zorg zou geraken.

Er moest evenwel gehandeld worden om het benoodigde geld bijeen te krijgen tot onderhoud der Fransche soldaten, zooals dat bij de Capitulatie was bepaald. Contanten waren voor het oogenblik niet aanwezig, daarom stelde de Commissie voor, tijdelijk daarin te voorzien, door het uitgeven van Provinciale papieren assignaten. Zij wenschte niet dat dit papieren geld de geheele provincie door onder alle burgers tegelijk zoude worden gangbaar gesteld, o neen, maar al te goed was haar het feit bekend, dat papieren waarde, die op geen solieden grond berust, spoedig in koers moet dalen.

Dat papieren noodgeld zou slechts bestemd zijn om aan Fransche militairen te worden uitgereikt, die daarvoor bij winkeliers en herbergiers hunne allernoodzakelijkste benoodigdheden zouden kunnen aanschaffen.

Logis, brood en vleesch werden hun intusschen buiten hunne kosten verstrekt.

Deze papieren assignaten, doorgaans Zeeuwsche of Provinciale assignaten geheeten, zouden dus naar hunne bestemming te oordeelen, slechts tusschen een klein aantal ingezetenen circuleeren; men onderstelde de onmogelijkheid, dat ze in buitengewoon groot aantal zouden benoodigd zijn. Zoo oordeelde ten minste de

Commissie, doch wij zullen later zien, hoe deerlijk zij zich in dit opzicht vergiste.

Bij de Capitulatie was bepaald, dat 4000 man in Zeeland zouden worden ingekwartierd, maar in Maart was dat getal reeds tot 6000 man aangegroeid.

Tegen 5 stuivers daags per soldaat gerekend, zou men voor één décade, dat is voor een tijdruimte van 10 dagen, ongeveer *f* 15000 noodig hebben.

Men stelde nu vóór papierengeld gereed te maken van 20, 10, 5 en 2 stuivers, en dit voor de eerste décade aldus te verdeelen:

5000	assignaten	van	20	stuivers	=	*f*	5000
10000	„	„	10	„	=	„	5000
15000	„	„	5	„	=	„	3750
12500	„	„	2	„	=	„	1250
						f	15,000

De proeven van deze assignaten die in Nederlandsch geld berekend zijn, staan afgebeeld in de Notulen van de Staten van Zeeland van 1795, blz. 120.

Naar die modellen zijn evenwel geen assignaten gedrukt, omdat de Commissie reeds spoedig met het voorstel aankwam, de assignaten, met het oog op de Fransche specie, liever als volgt te verdeelen:

assignaten van 2 livres de France of 18 sols de Zélande;

assignaten van 1 livre de France of 9 sols de Zélande;

assignaten van 10 sols de France = 1/2 livre of 4 1/2 sols de Zélande;

assignaten van 5 sols de France = 1/4 livre of 18 duiten.

Deze indeeling nu voldeed aan alle belanghebbenden, en de vervaardiging er van werd aan den stadsdrukker DE WINTER toevertrouwd.

Dat men geen assignaten liet drukken hooger dan van 2 livres, was om zooveel mogelijk groote verliezen door het vervalschen en namaken er van te voorkomen, immers men had geen anderen waarborg van echtheid dan het nummeren en de onderteekening.

„Iedere soort zou een verschillend gedrukte letter hebben om ze op die letter tot zekere hoogte van nummers te laten oploopen en naardien een ander in de plaats te nemen"; ten tweede zouden zij „schriftelijk" moeten genummerd worden, iedere soort te beginnen met n^e^. 1, tot een nader te bepalen getal, en ten derde zouden zij moeten worden geteekend door vertrouwbare personen daartoe op een salaris te benoemen. Één handteekening was evenwel voldoende. Hiervoor koos men

de burgers NICOLAS DE PRÉ, PIETER VAN DER GRAFT, CORNELIS SERLÉ en ALEXANDER JOHAN SINCLAIR, „alle notarissen binnen deze stad.” Hun salaris bedroeg *f* 3.— voor het onderteekenen van 1000 stuks, terwijl de personen die nummerden *f* 2.— kregen voor hetzelfde getal. Daar het aantal assignaten steeds bleef aangroeien, vroegen de nummeraars, — het waren vier commiezen, – om meerder loon, immers door de enorme quantiteit papieren geld, waren de cijferletters zeer vermeerderd. Hun verzoek werd ingewilligd.

Over hen allen was een directeur gesteld, die aangewezen was om het papier van den landsdrukker in ontvangst te nemen, het na te tellen, voor de nummering en onderteekening te zorgen, terwijl hij daarna de assignaten aan den Ontvanger-Generaal moest uitreiken, bij wien zij voorloopig bewaard bleven.

Vóór het ingaan van iedere décade, was de directeur verplicht bij den Franschen generaal te informeeren naar het aantal aanwezige soldaten, vervolgens moest hij het papier „in zoodanige gedeelten als door den voornoemden generaal zal worden gerequireerd,” aan dezen doen toekomen tegen overneming van Fransche assignaten à 9 stuivers de livre.

De directeur, hier JOHANNES THEHOFF, ontving *f* 2.— voor iedere duizend nummers van

het Zeeuwsche papier, die hij aan den Franschen generaal afleverde.

En toen de Representant van de Fransche natie, met name COCHON, het plan in alle opzichten had goedgekeurd, werd tot de uitgifte van de Zeeuwsche assignaten overgegaan. De Representanten drukten den burgers evenwel nog eens duidelijk op het gemoed dat deze uitgifte slechts ten doel had in de allernoodzakelijkste levensbehoeften der Fransche militairen te voorzien en dat men ze niet voor het leveren van luxe artikelen moest gebruiken. Binnen den tijd van drie maanden zouden de assignaten voor de volle waarde tegen contant geld worden ingewisseld. Want de Zeeuwsche regeering vond het nuttig, dat de burgerij de papieren assignaten eenige maanden onder zich hield, in plaats van deze wekelijks terug te brengen, zooals dat in Holland het geval was en wel voornamelijk omdat de ingezetenen de kleinere waarden van het papieren geld, zouden kunnen gebruiken tot het bijpassen van de grootere specie, zonder daarvoor contant geld noodig te hebben. Dit alles werd per Publicatie in de Hollandsche en Fransche taal en bij advertentie in de Middelburgsche courant aan de Zeeuwsche ingezetenen medegedeeld. — Men was op het einde van Maart; reeds in het begin van de volgende maand, kwamen

de moeielijkheden opdagen. Het waren voornamelijk de kleine winkeliers en herbergiers, die uit den aard van de zaak het meest met de Fransche militairen bij hun dagelijksch onderhoud te maken hadden, van wie de heftigste klachten uitgingen tegen dit nieuwe betaalmiddel, dat zij wantrouwden. De Fransche commandant DUVAL klaagde er reeds den 7den April over, dat de winkeliers weigerden het papieren geld van hem aan te nemen. De oorzaak van dit discrediet bestond hoofdzakelijk in het onbestemde van den tijd der inwisseling; de burgerij beweerde dat zij geen drie maanden daar op kon wachten. Niet alleen uit Middelburg, maar uit Veere, Vlissingen, Zierikzee, kortom uit de geheele provincie daagden de klachten in allerlei vorm op. Men verlangde bijna altijd hetzelfde, namelijk, dat het papieren noodgeld over de geheele provincie zou worden verspreid, circuleerende tusschen alle ingezetenen zonder onderscheid, kortom, dat het als wettig provinciaal geld zou worden beschouwd. Kon dit niet, dan verzocht men toch een korter termijn dan drie maanden voor de inwisseling. De afgevaardigden van Veere drongen er op aan nog kleinere assignaten dan van 1/4 livre of 18 duiten te doen vervaardigen. Deze zijn echter in papier nooit verschenen. Er bestaat even-

wel 1/8 livre in koper. Het is het stukje, afgebeeld in het *Vervolg op* VAN LOON n°. 833, en dat bij MAILLIET op pl. 130, n°. 2 en bij VERKADE pl. 96, n°. 7, voorkomt.

De voorzijde vertoont het gekroonde wapen van Zeeland, Omschrift:

LVCTOR ET EMERGO

Keerzijde: In het veld:

1/8
LIVIRE
17 IS 95
2 1/2
STVIVER

Koper, met kartelrand; o. a. aanwezig in de verzamelingen van het Zeeuwsch Genootschap, en van den heer J. W. STEPHANIK te Amsterdam, zie Pl. VII n°. 5.

In de notulen vonden wij omtrent dit zeldzame muntje niets vermeld. Ook in de rekeningen van de Provinciale munt, staat er, volgens mededeeling van den archivaris, den heer FRUIN, niets over opgeteekend, dat toch zou moeten hebben plaats gehad, indien het stukje op last der provincie ware geslagen geweest. Blijkens de tweede rekening van de muntmeesteresse PIETRONELLA SLOB, zijn er in het tijdvak tusschen 18 Juni 1792 en 3 Juli 1797 alleen aangemunt: zilveren rijders, zilveren du-

caten en schellingen, deze laatste echter ten behoeve van de O. I. Compagnie.

Tot de serie Zeeuwsche assignaten gelooven wij niet dat het moet gerekend worden, immers de vermelding „$^1/_8$ livre is $2^1/_2$ stuiver" sluit niet met de indeeling der geldwaarde op het papier. Ook vinden wij het onaannemelijk tevens, dat de stempelsnijder van de Zeeuwsche munt zoo onwetend zou zijn geweest om $^1/_8$ livre aan $2^1/_2$ stuiver gelijk te stellen, immers hij zou daarvoor 11 duiten te veel hebben gerekend.

Het zal een muntje zijn geweest, dat tot doel had, klein Fransch kopergeld te vertegenwoordigen, waaraan vooral de kleine winkeliers bij hunnen omgang met de Fransche soldaten bij voortduring gebrek hadden.

De livre gelijk 20 sols zijnde was $^1/_8 = 2^1/_2$ Fransche sols en met het oog op de niet Fransch sprekende kleine burgers en neringdoenden, heeft men dit vertaald in $2^1/_2$ stuiver. Dit zijn dus Fransche stuivers waarvan er 20 gelijk 9 Nederlandsche waren. Het stukje gold dus $2^1/_2$ stuiver (sols) Fransch of $1^1/_8$ stuiver Nederlandsch. Blijkbaar lette men er dus meer op het den Franschen soldaten gemakkelijk te maken, door de Fransche rekenwijze te volgen, dan de Zeeuwsche neringdoenden te gerieven. De assignaten bewijzen dit dan ook

ten overvloede. Enfin het was de geest des tijds, fin de siècle! Maar nu voorzag men de grootste knoeierijen door deze onduidelijke omschrijving, vandaar dat er dus weinige stukjes van dat kopergeld zijn geslagen. Zoo dunkt ons dit raadselachtige noodmuntje voldoende opgehelderd en tevens waarom er noch in de Notulen, noch in de Rekeningen der Munt, noch in de Archieven der stad iets over terug te vinden is.

Maar keeren wij tot de papieren assignaten terug. Tengevolge van de ingekomen klachten, moest de Commissie over de assignaten opnieuw worden geraadpleegd en hare conclusie was, dat inderdaad het bezwaar der winkeliers gegrond was, omdat zij de mindere waarde van een biljet dikwijls in contant geld moesten bijpassen, en dat zij wel hunne waren tegen papieren geld konden verkoopen, maar dat de groote leveranciers weigerden het papier in ontvangst te nemen, wanneer de eersten hunne inkoopen bij hen deden. Het bevreemde der Commissie evenwel sterk, dat die tegenkanting langer dan één décade of 10 dagen had geduurd, want zij had er op gerekend, dat de winkeliers de kleine assignaten zouden hebben bewaard om daarvan bij de verwisseling van grootere sommen gebruik te kunnen maken. De commissie was van oor-

deel, dat men er toe moest overgaan om de kleine winkeliers, met bedreiging van sluiting van hunne winkels, te dwingen om de papieren assignaten aan te nemen, en dat men tegelijkertijd de groote leveranciers moest verzoeken de papieren Zeeuwsche munt van de kleine neringdoenden in ontvangst te nemen, en hun daarvoor hunne benoodigdheden te verschaffen. Waarlijk, een treffend voorbeeld van vertrouwen in Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap!

De klachten bleven evenwel voortduren. Nu werd bij Publicatie bepaald, dat men de papieren munt zou kunnen inwisselen tegen recepissen van de municipaliteiten van de zes stemhebbende steden, welke recepissen een rente zouden geven van 4% in het jaar, terwijl deze later in tijd van vrede tegen origineele obligatiën ten laste der provincie zouden worden ingewisseld. En om nog meer zekerheid aan het papierengeld te geven, en opdat de winkeliers met hunne klachten zouden ophouden, beloofde de Regeering bovendien, dat van den 1sten Mei af, de Zeeuwsche assignaten zouden worden aangenomen tegen de volle waarde, bij de betaling van de provinciale belasting op het Gemaal, Bieren, Tabak en Brandewijn. Maar hiermede verviel nu de driemaandelijksche inwisseling.

Niettegenstaande deze voordeelen, bleef het

voortdurend klachten regenen. Bierbrouwers uit Vlissingen, Middelburgsche logementhouders en zoovele anderen verzochten dat de papieren munt ook in betaling zou mogen worden gegeven bij het voldoen van den impost op Wijnen, Vleesch, Boter, Zeep, Azijn, Zout, enz. enz., en zij beklaagden zich bovendien dat zij voor het papier geen granen, hop noch kolen konden koopen, dat zij het loon van hunne knechts er niet mede konden betalen, en legio dergelijke klachten meer, zoodat zij omloop van het papier over alle burgers in de provincie verzochten.

Maar met dit laatste verzoek kon de Commissie over de assignaten zich vooral niet vereenigen; immers wij lezen in de Notulen over deze zaak: „Het algemeen gangbaar stellen „in de provincie is onuitvoerbaar, omdat in „de eerste plaats het papier daar niet op is „gemaakt, en er te weinig maatregelen zijn „genomen om het vervalschen tegen te gaan. „Het zoude gaan als in Frankrijk waar de „ongelukkige gevolgen van het laten circuleeren „van papieren geld niet te berekenen zijn, het „zou alle commercie bederven, van daar moet „er nimmer of nooit aan gedacht worden om „een zoodanige geforceerde munt in ons land „in te voeren, trouwens er is geen de minste „oorzaak toe. De avantages aan het papieren

„geld toegekend stellen den eigenaar volkomen „zeker voor deszelfs waarde, te meer daar „hetzelve alleen ontvangen wordt door die- „gene welke uithoofde van haar ongewoon „groot vertier en het hooger verkoopen van „hunne waren, wel eenigen tijd op contante „betaling wachten kunnen."

En terwijl de Commissie zich aldus verdedigde, werden de Zeeuwsche assignaten steeds voortgedrukt, en in voortdurend klimmender aantal uitgereikt. Zoo berichtte, den 28 April, de Ontvanger-Generaal, dat door het enorme getal troepen, voor de drie décades, 248.500 livres in plaats van 50.000 in papieren specie zouden benoodigd zijn. 1)

1) Den 4[den] Mei 1795 was het bedrag dat men maandelijks noodig had, reeds tot 270,000 livres aangegroeid. In een brief, geadresseerd aan den citoyen Generaal MOREAU, door de Provisioneele Representanten van het volk van Zeeland, lezen wij het verzoek, om toch het getal Fransche troepen in deze provincie wat te willen verminderen, want, zoo schrijven zij „nous voyons s'approcher le moment „où nous serons forcés de faire cesser sans exception tous payements „quelconques." En na al de zware uitgaven ten hunnen laste opgesomd te hebben, vervolgen zij: „Mais ce serait vous faire injure, ci„toyen Général! que d'insister plus longtemps sur le tableau que nous „venons de tracer, et puisque c'est au nom de l'humanité et de la „bonne foi que nous vous en conjurons, nous osons nous flatter que „vous daignerez donner des ordres positifs, pour que le nombre des „troupes françaises dans cette Province soit réduit au seul nombre „absolument nécessaire pour la défense de nos côtes, et que par rap„port aux Troupes qui resteront, la plus grande économie possible „telle que l'exige l'état obéré de nos Finances leur soit enjointe — „et qu'enfin il ne soit plus envoyé de Troupes dans la Zélande, comme „l'on nous a informés, que le Général LE MAIRE vient de faire tout „récemment en envoyant deux compagnies à la ville de Tholen."

Met het oog op dit aanzienlijk aantal assignaten, en tevens om het den ingezetenen gemakkelijk te maken, werd een Bureau tot inwisseling er van opgericht, onder Directeurschap van den burger A. LUTEIJN.

Voor het oogenblik bleven de klachten nu wel is waar ten deele uit, maar de geldzorgen der burgers waren er niet op verbeterd.

Belasting op belasting volgden elkander op, waaronder die op ongemunt en bewerkt zilver en de Vrijwillige Negotie à 5% wel de voornaamste waren, zoodat met het oog op een en ander, niettegenstaande zeer vele requesten, zoowel van burgers als van besturen van gilden en andere corporatiën, het overtollige zilver en goud, — waarvan munten, gedenk- en legpenningen, messen vorken en lepels uitgezonderd waren, — ten stadhuize moest worden gebracht om tot rijksdaalders te worden verwerkt.

„En vermits het ons voornemen is," zoo schreef het Stedelijk bestuur, „niet alleen den „omloop van penningen te vermeerderen, maar „ook de pracht te doen verminderen, bevelen „wij, dat noch door commissarissen, als door „essayeurs, zilversmits, en muntmeesters, een „aequivalent in gemunt- of ongemunt goud of „zilver zal mogen worden gesubstitueerd."

Wat de zooeven aangehaalde Vrijwillige

Negotie betreft, een belasting, geheven met het doel om contanten te verkrijgen tot inwisseling der Zeeuwsche assignaten, daarin mocht men ook met Zeeuwsch papier betalen voor $^1/_3$ van het bedrag, mits de resteerende $^2/_3$ der hoofdsom in klinkende specie werd bijgebracht.

Men wilde het den ingezetenen zoo gemakkelijk mogelijk maken, van daar dat het toegestaan werd dat men ook kon betalen in Fransche kroonen, tegen den koers van 56 stuivers, in Brabantsche kroonen à 54 stuivers, in Louis d'or à *f* 11 en in guineas à *f* 11.12.

De beide zooeven genoemde belastingen bleven evenwel verre van het verwachte resultaat, zoodat later nog een „onvrijwillige belasting" daarvoor in de plaats kwam.

Tusschen al deze bedrijven in, had men den 21sten Juli in Middelburg twee nieuwe comités opgericht, en wel een van Finantiën en een van Onderzoek die „te samen deli- „bereerende zouden dragen den naam van „Comité van Voorlichting."

Tegelijkertijd stelde men ook een Comité van Algemeen Welzijn, Waakzaamheid en Veiligheid in, om, zooals de Gedeputeerden van Veere hadden voorgesteld, in de gelegenheid te kunnen zijn „alle verderfelijke „ondernemingen tegen de pas ontlookene

„vrijheid te kunnen opsporen, tegen te gaan „en te verijdelen.”

Dit laatste comité bestond uit zeven leden die een jaargeld genoten van £ 12, 10 sch. 0. gr. 1).

De zorg over de Zeeuwsche assignaten was hun gedeeltelijk toevertrouwd, en reeds bijna onmiddelijk na zijn ontstaan, had het comité een geval van vervalschte assignaten te behandelen.

Immers den 18den Juli was er bij de Regeering een missive van den Directeur van het Bureau ter inwisseling der assignaten ingekomen, waarbij hij kennis gaf, dat hem een valsch Provinciaal assignaat in handen was gekomen van

---

1) Ofschoon het rekenen met guldens en stuivers in 1795 zeer veel in gebruik was, rekende men toch het liefst, volgens de oude gewoonte met ponden vlaamsch, schellingen en grooten.

Ook de Administratiën rekenden nu eens volgens de eene, dan weder volgens de andere wijze.

Het aloude pond Vlaamsch van 6 gulden of 120 stuivers, sedert vele eeuwen hier in gebruik, is zoo ingeworteld, dat zelfs nu nog — 1896 — de loonen der dienstboden, zoowel in Middelburg als ten plattelande meestal worden bepaald in ponden en halve ponden.

In de Zeeuwsche Kronykalmanakken van dien tijd, (1788) komen dan ook geregeld Specie-tafelen voor van Zeeuwsche halve, kwart en achtste rijksdaalders, alle uitgerekend bij Ponden, Schellingen en grooten en Guldens, stuivers en penningen en „deeze specietafelen” zoo vermeldt het voorwoord, „zijn zoo naauwkeurig gecorrigeerd, dat er geen cijffer-Fout in gevonden wordt: waar van de Gebruikers kunnen verzekerd zijn.” Zoo was:

1/2	rijksdaalder	=	4	sch.	5	gr. of	1	gulden,	6	stuivers,	8	penn.
1/4	»	=	2	»	2 1/2	» »	0	»	13	»	4	»
1/8	»	=	1	»	1 1/4	» »	0	»	6	»	10	»

2 livres, letter AAA gelithographeerd, zonder schrijfnummer en dat geteekend was door den burger SERLÉ, die dit evenwel niet voor zijne handteekening had erkend. Vervolgens nog vier andere, van 2 en een van 1 livre, Litt. AAA en BB, doch die volgens hem, niet zoo gevaarlijk waren, als zijnde noch genummerd noch onderteekend.

Over dit geval is heel wat heen en weer gepraat, zonder dat de vervaardiger van deze onwettige assignaten is kunnen ontdekt worden.

Het comité van Algemeen Welzijn en Waakzaamheid, dat zich deze zaak ernstig aantrok, liet 's-Lands drukker bij zich ontbieden, en hem werd afgevraagd of er soms ook afdruksels van zoodanige assignaten door zijne knechts konden zijn meegenomen, terwijl men hem tevens ernstig recommandeerde daartegen naar vermogen te waken, ten einde zulks niet verder zou geschieden.

Deze, J. DE WINTER, gaf ten antwoord, dat hij zóó goed orde hield, dat het onmogelijk was geweest dat de knechts ze hadden medegenomen; maar „hij meende, dat het zeer wel „konde zijn, dat de teekenaars of nummeraars „der voorschr. assignaten, bij toeval eenige „quaternen hadden overgeslagen, dat ze vervolgens onder de anderen waren geraakt, af-

„gegeven en aldus onder den man waren ge-„komen en dat daarvan de een of ander mis-„bruik had gemaakt."

Ook den maire van Middelburg had men verzocht de quaestie te onderzoeken, doch daar er geen premie op de ontdekkers was gesteld, en hij zelve „uit eigener auctoriteit dit niet had kunnen of vermogen te doen," was men ook langs dezen weg niet veel verder gekomen.

De vergadering heeft er verder het stilzwijgen over bewaard, zoodat de mogelijkheid bestaat dat de voorstelling van 's-Lands drukker hier de ware is geweest.

Nergens heviger dan in het stadje West-Kapelle klaagden de burgers over de toenemende armoede door het circuleeren der Zeeuwsche assignaten veroorzaakt. De Fransche troepen, circa 1200 man, speelden er flink den baas, plunderden herhaalde malen de bezittingen der inwoners, kortom de armoede was er nijpender dan ooit, vandaar dat de municipaliteit aldaar verzocht om inwisseling van £ 2001 : 13 : 4 van provinciale assignaten, „willen de inwoners" zoo schreef zij „niet genoodzaakt zijn hunne winkels te sluiten, zooals dat te Domburg en te Zoutelande al is geschied." Men besloot er een commissie heen te zenden. Haar antwoord was zóó eenparig

over den deplorablen toestand der inwoners, dat er £ 300 aan contanten ter inwisseling van Zeeuwsche assignaten werd heengezonden.

In Augustus werd dit nog eens herhaald, maar, zoo schreef men er bij, het zoude nu voor de laatste keer geweest zijn.

Ook in Middelburg was men nog altijd met de uitgifte van het papieren noodgeld ontevreden en dat niet alleen van de zijde der ingezetenen zelven, maar ook van wegens die der Franschen; immers zij vroegen herhaaldelijk, wanneer hunne troepen toch eens in contant geld zouden worden betaald, wel een bewijs dat de winkeliers en anderen de assignaten nog steeds met zekeren weerzin aannamen.

En ook het Bureau ter inwisseling van assignaten informeerde — het was toen 31 Juli 1795, — wanneer men toch zou ophouden met het creëeren van Zeeuwsch papier. Dit vragen zag wel op de belofte dat met 1 Augustus a. s. een deel der Fransche troepen in soldij der Republiek zoude overgaan, en hierbij sluit zich eene advertentie aan in de Middelburgsche courant van 4 Augustus 1795, waarin personen worden opgeroepen, die, *nu tegen contant geld*, genegen zouden zijn, officieren en andere geaffecteerden aan de Fransche armee te herbergen.

Men kan dus wel aannemen, dat in het

begin of half Augustus het vervaardigen van Zeeuwsch papier heeft opgehouden, maar daarmede waren de ontelbare in omloop zijnde assignaten nog niet in klinkende specie verwisseld. Op al de klachten van de ingezetenen, antwoordde de Commissie steeds uitwijkend, liet voortdurend de vele voorrechten uitkomen die in deze provincie aan het papier verbonden waren, en zij beweerde maar niet te kunnen begrijpen waarom men hier met zooveel tegenkanting had te maken, terwijl dit in andere provinciën niet het geval was, waar de assignaten bovendien op veel onvoordeeliger voorwaarden circuleerden, 1) ook merkte zij op, dat van den beginne af is gewaarschuwd de papieren specie niet te gebruiken voor het leveren van luxe-artikelen aan officieren der Fransche armee, maar slechts voor het verschaffen van de bepaald noodige levensbehoeften der Fransche soldaten, die immers logement, vleesch en brood buiten

---

1) In Holland hadden alle winkeliers last gekregen, de assignaten van Fransche krijgslieden voor noodwendigheden te ontvangen, mits niet meer dan 10 livres tegelijk voor één soldaat en wel voorzien van een schriftelijken order van zijn officieren; — aan officieren voor een hooger som, naar hunnen rang maar mede voorzien met een order van hun opperhoofd tegen 9 st. de livre.

Deze assignaten moesten dagelijks aan de municipaliteiten vertoond en wekelijks bij dezelve tegen geld of stedelijke recepissen verwisseld worden, welke laatste als gangbaar geld werden aangemerkt.

Vad. hist. deel 30, *blz.* 281.

hunne kosten kregen, maar dat men zich aan deze waarschuwing niet had gestoord. Dat vervolgens het koopen en verkoopen van de assignaten niet verboden is geweest, en daarmede dan ook enorm veel is gespeculeerd, zoodat een aantal contanten in omloop zijn gekomen, en eindelijk wees de Commissie er op, dat deze in de plaats waren gekomen voor de Fransche assignaten, die vrij wat gevaarlijker waren, maar zeer gaarne zou zij de eerlijke ingezetenen, die zuchten onder den last der provinciale assignaten, willen helpen, door bijv. een wekelijksche uitloting voor te stellen, maar de wanhopende stand der finantiën kon dit niet veroorloven, de geheele provinciale kas zou daarvoor ontoereikend zijn. Er waren dan ook volgens opgaaf van den directeur LUTEIJN tot aan 4 Augustus voor 1 100,000 livres aan Provinciale assignaten vervaardigd, waarvan er nog voor 25000 livres onuitgegeven waren.

In een rapport van 't Comité van Finantiën van 25 Aug. 1795 lezen wij, dat de Fransche troepen „toen in numerair" werden betaald, er zal dus in Augustus niet veel papieren specie meer vervaardigd zijn, in ieder geval had men er toen mede opgehouden.

Men kon dus nu overzien welke assignaten reeds in de verschillende belastingen waren

aangeboden, en hoe groot het aantal was, dat nog ter inwisseling overbleef. Men begon met £ 1000 beschikbaar te stellen, om daarvoor bij loting de papieren specie in numerair te verwisselen. Dit zou van nu af aan maandelijks plaats hebben. In September had deze loting voor het eerst plaats; het gevolg daarvan was, dat de volgende nummers ter inwisseling werden bestemd:

AAA	50000	—	54000
BB	40000	—	43000
C	30000	—	33000
D	20000	—	23000

terwijl in de volgende maand A 1 — 5000, B 1 — 3000, C 1 — 500, D 1 — 500, werden aangewezen.

Deze keer zou men van N°. 1 af met de aflossing beginnen en in latere maanden geregeld nummergewijs daarmede voortgaan, doch eerst volgde nog een lange tijd van rust, daar het uitloten, zeker uit gebrek aan contanten, onbepaald werd uitgesteld.

Uit dezen tijd valt een handelwijze van de burgers van Zierikzee te verhalen, die hun waarlijk niet tot eer verstrekte. Zij hadden namelijk den 11den September een missive naar de vergadering van de Representanten van het volk van Zeeland gezonden, waarin zij uit naam van alle burgers van een door hen ge-

nomen resolutie melding maakten, namelijk om al de gelden die zij in de verschillende belastingen hadden opgehaald, *niet te zullen verzenden*, alvorens de Zeeuwsche assignaten zoo niet geheel, dan toch gedeeltelijk zouden zijn ingewisseld, volgens de plechtige belofte daartoe gedaan. Het antwoord van de Prov. regeering op deze krachtige bedreiging luidde dan ook, dat zij zeer gevoelig getroffen was geweest, toen zij de feitelijke dwangmiddelen vernam, die men in Zierikzee goed gevonden had bij de hand te nemen om zich recht te laten wedervaren; te meer daar bij resolutie van 6 en 7 Juli, de aanzienlijke som van 2300 £ vl,, ter inwisseling van Zeeuwsche assignaten, bij voorkeur aan de burgerij van Zierikzee was toegestaan, een avantage dat zeker niet gering was. En na een uitvoerige opsomming over den treurigen toestand der Prov. kas, en het verzoek het achterstallige geld ten spoedigste te willen opzenden, eindigt de brief met de volgende woorden: „De Souvereiniteit berust bij het geheele volk en dus kan geen gedeelte van het volk zich dezelve aanmatigen. Dat Zeelands burgerij een voorbeeld geve van eendragt, bedaardheid en kloekmoedigheid."

Nu deze berisping hadden de Zierikzeeënaars dan ook wel verdiend. Zij hebben het dan

ook maar bij dreigen gelaten! Zoo als wij hier boven reeds hebben opgemerkt, hadden de verschillende belastingen op verre na niet het bedrag opgebracht, dat men er van verwacht had, er bleef dus niets anders over dan tot het instellen van een nieuwe belasting over te gaan. Deze zou niet meer vrijwillig zijn, men vroeg 6 % op de waarde van iemands vermogen tegen interest van 2½ %

In deze geldheffing mochten de papieren assignaten tot het volle bedrag worden aangeboden, maar nu vervielen hierdoor de beloofde maandelijksche uitlotingen, en zouden zij ook niet meer mogen dienen bij het voldoen van de belasting op het Gemaal, Bier en Brandewijn. Men wenschte den uitslag van deze geldheffing eens af te wachten, alvorens verder over de Zeeuwsche assignaten te delibereeren.

Ook was er nog iets anders, waarvan men zeer gunstige resultaten voor de provinciale kas verwachtte.

Een zekere J. BERGE had in een adres te kennen gegeven, dat hij een middel had verzonnen, om zonder nieuwe uitgaven van penningen te doen, ook zonder nieuwe belastingen in te voeren, der Provincie een aanzienlijk deel harer schulden zou weten te doen kwijtschelden. De Provinciale obligatiën zouden er door stijgen,

de Wisselbank zou in hare betalingen worden gesubvenieerd en een menigte menschen van weinig vermogen aan een nuttig bestaan helpen, alles buiten bezwaar van den lande.

En waaruit bestond nu dit toovermiddel? Uit een te houden loterij zonder nieten.

Deze kwam ook werkelijk tot stand; het waren loten van *f* 20. Voor een zeer klein bedrag werden ook hierin de papieren assignaten aangenomen. De provincie was in deze loterij zeer gelukkig, immers wij lezen, dat bij de eerste trekking, den 22sten April 1796, de hoogste prijs à *f* 6000 was gevallen op n° 6018 „zijnde een der Loten aan de provincie gebleven." De weesjongen die deze heuchelijke tijding overbracht kreeg daarvoor een heelen rijksdaalder! Of men inderdaad van deze loterij veel contanten verwachtte, dan wel of de onvrijwillige belasting boven de raming voordeelig was gebleken, dit is zeker, dat in Februari 1796 op nieuw besloten werd van nu af aan geregeld, te beginnen van n° 1 af aan, maandelijks tot een zeker bedrag de Zeeuwsche assignaten in te wisselen.

Van de maanden Februari tot April, Juni tot Sept., Nov., December 1796 en Februari 1797 komen de advertentiën hiervoor dan ook geregeld in de Middelburgsche courant voor.

In Februari 1797 wisselde men voor de laatste

keer een gedeelte van de assignaten in en toen zelfs voor een buitengewoon hoog bedrag, daar met dien datum alle nog in omloop aanwezige assignaten werden opgevraagd.

„Zullende zoo luidt de advertentie, wezen „ingewisseld alle de gecreërde en in omloop „gebrachte Zeeuwsche assignaten, en wordende „een ieder die de gemelde nummers in handen „heeft, aangemaand, dezelve voor den laatsten „der maand Maart aanst. ten Compt. Generaal „te komen inwisselen, dewijl die nalatig „mochten worden bevonden, verstoken zullen „zijn en blijven van immer die inwisseling te „kunnen pretendeeren".

„Aldus gedaan in 't Uitvoerend Departe- „ment des Prov. Raads van Zeeland te Middel- „burg den 24 Febr. 1797."

Was geteekend:

J. H. Appelius.

Toch zijn na dien datum nog Zeeuwsche assignaten ter inwisseling overgebleven. Zoo lazen wij een missive van den 19 Mei, van een zekeren Melis Drijver, burger en inwoner der stad Middelburg, waarin hij verzocht, inwisseling van een som van Gl. 291 en 12 st. aan provinciale assignaten „als zijnde ten „tijde der gedanen uitloting uitlandig geweest

„en maar eerst een dag na de expiratie van „den laatst gefixeerden termijn geretourneerd."

Of deze het geld nog heeft mogen ontvangen, vonden wij niet opgeteekend, maar het is met het oog op het billijk verzoek wel als zeker aan te nemen.

Bij het doorloopen van de uitgeloten series en nummers blijkt dat vervaardigd zijn geweest:

Van	Serie	A	100.000	stuks.
„	„	AA	100.000	„
„	„	AAA	100.000	„
„	„	AAAA	100.000	„
„	„	AAAAA	100.000	„
„	„	B	100.000	„
„	„	BB	100.000	„
„	„	BBB	9.600	„
„	„	C	68.910	„
„	„	D	66.500	„
			784.010	stuks.

Waarlijk geen gering getal en het mag der provincie tot eere worden gerekend, dat zij bij hare hoogst moeilijke finantieele zorgen — immers door de inlijving van Staats-Vlaanderen aan Frankrijk in 1794, was zij ook de inkomsten van dat deel der provincie voor langen tijd

kwijt — 1) dat zij haar papieren noodgeld tot den laatsten stuiver heeft afgelost. Daarbij vergat zij het lot der minvermogende burgers niet, zoo lazen wij, „dat de armen die door de „publieke armkassen dezer stad niet werden „bedeeld en die door gebrek aan werk, en door de duurte der tijden niet in staat waren brood tegen de toen gestelde prijzen te koopen, *lootjes* konden ontvangen waarvoor zij een bepaald getal van kwartjes tarwe-brood tegen 8 stuivers het kwartjen, bij hunne bakkers, tot wederopzeggens toe, zouden kunnen bekomen.

Zeer waarschijnlijk zijn dit de bekende broodloodjes geweest, waarvan wij er in ons boekje over *Zeeuwsche loodjes* verscheidene hebben afgebeeld, en die den stedelijken burcht op de voorzijde vertoonen en waarvan de bestemming toen niet is kunnen aangewezen worden. Deze loodjes komen betrekkelijk veel voor, ook zien zij er niet uit om meer dan honderd jaar oud te zijn.

Maar keeren wij weder tot de assignaten terug. Hoe groot het bedrag is geweest, dat

---

1) Sont reservés pour la Rép. française, comme une juste indemnité des villes et pays conquis et restitués par l'article précédent :

1. La Flandre hollandaise y compris tout le territoire, qui est sur la rive gauche du Hondt.

Traité de paix d'amitié et d'alliance entre la Rép. fr. et celle des Prov. Unies, article 12.

de papieren specie heeft bedragen, hebben wij niet kunnen uitvinden, daartoe zouden de rekeningen van de toenmalige Rekenkamer moeten zijn nagezien hetgeen niet is geschied. Wij weten evenwel dat in het begin Augustus 1795 door den directeur van het bureau werd medegedeeld dat voor 1,100,000 livres aan papier was vervaardigd, en veel meer kan die som wel niet bedragen hebben.

Bij de finale uitloting waren nog vele genummerde en ongeteekende assignaten ter waarde van 57,805 livres aanwezig, die naar de Rekenkamer zijn overgebracht, om zooals de notulen vermelden *te worden gemortificeerd en daarna even als de andere te worden verbrand.*

Dit verbranden zal wel de oorzaak zijn, dat de Zeeuwsche assignaten hoogst zeldzaam voorkomen. 1)

De nog aanwezige in de verzameling van het Zeeuwsch Genootschap zijn 2) vijf in getal:

Lit. AA n°. 27103, Deux livres de France of 18 sols de Zélande, onderteekend door DE PRÉ, zie Pl. VI n°. 1 3)

1) In het Kon. Kabinet is geen exemplaar voorhanden.

2) Behalve het op blz. 11 vermelde koperen stukje van 1/8 Livire.

3) Al het materiaal dat voor het vervaardigen van deze assignaten en van onze platen VI en VII gediend heeft, bevindt zich nog in de historische verzameling der firma JOH. ENSCHEDÉ EN ZONEN te Haarlem.

De nog bewaarde oude stempels der wapens, danken wij aan de firma U. F. AUER & ZOON te Middelburg — opvolgers van den in den tekst vermelden drukker DE WINTER. Aan beiden onze dank.

(Red.)

Litt. AA n°. 30224, als voren, onderteekend door DE PRÉ. 1)

Lit. B n°. 5390, une livre de France of 9 sols de Zélande, geteekend SERLÉ.

Lit. C n°. 40728, Dix sols de France of 4½ sols de Zélande, geteekend SINCLAIR.

Lit. C n°. 61781, als voren, geteekend SINCLAIR, zie Pl. VI n°. 2.

terwijl wij dezer dagen nog de volgende ten geschenke ontvingen:

Lit. AAA n°. 85020, Deux livres de France of 18 sols de Zélande, geteekend SERLÉ.

Lit. AA n°. 96156, als voren, geteekend V. D. GRAFT.

1) Variëteit met anders geteekend wapenschild van Zeeland.

Lit. AA n°. 96157. als voren.

Lit. B n°. 28333, une livre de France of 9 sols de Zélande, geteekend SERLÉ, zie Pl. VII n°. 3

Lit. D n°. 19143 Cinq sols de France of 2 1/4 sols de Zélande, geteekend DE PRÉ 1), zie Pl. VII n°. 4.

En hiermede zijn wij aan het einde van de geschiedenis der Zeeuwsche assignaten gekomen. Veel hoofden hebben zij in beweging gebracht, veel armoede en verdriet is er door ontstaan, maar de Zeeuwsche provincie, het moet worden erkend, heeft zich in deze zaak haar eigenaardig devies het „Luctor et Emergo" ten volle waardig getoond.

M. DE MAN.

---

1) Afgebeeld in *Vervolg op* VAN LOON, *pl*, 79 *B*.

Quatre monnaies inédites ou peu connues de 's-Heerenberg et de Stevensweerd

Planche VIII

La seigneurie indépendante ou comté souverain de 's-Heerenberg était comprise entre le Rhin, l'Yssel et le vieil-Yssel et s'étendait entre le comté de Zutphen, le duché de Clèves et celui de Gueldre.

's-Heerenberg, démembrement de l'ancien comté de Zutphen, eut, dès la fin du XIe siècle, ses seigneurs particuliers. CONSTANTIN de Melegarde ou de Monte, issu de la maison de Zutphen, fut le premier seigneur de 's-Heerenberg. Sa postérité masculine se perpétua jusqu' au commencement du XVe siècle. La seigneurie passa à cette époque, en 1416, à la mort de FRÉDÉRIC III, dernier descendant mâle des premiers seigneurs de 's-Heerenberg à la maison de Polanen, par le mariage de

Sophie, fille unique et héritière de Frédéric III, avec Otton de la Leck, seigneur de Hedel, fils cadet de Jean de la Leck, chef de la maison de Polanen et seigneur banneret de Bréda qui descendait en ligne directe et masculine des Wassenaer, burgraves de Leyde.

La seigneurie de 's-Heerenberg fut élevée au rang de comté de l' Empire, en 1486, en faveur d'Oswald I, petit-fils d'Otton de la Leck.

Herman, dernier rejeton mâle de la maison de la Leck, n'avait qu'une fille, Marie-Elisabeth, qui épousa son cousin germain Albert, comte de Berg. Elle n'en eut pas d'enfants. Albert succéda aux biens paternels de sa femme, lesquels passèrent ensuite à Oswald III, fils de Madeleine, comtesse de Champlite, sa seconde épouse. Oswald III, qui avait épousé Marie-Léopoldine-Catherine, comtesse de Rietberg, mourut en 1712 sans laisser de postérité. Il avait nommé pour son héritier son petit-neveu François-Guillaume, prince de Hohenzollern-Sigmaringen, second fils de Mainhard, prince de Hohenzollern-Sigmaringen et de Jeanne-Catherine-Victoire, comtesse de Montfort. François-Guillaume était le petit-fils de Marie-Claire, comtesse de Berg, soeur d'Oswald III 1).

---

1) Les renseignements historiques qui précèdent sont extraits de l'*Histoire de la Souveraineté de 's-Heerenberg par* C. A. Serrure.

Les souverains de Berg possédèrent, à diverses époques, de nombreux territoires et seigneuries tant en Brabant qu'en Gueldre. Nous nous contenterons de citer parmi ces principales possessions : Dieren, Moitié-Wisch, Homoet, Boxmeer, Bijland, Almsteen, Hedel, Stevensweerd etc. Ces noms se rencontrent fréquemment sur le numéraire si abondant des seigneurs puis comtes de 's-Heerenberg.

Les monnaies de 's-Heerenberg ont été décrites par VAN DER CHIJS et par C. A. SERRURE dans son ouvrage paru en 1860 et que nous avons cité en note. W. J. DE VOOGT, dans ses *Bijdragen tot de Numismatiek van Gelderland* (*2e stuk*), a publié un certain nombre de monnaies de cette seigneurie, restées inconnues à C. A. SERRURE. Les diverses publications numismatiques périodiques ont aussi donné des pièces de 's-Heerenberg. Les quatre monnaies dont nous allons parler ci-après n'ont pas été, reproduites par la gravure, à ce que nous croyons.

FREDERIC DE BERG (1577—1580).

FRÉDÉRIC, sire de Boxmeer, Haeps, Spalbeek, Stevensweerd et Hedel, était fils d'OSWALD III, comte de Berg, sire de Bijland, Homoet, Hedel, Boxmeer, Spalbeek, Herpen, Ulft, Stevensweerd, Wisch, Frundstein, Wiser

et d'Elisabeth de Dorth, fille de Zénon et veuve de Jean van der Horst, maréchal héréditaire de Cologne.

Frédéric eut de longs démêlés avec son frère Guillaume IV, au sujet de la succession de leur père et de celle de leur frère Oswald, décédé en 1563. Il s'empara, malgré les réclamations de Guillaume, de Boxmeer et de Hedel où il frappa monnaie. Ce dernier reprit Boxmeer, en 1577, et le château et la seigneurie de Hedel, en 1580, grâce à l'aide des habitants de Bois-le-Duc. Frédéric, qui avait toujours tenu le parti des espagnols, mourut en 1592, sans laisser d'héritiers directs.

Frédéric émit de nombreuses espèces à Hedel. Beaucoup de ces monnaies ont été gravées sur les planches qui accompagnent le travail de C. A. Serrure. Parmi les divers écus frappés par ce seigneur, la pièce suivante, mentionnée par De Voogt sous le n°. 44 de la page 7 de son livre déjà cité, n'a pas été figurée dans cet ouvrage. Nous croyons utile d'en donner un dessin car ce rare écu diffère sensiblement, par le style et par les légendes, de celui que Serrure a fait graver sous le n°. 70 de sa planche VI et dont notre pièce, seulement décrite par De Voogt, est une variété notable. Voyez No. 1.

1. *Droit.* Frédéric à mi-corps, portant une cuirasse et tenant la main droite sur son casque et la gauche sur son épée.

Légende. FREDERICUS · C · A · MON · BAR · I HE—DEL · HO · BOX · D · I · WERD.

Revers. Écu, de forme ornée, écartelé: au 1, de gueules à la fasce entée d'argent (*Homoet*), au 2, d'or semé de billettes d'azur, au lion du même brochant sur le tout (*Boxmeer*), au 3, d'or à trois croissants d'azur (*Hedel*) 1), au 4, d'or à un arbre de sinople (*Stevensweerd*). Sur le tout, d'argent au lion de gueules, armé, lampassé et couronné d'or, à la bordure de sable chargée de onze besants du troisième (*Berg ou 's-Heerenberg*). L'écu, qui a pour supports, à dextre, un griffon d'or, lampassé de gueules et, à senestre, un lion d'or, lampassé de gueules, est timbré d'un casque couronné surmonté d'un vol d'or lequel est accosté des chiffres 7 et 7 (1577).

Légende. A — D̄N̄Ō FA — C — TV · EST · ISTVD — M · 30 S.

L'indication: M 30 S signifie: *Na staten* 30 *stuivers* (Serrure).

Argent. Poids: 28 gr. 667. Notre collection.

2. *Droit.* Ecu couronné semblable à celui du n° 1, sauf que le quartier n° 3 est: chevronné d'or

1) Le 3e quartier de l'écu doit peut-être se blasonner: d'argent à trois croissants de sable (Polanen), Frédéric descendant en ligne directe de cette branche de l'illustre maison de Wassenaer.

et de gueules de douze pièces (*Egmond*) 1). L'écu est accosté de: I——S (1 stuyver).

Légende. FRED · CO · DMOBI · H · B · HIW · — *Revers.* Croix fleuronnée portant au centre un petit écu au lion (?).

Légende. NIHIL—SINE—LAB—ORE.

Billon. Poids: 2 gr. 04 Notre collection.

Voyez N°. 2.

Cette pièce est une imitation assez servile de la pièce d'un sou frappée par les Etats en Brabant, en Hainaut etc. Le métal dont est faite la monnaie qui nous occupe est naturellement beaucoup moins bon que celui de la pièce qui a servi de modèle.

HERMAN-FREDERIC DE BERG (1627-1631).

HERMAN-FRÉDÉRIC était fils du célèbre HENRI DE BERG qui, lui-même, était le quinzième enfant issu du mariage de GUILLAUME IV, comte de Berg, etc. avec MARIE, fille de GUILLAUME, comte de Nassau et soeur du Taciturne.

HERMAN-FRÉDÉRIC, seigneur souverain de Stevensweerd, y émit du numéraire de 1627 à 1631. Il fut le dernier membre de sa famille qui battit monnaie.

---

1) Guillaume III, comte de Berg etc., grand père paternel de notre Frédéric, avait épousé Anne d' Egmond, fille unique et héritière de Guillaume, comte d' Egmond, laquelle lui avait apporté en dot les seigneuries de Boxmeer, Haeps, la moitié de Sambeek, Stevensweerd et Spalbeek au pays de Liége, ainsi que Ochten dans la Betuwe.

3. *Droit.* Ecu couronné, de forme ornée, aux armes de Berg. Une couronne de lauriers entoure l'écu

Revers. Le chiffre IIII dans une couronne de lauriers sur laquelle se détachent quatre roses partageant la couronne en quatre segments égaux.

Légende. . . . . . . ROTECTOR MEVS (Deus protector meus).

Cuivre. Poids: 1 gr, 397. Notre collection.

Voyez N°. 3.

Nous n'avons pu découvrir, malgré toutes nos investigations, la signification attachée au chiffre IV qui figure sur ce charmant petit cuivre et qui, vraisemblablement, se rapporte à la valeur de la d u t e que nous décrivons.

4. *Droit.* Écu couronné, de forme ornée, à deux lions léopardés, l'un sur l'autre, imitant les armes de la Frise. Un petit écu au lion de Berg (?) se trouve au bas de l'écu principal.

Légende. DOMINUS — (DE) MONTW (Z).

Revers. Une couronne de lauriers divisée en quatre segments égaux par trois rosaces et la lettre H faisant avec la légende:

· FRI ·
STA
1625

H(ermanus) FR(edericus) I(n) ST(evenswerdense) A(nno) 1625.

Cuivre. Poids: 0 gr. 957. Notre collection.

Voyez N°. 4.

De Voogt a donné, sous le n° 72 de la page 11 de son livre relatif à 's-Heerenberg etc., la description de cette dute imitée de celles de la Frise. Il n'a pas connu cette pièce en nature, pièce dont un exemplaire est venu enrichir notre suite de monnaies de Stevensweerd.

Vte Baudouin de Jonghe.

Penning ter eere van W. G. ten Houte de Lange.

Wij wenschen een penning te beschrijven, die nog in geen catalogus eener verkooping wordt aangetroffen. In hoofdzaak komt die overeen met den door MR. JACOB DIRKS, in zijn werk over de nederlandsche penningen van 1813 tot 1863, onder nr. 855 beschreven en afgebeelden op de in 1861 te Amsterdam gehouden tentoonstelling van visscherijgereedschap.

De Vz. vertoont denzelfden koningskop met omschrift, maar mist het V. D. KELLEN F. onder de buste. De Kz. heeft in den mirtenkrans het opschrift:

AAN
W. G. TEN HOUTE DE LANGE
TE ALKMAAR
DEN IJVERIGEN

KLINISCHEN LEERAAR
DEN BEVORDERAAR
DER VOLKSGEZONDHEID
DEN GETROUWEN ARTS
GEDURENDE 50 JAREN
VAN WEGE
DEN KONING
12 OCTOBER
1870.

Hij, wien deze penning vereerd werd, was in Alkmaar geboren den 15 November 1799, als zoon van den notaris MICHIEL JOHAN DE LANGE en FUSINA MARIA BLOM, en overleed aldaar den 27 Februari 1882. Hij vestigde zich in zijne geboorteplaats als heel- en vroedmeester in 1820, werd stadsverloskundige, in 1844 lid der plaatselijke geneeskundige commissie, vervolgens ook der haarlemsche provinciale en in 1856 lector aan de clinische school, welke 3 laatste betrekkingen hij tot de verandering der geneeskundige wetgeving vervulde. Hij was een zeer ontwikkeld, vrijzinnig man, die nevens de wetenschap van zijn vak ook de sterrekunde beoefende, de kunst liefhad, zelf teekende en een goed vers maakte. Maar inzonderheid als chirurg had hij verdienste; als verloskundige stond hij hoog aangeschreven en als operateur van beklemde breuken ver-

wierf hij zich naam door geheel Noordholland benoorden het IJ. Meer dan 100 personen heeft hij te dien aanzien met gunstig gevolg behandeld, en het was een zeldzaam feest, toen hij den 30 December 1867 vier mannen en vier vrouwen ten zijnent onthaalde, die in de 10 laatstverloopen maanden in genoemd voorrecht gedeeld hadden. In zijne laatste levensjaren was hij lichamelijk en geestelijk slechts de schaduw van voorheen. SARA DE LEEUW, met wie hij den 12 Mei 1825 gehuwd was, overleefde hem tot den 14 December 1886.

Van den hem in zilver vereerden penning liet hij aan de Munt te Utrecht 4 afslagen in brons maken voor zijne toen nog in leven zijnde kinderen, en eerstgenoemde bestemde hij — naar hij ons verklaarde — voor het Stedelijk Museum. Maar hij verzuimde dit voornemen in geschrifte te brengen en na zijn overlijden deed ook een kleinzoon zich als begeerige gelden, zoodat het Museum onbedeeld bleef. Eene onlangs aangewende poging om alsnog een afslag van de Munt te verkrijgen bleef vruchteloos, aangezien de stempel vernietigd was.

TEN HOUTE DE LANGE was genoemd naar zijn oom en tante, den anat., chir. et art. obst. lector WILLEM DEN HOUTE, overleden in 1803, en diens vrouw SARA GELDOLFIA DE LANGE,

terwijl bovendien een broeder zijns vaders Geldolf Adriaan heette. De naam Geldolf was in de familie gekomen van Geldolf Stuyling, schepen van Alkmaar, † 20 Januari 1673, wiens dochter Geertruid huwde met Pieter de Lange, † 1727, ouders van de L.'s overgrootvader Geldolf Stuyling de Lange, med. doct., † 6 December 1758, die, insgelijks schepen wordende, het wapen aannam der Stuylings, een griffioen van goud op een veld van sinopel, hetwelk sedert door de nog bloeiende familie de Lange gevoerd bleef.

Hildebrand's opmerking in *de Nederlanden. Karakterschetsen*, 's Grav. 1841, dat de alkmaarsche Langestraat haar naam schijnt te ontleenen aan de familie de Lange, welke, „beurtelings met al de letters van 't A B gequalificeerd, op drievierden der deurposten prijkt," is natuurlijk eene aardigheid, daar een meer juiste naamsoorsprong voor de hand ligt.

C. W. Bruinvis.

Nicolas Heynsius, homme d'état Hollandais

NUMISMATISTE

(1620—1681)

I.

Dans la vie de PIERRE DE BOISSAT, NICOLAS CHORIER, l'historien du Dauphiné, a écrit les lignes suivantes: „NICOLAUS HEINSIUS et...... LANGERMANNUS, ille DANIELIS F., hic Hamburgi nobili loco natus, Lugduno, videndi et salutandi BOËSSATII causa, Viennam, his diebus, venerunt. CHRISTINAE, Suecorum Reginae, Romam mandata HEINSIUS deferebat; non obscura clari parentis proles. Nomen jam sibi in litteris adolescens fecerat, magni HEINSII nomine dignum. Elegias scripserat, quas BOËSSATIO lectitabat: nitor et candor inerat, spiritus ac poëtica

vis deerat. Multa de eruditis Leidensis Academiae viris referebat (Lugdunum Batavorum Leidam vulgo vocant 1) plura de patre praedicabat. Forma liberalis, laeta et ingenua oris species: non tam bonum, quam non malum ingenium: LANGERMANNO alacrius, non melius. Egregiis Adolescentibus epulas semel atque iterum BOËSSATIUS dedit, avidioresque, etiam illius quam venerant, nonnullos post dies, discessere." 2) A la table des noms propres, nous lisons: NICOLAUS HEINSIUS, Mr. DESHEIMS ou HEINSIUS fils de DANIEL HEINSIUS.

„LANGERMANUS, Mr. LANGERMANN de Hambourg." 3)

Au cours de ses *Adversaria*, CHORIER s'exprime d'une manière analogue: „Interim NICOLAUS HEINSIUS, DANIELIS F. et LUCAS LANGERMANUS, Belga ille, Hamburgensis alter, Viennam venerunt, his ipsis diebus. CHRISTINAE, Suecorum Reginae HEINSIUS mandata Roman deferebat, clari parentis non obscura proles. Frequentes cum BOËSSATIO ac mecum, fuere. Elegias

---

1) Bien des auteurs traduisent, on ne sait pourquoi, *Lugdunum Batavorum* par La Haye. Il s'agit de Leide. La Haye a pour nom en latin *Haga comitis* ou *comitum*.

2) De PETRI BOËSSATII, *equitis et comitis palatini, viri clarissimi, Vita amicisque litteratis. Libri duo.* NICOLAI CHORERII, *Viennensis I. C. ad* FRANCISCUM DUGUAEUM, *Regi ab intimis consiliis virum illustrem, Gratianopoli, apud* FR. PROVENSAL *etc.*, 1680, *p.p.* 74—75.

3) *Ibid. p.p.* 282—83.

HEINSIUS fecerat, quas tipis jam impressas nobis lectitabat. Nitor et candor inerat, spiritus et vis poëtica deerat. Multa de viris eruditis, qui in Lugdunensi Batavorum Academia florverunt, de DANIELE patre, de se narrabat. Sedula cura vetera numismata perquirebat et JULII CAESARIS, dono illi a me datum, magni pretii memini......" 1) Le surplus du passage concerne uniquement LANGERMANN. Nous ne le reproduirons pas.

Ces deux textes, empruntés à des publications fort rares et peu connues, sont relatifs au séjour à Vienne du célèbre NICOLAS HEYNSIUS.

II.

On savait que NICOLAS HEYNSIUS, fils du philologue DANIEL, avait été lui-même un philologue très savant d'une part et avait rendu des services importants à son pays en qualité d'ambassadeur des états généraux ou de résident, d'autre part. On ignorait qu'il ait cultivé la numismatique.

Le renseignement dû à CHORIER est très

---

1) *Adversaria*. Manuscrit original, livre I § VII, f°s. 22—23. (Bibliothèque de L. VALLENTIN). Ce précieux manuscrit a été publié dans le *Bulletin de la Société de Statistique de l'Isère* (*année* 1846) en latin. Une traduction en français en a été donnée par F. CROZET dans le *Bulletin de l'Académie Delphinale* (1867). Les deux travaux ont été tirés à part. Nous avons préféré avoir recours au texte original.

explicite. Il recherchait les monnaies antiques avec un soin extrême. CHORIER, lui ayant donné une pièce de JULES CÉSAR, lui fit éprouver une vive satisfaction.

Il n'est pas nécessaire d'être très versé dans l'étude des monnaies romaines pour affirmer que HEYNSIUS reçut en cadeau un denarius ou un aureus. Les espèces d'or de JULES CÉSAR ne se trouvent jamais en Dauphiné, même à Vienne. Il s'en suit que la pièce donnée par CHORIER devait être un denier. Des deniers de CÉSAR se rencontrent assez souvent dans la vallée du Rhône, mais ce sont à peu près uniquement des pièces dépourvues de sa tête, c'est-à-dire reproduisant au droit la tête de Vénus ou celle d'une autre déesse. Nous ne pouvons certainement pas préciser la nature de la monnaie offerte à HEYNSIUS. Nous nous bornerons à ces commentaires succincts, en faisant observer en outre qu'un denier de CÉSAR est mis au jour à chaque instant dans le midi de la Gaule: celui où l'on voit au droit un éléphant foulant aux pieds un serpent et où l'on distingue au revers un simpule, un aspersoir, une hache et un bonnet de flamine.

Nous sommes heureux de signaler aux numismatistes néerlandais contemporains que le fameux NICOLAS HEYNSIUS avait compris l'importance de la numismatique et qu'il collecti-

onnait uniquement les monnaies anciennes, selon l'usage adopté par la plupart des archéologues du XVIIe siècle.

En terminant, nous signalerons l'erreur extraordinaire, commise par F. CROZET dans sa traduction des *Adversaria* de CHORIER. Il a transformé le mot *mandata* ou *instructions* en *dépêches!* Selon cet écrivain, HEYNSIUS se serait arrêté à Vienne, lorsqu'il portait à Rome les dépêches de la reine de Suède, CHRISTINE. En réalité, NICOLAS HEYNSIUS fut envoyé en Italie avec LANGERMANN, pour y acheter des livres curieux et des manuscrits rares, par la reine CHRISTINE (1651). On connait les démêlés de cet érudit avec sa protectrice qui refusa de lui rembourser ses avances s'élevant à 13000 florins. Son séjour à Vienne (Isère) en 1651 est l'un des épisodes aussi peu connu qu'intéressant de son voyage.

ROGER VALLENTIN.

Inhoudsopgave der Tijdschriften die het Genootschap in ruiling ontvangt

Revue belge de numismatique.

52e année (1896), 3e Livraison.

Un denier inédit de Pepin le Bref (762—768), par M. le Vte B. DE JONGHE.

Monnaies des comtes de Limburg-sur-la Lenne, par M. le Cte THIERRY DE LIMBURG-STIRUM.

Quelques monnaies rares ou inédites de la principauté d'Orange, par M. LAUGIER.

La numismatique du jubilé de Saint-Rombaut à Malines en 1775, par M. VICTOR DE MUNTER.

Le nom de Jésus employé comme type sur les monuments numismatiques du XVe siècle, principalement en France et dans les pays voisins, par M. J. ROGER.

Annuaire de la Société française.

Livraison mars—avril 1896.

I. Les monnaies des Voconces, essai d'attribution et de classement chronologique. par M. C. A. SERRURE (à suivre).

II. Les billets de confiance émis pendant la guerre de 1870—1871, par M MARC FABRÉ DE LARCHE (à suivre).

III. De l'envoi à la cour des monnaies des boites de Villeneuve (1622), par M. ROGER VALLENTIN.

IV. Monnaies mérovingiennes, par M. E. CARON.

Rivista italiana. Fascicolo II. 1896.

GNECCHI FRANCESCO. Appunti di Numismatica Romana XXXVIII. Contribuzione al Corpus Numorum (3 Tav.)

LISINI ALESSANDRO. Medaglie di zecche italiane.

RICCI SERAFINO. Il ripostiglio Consolare di Romagnano Sesia.

MOTTA EMILIO. Documenti Visconteo-Sforzeschi per la storia della zecca di Milano. Parte seconda Periodo Sforzesco. (Continuazione).

AMBROSOLI SOLONE. Necrologia. Umberto Rossi. (Fig).

Revue suisse de numismatique.

Tome VI. 1e livraison.

Dr. IMHOOF—BLUMER. Zur Münzkunde Kleinasiens (Fortsetzung).

Dr. LADÉ. Contribution à la numismatique des ducs de Savoie.

M. Médailles suisses nouvelles (IV).

Door ruiling met ons tijdschrift:

Numismatische Zeitschrift. Wien. 24ster en 26ster Band.

Gemengde Berichten

Strooipenning, Breda 1737

De nauwkeurigste afbeelding van dezen penning, geeft VAN GOOR in zijne beschrijving van Breda bl. 195, waar wij lezen: „Naa den maaltijd kwam Zijn „Hoogheid op de Puije van het Stadhuis, voor de welke „het volk in grooten getale, vergadert was en strooijde „onder hetzelve eene aanmerkelijke menigte van zil- „veren gedenkpenningen doende ter zelver tijd aan „de Magistraat, Tienraden en andere Amptenaren dier- „gelijke gouden penningen uitdeelen." VAN GOOR als Magistraat ontving een gouden afslag en liet daarnaar de plaat graveeren. In het vervolg op VAN LOON is deze penning afgebeeld onder No. 118 met dit verschil dat wat bij VAN LOON voorzijde is, is bij VAN GOOR keerzijde. Een tweede exemplaar is in mijn bezit dat van 't vorige afwijkt, daar de I en de Y van le Maintiendray rusten op den rand der wapens. „Honi soit qui mal y pense" loopt tot onder toe door. Het nest van den pelikaan heeft eene andere ornamentatie, en achter INAUGURATIO staat eene punt.

Mogelijk bestaan van dezen penning meer variëteiten, wie wijst ze aan?

M.A.S
H.

Notice sur l'Escalin au navire ou pièce de 6 sous de la Province de Frise

Cet escalin, portant la date de 1711, est resté inconnu à P. VERKADE, c'est pourquoi qu'il ne figure pas sur les planches de son „*Muntboek*", édition 1848. Cette rare monnaie manque également à la collection du cabinet royal de numismatique à la Haye

Il est fait mention de cet escalin dans le catalogue de la vente du cabinet RIJNBENDE où il figure sous le nr. 1538 Il fait partie à présent de la riche collection de M. STEPHANIK à Amsterdam. Deux autres exemplaires se trouvent dans le cabinet Suasso à Amsterdam, un troisième repose dans les cartons du musée du Friesch Genootschap à Leeuwarde, tandis qu'un quatrième exemplaire de cette pièce de 1711 fait partie de notre propre collection.

P. D.

Twee gedenkpenningen geslagen in 1895

I.

Vijf en twintig jarig bestaan der Stoomvaart maatschappij Nederland.

Vz. Het gekroonde wapenschild van Nederland tusschen de wapens van Amsterdam (links) en Batavia (rechts) rustende op twee scheepsvlaggen[1] omgeven door lauwertakken waaronder op een lint:

1870 13 MEI 1895

daaronder twee dolfijnen.

[1]Links rood kruis (diagonaal gewijze) op witten grond; op het kruispunt een N op rooden staanden ruit.

Rechts Nederlandsche vlag met kroon in de roode baan nabij den stok.

Omschrift.

❦ WIE VAREN WIL ZIJ ONVERVAARD ❦
DOCH WAKE VOOR GEVAAR

Kz. Gedenktafel in fraai versierde rand met lauweren palmtakken omgeven, dragende het opschrift op matten grond:

OPGERICHT 13 MEI 1870
BESCHERMHEER
Z M. KONING WILLEM III
EEREVOORZITTER
Z. K. H. PRINS HENDRIK
DER NEDERLANDEN
XXV JARIG BESTAAN HERDACHT
13 MEI 1895

Omschrift:

⋆ STOOMVAART MAATSCHAPPIJ NEDERLAND ⋆
DIENST OP NEDERLANDSCH INDIE
DOOR HET SUEZ KANAAL

Onder het schild staat: BEEGER. (sic.)
M.m. 58

II

Bezoek van H.H. M.M. de Koninginnen aan Overijsel.

Vz. De tijd staat leunende op zijne zeis, met een zandlooper achter hem, tegenover de geschiede-

nis gezeten op een met het gekroonde wapenschild van Overijsel versierd steenblok, terwijl zij het vorstelijk bezoek in haar geschiedboek grift, alles omgeven door een parelrand.

Omschrift op matten grond:

VEREENIGING TOT BEOEFENING
VAN OVERIJSSELSCH REGT EN
GESCHIEDENIS *

Kz. In lauwerkrans op matten grond:

AAN
HARE MAJESTEIT
KONINGIN WILHELMINA
BIJ HAAR BEZOEK
AAN
OVERIJSSEL
2-5 SEPTEMBER
1895

Onder staat: BEGEER UTRECHT.

m.M. 53.

De eerstbedoelde penning werd door de Stoomvaartmaatschappij Nederland in brons aan haar personeel vereerd en is niet in den handel.

De tweede werd H. M. de Koningin aangeboden bij Haar bezoek aan Zwolle en is bij den heer Begeer verkrijgbaar geweest. (Prijs in brons *f* 2.—)

In 1891 werd te Veendam eene nijverheidstentoonstelling gehouden en daaraan eene tentoonstelling van landbouw enz. verbonden. Snelle ontwikkeling van de industrie in en om Veendam gaf hiertoe aanleiding.

Bij die gelegenheid werd als prijsvraag uitgeschre-

ven het maken van een ontwerp voor een stoomgemaal in 't waterschap Westerdiep bij Veendam en aan 't beste ontwerp een gouden prijspenning toegezegd. Deze is later toegekend aan den heer P. H. A. van WAMEL, ingenieur te 's-Hertogenbosch.

Vz. De stedemaagd met ontbloote rechter-schouder, op eene verhooging gezeten, steunt met de linkerarm op een ovaal schild, dat 't wapen van Veendam bevat; in haar rechterhand houdt zij een rol papier, die op haar schoot rust. Achter haar een bijenkorf op voetstuk. Om haar heen verschillende attributen van nijverheid en landbouw: aardglobe, schenkkan, hamer, passer, ouderwetsch timmermanswaterpas (driehoek), zeis, dorsvlegel, ploeg, spade en groot wiel.

Op den achtergrond een fabrieksgebouw met rookende schoorsteen en twee scheepsmasten.

Hierboven in halven cirkel:

LANDBOUW TUINBOUW EN NYVERHEID

Op de afsnede in 2 regels:

TENTOONSTELLING

VEENDAM

Kz. Tusschen saamgestrikte bloeiende lauwertakken in vier regels:

EEREPRIJS
TOEGEKEND AAN
P. H. A. van Wamel.
1891

JOH. W. S

VERGADERINGEN

VAN HET

Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde

in 1895

(*Uittreksels uit de Notulen*)

Bestuursvergadering 10 Mei.

...... In de a.s. Jaarvergadering zal aan de leden voorgesteld worden art. 10 alinea 1 H. Regl. te veranderen in: „de jaarlijksche algemeene vergadering wordt gehouden den ...Juni," ten einde aan de bezwaren van eenige leden, tegen het vergaderen op Zondag, te gemoet te komen

...... De lijst van aftreding voor de Commissie van Redactie wordt vastgesteld als volgt: n°. 1 de heer ROEST, n°. 2 mejuffrouw DE MAN, n°. 3 de heer STEPHANIK.

4°. Jaarlijksche algemeene vergadering, 16 Juni, te Middelburg.

Tegenwoordig zijn de heeren ROEST, mr. BESIER, BATTAERD, STEPHANIK, DE STOPPELAAR, VAN DIJK VAN MATENESSE, mejuffrouw DE MAN, de

heeren DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Jhr. SPEELMAN, BOM, ZWIERZINA, burggraaf DE JONGHE, DE WITTE en als gast dr. J. C. DE MAN, voorzitter van 't Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.

Afwezig met kennisgeving zijn de heeren ABELEVEN, VAN DEN BRANDELER, VAN LANSCHOT, ('s-Bosch), BRUYNESTEYN, DEKETH, VAN ETTEN, Jhr. SNOECK, DU CROCQ, VAN EEGHEN, BRAAKENBURG, RUIJS DE PEREZ, VISART DE BOCARMÉ, VANDEN BROECK, graaf LIMBURG-STIRUM, EVANS, CUMONT en DE MUNTER.

De Voorzitter spreekt bij 't openen der vergadering zijne hartelijke waardeering uit aan 't Zeeuwsch Genootschap, èn voor de vriendelijke ontvangst van heden morgen èn voor 't afstaan van de tegenwoordige vergaderzaal — dankt de aanwezige leden voor hun opkomst, vooral hen, die zich daarvoor een lange reis hebben getroost.

De notulen der vorige vergadering worden gearresteerd en de verslagen van den Secretaris, van den Conservator en van de Commissie van Redactie, onder dankbetuiging aangenomen.

De Voorzitter deelt mede dat die candidaten, welke in twee achtereenvolgende jaarvergaderingen niet gekozen zijn, van de lijst worden afgevoerd, zoodat zij op nieuw moeten worden voorgesteld.

De Commissie voor 't nazien der rekening, bestaande uit de heeren DE STOPPELAAR en DE CHAUFEPIÉ, heeft de rekening in orde bevonden, de creditposten bedragen *f* 825.49, de debetposten *f* 776.13, zoodat een batig saldo van *f* 49.36 overblijft; onder de creditposten bevindt zich de som van *f* 81.—, zijnde drukkosten van een gedeelte van jaargang III (1895).

De Voorzitter dankt den Penningmeester voor zijn zorgvuldig beheer en deelt mede van den heer DU CROCQ toezegging ontvangen te hebben voor een jaarlijksche bijdrage van *f* 25.—, ten bate van 't Tijdschrift, hetgeen met applaus begroet wordt.

Benoemd worden tot gewoon lid, de heeren: L. C. VAN DEN BRANDELER, Utrecht; W. I. FREDZESS, 's-Gravenhage; Mr. W. J. ROOIJAARDS VAN DEN HAM, Utrecht en W. K. F. ZWIERZINA, Oss;

tot buitengewoon lid, de heeren: Jhr. Mr. W. C. G. VAN EIJSINGA. Leeuwarden; J. HORDIJK JACZN., Dordrecht; J. PH. M. MENGER, Utrecht; AUG. SASSEN, Helmond; Jhr. Mr. W. M. SNOECK, Leiden en Mr. W. A. BARON VAN VERSCHUER, 's-Gravenhage.

Tot Secretaris wordt de heer STEPHANIK herkozen, terwijl de heer DU CROCQ voorloopig 't conservatorschap nog zal waarnemen, zoodat in deze vacature niet behoeft te worden voorzien.

In de Commissie voor Redactie wordt de heer ROEST herkozen.

Deze Commissie vraagt voor den a. s. jaargang de som van *f* 670.— aan, zijnde 19 vel met overdrukken ad *f* 30.— = *f* 570.— en *f* 100. – voor platen en expeditie. Dit bedrag wordt toegestaan.

De vergadering wijst den 16[den] Juni als dag voor de jaarvergadering aan en Nijmegen als plaats voor de a. s. bijeenkomst.

't Officieele gedeelte der vergadering gesloten zijnde, leest burggraaf DE JONGHE een belangrijk opstel over: „Quatre monnaies de Guillaume de Bronckhorst, seigneur de Batenbourg et de Steijn (1556—73)" en doet de voorzitter mededeelingen omtrent de: „Florins, dits stampraaidsche guldens du duché de Gueldre."

Na de rondvraag wordt de vergadering om half drie gesloten.

JOH. W. STEPHANIK, *Secretaris.* TH. M. ROEST, *Voorzitter.*

Bestuursvergadering 10 October.

...... Worden benoemd tot buitenlandsche leden, de heeren: Dr. C. BAMPS te Hasselt en A. DE MEUNYNCK te Rijssel, beiden op voorstel van de heeren ROEST en BESIER.

JOH. W. STEPHANIK, *Secretaris.* TH. M. ROEST, *Voorzitter.*

Jaarverslag 1895 van den Secretaris

Mocht ik een jaar geleden U er op wijzen dat ons ledental gaandeweg tot 77 was aangegroeid; thans kan ik U met vreugde mededeelen dat wij op 31 dec. l.l. reeds 84 leden telden, ondanks 't bedanken van de heeren Dr. W. CALAND Breda en Mr. W. R. VEDER Amsterdam, die om verschillende redenen uit onzen kring traden.

Wij bestaan thans vijf jaren en gij ziet dat de jonge boom reeds krachtig wortel begint te schieten, dank zij den krachtigen steun van velen uwer. Ik zou wenschen dat ik heden kon zeggen van allen uwer! Onze verwachtingen zijn dus verwezenlijkt: res parvae crescunt. Dit is zeker verblijdend en aanmoedigend voor de toekomst.

Het ledental bestond uit:

1 eerelid,
27 gewone leden,
24 buitengewone leden en
32 buitenlandsche leden.

Bestuur. Door de herkiezing van de heeren Mr. L. W. A. BESIER en H. G. DU CROCQ, in de jaarlijksche vergadering van 17 juni 1894, bleef het bestuur samengesteld zooals in 1894, t.w.:

Voorzitter	de heer	TH. M. ROEST.
Vice-Voorzitter	„ „	Mr. L. W. A. BESIER.
Penningmeester	„ „	C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD.
Secretaris	„ „	JOH. W. STEPHANIK.
Conservator	„ „	H. G. DU CROCQ.

Vergaderingen. Het uittreksel uit de notulen zal U in kennis brengen met het verhandelde in de jaarlijksche vergadering van 16 juni en in de bestuursvergaderingen van mei en oktober.

De Rekening 1895 wijst een bedrag in ontvangsten aan van *f* 1041.57, in uitgaven van *f* 895.19⁵, zoodat een batig eindcijfer van *f* 146.37⁵ op 1896 kon worden overgeboekt.

Het Tijdschrift blijft zich verheugen in den steun onzer leden. Zooveel mogelijk werd gevolg gegeven aan nuttige wenken, die van verschillende zijden bij de Redaktie inkwamen en die altijd als blijken van belangstelling zeer gewaardeerd worden.

H. M. de Koningin-Weduwe Regentes betuigde ook dit jaar weder Hare hooge ingenomenheid met ons streven, bij 't ontvangen van een gebonden exemplaar 3den Jaargang.

Ten slotte een woord van dank aan alle medeleden, die mij bij de werkzaamheden van 't Secretariaat hunne gewaardeerde medewerking verleenden.

Amsterdam,
10 juni 1896.

JOH. W. STEPHANIK.

Inkomsten en Uitgaven van 't Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde
Genootschapsjaar 1895

Ontvangsten.			*Uitgaven.*		
Aan Saldo A. P.	*f* 49	38	Per Tijdschrift	*f* 803	50
„ Contributiën.	„ 635	57	„ Kosten vergadering Middelburg.	„ 15	02½
„ Jaarlijksche bijdrage van den Heer H. G. du Crocq	„ 25	—	„ Uitschotten Penningmeester	„ 38	47
„ Tijdschrift:			„ Uitschotten Secretaris . .	„ 24	—
Verkochte exemplaren. .	„ 135	48	„ Niet ontvangen contributie en 1 ex. tijdschrift. .	„ 14	20
Meerdere overdrukken .	„ 21	20	„ Saldo	„ 146	37½
Geschonken platen. . . .	„ 164	—			
„ Rente Spaarbankboekje					
A°. 1894.	„ 0	90			
A°. 1895.	„ 8	04			
„ Buitengewone ontvangst.	„ 2	—			
	f 1041	57		*f* 1041	57

Aldus nagezien en goedgekeurd in de Vergadering van 16 Juni 1896, gehouden te Nijmegen.

(was get.) M. A. Snoeck.
(„ „) W. K. F. Zwierzina.

Verslag van den Conservator.

Andermaal heb ik het genoegen den Leden verslag te geven van den staat onzer verzamelingen. Dit verslag kan zeer kort zijn.

Tot mijn leedwezen is dit dan ook het geval. Aflevering 4 van ons Tijdschrift zal een en ander breedvoeriger vermelden.

Niettegenstaande een beroep op uw aller belangstelling, werd onze numismatische verzameling slechts 18 nummers rijker. Voor de Bibliotheek ontvingen wij verschillende overdrukken en het werk van Dr. AUGUSTE LADÉ, „Le trésor du Pas-de-l'Echelle.

Moge een volgend verslag omvangrijker zijn.

Juni 1896.

De Conservator,
H. G. DU CROCQ.

Aanwinsten van de Bibliotheek.

Sitzungsberichte der Num.-Gesellschaft zu Berlin. 1894/95.

Monnaies royales françaises inédites ou peu connues. Extr.

Le sceau de la corporation des monnayeurs de Figeac. Extr.

Le sceau du collège des monnayeurs d'Angers. Extr.

Un cachet de monnayeurs de Paris. Extr.

L'Atelier monétaire de Laon, pendant la Ligue. Extr.

État des connaissances numismatiques concernant les ateliers monétaires de Compiègne et de Mélun, pendant la Ligue. Extr.

Les ateliers monétaires de Clermont-Ferrand et de Riom, pendant la Ligue. Extr.

Les ateliers monétaires de Bordeaux et de St. Lizier pendant la Ligue. Extr.

Les ateliers monétaires de Dijon, de Semur-en-Auxois et de St. Jean-de-Losne pendant la Ligue. Extr.

Le sceau de l'Hôtel des Monnaies de Riom. Extr.

Monnaies d'or frappées par Charles I d'Anjou à Tunis. Extr.

Monnaies inédites frappées à Gênes pendant l'occupation française. Extr.

Geschenk van den Heer PAUL BORDEAUX.

Appunti di numismatica romana. XXXIII—XXXVI. Estr.

Manuale Hœpli. Monete romane. 8°.

Geschenk van den Heer F. GNECCHI.

Une médaille inédite de PHILIPPE père, trouvée à Rome. Extr.

Deux monnaies de PHILIPPE II, frappées à Bois-le-Duc en 1581. Extr.

Deux monnaies de GODEFROID DE DALENBROECK. Extr.

Trois monnaies frappées à Élincourt. Extr.

Plaque de CHARLES IV, comte de Luxembourg. Extr.

Deux monnaies frappées à Luxembourg, par les archiducs ALBERT et ISABELLE. Extr.

Geschenk van den Heer Burggraaf B. DE JONGHE.

Manuale di Numismatica. II edizione. 1895.

Annuaire numismatique suisse. 1894/95.

Le trésor du Pas-de-l'Echelle.

Geschenk van den Heer P. STROEHLIN.

Numismatische Zeitschrift. Wien 25ster band.

Douzains aux croissants inédits au nom de HENRI II. Extr.

Médaillon uniface de MAURICE DE NASSAU, prince d'Orange (1613). Extr.

Des causes de la fabrication des premiers testons en France. (1514). Extr.

Du taux de l'intérêt à Valence, sous CHARLES VIII et sous LOUIS XII (1483—1515). Extr.

De l'équivalence du sol tournois et du gros. Extr.

Documents inédits relatifs au monnayage des archevêques d'Embrun. Extr.

De la moneta blaffardorum. Extr.

Les liards créés par HENRI III en 1577.

Du prétendu monnayage mixte de Dieudonné d'Estaing. Extr.

La monnaie d'Embrun. (1406—1417). Extr.

De la circulation des monnaies suisses en Dauphiné au XVIe siècle. Extr.

Les différents de la monnaie de Grenoble de 1489 à 1553. Extr.

L'Atelier temporaire de Briançon. (1406—1417). Extr.

Geschenk van den Heer ROGER VALLENTIN

Publications de la Section Historique de l'institut — — G — d — de Luxembourg. Vol. XII—XIII.

Les places décimales du corps des monnayeurs brabançons. Extr.

Geschenk van den Heer A. DE WITTE

Numismatisches Literatur-Blatt. n°. 85—88.

Geschenk van den Heer M. BAHRFELDT.

Des fausses monnaies au XVII siècle, I et II article. Extr.

Geschenk van den Heer J. E. TER GOUW.

Médaille commémorative d'un réfugié. Extr.

Geschenk van den Heer Mr. A. J. ENSCHEDÉ.

Des méreaux d'admission à la Ste-Cène et en particulier de ceux de la ci-devant église-wallonne d'Aix-la-Chapelle et de la ville de Harlem Extr.

Geschenk van den Heer W. J. FREDZESS.

Twee herinneringsmedailles uitgereikt te Vlissingen. Overdr.

Sceattas anglo-saxons inédits ou peu connus. Extr.

Médaille uniface de LEVINUS BLOCCENUS A BURGH. Extr.

Geschenk van Mejuffrouw M. DE MAN.

Catalogus der schilderijen en oudheden aanwezig in het Stedelijk museum te Alkmaar.

Geschenk van den Heer C. W. BRUINVIS.

Médaillon uniface du Dr. J. INGENHOUSZ Extr.

Drie penningen op het 50-jarig jubilee der Nieuwe Koninklijke Harmonie te Tilburg in 1893. Overdr.

Zeven religieuse draagpenninkjes op Onze Lieve Vrouw van 's Hertogenbosch. Overdr.

Médaille de la Société „de Bouwkundige Vakken" à Eindhoven Extr.

Geschenk van den Heer Jhr. M. A. SNOECK.

Het gild van JAN BAPTIST te Waalwijk en Besoyen. Overdr.

Eenige opmerkingen naar aanleiding van de penningen afgebeeld bij v. LOON II. 151. Overdr.

Geschenk van den Heer Jhr. Mr. M. W. SNOECK.

Verslag der commissie ter verzekering eener goede bewaring van gedenkstukken van Geschiedenis en Kunst te Nijmegen. 1894.

Catalogus van het museum van Oudheden te Nijmegen.

Geschenk van den Heer TH. H. A. J. ABELEVEN.

Die Münzen der Herrschaft Anholt.

Geschenk van den Heer TH. M. ROEST.

De Nederlandsche heraut. VIII. 1 en 2 aflev.

Monnaies arabes-espagnoles. Extr.

Der Mahdi-Aufstand in Soudan. Sonderabdruck.

Geschenk van den Heer JOH. W. STEPHANIK.

Verslag Kon Kabinet voor Munten en Penningen. 1894.

Geschenk van den Heer H J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ.

Verhandelingen uitgegeven door Teyler's tweede genootschap III deel IIIe stuk.

Atlas V^e^ stuk, behoorende bij Mr. J. DIRKS, Nederl. penningen, geslagen tusschen 1813—1863.

Geschenk van Teyler's tweede genootschap.

Catalogus Coll. MEIJER met prijslijst.
Catalogus Coll. HOEUFFT VAN VELSEN.
Geschenk van den Heer A. BOM.
Verschillende Catalogi.

In ruiling met ons Tijdschrift

Annuaire de la Société française 1893.
Numismatische Zeitschrift. Wien.
Publications de la Section historique de l'Institut royal — G — d — de Luxembourg.
Rivista italiana di numismatica.
Revue suisse de numismatique.
Revue belge de numismatique.

Aanwinsten van de Numismatische Verzameling.

A. Munten.

West-Friesland 1676 Stuiver en een dubbele stuiver. B.P.

Geschenk van den Heer H. G. DU CROCQ.

B. Gedenkpenningen.

1823. Vierde eeuwfeest Uitvinding der Boekdrukkunst Z. 36 mM.

Geschenk van den Heer H. G. DU CROCQ.

1872. Derde eeuwfeest onzer onafhankelijkheid. B. 50 mM.

1887. Maskerade Utrechtsche Studenten. B. 44 mM.
Geschenk van den Heer C. W. BRUINVIS.

C. Legpenningen.

Dugniolle, 2721, 2743, 3301, 3441.
Geschenk van den Heer H. G. DU CROCQ.

D. Belastingpenningen.

Hondenbelasting Haarlem 1880—1883, 1885—1888.
Geschenk van den Heer A. J. C. VAN GEMUND.

E. Draagteekens.

Bezoek van H. H. M. M. op Oud-Holland.
Geschenk van den Heer H. G. DU CROCQ.

De Conservator

Juni 1896.

H. G. DU CROCQ.

Verslag van de Commissie voor de Redactie van 't Tijdschrift

Jaargang 1895 onderscheidde zich door eene verscheidenheid van stof, die bij onze lezers welkom ontvangen werd, doch die alleen mogelijk is, als vele schrijvers ons hunne bijdragen doen geworden.

M u n t e n.

Naar aanleiding van de nieuwere conjecturen aangaande de munten der Angelsaksen, was 't ons gegeven een uitvoerig opstel over hunne sceattas te plaatsen en een 26tal zeldzame exemplaren af te beelden. Van het zoo belangrijke Anholt ontvingen wij eene uitgewerkte monographie, die niet alleen nieuwe gezichtspunten in de numismatiek van die heerlijkheid opent, doch waardoor wij tevens

in staat waren alle Anholtsche munten vereenigd op drie platen af te beelden. Batenburg leverde stof tot 't bespreken van vier tot dusver onbekende stukken van Willem van Bronckhorst (1556– 73). Verder plaatsten wij beschouwingen omtrent den omloop der Utrechtsche XV[e] eeuwsche goudguldens in Z. O. Frankrijk, omtrent 't vertalen van Isabella door Elisabeth op de munten en penningen der aartshertogen (1598—1633) en omtrent de muntvondst te 's-Hertogenbosch (1894). Deze laatste vergezeld van eene eenigszins gedetailleerde terreinschets.

Van de Huismunten werden de gevangenismunten te 's-Hertogenbosch behandeld.

Stempelsnijders. Behandeld werden de Utrechtsche graveur D. van der Kellen (1805—97) en de Londenaar Johann Crocker (1670—1741) met de stempels die hunne werkplaatsen verlieten.

Gedenkpenningen. Deze rubriek bevatte de beschrijving eener penningplaat van Maurits van Nassau (1613), eene uitvoerige verklaring van de beloningspenningen van Bergen op Zoom (1622), getrokken uit de notulen der raadsvergaderingen dier gemeente

en de aankondigingen van nieuw geslagen penningen o. a. op 't 50-jarig bestaan van de Nieuwe Koninklijke Harmonie te Tilburg (1893), op 't verplaatsen van 't standbeeld van admiraal de Ruyter te Vlissingen (1894) en op 't 50-jarig jubilee van den burgemeester van Asten, den heer G. M. Frencken (1894).

Vroedschapspenningen. Belangrijke bizonderheden konden wij plaatsen aangaande de vervaardiging en het gebruik der raadspenningen van Alkmaar. Een vervolg op dit artikel is in den thans loopenden jaargang '96 opgenomen.

Avondmaalspenningen vonden hunne behandeling in een opstel over de loodjes der waalsche gemeente te Aken en te Haarlem.

De Prijspenningen van de Eindhovensche tentoonstelling (1893) de Godsdienstige draagpenninkjes van O. L. Vr. van 's-Hertogenbosch deden ook deze rubrieken vertegenwoordigen; zij stelden ons in staat een geheel saam te vlechten dat even als een Makartbouquet, door zijne verscheidenheid, voor elk wat wils bood. Dit noopte ons ook de geschiedenis van 't scherpschuttersgild van Jan Baptist te Waalwijk en

Besoijen op te nemen. Niet alleen dat de beschrijving der *draagteekenen* van dat gild eenigszins ons terrein raakt, doch wij verkregen hierdoor een aardige blik in 't Brabantsche plattelandsleven, die wij meenden onzen lezers niet te mogen onthouden.

Eene aangename verrassing werd ons bereid door de toezegging van eene jaarlijksche bijdrage groot *f* 25.— van den heer H. G. DU CROCQ te Amsterdam.

Gaarne wenschen wij van deze gelegenheid gebruik te maken door onzen bizonderen dank te uiten aan de schrijvers die ons hunne bijdragen toezonden, aan hen die ons steunden, door de onkosten der platen voor eigen rekening te nemen en aan hen die ons verder bij de Redactie behulpzaam waren.

Onzen dank tevens aan den heer A. BOM, die dit jaar wederom als uitgever en verspreider wilde optreden.

TH. M. ROEST.
MARIE DE MAN.
JOH. W. STEPHANIK.

LEDENLIJST

EERE-LEDEN

	Dagteekening der benoeming
Vicomte B. de Jonghe, rue du Trône 60, Bruxelles.	17 Juni 1894.
Th. M. Roest, Conservator van het Munt- en Penningkabinet van Teyler's Genootschap te Haarlem, Rapenburg 31, Leiden, Lid-Oprichter.	16 Juni 1896.

GEWONE LEDEN

C. H. F. A. Corbelijn Battaerd, Notenboomstraat 87, Groenloo, Lid-Oprichter.

Adriaan Bom, Keizersgracht 149, Amsterdam, Lid-Oprichter.

P. J. van Dijk van Matenesse, Groote Markt 10, Schiedam, Lid-Oprichter.

Jhr. Mr. J. M. H. J. de Grez, Hinthamerstraat 4, 's-Hertogenbosch, Lid-Oprichter.

Jhr. M. A. Snoeck, Kamerheer in b. d. van H. M. de Koningin, Bestuurder van 't Prov. Genootschap van K. W. in Noord-Brabant, Hintham, Lid-Oprichter.

Joh. W. Stephanik, Conservator van 't Munt- en Penningkabinet van 't Kon. Oudheidk. Genootschap te Amsterdam, Keizersgracht 414, Lid-Oprichter.

Mr. L. W. A. Besier, Lid van het Munt-college, Maliesingel 24, Utrecht. 12 Juni 1892.

J. GERADTS, Kasteel Aerwinkel, Posterholt (Limburg).	12 Juni 1892.
O. G. H. HELDRING, Majoor der Infanterie, Langestraat 30, Amersfoort.	—
CHR. J. VAN EEGHEN, Burgemeester, Putten (Veluwe).	—
TH. H. A. J. ABELEVEN, Van Welderenstraat 54, Nijmegen.	—
C. W. BRUINVIS, Oudegracht 184, Alkmaar.	—
J. H. W. UNGER, Gemeente-Archivaris, Kruiskade, Rotterdam.	— —
Mejuffrouw MARIE DE MAN, Conservatrice van 't Munt- en Penningkabinet van 't Zeeuwsch Genootschap der W., St. Pieterstraat 39, Middelburg.	
Jhr. C. M. C. A. VAN SYPESTEYN, Lange Voorhout 46, 's-Gravenhage.	—
Jhr. Mr. G. J. TH. BEELAERTS VAN BLOKLAND, Lid 2e Kamer Staten-Generaal, Koninginnegracht 62, 's-Gravenhage.	18 Juni 1893.
Mr. J. A. FEITH, Rijks-Archivaris, Martiniplein 181, Groningen.	—
A. J. C. VAN GEMUND, Kleine Houtstraat 48, Haarlem.	17 Juni 1894.
Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFEPIÉ, Direkteur van het Koninklijk Munt- en Penningkabinet, Javastraat 70c, 's-Gravenhage.	—
Mr. G. N. DE STOPPELAAR, Conservator van de oudh. verzameling op het raadhuis, Langedelft 22/23, Middelburg.	—
H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam.	—
L. C. VAN DEN BRANDELER, Kapitein van den Generalen Staf, Sweelinckstraat 34, 's-Gravenhage.	— 16 Juni 1895.
W. I. FREDZESS, Voorstraat 64, Utrecht.	—
Mr. W. J. ROIJAARDS VAN DEN HAM, Utrecht.	—
W. K. F. ZWIERZINA, Ontvanger der Registratie en domeinen, Peperstraat 207, Oss.	—
H. KUIPERS, Wilhelminastraat 46, Haarlem.	16 Juni 1896.
Jhr. H. M. SPEELMAN, Schotersingel 11, Haarlem.	—
Mr. P. DEKETH, Piet Heinstraat 3, 's-Gravenhage.	—

BUITENGEWONE LEDEN

W. J. FORTUIJN DROOGLEEVER, Oud-Notaris, Westhaven 156, Gouda.	12 Juni 1892.
Dr. L. P. H. Schols, Breedestraat 23, Maastricht.	—
J. A. ORT, Kolonel, Zwolschestraat 13, Deventer.	—
D. C MEIJER Jr., Vondelstraat 51, Amsterdam.	—
Mr. W. M. VAN LANSCHOT, Kruisstraat 299, 's-Hertogenbosch.	18 Juni 1893.
B. J. A. BRUYNESTEYN, Van-Baerlestraat 13, Amsterdam.	—
J. E. TER GOUW, Koningsstraat 38, Hilversum.	—
Dr. L. J. A. BRAAKENBURG, Hooglandsche Kerkgracht 23, Leiden.	—
A. C. M. VAN ETTEN, Ingenieur, Damrak 13, Amsterdam.	—
F. H. BARON VAN VERSCHUUR, Willemsplein 12, Arnhem.	—
Jhr. Mr. P. L. VAN MEEUWEN, Nieuwstraat 183, 's-Hertogenbosch.	17 Juni 1894.
Jhr. H. E. RAM, Ingenieur, Peperstraat 142, 's-Hertogenbosch.	—
E. PH. ERFMANN, Binnenweg 112, Rotterdam.	—
Mr. F. A. J. VAN LANSCHOT, Huize Zegenwerp, St. Michiels-Gestel.	—
A. TH. HARTKAMP, Marnixkade 9, Amsterdam.	—
Jhr. Mr. W. C. G. VAN EIJSINGA, Wirdumerdijk 9, Leeuwarden.	16 Juni 1895.
JAN HORDIJK JACzn., Voorstraat 410, Dordrecht.	—
J. PH. M. MENGER, Voorstraat 35, Utrecht.	—
AUG. SASSEN, Archivaris, Helmond.	—
Jhr. Mr. W. SNOECK, Hintham.	—
Mr. W. A. BARON VAN VERSCHUER, 's-Gravenhage.	—
Mr. C. G. J. BIJLEVELD, Nassausingel 2, Nijmegen.	16 Juni 1896.
Mr. H. J. D. D. ENSCHEDÉ, Zijlstraat 27, Haarlem.	—
J. D. OORTMAN GERLINGS, Oudegracht 72, Utrecht.	—
Ds. H. A. J. LÜTGE, Keizersgracht 717, Amsterdam.	—

BUITENLANDSCHE LEDEN

E. van den Broeck, rue du Commerce 50, Bruxelles.	12 Juni 1892.
Alph. de Witte, Ingénieur, rue du Trône 49, Ixelles.	—
Cav. Ercole Gnecchi, via Gesù 8, Milano.	—
Le Comte Th. de Limburg-Stirum, rue Haute Porte 56, Gand.	—
G. Cumont, Advocat à la cour d'appel, rue de l'Aqueduc 19, Bruxelles.	—
Le Baron Félix Bethune, Chanoine et prélàt de Sa Sainteté, rue d'Argent 40, Bruges.	—
Cav. Fco. Gnecchi, via Filodrammatici 10, Milano.	—
Mr. J. A. van der Chijs, Lands-Archivaris, Batavia.	—
Camille Picqué, Conservateur du Cabinet numismatique à la Bibliothèque royale, rue Dupont 70, Schaerbeek.	9 Aug. 1892.
V. de Munter, Agent de la Banque nationale, rue Haute 30, Audenarde.	—
Amedée de Roissart, Conseiller de la cour d'appel de Bruxelles, avenue de la Couronne 12, Ixelles.	—
Maurice Prou, Attaché au cabinet des médailles de la Bibliothèque nationale, rue des Martyrs 41,	—
Paris.	—
F. Léon Naveau, Docteur en droit, Chateau de Bommershoven, Tongres.	—
Dr. Hans Riggauer, Conservator des k. Münzkabinets, München.	—
Arthur Engel, rue de la Tour 40, Paris-Passy.	—
Le Baron Jean Bethune, Oost-Roosbeke.	—
Charles van Schoor, Procureur général près la cour d'appel de Bruxelles, avenue Louise 93, Brux.	—
P. L. B. Ruijs de Perez, rue Joseph II 26, Bruxelles.	18 Juni 1893.
Le Chev. Fred. Mayer van den Bergh, rue de l'Hôpital 21, Anvers.	—
Roger Vallentin, Officier d'Académie, Receveur des Domaines, St. Péray, (Ardèche).	8 Sept. 1893.
Maurice Barbey, Château de Valeyres, Valleyres.	—

LE CHEV. L. C. M. VAN EERSEL, Major d'Etat-major, Chef d'Etat-major de la 2ième Dn. de Cavalerie, Quai des Moines 9, Gand.	8 Sept. 1893.
GEORGE C. ADAMS, Box 171, Oneonta (New-York).	—
H. C. DOUWES DEKKER, Controleur 2e klasse bij het binnenlandsch bestuur, Padang Oelak Tanding.	8 Sept. 1893.
ROBERT A. C. THIRKELL, Collins-street, Tattersall's Club, Hobart, (Tasmania).	24 Sept. 1893.
P. H. BORDEAUX, Avocat, rue Charles Lafitte 97, Neuilly sur Seine.	24 Mei 1894
JOHN EVANS, Nash Mills, Hemel Hempstead, London.	—
W. O. GALLOIS, Vice-President van den Raad van	—
Ned.-Indië, Batavia.	—
PAUL CH. STRŒHLIN, Président de la Société Suisse de numismatique, rue de la Cité 20, Genève.	17 Juni 1894.
A. VISART DE BOCARMÉ, rue des Aiguilles 18, Bruges.	5 Juli 1894.
A. DE MEUNYNCK, rue Masséna 23, Lille.	10 October 1895.
LE Dr. C. BAMPS, rue Vieille 23, Hasselt (Belgique).	—

ERRATA

Jaargang III 1895:

Blz. 141 en 142 staat driemaal: Aethelbert, lees: Aethelred

In dezen Jaargang:

Blz.	35	2e	regel	van	boven	staat:	een, lees: aen
„	42	8e	„	„	„	„	tweemaal: in, dit moet eens vervallen.
„	48	2e	„	„	onderen	„	Octobre, lees: octobre
„	50	10e	„	„	boven	„	comp-, lees: Comp-
„	59	12e	„	„	„	„	Horst, lees: Harst
„	90	17e	„	„	„	„	Uijen's, lees: Uije's
„	111	5e	„	„	onderen	„	oublié, lees: oublié
„	132	1e	„	„	„	„	balk, lees: boek,
„	160	2e	„	„	„	„	linkereen, lees: linker een
„	167	6e	„	„	boven	„	wapenschilden, lees: door een lint saamgebonden wapenschilden.

Blz. 169	19e	regel	van	boven	staat:	ET DONK, lees: EN DONK
„ 169	8e	„	„	onderen		deze beschrijving van het wapen is de juiste; de stempelsnijder gaf verkeerdelijk een zilver in plaats van een goud veld weer.
„ 175	1e	„	„	„	„	7, lees: 178
„ 183	12e	„	„	„	„	Demi Réal, lees: Demi-réal
„ 184	1e	„	„	boven	„	achétés, lees: achetés
„ 191	1e	„	„	onderen	„	rhenan, lees: rhénan
„ 194	1e	„	„	boven	„	Mr. J. A, lees: Mr. A. J.

INHOUD

VERWIJZING DER PLATEN.

1.

Lit:
AA.

N° 27103

Agttien Stuivers

18 Sols de Zelande.

Deux Livres de France.
Volgens Resolutie der Provincie
Z E E L A N D.
Van 23 Maart 1795.

Delpré.

2.

Lit: C.

N° 61781.

Vier en een halve Stuiver.

4½ *Sols de Zelande.*

Dix Sols de France.
Volgens Resolutie der Provincie
Z E E L A N D.
Van 23 *Maart* 1795.

Sinclair

2.

Lit: B. No. 28333

Negen Stuivers. 9 *Sols* *de Zelande.*

Une Livre de France.
Volgens Refolutie der Provincie
ZEELAND.
Van 23 Maart 1795.

Serlé

4.

Lit: D. No. 19143.

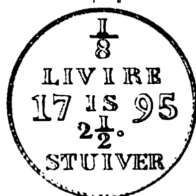
Agttien Duiten. 2¼ Sols *de Zelande.*

Cincq Sols de France.
Volgens Refolutie der Provincie
ZEELAND,
Van 23 *Maart* 1795.

De Pré.

5.

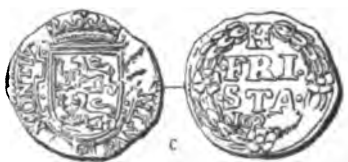

P.W.M. Imp.

FREDERICVS.CAMONE.A.R.IHE
HO.BOX.DI.WERD
AR

FRED.CO.D.MO.BI.HE.E.I.W.
I S
LAB ORE
SINE
C

IIII
C

FRI
STA.
C

Na 1 November a. s. is het Secretariaat gevestigd: KEIZERSGRACHT 414

Au 1er novembre prochain, le Secrétariat sera transféré au: KEIZERSGRACHT 414 Amsterdam

1 octobre '96 JOH. W. STEPHANIK
Secrétaire.

Het **TIJDSCHRIFT** zal ieder jaar in vier afleveringen uitgegeven worden. Deze afleveringen verschijnen in Januari, April, Juli en October en worden vrachtvrij per post verzonden.

Alle leden van het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde ontvangen het Tijdschrift kosteloos; voor niet-leden bedraagt de **inteekenprijs** *f* 5.25 per jaar.

De **inteekening** heeft plaats bij de uitgevers of bij een der leden van de Commissie van Redactie — over den inteekenprijs wordt door den Penningmeester van het Genootschap per postkwitantie beschikt.

Alle voor het Tijdschrift bestemde artikelen moeten vrachtvrij aan een der leden van de **Commissie van Redactie** gezonden worden.

Deze Commissie bestaat uit de heeren:

TH. M. ROEST,	Rapenburg 31,	*Leiden.*
JOH. W. STEPHANIK,	Keizersgracht 414,	*Amsterdam.*
Mej. MARIE DE MAN,	St. Pieterstraat 39,	*Middelburg.*

De Commissie van Redactie heeft het recht artikelen te weigeren; zij laat de schrijvers volkomen vrij in de behandeling der onderwerpen, maar neemt ook daardoor hoegenaamd geene verantwoordelijkheid voor den inhoud op zich.

De voor de artikelen te bezigen talen zijn Nederlandsch, Fransch, Duitsch of Engelsch.

Den schrijvers wordt, op aanvraag, een **vijftigtal overdrukken** in onbedrukten omslag, van hunne in het Tijdschrift opgenomen artikelen kosteloos toegezonden.

Voor omslag met titel, zwaarder papier of een grooter aantal exemplaren gelieven zij zich rechtstreeks tot de Uitgevers te wenden, die hun de daardoor veroorzaakte kosten in rekening brengen.

Alle bijdragen voor de Bibliotheek en voor de numismatische Verzamelingen gelieve men rechtstreeks aan den Conservator te zenden.

Bestuur van het Genootschap 1896.

Voorzitter, TH. M. ROEST, Rapenburg 31, Leiden.
Vice-Voorzitter, Mr. L. W. A. BESIER, Maliesingel 24, Utrecht.
Penningmeester, C. H. F. A. CORBELIJN BATTAERD, Groenloo.
Secretaris, JOH. W. STEPHANIK, Keizersgracht 414, Amsterdam.
Conservator, H. G. DU CROCQ, Leidschegracht 11, Amsterdam

